

Erdélyi Toll

• IRODALMI ÉS MŰVELŐDÉSI FOLYÓIRAT •

• Megjelenik negyedévente Székelyudvarhelyen •

• V. évfolyam • 2013 • 1. szám •

TARTALOM

MŰHELY

Beke Sándor: Az Erdélyi Gondolat Könyvkiadó
és szellemi műhely húszéves évfordulóján (I.)3

ÍRÓK A SZÜLŐFÖLDRŐL

Bölöni Domokos: Szélrózsa kankalin (VI.) 58

IRODALOMTÖRTÉNET

Pomogáts Béla: A helikoni költészet 61

Bárd Oszkár: Kell lennie 67

190 ÉVE SZÜLETETT MADÁCH IMRE

Madách Imre: Isten keze, ember keze 68

Málnási Ferenc: „Mondottam, ember, küzdj és bízva bízzál!” 71

SAJTÓTÖRTÉNET

Nagy Pál: Volt akkor egy Művészet 75

ANYANYELVÜNK ÉPSÉGÉÉRT

Pomogáts Béla: Búcsú egy műhelytől 79

Kozma László: Szabó T. Attila 97

Málnási Ferenc: Erdélyi anyanyelvoktatás — irodalmunk tükrében XII. 98

Brauch Magda: Nyelvi illem — régen és ma102

MARADANDÓ MŰVÉSZET

Bertha Zoltán: Magyarság és emberség113

MÚZSA ÉS LANT

Fülöp Kálmán versei124

Eszteró István: A hangya kalandja126

Nagy Irén verse137

Beke Sándor: Álom és értelem138

Ferenczi Enikő: Bese (IV.)144

Kozma László versei148

Csatáné Bartha Irénke versei150

Elekes Ferenc: Dániel152

Albert-Lőrincz Márton versei154

P. Buzogány Árpád versei157

Bodó Márta: A fel nem adható város, Óda az életről158

Pálffy Tamás Szabolcs verse159

Kiss Lehel versei160

Mester Györgyi: A sajt162

Komán János verse	164
Ilyés András Zsolt verse	164
Elekes Ferenc versei	165
Mészely József versei	167
Barabás István: Tündérek és boszorkányok krónikása. Csire Gabriella születésnapjára	170
Csire Gabriella: Regélő napkelet (I.)	172
Demeter Attila verse	174
Ráduly János: Haikuk	175
Gáspár Erika versei	176
Tar Károly: Pánik (III.)	178
Molnos Ferenc verse	182
Kamenitzky Antal verse	182
HÍRES MAGYAR MŰZSÁK	
Brauch Magda: Erzsébet asszony	183
FILOZÓFIA	
Balázs Sándor: Köznapi filozófia (VI.)	184
ÉLŐ NÉPHAGYOMÁNYOK	
Ráduly János: Népies rabversek 1897-ből	188
Szócs Katalin: Az élet virága (I.)	193
HIT ÉS ÜZENET	
Sebestyén Péter: Húsvét, az ünnepek ünnepe; Feltámadás; Láta és hitt	199
Bustya Dezső: Tűnődések (IV.)	202
ÉLŐ TUDOMÁNY	
Zsigmond Enikő: Milyen gát a Bogát-dombja, küszöb-e a Gréces-tető?	206
ERDÉLYI TOLL — GYERMEKEKNEK	
Kozma László (215), Mészely József (216), Csatáné Bartha Irénke (219), P. Buzogány Árpád (223), Tar Károly (224), Kiss Lehel (227) gyermekversei Csire Gabriella (211), László László (213), Barcsay Andrea-Krisztina (217), Mészely Adél (222), Mester Györgyi (225) gyermekprózaja Nagy Székely Ildikó: Krisztián könyve (II.)	228

Erdélyi Toll

• Alapította: Beke Sándor • Alapítási év: 2009 •

◆ Kiadja az Erdélyi Gondolat Lap- és Könyvkiadó ◆

◆ Főszerkesztő: **BEKE SÁNDOR** ◆

◆ Szerkesztők: **BRAUCH MAGDA, CSIRE GABRIELLA** ◆

◆ Olvasószerkesztő: **P. BUZOGÁNY ÁRPÁD** ◆

◆ Grafikai kivitelezés: **Beke Sándor-Olivér** ◆ Gazdasági vezető: **Beke Klára** ◆

◆ Szerkesztőség: Székelyudvarhely, Tamási Áron utca 87. Tel./fax: 0266-212703 ◆

◆ Postacím: 535600 Odorheiu Secuiesc, c. p. 40, jud. Harghita, RO. ◆

◆ Honlap: www.erdelyigondolat.ro ◆ E-mail: egondolat@yahoo.com; egk@freemail.hu ◆

◆ Fényszedés: Erdélyi Gondolat Lap- és Könyvkiadó ◆ Nyomda: Erdélyi Gondolat ◆

◆ A folyóirat megrendelhető a szerkesztőség telefonszámán vagy e-mailen ◆

◆ Előfizetési díj: belföldieknek egy évre 100 lej, külföldieknek egy évre: 22 EUR ◆

◆ Folyóiratunk megvásárolható az erdélyi könyvesboltokban ◆

◆ A címlap illusztrációját Péter Katalin készítette ◆ Borítóterv: Beke Sándor-Olivér ◆

◆ Revistă editată de Editura Erdélyi Gondolat din Odorheiu Secuiesc ◆

◆ ISSN 2066 — 8929 ◆

Beke Sándor

Az Erdélyi Gondolat Könyvkiadó és szellemi műhely húszéves évfordulóján (I.)

Beszélgetés írókkal, költőkkel, irodalomtörténészekkel,
egyetemi tanárokkal és szerkesztőkkel XXI. századi erdélyi könyvkiadásról,
sajtókiadványokról, irodalomról, könyvterjesztésről

**Albert-Lőrincz Márton • Balázs Sándor • Barabás István •
Bertha Zoltán • Bölöni Domokos • Brauch Magda • Buksa Éva-Mária •
Csire Gabriella • Demeter Attila • Jakobovits Miklós • Málnási Ferenc •
P. Buzogány Árpád • Pomogáts Béla • Ráduly János • Sipos Erzsébet**

ELŐLJÁRÓBAN

2008 tavaszán a Romániai Magyar Könyves Céh megjelentette *Erdélyi Könyvkereső* című színes könyvszemléjének első számát, melynek beköszöntő soraiban a kiadó így szól az olvasóhoz: „Ebben a 10000 példányban megjelenő színes könyvszemlében felsorakoztatjuk a jelentősebb erdélyi kiadók által megjelentetett azon műveket, amelyek reményeink szerint az Önök fokozott érdeklődésére tarthatnak számot. (...) Lapunk tavaszi számában nyolc kiadó könyvajánlatában válogathatnak...” Majd a Könyvkeresőben abc-sorrendben egy-egy oldalon a beharangozott nyolc kiadó kapott helyet könyvtermésének színes címlapjaival: a székelyudvarhelyi Erdélyi Gondolat, a kolozsvári Koinónia, Komp-Press, Kriterion és Polis, a marosvásárhelyi Mentor, a csíkszeredai Pallas-Akadémia és Pro-Print. A *Könyvkereső* következő, 2008/2-es és 2008/3-as számai a nyolc kiadóhoz még hozzáadják az aradi Concord Media, valamint a csíkszeredai Bookart kiadókat.

Nos, az első ilyen, a reprezentatív erdélyi magyar kiadókat együttesen bemutató könyves kiadvány megjelenése után eltelt 3 év, s ez elég volt ahhoz, hogy 2011 nyarán az *Erdélyi Könyvszemlében* is bemutatott Erdélyi Gondolat Könyvkiadó töltsön érettsége évfordulóján, s betöltsen a 20. életévét is.

E sorok írója — ezt az ünnepi alkalmat felhasználva — 2011 őszén irodalomtörténészeknek, szerkesztőknek, íróknak, költőknek, belső és külső munkatársaknak három fejezet alatt (**A BESZÉLGETÉS TÁRGYA.** Erdélyi Gondolat Könyvkiadó; Az Erdélyi Gondolat Könyvkiadó 1991–2012 között megjelent kötetei; Székely Útkereső. Irodalmi és művelődési folyóirat; Székely Útkereső Kiadványok; A Székely Útkereső Kiadványok bibliográfiája; Erdélyi Toll. Irodalmi és művelődési folyóirat. **I. SAJTÓKIADVÁNYOK.** I. A SZÉKELYUDVARHELYI SZELLEMI MŰHELY ELSŐ SAJTÓTERMÉKE, A SZÉKELY ÚTKERESŐ. 1. Az 1989 utáni romániai magyar sajtó — mint szerep és alkotói segítség; 2. Székely Útkereső — mint magyar szellemi örökség, identitásörzés, sajtó- és irodalomtörténeti forrás, emlék és cél. II. 2009-BEN INDULT AZ ERDÉLYI TOLL IRODALMI ÉS MŰVELŐDÉSI FOLYÓIRAT. 3. Erdélyi Toll — az egész magyar nyelvterületre kiterjedő objektív és pártatlan „írott szellemi bástya”. **II. KÖNYVKIADÁS.** I. ERDÉLYI GONDOLAT KÖNYVKIADÓ. 4. Húsz év, 266 könyv, sajátos szellemi értékek, örök érvényű kincsek; 5. Az Erdélyi Gondolat Könyvkiadó gyermekirodalmáról; 6. Az Erdélyi Gondolat Könyvkiadó és a hagyományápolás; 7. Rovásírás könyvkiadásunkban; 8. Az Erdélyi Gondolat Könyvkiadó a hit és Isten útján. II. AZ ERDÉLYI KÖNYVKIADÁSRÓL ÁLTALÁBAN. 9. Csappan az erdélyi magyar olvasótábor; 10. Vélemények a gyermekek olvasóvá nevelésének a lehetőségeiről; 11. A kiemelkedő könyvkiadói tevékenységet felmutató erdélyi magyar könyvkiadókról; 12. Vélemények a XXI. század eleji erdélyi magyar irodalomról; **III. KÖNYVTERJESZTÉS ERDÉLYBEN.** 13. A könyvesboltokban történő könyvterjesztésről; 14. Bolti forgalmazás = biztos megmaradás? 15. A könyvterjesztő kiadót és terméket futtató szerepköre; 16. A legrövidebb útról — az olvasó felé) összesen 16 kérdést tett fel.

Meggyőződése, hogy jelen beszélgetés tárgya (Erdélyi Gondolat Könyvkiadó, Székely Útkereső, Székely Útkereső Kiadványok, Erdélyi Toll) és az elhangzott válaszok nagy mértékben hozzájárulnak az Erdélyi Gondolat Könyvkiadó és szellemi műhely, valamint az 1989 utáni erdélyi magyar sajtó és könyvkiadás még jobb megismeréséhez, nem utolsósorban sajtó- és irodalomtörténeti szempontból is értékes támpont lehet a mai és a jövő irodalomtudósai/irodalomtörténészei részére.

BEKE SÁNDOR

A BESZÉLGETÉS RÉSZTVEVŐI

ALBERT-LŐRINCZ MÁRTON 1951-ben született a Hargita megyei Csíkkarcfalván. Tanár, költő, a teológia doktora. 1990-ben címzetes középiskolai filozófiatanár Marosvásárhelyen. 2001 óta a Marosvásárhelyi Sapientia Erdélyi Magyar Tudományegyetem oktatója, kezdetben óraadó, majd 2004-től főállású adjunktus. A 80-as évek végétől közöl verseket, 2000-től szakkikkeket is. Egy verskötet, négy szakkönyv, több tucat cikk és tanulmány szerzője vagy társszerzője, amelyek a pedagógia, a vallás, a nevelésszociológia, a társadalmi beilleszkedés és a kultúra körét érintik.

BALÁZS SÁNDOR 1928-ban született Kolozsváron. Filozófus, a filozófia doktora, a BBTE nyugalmazott professzora, 1993 óta doktorátusvezető konzulens professzor. Az EME, a Bolyai Társaság, a Magyar Tudományos Akadémia Köztestületének, a Magyar Professzorok Világszövetségének a tagja. Számtalan filozófiai, társadalomelméleti, eszmetörténeti tanulmány szerzője. Önálló kötetei 1963 óta jelennek meg. Kiemelkedő tevékenységéért Báthory-díjjal tüntették ki.

BARABÁS ISTVÁN 1939-ben született a Fehér megyei Maroskoppádon. Újságíró. 1963 és 1983 között riporter, rovatvezető, 1983–90 között *A Hét* főszerkesztő-helyettese, a XIX–XX. századforduló bukaresti magyarságának a kutatója. Az *Orient Express*, a *Brassói Lapok*, a *Hargita Népe* és a Bukaresti Rádió Magyar Adásának a külső munkatársa volt, a Bukaresti Tudományegyetem hungarológia szakán és a nagyváradi Ady Endre Sajtókollégium óraadó tanára volt a kilencvenes években. A Magyar Újságírók Romániai Egyesületének a tagja.

BEKE SÁNDOR 1961-ben született Brassóban. Költő, szerkesztő, könyvkiadó. A *Székely Útkereső* (1990–1999) irodalmi és művelődési folyóirat és a Székely Útkereső Kiadványok (1991) alapító-főszerkesztője, az Erdélyi Gondolat (1991), a Székelykapu (2002) és az Erdélyi Pegazus könyvkiadók alapítója és főszerkesztője, az *Erdélyi Toll* (2009) című irodalmi és művelődési folyóirat alapító-főszerkesztője, a Romániai Magyar Írók Szövetségének a tagja. Több vers-, gyermekverskötet és sajtótörténeti kiadvány szerzője.

BERTHA ZOLTÁN 1955-ben született Szentesen. Kölcsey Ferenc-, Tamási Áron-, József Attila-díjas kritikus, irodalomtörténész, habilitált bölcsész-doktor. A Károli Gáspár Református Egyetem Modern Magyar Irodalmi Tanszékének docense.

1978–1990 között a debreceni KLTE Magyar Irodalomtörténeti Intézet könyvtárosa, tudományos munkatársa, 1990–1994 között országgyűlési képviselő és az emberijogi és vallásügyi parlamenti bizottság tagja. 1994-től a budapesti Károli Gáspár Református Egyetem Modern Magyar Irodalmi Tanszékének docense. 1984–1988 között a Magyar Írószövetség fiatal írók József Attila Körének (JAK) vezetőségi tagja, 1982–1987 között az Alföld Stúdió vezetője, a *Dolog és Szellem* (1988–1989), az *Alföld* (1991–1993), a *Holnap* (1990–1993), a *Magyar Élet*

(1993–1995) című folyóiratok szerkesztőbizottsági tagja, 2008 óta az *Agria* folyóirat főmunkatársa.

2001–2004 között a Nemzeti Kulturális Alapprogram Szép-irodalmi Szakmai Kollégiumának tagja, 2002-től a Magyar Írószövetség Választmányának, az Írók Alapítványa Kuratóriumának, a Tokaji Írótábor Kuratóriumának, az MTA Köztudományi Testületének és a MAOE, a Nemzetközi Magyarságtudományi Társaság, a Magyar Irodalomtörténeti Társaság, a Németh László Társaság, a Magyar Újságírók Közege, a Magyarországi Református Egyház Doktorok Kollégiuma tagja.

Több mint ezer tanulmánya, írása látott napvilágot magyarországi, erdélyi, felvidéki, kárpátaljai és délvidéki magyar kiadványokban, több mint száz kárpát-medencei lap, folyóirat közölte írásait. A XX. századi magyar irodalomról és az erdélyi magyar irodalomról számos (mintegy fél tucat) könyve látott napvilágot.

BÖLÖNI DOMOKOS 1946-ban született a Maros megyei Dányánban. Író, újságíró. 1990-ig irodalomtanár, majd iskolaigazgató a Hargita megyei Korondon. 1990–2012 között a marosvásárhelyi Népújság művelődési rovatának egyik szerkesztője. A Romániai Írók Szövetsége és a Magyar Írószövetség tagja. Számos riportot, művelődési cikket közölt. Önálló próza-kötetei 1980 óta látnak napvilágot. 1985-ben elnyeri az *Igaz Szó* novellapályázatának első díját, 1993-ban pedig a Magyarok a Magyarokért Alap pályázatán nyert első díjat próza kategóriában, 1998-ban pedig a *Magyar Napló* Nagydíját.

BRAUCH MAGDA 1937-ben született Temesváron. A nyelvművelés doktora. 1971–1974 között újságíró, 1990-ig több aradi középiskola magyartanára. Nyugdíjasként az aradi egyetem óraadó tanára. 2002-től a Székelykapu Könyvkiadó, 2008-tól az Erdélyi Gondolat Könyvkiadó szerkesztője. 2009-től az *Erdélyi Toll* szerkesztőbizottságának a tagja. Az Anyanyelvápolók Erdélyi és Magyarországi Szövetségének, a Magyar Nyelv és Kultúra Nemzetközi Társaságának, a Romániai Írók Szövetségének a tagja. Több nyelvművelő, stilisztikai, irodalomelméleti és sajtótörténeti könyve jelent meg.

BUKSA ÉVA-MÁRIA 1942-ben született Marosvásárhelyen. Színműíró, nyugalmazott tanár. 1974 után magyar és francia nyelvet tanított Maros megye és Marosvásárhely különböző iskoláiban. Színjátékait bemutatták Marosvásárhelyen, Székelyudvarhelyen, Erdőszentgyörgyön, Nyárádszeredában, Apácán, Baróton, Nagybaconban, Hajdúszoboszlón (Mo.) és Vírten (Szlovákia). Rendszeresen tart irodalmi és történelmi előadásokat neves magyar személyiségekről. Fontosabb szakmai elismerései: Magyar Írószövetség Kiemelt elismerése (1997), EMKE-díj (1999), Bolyai Farkas Líceum Érdemoklevél, aranyfokozat (2002). Tagja a Kazinczy Ferenc Társaságnak (Mo.) és az Erdélyi Magyar Tudományos Társaságnak. Történelmi színjátékait, históriáit, dramatizált élettörténeteit 2000-ben, illetve 2005-ben jelentette meg kötetben.

CSIRE GABRIELLA 1938-ban született a Fehér megyei Marosújváron. Gyermekek- és ifjúsági író, újságíró, szerkesztő. 1959-től 1968-ig az Állami Irodalmi és Művészeti Könyvkiadó, illetőleg az Irodalmi Könyvkiadó szerkesztője.

1968–1977: a *Tanügyi Újság* szerkesztője-újságírója; 1977–1986: az *Előre* művelődési rovatának újságírója; 1986–1989: a *Jóbarát* irodalmi rovatát vezeti; 1989–1992 között a *Cimbora* alapító-főszerkesztője; 1994 és 1999 között a *Székely Útkereső*, 1996-tól az Erdélyi Gondolat Könyvkiadó szerkesztőbizottságának a tagja, 2009-től az *Erdélyi Toll* irodalmi és művelődési folyóirat szerkesztője. A Romániai Írók Szövetségének tagja.

Számos publicisztikai írása jelent meg más romániai magyar lapokban, évkönyvekben és antológiákban is (*Művelődés*, *Könyvtári Szemle*, *Új Élet*, *Brassói Lapok*, *Ifjúságunk*, *Utunk*, *Székely Útkereső*, *Erdélyi Toll* stb.), de rendszeresen közölt novellákat, karcolatokat, meséket, mesejátékokat a sajtóban is. Férje, Csire József zeneszerző számára több librettót és dalszöveget írt. Önálló kötetei 1969-től jelennek meg. Több mint harminc kötete gyermekeknek szóló karcolatokat, novellákat, meseregényeket ölel fel. Ifjúsági művei elsősorban az ókori kultúrák mítoszainak és eposzainak a korszerű tolmácsolásaira vállalkoznak.

DEMETER ATTILA 1966-ban született Marosvásárhelyen. Költő, újságíró, szerkesztő, szociológus. 1995-től 2005-ig újságíró. 1997–2002 között a *Kobak* (*Kobak Plusz*) című gyermeklap főszerkesztője, 1998-tól 1999-ig a Marosvásárhelyen megjelenő *Elit Magazin* főszerkesztő-helyettese. 2004–2005 között a *Nép-újság* munkatársa. Írásait, tanulmányait a helyi sajtó jelenteti meg. Verseit közölte az *Erdélyi Toll*, a *Nép-újság* és egy irodalmi antológia.

JAKOBOVITS MIKLÓS 1936-ban született Kolozsváron. Képzőművész, művészeti író. 1985–1997 között a nagyváradi Körösvidéki Múzeum főmuzeológusa, a nagyváradi Egyházművészeti Barokk Képtár egyik létrehozója, az Ady Endre Sajtókollégium művészettörténet tanára, a nagyváradi Keresztény Kutatóközpont alapító tagja, a Barabás Miklós Céh, az RMKSZ tagja és elnöke. Az erdélyi régi és kortárs művészet kutatója. Fontosabb elismerései: az Örmény Kisebbségi Önkormányzat díja (Bp., 1996), Munkácsi Mihály-díj (Bp., 2003), A Magyar Köztársaság tiszti keresztje (2003), Pro Partium-díj (Nagyvárad, 2006).

MÁLNÁSI FERENC 1940-ben született Kolozsváron. I. fokozatú középiskolai tanár, tankönyvíró, a nyelvtudományok doktora. Tanulmányait, nyelvművelő írásait közli a *Tanügyi Újság*, a *Közügyoktatás*, az *Utunk*, a *Korunk*, a *Nyelv- és Irodalomtudományi Közlemények*, a *Magiszter*, az *Erdélyi Toll*, a *Magyartanítás*, a *Nyelvünk és Kultúránk*, az *Édes Anyanyelvünk*, a *Könyv és Nevelés*. Tankönyvei, irodalmi műelemzései, nyelvi, nyelvművelő, anyanyelvtörténeti, művelődési írásai, esszéi, tanulmányai több kötetben láttak napvilágot.

P. BUZOGÁNY ÁRPÁD 1965-ben született a Hargita megyei Székelykeresztúron. Író, költő, szerkesztő, műfordító. Jelenleg a székelyudvarhelyi székhelyű Hargita Megyei Hagyományörzési Forrásközpont közművelődési munkatársa. Verset, prózát, gyermekirodalmi írásokat, illetve tanulmányokat, riportokat, interjúkat közöl Udvarhelyszékről. Több kiadó és folyóirat, közel 200 önálló kiadvány szerkesztője, olvasószerkesztője, korrektora. Irodalmi pályázato-

kon díjazták írásait. Elbeszélései, gyermekirodalmi, népismereti írásai, néprajzi gyűjtései, tanulmányai, riportjai, műfordításai több kötetben jelentek meg.

POMOGÁTS BÉLA 1934-ben született Budapesten. Az irodalomtudomány doktora, Széchenyi- és József Attila-díjas, a Magyar Köztársasági Érdemrend középkeresztjével kitüntetett irodalomtörténész, kritikus.

1965 óta a Magyar Tudományos Akadémia Irodalomtudományi Intézetének munkatársa, 20. századi osztályvezetője, majd igazgató-helyettese, 1996 óta tudományos tanácsadója, 1994 és 1997 között közgyűlési képviselője, az Akadémiai Kutatóhelyi Tanács és az Irodalomtudományok Bizottságának, a Doktori Tanács irodalomtudományi szakbizottságának a tagja. 1992-től a Magyar Nyelv és Kultúra Nemzetközi Társasága és az Anyanyelvi Konferencia elnöke. 1995 és 2001 között a Magyar Írószövetség elnöke, 2002–2007 között az Illyés Közalapítvány kurátora. A *Literatúra* főszerkesztője, a *Nyelvünk és Kultúránk* és az *Európai Utas* szerkesztőbizottságának az elnöke, a *Vigília*, a *Magyar Nemzet*, a *Kisebbségkutatás* és a *Valóság* szerkesztőbizottságának tagja. A két világháború közötti és az 1945 utáni magyar irodalom, az erdélyi, valamint a nyugati magyar irodalom történetével foglalkozó tanulmányai közel 100 könyvében láttak napvilágot.

RÁDULY JÁNOS 1937-ben született a Hargita megyei Korondon. Folklorista, rovásírás-kutató, költő, műfordító. 1962–1998 között magyartanár a Maros megyei Kibédén. Ma is ott él, 1998-tól nyugdíjas. 2012-ig 78 önálló kötete látott napvilágot, tárgykörök szerint csoportosítva: néprajzi-népköltészeti kiadvány: 46, szépirodalom: 17, művelődés- és irodalomtörténet: 5, rovásírás: 10. Sajtóbeli cikkeinek (riportok, közéleti írások, recenziók, interjúk, vitairatok, irodalmi anekdoták, pedagógiai írások, versek, versfordítások), közleményeinek a száma 1900 körül van, főleg a romániai magyar lapoknak, folyóiratoknak dolgozott/dolgozik. Tagja a következő tudományos, irodalmi társaságoknak, egyesületeknek: Nemzetközi Magyar Filológiai Társaság (ma Nemzetközi Magyarisztantudományi Társaság), Budapest, 1979, Kriza János Néprajzi Társaság, Kolozsvár, 1990, Erdélyi Múzeum-Egyesület, Kolozsvár, 1990, Zürichi Magyar Történelmi Egyesület, Zürich—Budapest, 1996, Magyar Írószövetség, Budapest, 2000, Erdélyi Magyar Írók Ligája (E-MIL), Kolozsvár, 2004, Sütő András Baráti Egyesület, Marosvásárhely, 2008. Kitüntetései: Magyar Néprajzi Társaság díszoklevele, Budapest, 1996, Mihai Eminescu emlékérem és oklevél (állami kitüntetés műfordításért), Bukarest, 2000, Kibéd Község Díszpolgára, 2009.

SIPOS ERZSÉBET 1935-ben született a Temes megyei Temesrékason. A Temesvári Magyar Tanítóképző elvégzése (1953) után 1955-ig Resicabányán, majd Temesrékason a magyar általános iskolában tanít. 14 esztendei pedagógusi tevékenység után a temesvári *Szabad Szó* napilap munkatársa nyugdíjazásáig. Írásait közölte a *Szabad Szó*, a *Heti Új Szó*, a *Nyugati Jelen*, az *Erdélyi Toll*, valamint a Lépcsők antológia és évkönyvek. 2011-ben az Erdélyi Gondolat Könyvkiadó a Székely Útkereső Kiadványokkal közösen megjelentette a *Székely Útkereső* folyóiratot könyvekbe mentő recenziókötetét.

A BESZÉLGETÉS TÁRGYA

Erdélyi Gondolat Könyvkiadó

Alapítási év: 1991. Alapította: Beke Sándor. Város: Székelyudvarhely, Hargita megye.

Megjelent kötetek száma 1991 és 2011 között: 266. (E könyv szerkesztése alatt, a kiadó 21. évében, 14 új könyvcím jelent meg, így a könyvek száma 2012. május végéig összesen 280.)

Szerkesztőbizottság: Beke Sándor (igazgató-főszerkesztő), Brauch Magda, Cseke Gábor, Cseke Péter, Csire Gabriella, Fodor Sándor, Gábor Dénes, Jancsik Pál, Nagy Pál, P. Buzogány Árpád, Péntek János.

Az Erdélyi Gondolat Könyvkiadó szerkesztői, lektorai 1991–2011 között:

Szerkesztők, alkalmi szerkesztők: Barabás István, Beke Sándor, Bölöni Domokos, Brauch Magda, Brugos Sándor, Cseke Gábor, Csire Gabriella, Dáné Márta, Deák-Sárosi László, Demény Péter, Ferenczi Géza, Fodor Sándor, Gábor Dénes, Gyepesi Sándor, Győri Magdolna, H. Szabó Gyula, Hubbes Éva, Jámbor Gyula, Jancsik Pál, Kerekes György, Keszeg Vilmos, Kósa Ferenc, Kozma Mária, Kötő József, Lőrincz Ilona, Nagy Olga, Nagy Pál, P. Buzogány Árpád, Pus-kás Margit, Ráduly János, Róth András Lajos, Szabó György, Szentmártoni Árpád, Ugrin Aranka, Újvári Ella, V. András János, Zsidó Ferenc.

Megjelent kötetek lektorai: Antal Árpád, Elekes András, Horváth József, Jámbor Gyula, Kerekes László, Magyarósi Dénes, Mészáros Miklós, Nagy Olga, Péntek János, Peris Teréz, Pozsony Ferenc, Sándor Klára, Sebestyén Mihály, Szabó Miklós, Szabó Zoltán, Szakács Lajos, Szász Lőrinc, Tófalvi Géza, Tóth István, Weszely Tibor.

Az országos hatósugarú romániai magyar könyvkiadó, az Erdélyi Gondolat, székelyföldi városban alakult az 1989-es decemberi fordulat után — Székelyudvarhelyen. Ma is itt működik.

A kiadó profilja. Ha fellapozzuk a kiadó gondozásában 1992 óta évi rendszerességgel megjelent köteteket, a tematikai és műfaji változatosság mögött két erőteljesen kidomborodó szellemi birtokra lelünk: a tudományra és az irodalomra. Több évtizedes kutatómunka eredménye csapódik le az Erdélyi Gondolat történelmi, szociográfiai, biológiai, nyelv- és irodalomtudományi, etnográfiai és népköltészeti jellegű kiadványaiban. A hazai valóságba, múltunk-nyelvünk-kultúránk-folklórvilágunk eddig feltáratlan közegeibe világítanak be az önismeretet szolgáló értékes alkotások.

A kiadó megkülönböztetett figyelmet fordít a néprajzi és etnobotanikai monográfiákra, valamint a néprajzi tanulmányokra. Az élő népköltészet nem apadó forrásaiból táplálkoznak a prózai és verses műfajokat bemutató gyűjtemények — a népmeséket, mondákat, balladákat, találós kérdéseket, szólásokat, anekdotákat

stb. tartalmazó kötetek —, akárcsak a mesefák, népi elbeszélők, naiv írók emlékiratai, önéletírásai.

A tényfeltáró riport- és esszékötetek szerzői publicisztikát is művelő rangos írók. A szépirodalmat erdélyi magyar költők, novellisták, regény- és drámaírók eredeti alkotásai képviselik — versek, novellák, regények, memoárok és színművek. A gyermek- és ifjúsági irodalom kedvelt műfaja — a gazdag kiadói termés tanúsága szerint — a kicsinyekhez szóló gyermekvers és mese, valamint a tizenéveseknek szánt rövid próza — karcolat, humoreszk, novella — és gyermekregény.

Hadd szóljunk végül az olvasók szélesebb táborát célzó kisszótárakról, a hiánypótló, hasznos kiadványokról (erdélyi helynevek, egyházi településnevek Erdélyben, teológiai kifejezések kisszótára, szentek, egyházi ünnepek stb.).

Az Erdélyi Gondolat kiadványai a tudományos, esztétikai, erkölcsi igényt támasztó olvasókhoz szólnak és a könyvbarát gyermekekhez, fiatalokhoz. A szerzők életkora — a legidősebbektől a pályakezdő fiatalokig — és lakóhelye — Kolozsvártól Bukarestig, Sepsiszentgyörgytől Aradig, Nagyenyedtől Brassóig — is tanúsítja a kiadó nyitottságát, rugalmasságát. A nemzetiségi létbe gyökerező, a szülőföldön való megmaradás elkötelezettje, az Erdélyi Gondolat Könyvkiadó a jövőben is a romániai magyar és a határon kívüli magyar olvasóra számít.

Az Erdélyi Gondolat könyveinek szerzői 1991–2012. májusig: Ambrus Lajos, Asztalos Enikő, Ábrahám János, Balogh Edgár, Baricz Lajos, Barta Zoltán, Beke Sándor, Benedek Elek, Benkő András, id. Binder Pál, Birtalan Imre, Bödör András, Bölöni Domokos, Brauch Magda, Buksa Éva-Mária, Csávossy György, Cseke Péter, Csetri Elek, Csire Gabriella, Csire Gábor, Dáné Tibor, Deák Ferenc, Diószegi Anna, Eminescu, Mihai, Eszteró István, Féja Géza, Ferenczi Géza, Ferenczi István, Gagyí Biró Katalin, Gub Jenő, György Zsuzsa, Imreh István, Jakab Rozália, Jancsik Andor, Jancsik Pál, Jánky Béla, Jékely Zoltán, Kercsó Attila, Keszeg Vilmos, Kiss Bitay Éva, Kiss János, K. Kovács András, Kocsis Rózsi, Kolozsi Gergely István, Komoróczy György, Kozma Dezső, Kristó Tibor, Kriza János, Lászlóffy Csaba, László László, Lőrincz György, Lőrincz József, Macrobius, Aurelius Theodosius, Marton Lili, Málnási Ferenc, M. Hubbes Éva, Mihály Tibor, Mitruly Miklós, Murádin László, Nagy Irén, Nagy Olga, Nagy Pál, Németh Júlia, Papp Attila, P. Buzogány Árpád, Pomogáts Béla, Ráduly János, Richter, Gisela, Sebestyén Péter, Sipos Erzsébet, Sólyom Anna, Sütő András, Szabó György, Sente B. Levente, Székely Ferenc, Tamási Áron, Tamási Piroska, Tankó Gyula, Thudt, Anneliese, Tomcsa Sándor, Vöő Gabriella, Zsidó Ferenc, Zsigmond Erzsébet, Zsigmond Győző.

Az Erdélyi Gondolat könyveinek illusztrátorai 1991–2012. májusig: Abonyi Mária, Bálint Emil, Barta Anikó, Beke Sándor-Olivér, Benedek Gabriella, Benkő Zsolt, Biró Gábor, Bodó Hortenzia Kinga, Boros Juliánna, Csutak Levente, D. Mayer Hella, Egyed Ákos, Feleki Albert, Felszegi M. Stefánia, Ferenczi Béla, Ferenczi István, Ferenczi Júlia, Feszt László, ifj., Gál Gabriella, Greguss János, Groos

Emese Zselyke, Gub Jenő, Hadnagy Boróka, Hegedüs László, Herbert Lachenmeier, Hermann Gyula, Imreh István, Jakab Tibor, Jakab Zsigmond, Jékely Zoltán, Jére Zsolt, Karancsi Sándor, Kedei Zoltán, Kékesi László, Keleti Gusztáv, Keller Emese, Kós Károly, Kós Károly, ifj., Kovács Csaba, Krizsán Mihály, László László, Magyarai Hunor, Márton Erika, Márton Zoltán, Miholcsa József, Miklósi Dénes, Molnár Dénes, Molnos Zoltán, Müller Katalin, Nagy András, Nagy Zsolt, Orbán Balázs, Orbán Ferenc, Ozsváth Pál, Pálfi Gyönyvér, Péter Katalin, Portik Antal, ifj., Reisz Ilona, Réthi Botond, Rusz Livia, Szilágyi Zoltán, Szilveszter Janka, Tamási Áronné Bokor Ágota, Thorma János, Tinódi Lantos Sebestyén, Torok Sándor, Túrós László, Újfalvi Huba, Venczel János, Zsigmond Attila, Zsigmond Márton.

Az Erdélyi Gondolat Könyvkiadó 1991–2012 között megjelent kötetei:

1992

1. **Lőrincz György: Kiment a fény a szememből** (*Riport az öregekről*)

1993

2. **Nagy Irén: Mégis** (*Versek*)
3. **Beke Sándor: Madártemető** (*Versek*)
4. **Mihail Eminescu: Az Estcsillag** (*Ráduly János fordítása*)

1994

5. **Elek apó Cimborája. Antológia** (*Csire Gabriella válogatása a Cimborá 1922–1929-es évfolyamaiból*)
6. **Nagy Olga: Barangolásaim varázslatos tájban. Cigány barátaim között** (*Esszé*)
7. **Székely Útkereső Antológia** (*A Székely Útkereső irodalmi és művelődési folyóirat antológiája*)
8. **Komoróczy György: Magyar szavaink nyomában** (*Nyelvművelő cikkei*)
9. **Cseke Péter: Korfordulós újesztendő** (*Szociográfiai riportok*)
10. **Nagy Olga: Népi változatok szerelemre és házasságra** (*Esszé*)

1995

11. **Ráduly János: Az árnyékok lakodalma** (*Gyermekversek*)
12. **Beke Sándor: Védtelen évek** (*Versek*)
13. **Jancsik Andor — id. Binder Pál: És élni kellett tovább** (*Két emlékirat*)
14. **Nagy Olga: Pályakép fénnel és árnyékkal** (*Egy néprajzos emlékei*)
15. **Kercsó Attila: Csigaséta** (*Gyermekversek*)
16. **Beke Sándor: Téged kereslek** (*Versek*)
17. **Ábrahám János: Picula. I. Szegényember csikója hamar ló** (*Regény*)
18. **Kristó Tibor: Kései leltár** (*Versek*)
-
-

1996

19. Csire Gabriella: *Áprilisi tréfa* (Gyermektörténetek)
20. Lőrincz György: *Feketében* (Riportok, jegyzetek)
21. Tankó Gyula: *Gyimesi szokásvilág* (Monográfia)
22. Murádin László: *Anyanyelvünk ösvényein* (Nyelvművelő írások)
23. Mihály Tibor: *Őrhegy alatt* (Oroszhegy monográfiája)
24. Ráduly János: *Fény és gondolat* (Versek)
25. Beke Sándor: *Kezemben jégvirág* (Gyermekversek)

1997

26. Ferenczi Géza: *Székely rovásírásos emlékek* (Tanulmány)
27. Kozma Dezső: *Erdélyi utakon* (Régi kolozsvári arcok)
28. Csire Gabriella: *Ráma és Szita csodálatos története* (Két eposzátdolgozás)
29. Beke Sándor: *Tüntető magnóliák* (Versek)
30. Kiss János: *Eszeveszett illúziók avagy Tanúnak jelentkezem* (Publisztikai írások)
31. Lászlóffy Csaba: *Fej vagy írás* (Versek)
32. György Zsuzsa: *Egy küzdelmes élet* (Egy paraszttasszony vallomása)
33. Ráduly János: *Vettem gyöngyöt* (Népköltészeti tanulmányok)
34. Kocsis Rózsi: *Remények és kétségek között* (Egy asszony életútja)
35. Beke Sándor: *Hajnalodik nélküled* (Szerelmes versek)
36. Ábrahám János: *Picula. II. A boldogság útján* (Regény)
37. Beke Sándor: *Bohókás ábécé* (Gyermekversek)

1998

38. Kiss Bitay Éva: *Gondolatok az evolúcióról* (Tanulmány)
39. M. Hubbes Éva: *Székelyudvarhely egykori nyomdái és kiadványaik* (Tanulmány)
40. Nagy Irén: *Védtelenül* (Novellák)
41. Murádin László: *A hely, ahol élünk* (Barangolások Erdély helynevei között)
42. *Egy barátság története. Féja Géza levelei*
43. Ábrahám János: *Picula. III. Volt szeretőm tizenhárom* (Regény)
44. Beke Sándor: *Hajóval a Déli-sarkon* (Gyermekversek)
45. *Megszólal az aranycsengő* (Karácsonyi versek és történetek)
46. Ráduly János: *A galambleány* (Tündérmesék)

1999

47. Székely Ferenc: *Jeles napok, ünnepek, szokások Vadasdon* (Monográfia)
48. Deák Ferenc: *Barangolásaim Székelyföldön és környékén* (Egy idegenvezető feljegyzései)
49. Mitruly Miklós: *Szóból ért az ember* (Népi elbeszélések Krasznáról)
50. Vöő Gabriella: *Szaván fogjuk* (Erdélyi magyar szólások)
51. Ferenczi Géza: *A moldvai ősibb csángók* (Tanulmány)

52. Kicsiny dalaím (*Népi költők antológiája*)
53. Papp Attila: Oktondi okosok (*Verses mesék*)
54. Beke Sándor: Erdélyi homály (*Versek*)
55. Ferenczi István: Besenyő szállások a Nagy-Szamos — Sajó mentén (*Tanulmány*)
56. Kifestőkönyv (*Karancsi Sándor rajzaival*)
57. Ráduly János: Tündéri perpatvar (*Irodalmi anekdoták*)
58. Nagy Olga: Hamupipőke üzenete (*Szülőknak a nevelésről*)
59. László László: Erdélyi fejedelmek (*Tanulmány*)
- 2000
60. Elek apó Cimborája. *Antológia* (Csire Gabriella válogatása a Cimbora 1922–1929-es évfolyamaiból) — II. kiadás
61. Lőrincz József: Tamási Áron hazatérése (*Mikrofilológiai közelítések*)
62. K. Kovács András: Őzgidák (*Gyermekversek*)
63. Sente B. Levente: Az ezüsthajú tündérleány (*Mesék*)
64. Ráduly János: Jóságvilágom (*Versek*)
65. Birtalan Imre: Szerencsés Palkó (*Bolyongás az emlékezés ösvényein*)
66. Sebestyén Péter: Életutak (*Szentelek, egyházi ünnepek*)
67. Murádin László: Egyházi településnevek Erdélyben (*Nyelművelő írások*)
68. Ráduly János: Gyöngyvirág királyfi (*Népmesék*)
69. Beke Sándor: Bohókás ábécé (*Gyermekversek*) — II. kiadás
70. Bödör András: Székről indultam (*Önéletrajzi vallomás*)
71. Németh Júlia: Kolozsvár — műhely és vonzásközpont (*Képzőművészeti krónika*)
72. P. Buzogány Árpád: Hattyúhívó (*Gyermekversek*)
73. Ferenczi István: Adatok a nagyfejedelemség kori kelet-magyarországi védelmi rendszer ismeretéhez (*Tanulmány*)
74. Zsidó Ferenc: Történetiség, sorsok, hiedelmek a Felső-Nyikó mentén (*Tanulmány*)
75. Zsidó Ferenc: Szent Anna tavától a bihari Asszonyszigetig (*Erdélyi magyar mondák*)
76. Buksa Éva-Mária: Történelmi színjátékok, históriák (*Hét történelmi dráma*)
- 2001
77. Nagy Olga: Egy botcsinálta riporter emlékei (*Memoár*)
78. Nagy Olga: A Nap küzdelme a Föld népéért (*Meseregény*)
79. Marton Lili: Táltos János (*Meseregény*)
80. Nagy Olga: Erdélyi sors: tegnap, ma, holnap (*Esszé*)
81. Deák Ferenc: Barangolásaim Székelyföldön és környékén (*Egy idegenvezető feljegyzései*) — II. kiadás
82. Kolozsi Gergely István: Kolozsi pitvaros udvarokban (*Elbeszélések, igaz történetek*)
-
-

83. Dáné Tibor: Elhull a virág. *Az igazság Szendrey Júliáról* (Esszé)
 84. Diószegi Anna: Életem története. *Emlékek a kolozsvári Hóstatról* (Memoár)
 85. Tankó Gyula: Életvitel a Gyimesekben (Monográfia)
 86. Brauch Magda: Magyarról magyarra (Nyelvművelő írások)
 87. Tomcsa Sándor: Embergyűjtemény (Novellák, karcolatok, humoreszkek)
 88. Csetri Elek: Erdélyi méheskert (Régi erdélyi méhészkönyvek)
 89. Vőő Gabriella: A medve, a farkas és a róka komasága (Állatmesék)
 90. Zsigmond Győző: Orbán Balázs idejében és ma (Néprajzi tanulmány)
 91. Ráduly János: Szitakötőtánc (Gyermekversek)
 92. Gagyí Biró Katalin: Székelykeresztúr és vidékének keresztzemesei
 93. Csire Gabriella: Itt járt Mátyás király (Kis történetek a nagy királyról)
 94. Barta Zoltán: Az idő sodrában (Vajdaszentivány monográfiája)
 95. Csire Gabriella: Münchhausen báró barangolásai a nagyvilágban (Átdolgozás)
 96. Gub Jenő: Kertek, mezők termesztett növényei a Sóvidéken (Sóvidéki etnobotanika)
 97. Sebestyén Péter: Agapétól Zsoltárig (Teológiai címszavak és kifejezések kis-szótára)
 98. Ráduly János: Mikor volt egy lovon hét patkó? (Találós kérdések)
 99. Ráduly János: Az igazat éneklő madár (Székely népmesék)
 100. Ferenczi Géza: Utazások Udvarhelyszéken (Útleírás)
- 2002
101. Beke Sándor: Megkésztelt feltámadás (Versek)
 102. Nagy Olga: Esély a megmaradásra. *Az „illyefalvi model” keresztmetszete* (Esszé)
 103. Ferenczi Géza: Lapok Erdély múltjából (Tanulmányok)
 104. Csire Gabriella: Turpi Lak (Meseregény)
 105. Beke Sándor: Ismét felgyújtom a mécsest (Versimák)
 106. Lőrincz József: Tamási Áron hazatérése (Mikrofilológiai közlések) —
- II. kiadás
107. Derék Borsszem vitéz. *Szász népmesék* (Fordította: Zsidó Ferenc)
 108. Csávossy György: Édes méreg (Három színmű)
 109. Ferenczi Géza: A székely rovásírás az idők sodrában (Tanulmányok)
- 2003
110. Gub Jenő: Természetismeret és néphagyomány a székely Sóvidéken (Néprajzi tanulmány)
 111. Brauch Magda: Közös anyanyelvünkért (Nyelvművelő írások)
 112. Dáné Tibor: Apáczai ajándéka (Révületek a Magyar Encyclopaedia világrajöveteléről)

113. Ferenczi István: Adatok Északkelet-Erdély középkor kezdeti magyar települési képéhez *(Tanulmány)*

114. Beke Sándor: Elmaradt imák *(Versek)*

115. Tankó Gyula: „Én es tudtam hazudozni” *(Népi humor Gyimesben)*

116. Zsigmond Erzsébet: Sirató *(Visszaemlékezés)*

117. Macrobius: Baráti beszélgetések. *A Saturnus-ünnep* *(Fordította: Szabó György)*

118. Ambrus Lajos: Boldogok hajóján *(Versek)*

119. Baricz Lajos: Kakukk és Habakuk *(Gyermekeversek)*

120. Tamási Piroska: Az erdélyi és székely konyha legismertebb receptjei

2004

121. Beke Sándor: Fehér tulipánok *(Versek)*

122. Nagy Pál: Tinta a Kisgöncölben *(Karvolatok, anekdoták)*

123. Csire Gabriella: Az aranyhal palotája *(Tarka történetek)*

124. Murádin László: Anyanyelvi mozaik *(Nyelvművelő írások)*

125. P. Buzogány Árpád: Az igazság árnyékai *(Novellák, elbeszélések)*

126. Gub Jenő: Üres kalász fenn hordja a fejét *(Székelyföldi szólásmondások, közmondások, találós kérdések)*

127. Baricz Lajos: Köt a gyökér *(Versek)*

128. Ráduly János: Siratóim lesznek az égi madarak *(Székely népballadák)*

129. Beke Sándor: Mosolygó oroszlánok *(Versek)*

130. Ráduly János: Titkok a rovásírásban *(Adalékok rovásírásunk ismeretéhez)*

131. László László: A nándorfehérvári diadal *(Történeti mondák)*

132. P. Buzogány Árpád: Úgy szeretlek, mint a mézes kalácsot *(77 székely népdal)*

133. Erdély. *Útikönyv*

134. Ráduly János: Tanuljunk könnyen rovásírni *(Segédkönyv a rovásírás elsajátításához)*

2005

135. Erdély. *Útikalauz*

136. Az erdélyi és székely konyha legismertebb receptjei *(Tamási Piroska szakácskönyve) — II. kiadás*

137. Nagy Góbé a székely *(Erdélyi népi elbeszélések, anekdoták, igaz történetek)*

138. Gub Jenő: Rapsóné rózsája *(Erdélyi mondák, legendák, regék, tündérmesék)*

139. A Tordai-hasadéktól Szent Anna taváig *(Mondák, legendák, regék, tündérmesék)*

140. Ráduly János: A tulipános láda *(Kis-Küküllő menti székely népmesék, tréfák, anekdoták kiejtés szerinti lejegyzésben)*

141. Csire Gabriella: Gilgames álmái *(Eposzátdolgozás)*

142. P. Buzogány Árpád: A csengő, aki harang akart lenni *(Mesék, történetek)*

143. **Ellopták a kántor úr malaccát.** *Régi székely humor (Népi elbeszélések, anekdoták, krónikás adomák)*

144. **Tamási Piroska: Erdélyi szakácskönyv** *(Szakácskönyv)*

145. **Erdélyi édességek, finomságok** *(Tamási Piroska receptjei)*

146. **Beke Sándor: A szeretetnek nincsen temetője. II. János Pál pápa emlékére** *(Költemény)*

147. **Tamási Áron: Ábel** *(Trilógia)*

148. **Wass Albert. Sors és pálya** *(Magyar író a huszadik században)*

149. **Isten, áldd meg a magyart** *(Himnuszok, imák)*

150. **Sebestyén Péter: Nézz az ég felé** *(Hétköznapjaink és ünnepeink margójára)*

2006

151. **Csire Gabriella: Trója** *(A trójai mondakör)*

152. **Nagy Olga: Öregek és fiatalok könyve** *(Elmúlt századunk nemzedék- és szemléletváltása Erdélyben)*

153. **Ráduly János: Hová, hová, Laji bátyám?** *(Kis-Küküllő menti székely népmesék, mondák, tréfák kiejtés szerinti lejegyzésben)*

154. **Brauch Magda: Beszélni kell avagy Használjuk anyanyelvünket** *(Nyelvművelő írások)*

155. **Ferenczi Géza — Ferenczi István: Régi várak, új írások** *(Régészeti és rovásírás)*

156. **Kedves otthoniak** *(Tamási Áron levelezése a farkaslaki családdal)*

157. **Ráduly János: Hallod-e, te másvilág, adsz kenderért pálinkát?** *(Székely népi tréfák, mondák, anekdoták)*

158. **Benedek Elek: Szent Anna tava** *(Elek apó mondáiból)*

159. **Veszed észre, komám...** *(Régi székely anekdoták, közmondások, babonák, népdalok)*

160. **Székely Ferenc: Krumplitábornok sosem esett el** *(Népi humor, igaz történetek, irodalmi anekdoták)*

161. **Nagy Olga: Megfulladt a kecske, bajba' a menyecske** *(Tréfás népi elbeszélések)*

162. **Beke Sándor: Bodzafa virága** *(Versek)*

2007

163. **Tréfál a székely góbé** *(Erdélyi népi elbeszélések, anekdoták, igaz történetek Széktől a Gyimesekig)*

164. **Gub Jenő: Mózsai bá' s Mari nén'** *(Székely viccek, anekdoták, igaz történetek)*

165. **Kolozsi Gergely István: Mikor legvígabb a székely?** *(Erdélyi anekdoták, vidám történetek)*

166. **A furfangos székely góbéságai** *(Erdélyi népi elbeszélések, viccek, anekdoták, népmesék, tréfák, igaz- és vidám történetek)*

167. Csire Gabriella — Csire Gábor: Csillagregék (*A 12 állatövi csillagkép. Regék és csillagászati magyarázatok*)
168. Az én himnuszaim (*Antológia*)
169. Ráduly János: Az isztambuli székely (magyar) rovásemlék (*Kismonográfia*)
170. Sütő András: Sikaszói fenyőforgácsok (*Cikkek, naplójegyzetek*)
171. Beke Sándor: Álom a Titanicon (*Elbeszélő költemény*)
172. Lőrincz József: Kellő igék, megtartó gondolatok (*Szentenciák, vallomások Tamási Árontól*)
173. P. Buzogány Árpád: A Székely Útkereső Kiadványok műhelyében. Hagyomány és helyismeret közelképben
174. Brauch Magda: Szeretlek, kedvesem... (*Híres magyar műzsák*)
175. Beke Sándor: Székely Útkereső — szellemi műhely a XX. század végén Erdélyben (*Főszerkesztői vallomás a folyóirat megszületéséről és életéről*)
- 2008
176. Csire Gabriella: Egy magyar kalandor ifjúsága (*Gvadányi József Rontó Pál c. elbeszélő költeménye nyomán*)
177. Székely Útkereső. Irodalmi és művelődési folyóirat. 1990–1999 (Reprint kiadás)
178. Beke Sándor — Brauch Magda: Székely Útkereső (1990–1999). Lap-történet és sajtóviszhang
179. Magyar, székely és csángó örökség. A Székely Útkereső Kiadványok Antológiája. 1991–2006.
180. Székely Útkereső Antológia. 1990–1999 (*Válogatás a Székely Útkereső 1990–1999-es évfolyamaiból*)
181. Becsüld a népet! A Székely Útkereső irodalmi és művelődési folyóirat gyermekirodalmi antológiája (*Válogatás a folyóirat 1990–1999-es évfolyamaiból*)
182. Az élőszó dicsérete. Kritikák, recenziók, beszélgetések a Székely Útkereső hasábjain
183. Csíksomlyó hazavár (*Antológia*)
184. Csire Gabriella: Az Ótestamentum igazgyöngyei (*Novellamesék*)
185. Ráduly János: A legkisebb leány szerencséje (*Székely népmesék*)
186. Kriza János: Borsszem Jankó (*Székely népmesék*)
187. Benedek Elek: Gyöngyvirág Palkó (*Székely népmesék*)
188. Jakab Rozália: A pórul járt pásztorlegényke (*Nyikó menti székely népmesék*)
189. A farkaslaki Jakab Rózsika néni székely szakácskönyve
190. Ráduly János: A muzsikáló tücsök (*Székely állatmesék*)
191. P. Buzogány Árpád: Öregapó muzsikája (*Mesék*)
192. Ráduly János: Király Bözsi hegedűje (*Székely népmesék*)
193. Beke Sándor: Szerelem orgonája (*Versek*)
-
-

194. Ráduly János: Szép Fuvella története (*Székely népmesék a Kis-Küküllő mentéről kiejtés szerinti lejegyzésben*)
195. Ráduly János: A farkas és az őzike (*Székely állatmesék a Kis-Küküllő mentéről kiejtés szerinti lejegyzésben*)
196. Tündér Ilona (*Szépbistória*)
197. Ráduly János: Székely békességlevelek (1803–1837)
198. Hajdani erdélyi tájakon. Jékely Zoltán kiadatlan leveleiből
199. Ráduly János: Csaba ösvénye (*Székely népmondák a Kis-Küküllő mentéről. I.*)
200. Beke Sándor — Ráduly János: Szépirodalom, néprajz, rovasírás. Két íróbarát beszélgetése életpályájukról és munkásságukról (Interjú)
201. Ráduly János: Alagút a Küküllőig (*Székely népmondák a Kis-Küküllő mentéről. II.*)
202. Ráduly János: A Hajnalcsillag keletkezése (*Székely népmondák a Kis-Küküllő mentéről. III.*)
203. Szép karácsony szép zöld fája. Magyar írók versei és novellái
204. Székely karácsony. Versek és elbeszélések karácsony ünnepéről (Kisantológia)
205. Karácsonyi álom. Magyar írók és költők karácsonya (Antológia)
- 2009
206. Leveleskönyv lapjai I. *A címzett: Nagy Pál*
207. Jakab Rozália: Ízek, finomságok a székely kemencében
208. Jancsik Pál: Fecskeszárnyon száll a nyár (*Gyermekversek*)
209. Beke Sándor: Góbé Miska (*Tréfás költemény*)
210. Nagy Irén: Veletek dalol sok ezüst madárka (*Gyermekversek*)
211. Ráduly János: Gyere már, Jégtörő Mátyás (*Gyermekversek*)
212. Vitéz Háy János. Garay János Az obsitos című elbeszélő költeménye nyomán
213. Beke Sándor: Szépséges kislakók (*Költemény*)
214. Vitéz Kádár István (*Históriás ének*)
215. P. Buzogány Árpád: A csengős bárány és a Napocska (*Gyermekversek*)
216. Ráduly János: Janka és a csitkóbogár (*Kisgyermekbeszéd*)
217. Csire Gabriella: Árgirus királyfi és az aranyalmák. Gergei Albert Árgirus históriája nyomán
218. Csire Gabriella: A párjanincs János vitéz. Petőfi Sándor János vitéz című elbeszélő költeménye nyomán
219. Baricz Lajos: A templom egere (*Verses mese*)
220. Beke Sándor: Havasok királyleánya (*Gyermekversek*)
221. Csire Gabriella: Csaba és a Nap fia. Vörösmarty Mihály Tündérvölgy című elbeszélő költeménye nyomán
222. Jánky Béla: Szeretnék csörgőóra lenni (*Gyermekversek*)
223. Ráduly János: A csodaszarvas nyomdokain (*Székely népmondák a Kis-Küküllő mentéről. IV.*)

224. Csire Gabriella: Lúdas Matyi három arca. *Fazekas Mihály Lúdas Matyi című elbeszélő költeménye nyomán*

225. Eszteró István: Nirvána gombostűje (*Versek*)

226. Csire Gabriella: Szuhay Mátyás tréfája. *Tompa Mihály Szuhay Mátyás című elbeszélő költeménye nyomán*

227. „Megáldott a csíksomlyói Szűz Mária” (*Imák, himnuszok Csíksomlyón*)

228. Brauch Magda: Rejtvényes nyelvművelő gyermekeknek és felnőtteknek

229. Beke Sándor: Öregapó, őzike és a csillagok (*Verses mese*)

230. Ráduly János: Hozzád fohászkodom imában. *Kibédi ráolvasások, népi imák, legendaballadák, kántálóénekek*

231. Sólyom Anna: Kenyérbaba (*Desági emlékek*)

2010

232. Csire Gabriella: A nagy erejű Toldi. *Arany János Toldi című elbeszélő költeménye nyomán*

233. Virágim, virágim, drága szép virágim (*Székely népballadák. I.*)

234. Én leányom pávát őriz (*Székely népballadák. II.*)

235. Ráduly János: Petőfi Sándor utolsó hét napja. *Petőfi-dokumentumok*

236. Jancsik Pál: Piripócsról Nárittyenbe (*Gyermekversek*)

237. P. Buzogány Árpád: A gagyi fajta tarka szarka (*Verses mese*)

238. Leveleskönyv lapjai II. *A címzett: Nagy Pál*

239. Ráduly János: Székely népi tréfák, anekdoták

240. Beke Sándor: Átölelt a lelked (*Versek*)

241. A csíksomlyói Szűzanya ajándéka (*Himnuszok, imák, énekek, tanulmányok, beszédek, versek, novellák, visszaemlékezések*)

242. Kéziratos hagyaték. I. Balogh Edgár, Benkő András, Imreh István kiadatlan leveleiből

243. P. Buzogány Árpád: Tálkondító kandúr (*Gyermekversek*)

244. Orbán Balázs — a székely lélek apostola (*Tanulmányok, emlékbeszédek, versek*)

245. Visszavár a Hargita. *Antológia* (Orbán Balázs, Thaly Kálmán, Tompa László, Földes Zoltán, Petres Kálmán, Farcádi Sándor, Kacsó Sándor, Jakab Géza, Ladó Lajos, Sütő András, Nagy Irén, Beke Sándor, P. Buzogány Árpád írásai a Hargitáról)

246. Csire Gabriella: A magyarság mondáiból

247. Beke Sándor: Elégia a Hargitához (*Költemény*)

248. Nagy Pál: Betűvetés mezején. *Írókról, írásokról*

249. Beke Sándor: Az én Miatyáinkom (*Költemény*)

250. A Székely Útkereső levelesládája 1990–2000. *Közzéteszi: Beke Sándor*

251. Ráduly János: Bartók Béla kibédi énekesei és a Cantata profana (*Cikkek, tanulmányok*)

252. Jancsik Pál: A tó, a szarka meg a gyűrű (*Gyermekversek*)

253. Baricz Lajos: Betlehemi éjszakában (*Gyermekversek*)

254. Ráduly János: **Őseink turulmadara** (*Székely népmondák a Kis-Küküllő mentéről. V.*)

255. Baricz Lajos: **Különös karácsony.** *Karácsonyi történetek*

2011

256. Ráduly János: **Pisztrángjáték a fényben.** *133 haiku*

257. Beke Sándor: **A Székely Útkereső levelezés és dokumentumok tükrében**

258. Csire Gabriella: **Észak ékes csillaga.** *Mesék finn, lappp és vogul epikus énekek nyomán*

259. Csire Gabriella: **Tündér Ibolya.** *Arany János Rózsa és Ibolya című verses meséje nyomán*

260. Sipos Erzsébet: **Székely Útkereső — a könyvekbe mentett folyóirat** (*Recenziók*)

261. Ráduly János: **Könyv és élet.** *Kritikák, recenziók*

262. Bölöni Domokos: **Küküllőmadár** (*Karcolatok*)

263. Nagy Pál: **Vallomásos emlékek**

264. Beke Sándor: **Álom és értelem** (*Alliterációs verskísérlet*)

265. Sebestyén Péter: **Szolgáló szeretet**

266. Gagyí Biró Katalin: **Fejdíszek Székelykeresztúr környékétől a két Homoród mentéig**

2012

267. Pomogáts Béla: **Erdélyi gondolat — erdélyi irodalom** (*Tanulmányok*)

268. Beke Sándor: **Tekintetemmel megfésüllek** (*Versek*)

269. Gagyí Biró Katalin: **Székely népi szakácskönyv**

270. Ráduly János: **Bolyai János és Kibédi Orbán Rozália** (*Cikkek, tanulmányok*)

271. Málnási Ferenc: **Hittel, szóval, tettel.** *Anyanyelvoktatásunk Erdélyben a kezdetektől napjainkig I.*

272. Ráduly János: **Sirálytánc** (*Gyermekversek*)

273. Látom a szép eget fölöttünk fémleni. *Erdélyi történelmi népballadák*

274. Tamási Áron: **Ábel a rengetegben**

275. Tamási Áron: **Ábel. Trilógia — II. kiadás**

276. **Ábel a Hargitán.** *Hargitát ábrázoló részletek Tamási Áron Ábel című trilógiájában*

277. Asztalos Enikő: **Erdélyi népi szakácskönyv**

278. Csire Gabriella: **Erdélyi mondák és legendák**

279. **Erdély szent földjén.** *Mondák, legendák, regék, históriák és tündérmesék*

280. Beke Sándor: **Az Erdélyi Gondolat Könyvkiadó és szellemi műhely húszéves évfordulóján.** *Beszélgetés írókkal, költőkkel, irodalomtörténészekkel, egyetemi tanárokkal és szerkesztőkkel XXI. századi erdélyi könyvkiadásról, sajtókiadványokról, irodalomról, könyvterjesztésről*

Székely Útkereső

Irodalmi és művelődési folyóirat

A folyóirat címe: *Székely Útkereső*. Megjelenés helye: Székelyudvarhely. Megjelenés ideje: 1990 (április) — 1999 (december). 1991/1–2-es számig közéleti—művelődési—irodalmi folyóirat, 1991/3-as számtól irodalmi és művelődési folyóirat. 1990-ben havonta, 1991–1994 között kéthavonta, 1995-től 1999 decemberéig negyedévenként, összevont lapszámokkal 1000 és 3000 példány között jelent meg. A folyóirat mérete: 30x21 cm. A VI. (1995) és VII. (1996) évfolyam mérete: 27x21 cm. A havi lapszámok 12 oldalon, az összevont számok 16, illetve 20 oldalon jelentek meg.

Alapította: Beke Sándor. Főszerkesztő: Beke Sándor (1990–1999). Szerkesztették: Balázi Dénes (1990–1995), Csire Gabriella (1994–1999), Csomortáni Magdolna (1990–1992), Deák Zoltán (1990–1991), Gyöngyössy János (1991–1993), Kelemen Katalin (1991–1992), Kozma Mária (1990–1999), Lőrincz József (1990), Pálhegyi Pál (1990), Páll Szilárd (1992–1993), Ráduly János (1993–1996), Róth András Lajos (1990–1999), Szállasy János (1990).

Kiadta: Székely Útkereső Kulturális Egyesület (1991/1–2-es számig), Erdélyi Gondolat Lap- és Könyvkiadó (1991/3-as számtól). Felelős kiadó: Beke Sándor (1990–1999). Kereskedelmi igazgató: Beke Klára (1997–1999).

Tördelés és műszaki szerkesztés: Infopress Rt. (1990–1993), Pap Levente (1993–1996), Erdélyi Gondolat Lap- és Könyvkiadó (1996–1999). Számítógépes szedés: Ladányi Kinga (1993–1994), Vágási Gabriella (1995–1996).

Nyomtatta: Infopress Rt. (az 1993/1–2–3-as számig), a Microprint Kft. (az 1994/4–5–6-os számig), 1995-től az Erdélyi Gondolat Lap- és Könyvkiadó Nyomdája.

Terjesztette: Hídfő Kft. (Székelyudvarhely), Alutus Kft., Orion Kisvállalat, Zenit Rt. (Csíkszereda), Gondos Bt., Erdélyi Magyarok Egyesülete, Püski Könyvesház (Budapest) és az erdélyi magyar történelmi egyházak lelkészei.

A *Székely Útkereső* 1990–1999-es évfolyamainak szerzői: Apáczai Csere János, Apáthy Géza, Ábrahám János, Áprily Lajos, Babits Mihály, Bakay Kornél, Balás Gábor, Balázs Géza, Balázi Dénes, Bálint László, Balla Zsófia, Balogh Edgár, Bán Péter, Barabás István, Barabás László, Bartalis János, Bartis Imre, Beke György, Beke Sándor, Békés Gellért, Bencze Mihály, Benedek Elek, Benkő András, Bertényi Iván, Bözödi György, Budaházi Emese, Czerják Gyöngyi, Cseh Károly, Cseke Gábor, Cseke Péter, Cselényi Béla, Cseres Tibor, Csihák György, Csiki László, Csire Gabriella, Csomortáni Magdolna, Dánielisz Endre, Deák Zoltán, Deme János, Dezső Géza, ifj., Domonkos János, Dsida Jenő, Egyed Ákos, Éltés Enikő, Erdélyi Miklós, Fábíán Imre, Fábíán Sándor, Farkas Árpád, Fazakas István, Fekete János, Ferenczes István, Ferenczi Géza, Ferenczi István, Fodor Sándor, Forró Miklós, Fülöp Lajos, Gábor Dénes, Gálfalvi Sándor, Gergely Róza, Gittai István, Görömbei András, Gyárfás Endre, György Attila, György Zsu-

za, Hajdu Gábor, Havel, Václav, Horpácsi Sándor, Horváth Imre, Horváth Sándor, Imreh István, Jakab Antal, Jakobovits Miklós, Jancsik Pál, Jékely Zoltán, József Attila, Juhász Ferenc, Juhász Gyula, Kányádi Sándor, Kardalus János, Kelemen Katalin, Keszeg Vilmos, Komoróczy György, Kós Károly, Kovács András Ferenc, Kovács Sándor, Kozma Mária, Kölcsey Ferenc, László László, Lendvay Éva, Levinschi Szávuly Attila, Liszka József, Lőrincz György, Lőrincz József, Lukász Irén, Makkai Sándor, Marton Lili, Máté Imre, Mészely József, Michelet, Jules, Mikes Kelemen, Mikó Imre, M. Hubbes Éva, Murádin László, Nagy Gáspár, Nagy Irén, Nagy Olga, Nagy Zoltán Mihály, Németh Júlia, Nyíró József, P. Buzogány Árpád, Páll D. Erzsébet, Páll Szilárd, Papp Attila, Pataki István, Penckófer János, Petőfi Sándor, Ratzinger, Joseph (XVI. Benedek pápa), Ráduly János, Reményik Sándor, Ritoók János, Róth András Lajos, Salamon Ernő, Sall László, Simon G. Anna, Sütő András, Szabó Barna, Szalay Ernő, Szántó Tibor, Szekfű Gyula, Széki Barnabás, Szemlér Ferenc, id., Szemlér Ferenc, Szentágothai János, Szentmártoni Árpád, Szenyei Sándor, Szimonidesz Lajos, Szőcs Géza, Szőcs János, Szűcs László, Tamási Áron, Tankó Gyula, Tompa Gábor, Tóth István, Tőkés István, Török László, Ugron Levente, Váli József, Vass László Levente, Veress Dániel, Vofkori György, Vofkori László, Vörösmarty Mihály, Weöres Sándor, Z. Szőke Pál, Zajzoni Rab István, Zudor János, Zsigmond Győző.

Az illusztrációk (festményreprók, linó- és fametszetek, rajzok és művészi fotók) szerzői: Kós Károly, Nagy Imre, Gy. Szabó Béla, Szinte Gábor, Harald Meschendörfer, Hans Hermann, Fritz Kimm, Lukász Irén, Cseh Gusztáv, Molnár Dénes, Jakobovits Miklós, Csutak Levente, Molnos Zoltán, Csedő Attila, Veres Péter, Csata Attila, Orbán Endre, Biró Gábor, M. Kiss József, Balla Árpád, Jakab Csaba, Péter Katalin, Török Gáspár, Nagy Tibor, Szűcs József Attila, Jánosi Csaba, Gerendi Anikó, Kovács Péter, Kékesi László, Ferenczi Géza, Ráduly János.

Székely Útkereső Kiadványok

(1991–2012)

A *Székely Útkereső Kiadványok* 1991-től 1999-ig a *Székely Útkereső* irodalmi és művelődési folyóirat kiadványsorozata, 1999 után pedig a *Székely Útkereső* folyóirat jogutódja. Megjelenik Székelyudvarhelyen.

1991 és 2004 között a 8-tól 32 oldalig terjedő kiadványok 10000 példányban is megjelennek, 2005-től oldalszámuk eléri a 76 oldalt, példányszámuk: 3000. 2006-tól a kiadványok az Erdélyi Pegazus vagy az Erdélyi Gondolat Könyvkiadóval közös könyvkiadási egyezmény alapján 1000-2000 példányban látnak napvilágot. Oldalszámuk eléri a 460 oldalt. A kiadványsorozat méretei: 19,5x13,5

(1991); 21x15, 21x14, 20,5x13 (1998); 21x15 (1999); 21x15 (2000–2001); 20x14 (2003); 19,5x13,5 (2004); 19,5x13,5 (2005, 2006); 19,5x14, 20,5x14,5 (2007) 32,5x23, 20,5x15 (2008), 20,5x15 (2011).

Ismeretterjesztő, folklorisztikai tanulmányokat, esszéket, történelmi, művelődéstörténeti, néprajzi, egyházi és irodalmi munkákat tartalmaz a néphagyomány ápoló kiadványsorozat. Az első kiadvány 1991-ben jelenik meg. A sorozat anyagi nehézségek miatt 7 évig szünetel, majd 1998-tól kezdve újra beindul, ettől kezdve lát napvilágot a sorozat zöme.

Alapította: Beke Sándor. Felelős szerkesztő (1991-ben): Beke Sándor. Főszerkesztő (1998-tól): Beke Sándor.

Szerkesztők: Csire Gabriella — 2001-től; Csomortáni Magdolna — 1991-ig; Kozma Mária — 1991-től 1999-ig; Lőrincz György — 1991; Lőrincz József — 1991; P. Buzogány Árpád — 1998-tól; Ráduly János — 1998-tól; Róth András Lajos — 1991-től 1999-ig.

Egyes kiadványok alkalmi szerkesztői: Fülöp Lóránt — 1998; Lőrincz József — 1999; Gábor Dénes — 2001; Kovács Mihály — 2003; Kolumbán Zsuzsanna — 2005; Aradi Ilona — 2006; Brauch Magda — 2008;

Olvasószerkesztő: P. Buzogány Árpád. Korrektor: Beke Klára — 1991-től; Buzogány Edit — 1998-tól 2006-ig.

Kiadója 1991-ben a *Székely Útkereső* című folyóirat. 1998-tól kiadja az Erdélyi Gondolat Lap- és Könyvkiadó. Felelős kiadó: Beke Sándor (1991-től). Kereskedelmi igazgató: Beke Klára (1991-től).

Tördelés és műszaki szerkesztés: Székely Útkereső szerkesztősége — 1991; Erdélyi Gondolat Lap- és Könyvkiadó — 1991-től.

Nyomtatta: a székelyudvarhelyi Állami Nyomda (1991); 1998-tól az Erdélyi Gondolat Könyvkiadó Nyomdája.

Terjeszti a csíkszeredai Corvina könyvterjesztő országos hálózata, a székelyudvarhelyi Ábel Könyvesbolt és az Erdélyi Gondolat Könyvkiadó udvarhelyszéki könyvstandjai és a magánterjesztők.

Illusztrációk: Az A5-ös formátumú, fekete-fehérben napvilágot látó kiadványok borítóit és belső oldalait grafikák, rajzok, fotók és metszetek illusztrálják. Az ábrákat és illusztrációkat jegyzi: Csutak Levente, ifj. Cseh Gusztáv, Huszka József, Szinte Gábor, Kovács Péter, Dunky Fivérek (cs. és kir. fényképészek), Magyar Adorján, Török Gáspár, Magyar Hunor, Kisgyörgy Imre, Péter Katalin, Jakab Csaba, Szőcs Lajos, Zólya G. Attila, Bálint Zsigmond, Csata Attila, Kékesi László, Jakab Csaba, Nagy Imre, Hans Hermann, Molnos Zoltán, Kós Károly, Lukász Irén, Harald Meschendörfer, Fritz Kimm.

A Székely Útkereső Kiadványok bibliográfiája

(1991–2012)

Időrendi mutató

A Székely Útkereső folyóirat megjelenése idejében
(1991–1999 között)

1991

Vass László Levente: Egyedül az éjszakában. Hátrahagyott versek

1998

Orbán Balázs — korok tükrében. Szemelvények (Összeállította: Róth András Lajos)

Csángók (Három tanulmány: Szőcs János: A moldvai csángó magyarokról; Tankó Gyula: A gyimesi csángók származástudata; Ferenczi Géza: A hétfalusi csángókról)

Csíksomlyó, a Székelyföld Rómája (Írások a csíksomlyói búcsúról: Márton Áron: „Európa a halálos bűn állapotában van”; Boldizsár Dénes: A csíksomlyói pünkösdi búcsú eredete; Kovács Sándor: Csíksomlyó, a Székelyföld Rómája; P. Boros Fortunát: A csíksomlyói kegyszobor története; Tankó Gyula: Gyimesiek a pünkösdi búcsún)

Tankó Gyula: Gyimesi csángó népszokások (Tanulmány)

Nagy Olga: Hamupipőke igazsága avagy Mit tanulhattok a mesétől? (Esszé)

Kicsi számár, nagy számár. Székely anekdoták, tréfás történetek (Gyűjtötte: P. Buzogány Árpád)

Ráduly János: Nemzeti kincsünk — a rovásírás (Tanulmány)

Gábor Dénes: Gondolatok a Székely himnuszról (Tanulmány)

Krokodilok a Küküllőben. Székely viccek, anekdoták, igaz történetek (Gyűjtötte: Kész Csaba Levente)

Barabás László: Karácsonytól pünkösdig. Marosszéki népszokások (Tanulmány)

1999

István Lajos: Babonás népi gyógyítások Korondon (Folklórgyűjtés)

István Lajos: A korondi aragonitbánya története (Tanulmány)

A Székely Útkereső folyóirat megszűnése után (2000-től)

2000

Gálfalvi Gábor: Székelykeresztúr környéki lakodalmi népköltészet (Folklórgyűjtés)

2001

Volt szeretőm tizenhárom. Kőrispataki népdalok (Folklórgyűjtés — Gyűjtötte: P. Buzogány Árpád)

Kisgyörgy Imre: Kopjafák — régen és ma (Tanulmány)

2003

Kovács Piroska: Örökségünk: a székelykapu. Útravaló kapunézéshez (Tanulmány)

2004

Jézus, áldd meg Erdély földjét. Himnuszok (Válogatta: Beke Sándor)

2005

Bán Anna: Erdély és a székely székek címerei (Tanulmány)

2006

Brauch Magda: Téged kereslek. Beke Sándor istenes költészete (Irodalmi műelemzés) — Az Erdélyi Pegazus Könyvkiadóval közösen.

2007

P. Buzogány Árpád: A Székely Útkereső Kiadványok műhelyében. Hagyomány és helyismeret közelképben (Tanulmány) — Az Erdélyi Gondolat Könyvkiadóval közösen.

Beke Sándor: Székely Útkereső — szellemi műhely a XX. század végén Erdélyben. Főszerkesztői vallomás a folyóirat megszületéséről és életéről. Az Erdélyi Gondolat Könyvkiadóval közösen.

2008

Székely Útkereső irodalmi és művelődési folyóirat 1990–1999. I-X. évfolyam (1-53. szám). Reprint kiadás. Sajtó alá rendezte: Beke Sándor. Az Erdélyi Gondolat Könyvkiadóval közösen.

Beke Sándor — Brauch Magda: Székely Útkereső (1990–1999). Lap-történet és sajtóviasshang. Az Erdélyi Gondolat Könyvkiadóval közösen.

Székely Útkereső Antológia 1990–1999. Válogatás a Székely Útkereső 1990–1999-es évfolyamaiból. Válogatta, összeállította, a bevezető tanulmányt írta Brauch Magda. Az Erdélyi Gondolat Könyvkiadóval közösen.

Becsüld a népet! A Székely Útkereső irodalmi és művelődési folyóirat gyermekirodalmi antológiája. Válogatás a folyóirat 1990–1999-es évfolyamaiból. Válogatta, összeállította és az előszót írta Brauch Magda. Az Erdélyi Gondolat Könyvkiadóval közösen.

Az előszó dicsérete. Kritikák, recenziók, beszélgetések a Székely Útkereső hasábjain. Válogatta, szerkesztette, a kötetben szereplő írások jegyzékét, a könyvészetet és a Székely Útkereső repertóriumát összeállította Beke Sándor. A bevezető tanulmányt írta P. Buzogány Árpád. Az Erdélyi Gondolat Könyvkiadóval közösen.

Magyar, székely és csángó örökség. A Székely Útkereső Kiadványok Antológiája (1991–2006). Összeállította, szerkesztette, az előhangot és az útmutatót írta, a sajtóviasshang szemelvényeit válogatta Beke Sándor. Az antológiáról és a sajtóviasshangról szóló tanulmányt írta dr. Brauch Magda. Az Erdélyi Gondolat Könyvkiadóval közösen.

2011

Beke Sándor: A Székely Útkereső levelezés és dokumentumok tükrében. Az Erdélyi Gondolat Könyvkiadóval közösen.

Sipos Erzsébet: Székely Útkereső — a könyvekbe mentett folyóirat. Recenziók. Az Erdélyi Gondolat Könyvkiadóval közösen.

2012

Beke Sándor: Az Erdélyi Gondolat Könyvkiadó és szellemi műhely húszéves évfordulóján. Beszélgetés írókkal, költőkkel, irodalomtörténészekkel, egyetemi tanárokkal és szerkesztőkkel XXI. századi erdélyi könyvkiadásról, sajtókiadványokról, irodalomról, könyvterjesztésről (Albert-Lőrincz Márton • Balázs Sándor • Barabás István • Bertha Zoltán • Bölöni Domokos • Brauch Magda • Buksa Éva-Mária • Csire Gabriella • Demeter Attila • Jakobovits Miklós • Málnási Ferenc • P. Buzogány Árpád • Pomogáts Béla • Ráduly János • Sipos Erzsébet). Az Erdélyi Gondolat Könyvkiadóval és az Erdélyi Tollal közösen.

Erdélyi Toll

Irodalmi és művelődési folyóirat

A folyóirat címe: *Erdélyi Toll*. Irodalmi és művelődési folyóirat. Megjelenik negyedévente 2009 óta Székelyudvarhelyen. Példányszám: 400-700. A folyóirat mérete: 24,5 x 17,5.

Oldalszám: 2009. I. évf., 1. sz.: 224 o.; 2009. I. évf., 2. sz.: 220 o.; 2010. II. évf., 1. sz.: 224 o.; 2010. II. évf., 2. sz.: 236 o.; 2010. II. évf., 3. sz.: 252 o.; 2010. II. évf., 4. sz.: 316 o.; 2011. III. évf., 1. sz.: 348 o.; 2011. III. évf., 2. sz.: 200 o.; 2011. III. évf., 3. sz.: 200 o.; 2011. III. évf., 4. sz.: 200 o. és e könyv szerkesztése alatt megjelent 2012. IV. évf., 1. sz.: 236 o. és 2012. IV. évf., 2. sz.: 232 oldal.

Alapította: Beke Sándor. Főszerkesztő: Beke Sándor. Szerkeszti: Brauch Magda és Csire Gabriella. Olvasószerkesztő: P. Buzogány Árpád. Borítóterv és grafikai kivitelezés: Beke Sándor-Olivér. Gazdasági vezető: Beke Klára. A 2009–2012-es számok címlapjainak az illusztrációit Péter Katalin készítette.

Az *Erdélyi Toll* rovatai. A folyóiratnak állandó és alkalmi rovatai vannak. Állandó rovatok: Írók a szülőföldről, Irodalomtörténet, Anyanyelvünk épségéért, Művészettörténet, Maradandó művészet, Sors és pálya, Múza és lant, Írói hagyaték, Irodalmunk gyöngyszemei, Híres magyar műzsák, Paródia, Szellemi műhely, Dokumentumok, Művelődési visszatekintő, Élő néphagyományok, Históriai ének, Zenei világ, Filozófia, Hit és üzenet, Élő tudomány, Könyveink világa, Erdélyi Toll — gyermekeknek. Az alkalmi rovatok főleg „évfordulós” szerzőkre való emlékezésre vagy ünnepi események megörökítésére adnak lehetőséget. Az I. évfolyam első számától (2009. 1.) a IV. évfolyam második számáig (2012. 2.) az alábbi szerzőkre emlékeztünk: Petőfi Sándor, Radnóti Miklós, Ady Endre, Móricz Zsigmond, Bartók Béla, Kosztolányi Dezső, Zrínyi Miklós, Mikszáth Kálmán, Jókai Mór, Vörösmarty Mihály, Fazekas Mihály, Tóth Árpád, Berzsenyi Dániel, Dsida Jenő, Aranka György.

Tördelés és műszaki szerkesztés: Erdélyi Gondolat Lap- és Könyvkiadó. Nyomtatja az Erdélyi Gondolat Lap- és Könyvkiadó Nyomdája. Kiadja az Erdélyi Gondolat Lap- és Könyvkiadó. Felelős kiadó: Beke Sándor.

Terjesztik az alábbi könyvesboltok: Tulipán (Arad), Karton Pack (Bánffyhunyad), Corvina Könyvesház, Pallas Akadémia (Csíkszereda), Littera (Gyergyószentmiklós), Gyopár (Kézdivásárhely), Bagoly, Gaudeamus, Röser Antikvárium (Kolozsvár), Aranka György — Mentor, Bibliofil (Marosvásárhely), Decor Ex Libris (Nagyenyed), Litera (Nagykároly), Corvina Könyvesház (Sepsiszentgyörgy), Zalanta-Pallas (Szalonta), Csipike (Székelykeresztúr), Ábel, Árnika, Bagolyvár, Corvina Könyvesház (Székelyudvarhely), Libris (Temesvár), Tulipán (Zilah).

Az *Erdélyi Toll* szerzői (a 2009. I. évf., 1. számtól a 2012. IV., évf., 2. számig): Ady Endre, Albert-Lőrincz Márton, Aranka György, Arany János, Balázs Sándor, Barabás István, Baricz Lajos, Bartus Rozi, Batsányi János, Beke Sándor,

Bencze Mihály, Berde Mária, Bertha Zoltán, Berzsenyi Dániel, Bod Péter, Bodó Márta, Botár Emőke, Bölöni Domokos, Bölöni Farkas Sándor, Böszörményi Zoltán, Bözödi György, Brauch Magda, Buksa Éva-Mária, Burján Emil, Bustya Endre, Czirják Edit, Czirmai Szabó Sándor, Csatáné Bartha Irénke, Csávossy György, Csire Gabriella, Csire Gábor, Csokonai Vitéz Mihály, Deák-Sárosi László, Demeter Attila, Demény Lajos, Dsida Jenő, Elekes Ferenc, Eszterő István, Fábián Lajos, Ferenczi Enikő, Fodor Sándor, Főcze Kornélia, Fülöp Kálmán, Hadnagy József, Huber András, Ilyés András Zsolt, Jakab Rozália, Jakobovits Miklós, Jancsik Pál, Jánky Béla, Józsa Attila, Józsa Miklós, Kamenitzky Antal, Kazinczy Ferenc, Kedei Zoltán, Kinde Annamária, Kiss Lehel, Kocsis Rózsi, Komán János, Kosztolányi Dezső, Kozma László, Kozma Mária, Kölcsey Ferenc, Kovács György, László Judit, László László, Lőrincz György, Matekovits Mihály, Málnási Ferenc, Mészely Adél, Mészely József, Molnos Ferenc, Murádin László, Nagy Attila, Nagy József Levente, Nagy Irén, Nagy Olga, Nagy Pál, Nagyalmos Ildikó, Németh János, Németh Júlia, Ötvös József, Panigay Róbert, Pálffy Tamás Szabolcs, P. Buzogány Árpád, Petőfi Sándor, Pomogáts Béla, Pongrácz P. Mária, Radnóti Miklós, Ráduly János, Reményik Sándor, Sántha Attila, Sebestyén Péter, Sipos Domokos, Sipos Enikő, Sipos Erzsébet, Sütő András, Szenté B. Levente, Székely-Benczédi Endre, Tamási Áron, Tar Károly, Tácsi Erika, Teleki József, Tóth Árpád, Tóth Mónika, Vandra Attila, Vöő Gabriella, Vörösmarty Mihály, Zágoni Attila, Zsidó Ferenc, Zsigmond Győző.

Az *Erdélyi Toll* illusztrátorai (a 2009. 1. számtól a 2012. 1. számig): Abonyi Mária, B. Gyűjtő József, Bányai Éva Eszter, Barabás Éva, Barabás Miklós, Beke Sándor Olivér, Berze Imre, Cs. Erdős Tibor, Feszt László, ifj., Gyárfás Miklós, Horváth Szőke Gyöngyvér, Jakobovits Márta, Jakobovits Miklós, Jankó Szép Noémi Abigél, Kancsura István, Karancsi Sándor, Károly Sándor, Kedei Zoltán, Keller Emese, Kocsis Rudolf, Kolozsi Tibor, Koncz János, Korondi Jenő, Köllő Margit, Lotz Károly, Madarász Viktor, Máté Péter, Mészely Ilka, Miklóssy Mária, Molnár Krisztina, Molnos Dalma, Molnos Zoltán, Munkácsy Mihály, Müller Emese, Nagy Zsolt, Novák Ildikó, Pauer Géza, Péter Katalin, Simon Anna, Soó Zöld Margit, Székely Bertalan, Székely János, Tompos Opra Ágota, Vajda György, Varga Mihály, Vargha Mihály, Venczel Árpád, Vetró András, Zsigmond Márton.

I. SAJTÓKIADVÁNYOK

I. A SZÉKELYUDVARHELYI SZELLEMI MŰHELY ELSŐ SAJTÓTERMÉKE, A SZÉKELY ÚTKERESŐ

1. Az 1989 utáni romániai magyar sajtó — mint szerep és alkotói segítség

BEKE SÁNDOR: *Az 1989 decembere utáni erdélyi magyar sajtó milyen szerepet töltött be az Ön szakmai életében? Milyen mértékben segítettek alkotói tevékenységét az átszervezett/újjaszülött vagy újonnan alapított magyar sajtótermékek?*

POMOGÁTS BÉLA: A kérdésekre egyszerre szeretnék válaszolni, tekintettel arra, hogy innen, Budapestről egy általánosabb képet alakíthattam ki arról a munkáról, amelyet Beke Sándor és az Erdélyi Gondolat Könyvkiadó Székelyudvarhelyen végez. Nagyra értékelem ezt a munkát, és a kérdések arra biztatnak, hogy összefoglaló módon adjak rájuk választ.

Számomra természetesen minden erdélyi magyar könyvkiadó, folyóirat, egyáltalán minden kulturális intézmény és szellemi vállalkozás igen fontos. Több mint negyven esztendeje jelent meg az első olyan könyvem, amely az erdélyi magyar irodalommal foglalkozik — ez volt az 1968-ban az olvasó elé került Kuncz Aladár pályáját és munkásságát feldolgozó monográfia. Azóta vagy harminc kötetben adtam számot az erdélyi magyar irodalom mellett vállalt elkötelezettségemről, és az idei esztendőben az Erdélyi Gondolat Könyvkiadónál is megjelent egy tanulmánykötetem (*Erdélyi gondolat — erdélyi irodalom*, Székelyudvarhely, 2012) éppen az „erdélyi gondolatról”: a „transzilvánizmusról”, amelynek a trianoni tragédiát követő esztendőkhöz igen nagy szerepe volt abban, hogy az erdélyi magyarság lelki erőhöz jutott, ellen tudott állni a bukaresti hatalom nyomásának, és fenn tudta tartani a maga nagy hagyományokra támaszkodó, egyszerre magyar és erdélyi identitását. Az erdélyi magyar irodalom, egyáltalán az erdélyi magyarság iránti elkötelezettségem csak erősödött az elmúlt évtizedek során — hozzájárultak ehhez igen gyakori erdélyi utazásaim is, és mára nem egyszer kerülök abba a helyzetbe, hogy Budapesten (mások mellett) nekem kell képviselnem az erdélyi magyar kultúra érdekeit.

Természetes, hogy ilyen előzmények után, ennek a személyes elkötelezettségnek a következtében rokonszenvvel figyelem az Erdélyi Gondolat nevű kiadó, a *Székely Útkereső* és az *Erdélyi Toll* című folyóiratok tevékenységét (az utóbbiban különben több tanulmányom is megjelent). Fontosnak tartom, hogy Székelyudvarhelyen ilyen tevékeny és gazdag szellemi műhely dolgozik, más székelyföldi: marosvásárhelyi, csíkszeredai és sepsiszentgyörgyi irodalmi, illetve tudományos műhelyek mellett. A Székelyföld a maga különleges történelmi és kultu-

rális, mondhatnám így is: „lelki” hagyományai révén a magyar kulturális közösség meghatározó tényezője. Mondhatnám, ahhoz, hogy a nemzeti kultúra teljes értékű örökösei és gazdái legyünk, egy kicsit „székelyeknek” is kell lennünk — Budapest, Szeged, Debrecen, Pécs, sőt Szabadkán, Pozsonyban és Kassán is. Vagyis vállalnunk kell a Székelyföld hagyományait és kultúráját, ismerünk kell ezt a kultúrát, birtokba kell vennünk egyetemes magyar értékeit, és el kell köteleznünk magunkat fennmaradásának és gazdagodásának, megismerésének és megismertetésének ügye mellett. Mindennek szolgálatában áll, mindezt elősegíti az Erdélyi Gondolat Könyvkiadó, a Székely Útkereső és az Erdélyi Toll.

Aki valamennyire is ismeri ezeknek a műhelyeknek a munkáját, az meggyőződhet arról, hogy milyen tevékenyen és hatékonyan végzik a Székelyföld, Erdély, ezen túl az egész magyar kulturális közösség értékeinek gondozását, valóban olyan szellemi műhelyt hozva létre, amely nemcsak a hagyományokat és értékeket mutatja fel, hanem új hagyományokat és értékeket is teremt. Csupán néhány olyan kiadványra mutatnék rá, amelyet az Erdélyi Gondolat Könyvkiadó terméséből ismerek és becsülök. Ilyen például az *Elek apó Cimborája* című szöveggyűjtemény (1994-ből), amely Benedek Elek klasszikussá vált gyermeklapjából ad közre válogatást, Ferenczi Géza *Székely rovásírásos emlékek* című tanulmánya (1997-ből), amely ennek a sokak fantáziáját megmozdító kulturális emléksanyagának az összefoglalását adja, Dáné Tibor *Elhull a virág* című munkája (2001-ből), amely Szendrey Júlia nem egyszer titkokat rejtő élettörténetét világítja meg, Csávossy György *Édes méreg* című színdarabkötet (2002-ből), az *Erdély* című útikönyv (2005-ből), Tamási Áron *Ábel*-trilógiájának új kiadása (ugyancsak 2005-ből), Sütő András *Sikaszói fenyőforgácsok* című cikkgyűjteménye (2007-ből), a *Csík-somlyó hazavár* című irodalmi antológia (2008-ből), továbbá Beke Sándor, Ráduly János, Cseke Péter, Csire Gabriella, Nagy Pál, Keszeg Vilmos, Nagy Olga, Vőő Gabriella, Murádin László és mások művei. A kezemben lévő könyvészeti kimutatás szerint a könyvkiadó mindmáig több mint két és félszáz kötetet jelentetett meg, és ezzel az eredménnyel a legtöbbet publikáló erdélyi (sőt egyetemesen magyar) könyvműhelyek közé került. Hasonló eredményességről tehetek tanúságot az *Erdélyi Toll* című folyóirat tekintetében is — ami természetesen azért is fontos számomra, mert egy idő óta magam is munkatársa vagyok.

A Beke Sándor nevéhez fűződő, az ő szervező és szerkesztő munkáját dicsérő vállalkozás most — munkálkodásának második évtizedét lezárva — valóban büszkén tekinthet vissza eredményeire: mindig jól, bátran mondhatnám: mindig áldozatosan szolgált az erdélyi és az egyetemes magyar művelődés ügyét, egy kisebb könyvtárra való munkával tette gazdagabbá ezt a művelődést. És minthogy régi meggyőződésem szerint az erdélyi magyarság legfontosabb értéke és lelki támasza: nemzeti identitásának letéteményese és gondozója maga az erdélyi magyar kultúra, a kiadói vállalkozásnak rangos nemzeti küldetés jutott. Ezt a küldetést gondosan és áldozatosan látja el, ezért érdemli meg, hogy ezen a szép születésnapon (amely régi hagyományok szerint az „ifjúság” lezárását és a „férfikor”

kezdetét jelentő) jó szívvel és reménységgel kívánjunk neki további eredményes munkálkodást.

BERTHA ZOLTÁN: Kezemben tartom, lapozom és olvasom a *Magyar, székely és csángó örökség* címmel 2008-ban megjelent reprezentatív antológiát, amely a *Székely Útkereső* című folyóirat ma is megjelenő kiadványainak történetét dolgozza fel. Annak a székelyudvarhelyi szellemi műhelynek a munkásságát, amely többféle formában — folyóiratot, könyvkiadót, kulturális intézményrendszert működtető organizációs teljességgel — bontakoztatta ki és két évtizede, immár több, mint húsz éve rendületlenül folytatja hivatás- vagy küldetészerű misszióját. Beke Sándor rendkívüli szervezőképességről és szellemi felkészültségről tanúskodó vezetésével rögtön a „babiloni fogság” utáni, 1989–90-es fordulatot követő időszakban elindult útjára a *Székely Útkereső*, amely hiánypótló irodalmi és művelődési periodikumként vállalta az erdélyi és az egyetemes magyar identitásőrzés és jövőteremtés nemes feladatát, nemcsak keresve (hogya a kiadvány címére visszautaljunk), hanem bizton meg is találva az igaz és értelmes magyar utat, a hiteles nemzetépítés egyetlen és valóságos távlatát. Az autentikus örökségfelmutató antológia, amely tehát híven és gazdagon demonstrálja a sokágú erőfeszítés színes együttesét, Brauch Magda méltató bevezető sorai által máris leszögezi, hogy az első folyóirat amellet, hogy „székelycentrikus” volt („a Székelyföld és a székely etnikum történelmével, néprajzával, kultúrájával, jellemző vonásaival” foglalkozott), már kezdettől túllépett a szűken vett regionalitáson, és a „tágabb értelemben vett erdélyi, sőt az anyaországban, vagy annak határain túl, más tájakon élő magyarság” sorsdöntő kérdéseit is taglalta, néprajzi, zenei, nyelvészeti, szociográfiai, vallási és megannyi másféle témájú írások, gyermekirodalmi művek, vagy nemkülönben a székely humor univerzális kultúr-antropológiai jelenségeit és jellegzetességeit feltáró szövegközlések és elemző-értelmező szakmunkák sokasága révén. A kilencvenes évek folyamát végigjáró *Székely Útkereső*ről azonban nem is egy átfogó antológia jelent meg; bibliográfiákban, lexikonokban fellelhető adatok szerint dokumentumokat, leveleket, reflexiókat is bőségesen közlétesznek ezek a kézikönyvek, amelyek tehát egyszerre példaállító adattárak és a nemzeti megmaradásukat tanúságtevő bizonyosságai, önazonosság-teremtő tanítások és útmutató közösségdemonstráló üzenetek lélekemelő gyűjteményei, hétköznapi és spirituális otthonosság-igézzel átítatott helyzettudósítások, elidegeníthetetlen létfolytonosság-alakító intelmek szívmengető thesaurusai. Egy könyvekbe sikeresen átmentett folyóirat kincsestárai. (Gondos alaposággal veszi számba és mutatja be őket mind átfogó nagy tanulmányában Sipos Erzsébet, az *Erdélyi Toll* 2009/2. számában, majd 2011-ben külön kötetben is.) Ami évtizedeken át elfojtódott és keserves körülmények közötti túlélésre kárhoztatódott, az most szabadon és tisztán kivilágosodhatott ezeknek a nagyszerű írásoknak a sorstükrében. A példaképpen a kezemben forgatott antológia azután a halhatatlan Beke György megrendítően szép vallomásával folytatódik a magyar himnuszokról és

szózatokról, majd a történelmi és a jelenkorban is eleven katolikus, református, székely, csángó himnusz variációi következnek, Erdély címerei, s értekezések a szellemóriás Orbán Balázs kivételes műveltség-összefoglaló és erkölcsi hagyatékáról, a székely és csángósors történelmi, folklorisztikai, etnológiai-szociológiai, nyelvtörténeti és egyéb vetületeiről, vagy aztán a fiatalon elhunyt kiváló tehetségű költő, Vass László Levente versei Szőcs Géza előszavával — és így tovább Nagy Olga meseelméleti tanulmányáig, Ráduly János székely-magyar rovásírásról szóló fejtegetéséig, meg a góbé humor lokális és általános karakterjegyeit bemutató remek szöveganyagokig és interpretációkig. Külön kell kiemelnünk Brauch Magda monografikus tanulmányát Beke Sándor költészetéről, főként annak szakrális vonulatáról. A folyóirat- és kiadóalapító, szerkesztő és irodalomszervező, műhelyteremtő szellemi és gyakorlati mindenes Beke Sándor ugyanis eredendően lírikus alkat: a kilencvenes évek derekára már többkötetes költő, aki *Téged kereslek* című poémájában megrázó krónikási és konfesszionális szenvedéllyel sorakoztatja fel emberi-morális eszményeit. Az, ahogyan megszólítja a transzcendenciában gyökerező végigazságot sugárzó Mindenhatót, ahogy emberben, természetben, a kulturális hagyományközösség szívében, a „nemzet névtelen hőseiben”, lélekben és feltámadásban, a Példabeszédektől a jézusi csodatettekig, az apostolok hitvallásától a megtisztító reszurrekcióig terjedő misztériumok varázsos mindenség-meghatározó univerzalitásában egyszerre találja föl az életigazító ideák és ideálok nélkülözhetetlen elementaritását: az valóban részletes elemzésre méltó, s ezt a tanulmányszerző Brauch Magda kimerítően meg is teszi. Az idézett verscímet helyezi munkája élére, s így gondolja végig e költői világkép sokrétűségét a szkepszistől a bizonyosságszerző indulatig, a passióátélő érzelmességtől a bölcséleti kételyig, a szeretet- és halálmisztika vagy -teológia izgalmas vonatkozásaitól a félelem és remény, a bűntudat és a feloldozásvágy pszicho-ontológiai alapélményig, a keresés és (szülő)földi-mennyei sorsvállalás változatos motívumaitól az alanyi és kollektív öntanúsítás számtalan poétikai megnyilatkozásáig.

S most kanyarodom oda, hogy számomra, aki a hetvenes-nyolcvanas években sárospataki és debreceni diákként elkötelezettje lettem az erdélyi magyar irodalomnak, s 1990-ig számos tanulmányt, könyvet publikáltam már Tamási Árontól Bálint Tiborig, Szilágyi Domokostól Hervay Gizelláig többekről is a mértékadó nagy „erdélyi csillagok” közül, s utaztam Erdélybe még hátizsákkal, sátrazva (az úgynevezett nemzeti reneszánszot élesztő nomád nemzedék tagjaként) is rengetegszer azokban az időkben: a fordulat után jóleső igazságtételt érzékelő megnyugvással (no meg persze örömteli izgalommal is) konstatálhattam, hogy az autentikus erdélyiség mégsem pusztítható el. Látva az új vagy újjáalakuló folyóiratokat, orgánumokat, köztük a *Székely Útkeresőt*, amelyben a példamutató erdélyi tudósok, művészek, de nemzedéki barátaim, kollégáim, pályatársaim is szerepelnek, ráadásul a határok minden oldaláról. Írásaim sorra jelentek meg a nagyváradi *Kelet—Nyugat* (később a *Várad*), a kolozsvári *Helikon*, *Korunk* és *Művelődés*, a marosvásárhelyi *Látó* hasábjain, a bukaresti *A Hétk*ben, a korondi *Hazánéző*ben,

és aztán a kilencvenes évek második felében induló *Székelyföldben* is — rögtön a második számban Tamásiról, *Gond és reménység* címmel. (S közben számos helyen egyebütt a *Szilágyságtól* a szatmári *Szamoson* és a *Partiumi Közönyön* át az udvarhelyi *Polgári Élethez*, vagy az aradi *Irodalmi Jelentől* a *Háromszéktől*.) 1997-ben történt ez, amikor Székelyudvarhelyt Tamási-émlékkonferencián is részt vettem, s újonnan kötöttem barátságot például Lőrincz Józseffal, aki a nagy székely prózaköltőről — Németh László szavát idézve: a „székely Homéroszról” — alapvető filológiai szakmunkákat adott közre.

Hogy tehát a megújuló erdélyi magyar irodalmi élet milyen szerepet töltött be az életemben, arra a hiteles válaszok csak a horizonttágítási lehetőségek jelentőségét, a tovább-bontakozás, a megmutatkozás, a kitárulkozás, a nagy szavak nélkül is elmondható boldogító, mert határzárak nélkül érvényesíthető szellemi szabadság értékeit hangsúlyozhatják. Nyomatékosan a szellemi vérkeringés újjászülető esélyeit. A kapcsolaterősítés, a szolidaritás, az együttműködés és a szakmai barátság tényezőit; az együvé tartozás, a hovatartozástudat, a sorsos magyarságérzet felemelő megnyilvánulásmódjait. Mert ezekben az időkben a határon túli és az anyaországi magyar irodalom integrációja általában is felgyorsult; a szellemi értelemben egységesülő egyetemes nemzeti kultúra folyamatai feloldották a szétszóratásból következő elzáródások merevségét. A kapcsolattartás természetes lehetőségeinek felszabadulása a különféle művészi irányzatoknak, törekvéseknek az egyes régióktól független, határokon átívelő eszmei-elvi szerveződését, valamint a gyakorlati — például a publikációs (könyvkiadási, folyóirat-szerkesztési stb.) — együttműködés változatos formáinak a megteremtését eredményezte. Mindazonáltal fennmaradtak a szomszédos országokban élő magyarság (az elszakított nemzetrészek) millióinak léthelyzeti adottságai (a kisebbségiség alapvetően méltatlan politikai-társadalmi körülményei), illetve a közösségi identitásőrzés, a kollektív autonómia szükségletének emberjogi és erkölcsi evidenciái. Továbbra is érvényesülnek a sajátos regionális (táji-természeti, szülőföldi, történelmi, etnikai, folklorisztikus, vallási stb.) értékanyagok, a nyelvi-kulturális örökség meghatározó tényezői, valamint a kisebbségi nemzeti közösségek igényei a mindezt fenntartani és ápolni-építeni kívánó anyanyelvi művelődési intézmények működtetésére. A fenyegető veszélyek közegében folytonosan problematikusnak tekinthető (mert annak bizonyuló) megmaradás érzelmi-lelki és eszmei összetevői, az „ahogy lehet” sorsküzdelmei és a „sajátosság méltóságának” tudattartalmai így egyszerre mutatkozhatnak meg az elemi és demokratikus szabadságkövetelés közvetlen közéletiségében, és a művészeti alkotások, irodalmi művek élmény- és jelentésvilágának áttételes nyelvi-esztétikai közegében, hangulati és gondolati övezeteiben. Az emberi létezés egyetemes sors-reflexiói tehát magukba szervesíthetik mind a konkrét gond-tapasztalat, mind az attól elvonatkoztató létértelmezés szellemi vetületeit.

1990 végén (több részletben) a *Helikonban* megjelenhetett a nyolcvanas évek erdélyi magyar irodalmát áttekintő nagyobb terjedelmű írásom (ezt az akkor még

létező szemlélő folyóirat, a *Látóhatár* is átvette utóbb), amelyben döntően a nyomasztó sorsélmények kifejeződésének művészi-esztétikai módozatait és dimenzióit igyekeztem kutatni. 1997 elején pedig ugyancsak a *Helikon*ban látott napvilágot a kilencvenes évek új fejleményeit is számba venni törekvő tanulmányosorozatom. És itt az új irodalmi-intézményi szerveződések, orgánusok közegében fellépő fiatalabb nemzedékek jeles képviselőit is felsorakoztattam, köztük például Beke Sándor 1993-tól folyamatosan és sűrű egymásutánban megjelent köteteit.

BARABÁS ISTVÁN: A romániai magyar sajtó 1989 utáni változásait újságírói minőségemben többféle módon éreztem a bőrömnön. Első perctől jó érzés volt tapasztalnom, hogy a cenzúra megszűntével szabaddá vált a véleménynyilvánítás. Nem volt többé tabu a vallás, a magyar nemzettudat hirdetése, lehetővé vált a történelemhamisítások leleplezése. Egyidejűleg korlátlan lehetőségek nyíltak számunkra a dokumentálódásra: hozzáférhetünk levéltári anyaghoz, a leltűnt rendszerben tiltott történészekhez, írókhoz. Erről eddig kevés szó esett nálunk, noha korszakalkotó fordulat volt olyan értelemben is, hogy a törvényerőre emelt igazmondás megnövelte a sajtó és általa az újságíró tekintélyét. A mérleg negatív serpenyőjéből most csak a legfájdalmasabbat említem: a pénz ördögének fondorlatai számos független lap csődjét okozták: 2005 nyarán megszűnt a *Romániai Magyar Szó*, majd *A Hét*, a *Közhatalom*, még előtte a *Cimbora*, az *Orient Expressz*, a *Falvak Népe* („volt *Falvak Dolgozó Népe*”), a *Valóság*, az *Erdélyi Napló* („később feltámadt, ma is él”). Magyar újságírók számára mindez a közlési lehetőségek beszűkülését is hozta, ami természetesen nem segítette elő „alkotó tevékenységüket” (ahogy a kérdés fogalmaz). Teljesebb a kép, ha megemlítem, a sok csőd után, minap Marosvásárhelyen, Csíkszeredában, Gyergyószentmiklóson stb. piacra került néhány új, Budapestről pénzelt hírlap. Nem volna baj, de amellett, hogy veszélyeztetik a régebbi helyi újságok létét, minden gátlás nélkül fogadnak szót őrangyalaiknak, akik pontosan megszabják a munkatársaknak, kit szeressenek, kit szidjanak, milyen új magyar pártok alakulását szorgalmazzák. Aki nem hiszi, hogy létezik ilyen gyakorlat a mai romániai magyar sajtóban, nézze meg, hányan maradtak munkaviszonyban az *Új Magyar Szó*, a *Krónika*, az *Erdélyi Napló* alapító tagjai, egykori vezető káderei közül.

CSIRE GABRIELLA: A ’89-es fordulatot a bukaresti sajtóházban puskaropogás között éltem meg. A decemberi események hatására a pionírlapból az új évvel együtt új lapot sikerült életre hozni, miután főszerkesztővé választottak. Benedek Elek 60 éve abbamaradt *Cimborájának* a nevét és szellemi örökségét tekintve mércének, a gimnazisták sajátjuknak érezték első számától a lapot. Hűséges olvasói, levelezői lettek és nagy számban vettek részt irodalmi, rajz- és matematikai versenyeken. A politikum teljes mellőzésével a tizenévesek érdeklődési körét és olvasói igényeit szem előtt tartva alakultak ki állandó rovataink. De e lap hasábjain kaptak helyet Horváth Imre, Tóth István, Anavi Ádám, Lászlóffy Ala-

dár, Markó Béla, Lászlóffy Csaba, Jancsik Pál, Lendvay Éva, Páll Lajos dedikált sorai, versei, Méhes György, Marton Lili, Péterfy Emília, Bölöni Domokos regényei, illetve novellái.

Jó lenne csak a szépet, az eredményeket, a cenzúramentes sajtószabadság adta lehetőségeket visszaidézni. De a nagy számú előfizető ellenére, a Cimbora — több más, Bukarestben szerkesztett magyar lappal együtt — nyomdatér és anyagi fedezet hiányában megszűnt. Idővel Sepsiszentgyörgyön éledt föl, megváltozott profillal és szerzőgárdával.

A lapcsinálásból és a Cimbora fennmaradásáért folytatott küzdelemből két éven át ki se látszottam. Így hát fogalmam van arról, mit jelentett/jelent ma is, változó körülmények között nívós lapot vagy folyóiratot dajkálni.

A *Székekly Útkereső*t és az *Erdélyi Tollat* ezért se tudom a kívülálló szemével nézni. De azért sem, mert mint szerző és a szerkesztési munkálatokba is bevont lektor csak szubjektív véleményt formálhatok. Mégis mindenképpen el szeretném mondani, hogy nagyon örültem az 1990–1999 között megjelent *Székekly Útkereső* évfolyamaiból készült hasonmás kiadványnak. Megható ma látni, hogy mennyi elhallgatott mondanivaló kívánczolt a nyilvánosság elé a decemberi fordulat után és hogy milyen nehéz volt, szinte lehetetlen, a lelkes lapalapítást követő hónapokban és években anyagilag fenntartani különösen az előzmények nélküli sajtóterméket és mennyi akadály tornyosult a terjesztés elé.

De az is megrendítő, hogy az egykori munkatársak közül hányan nincsenek már az élők sorában. Mint fényforrások villannak föl emlékezetemben olyan nevek, mint Martin Lili, akit még Benedek Elek indított el az írói pályán, Ábrahám János, a regényíró, Nagy Olga, a pótolhatatlan néprajztudós és író, Vöő Gabriella, az alkotó erejének teljében elhunyt néprajzkutató, Benkő András, a jeles muzikológus vagy a *Székekly Útkereső*t mindvégig figyelemmel kísérő Balogh Edgár és Szabó György, a klasszika-filológia kimagasló képviselője.

SIPOS ERZSÉBET: Elismeréssel és szeretettel üdvözlöm a 20. életévét betöltő Erdélyi Gondolat Könyvkiadót, annak igazgatóját, Beke Sándor költőt, szerkesztőt és munkatársait, további erőt, sikeres utat kívánva kedves mindannyiuknak.

Húsz esztendő egy kiadó életében már olyan mérföldkő, amelynél érdemes, hasznos, áldásos feladat elidőzni, mert feltárja a gyengeségeket, irányt mutat a folytatáshoz és alkalmat kínál megköszönni azt a gondoskodást, szellemi segítséget és ragaszkodást, mely az író- és olvasótábor részéről eddig megnyilvánult.

Aminek az eljövételében kevesen hittünk, 1989 decemberében bekövetkezett, és a sajtóban dolgozók is fellélegeztek: ezután szabadon írhatnak. (Remélhetőleg!)

„Oh, szabadság, hadd nézzünk szemedbe! / Oly sokáig vártunk rád epedve / — szállóigeként idézte Petőfi sorait azokban a forró napokban Temesváron Deme János újságíró kollégánk, és ennek szellemében fogalmazta meg a *Székekly Útkereső* folyóiratnak küldött első írását. Mert addig ő (és nem csak ő) küszkö-

dött, szenvedett, miközben írta a valóságot kerülgető cikkeit a temesvári *Szabad Szó*, majd a bukaresti *Előre* című újságoknak.

Mi, többiek, a temesvári magyar sajtó dolgozói éberén figyeltük, követtük az országban újjászülető napilapokat, folyóiratokat, a sokáig elhallgattatott íróemberek munkáit, a friss szellemi nyomdaterméket. Volt közöttük új, bátor, a múlttal szembenéző, volt vitatható, álgazságokat tartalmazó írás, de egyetlen dologban mind-egyik hasznos: segített kialakítani a saját véleményyt, megtalálni a saját hangot.

RÁDULY JÁNOS: Az 1989. december végi történelmi fordulat tényleg számos „átszervezett/újjászületett vagy újonnan alapított” újságot, folyóiratot eredményezett. Azokban a napokban azon tűnődtem, vajon miképp alakul további kapcsolatunk a romániai magyar sajtótermékekkel? Akkor már több mint háromszázötven publikációval rendelkeztem, volt köztük hét (hetes) önálló kötet is. Csakhamar a marosvásárhelyi *Népijság*, az Aradon megjelenő *Jelen*, a kolozsvári *Napsugár*, *Szívárvány*, a korondi *Hazánéző*, illetőleg a frissen indult *Székegy Útkereső* jelezte kéziratigényeit. Számomra azokban a napokban a legfontosabb az volt, hogy *megfelelő közlési lehetőség* legyen továbbra is. A sajtó ezt a „felismerésemet” messzemenően támogatta, alkotó munkám „továbbvitelében” a segítségemre volt.

BÖLÖNI DOMOKOS: 1989 után gyökeresen megváltozott az életem. 1990 májusától minisztériumi engedéllyel kiléptem a tanügyből, és a szerkesztőség meghívására a korondi iskolától „átléptem” a marosvásárhelyi *Népijsághoz*. Nemsokára utánam jöhetett a családom is. Akkoriban túlságosan elfoglalt az átköltözéssel és lakáskereséssel járó hercehurca, ezért keveset közöltem a székegyföldi lapokban, így a *Székegy Útkereső* köréhez sem sorolhatom magam. Az induló vagy újraindított, magyar nyelvű újságok, folyóiratok egyfajta győzelmi mámorral töltöttek el, nemcsak engem — hiszen megnyílt az út a közlés előtt, nem cenzúrázták a szövegeinket. Művelődési egyletek, egyesületek alakultak, ezek egy része azonnal lapot vagy folyóiratot is indított vagy szándékozott indítani, azt hittem, a sajtó mennyországában vagyok.

P. BUZOGÁNY ÁRPÁD: 1989 előtt sosem gondoltam volna, hogy ennyi közöm legyen szerzőként a sajtóhoz. 1990 után évekkel kezdtem közölni, azóta is rendszeresen jelennek meg írásaim helyi és regionális, országos lapokban. Bár az olvasási láz régóta lecsillapodott, az 1990-es évek elején a helyi, erdélyi magyar sajtónak hatalmas lemaradást kellett behoznia mind az ismeretközlésben, mind pedig a nyomdatechnika itteni korszerűsítésében. Világításunk alakulását, ismereteink bővítését jelentősen befolyásolta a sajtó, túlzás nélkül mondhatni, hogy pótolhatatlan szerepe volt.

Az átalakult és akkoriban alapított lapok népes szerzőgárdát alkalmaztak, főállásúak mellett bedolgozó, sajtómunkatársi minőségben is. Ezek közé sorolom én is magam: mindkét minőségben volt, van közöm a sajtóhoz. Elsősorban a közlés igényének felébresztését, illetve a kínált közlési teret köszönhetem az erdélyi magyar sajtónak.

ALBERT-LŐRINCZ MÁRTON: Az irodalmi, vagy irodalmat is felpártoló lapok, folyóiratok, zömmel konzerválták a körülöttük korábban kialakult szerzői gárdát, helyel-közzel befogadtak fiatalokat is, de sokan, akiknek mondanivalójuk lett volna, nem kaptak elég publikációs lehetőséget. Meglehet, ez volt az egyik oka annak, hogy új irodalmi-művelődési lapok (de napilapok nem önálló irodalmi mellékletei is) jelentek meg az erdélyi sajtópiacon. Ezek körül is kialakultak az újabb írói csoportosulások, igazolván, hogy szerzőkben nincs hiány. Számomra sok változást nem hozott az átalakuló erdélyi irodalmi élet. Irodalmi munkásságom és ismertségem nem volt releváns, tehát nem kértek tőlem írásokat. Az irodalmi kánonból kimaradtam. Amíg még megjelent, továbbra is közöltem a „Lazics” (Lázár László) szerkesztette *Ifi-Fórum*ban, a *Népújság* mellékletében, a *Műzsa*ban (talán már a legelsőben, Mircea Dinescuék társaságában) és az *Új Magyar Szó Szabad Szombat* mellékletében, esetlegesen az *Irodalmi Jelen*ben. Sajnálom, hogy a *Székely Útkeresőt* nem ismertem, nem lehettem részese.

BALÁZS SÁNDOR: Az én esetem sajátos, aligha lehet ebből általános következtetéseket levonni arra nézve, hogy az erdélyi magyar sajtótermékek kinek-kinek milyen segítséget jelentettek szakmai, alkotói tevékenységében. Eszmetörténészként számomra a sajtó kiapadhatatlan információs forrás és ugyanakkor a gondolataim közlésének egyik fő eszköze (ez az a szakmai specialitás, amely a más munkakörben tevékenykedőknél ilyen mértékben talán nem súlypontos), ezért a cenzúra megszűnése nekem minden bizonnyal sokkal többet jelentett, mint sokaknak, akiket azelőtt csak az információktól, s nem ugyanakkor a közléstől fosztottak meg. Az új körülmények között nyomdafestéket láthattak a gépkocsim motorházába vagy az asztalfiókba rejtett kézirataim, mint például az *Identitástudatunk zavarai* című könyvem. Most, amikor az 1989 decembere utáni sajtószabadság pozitív erdélyi magyar kihatásairól szólok, aligha illendő (mégis ezt teszem) belekeverni ebbe a negatív szakmai élményeimet, hiszen ilyenek is vannak. Jelzésképpen: az például, hogy a szabad vélemény-nyilvánítás a médiában nem egyszer a mocskolódás szabadságába csap át, vagy hogy a többé-kevésbé akadálytalan közlés fércmunkák megjelenését is lehetővé teszi.

BRAUCH MAGDA: Úgy érzem, hogy az 1989 decembere utáni magyar sajtó újjászületésével párhuzamosan magam is újjá születtem. Az aradi *Jelen*, majd *Nyugati Jelen*, később *Irodalmi Jelen*, valamint a székelyudvarhelyi Erdélyi Gondolat Könyvkiadó állandó közlési lehetőséget biztosított számomra — ehhez járult két és fél éve a Székelyudvarhelyen szerkesztett *Erdélyi Toll* című folyóirat. A megváltozott viszonyoknak köszönhetően élni is tudtam ezekkel a lehetőségekkel. Emellett, természetesen, örömmel fogadom az említett kiadványokban megjelenő összes irodalmi terméket, az író- és költőtársak műveit.

DEMETER ATTILA: Magam is újságíróként, szerkesztőként (főszerkesztőként is) dolgoztam a sajtóban, mégpedig több mint 12 évet egyhuzamban. Azóta is publikálok, noha most nem a sajtóban dolgozom főállásban. Visszatérve a kérdés lényegére, szakmai életemet úgymond meghatározta a sajtó, az újságírás, és persze — az erdélyi sajtó. A sors úgy hozta, hogy a kilencvenes évek közepén kezdtem el ezt a hivatást, amikor az erdélyi sajtóban még javában tartott a rendszerváltást követő sajátos út- és identitáskeresés. Ebben az időszakban a kíváncsiság, az információéhség talán jóval nagyobb volt, mint ma, új energiák szabadultak fel, és minden új sajtótermék hasznos volt szakmailag, akár az elemzés, akár a tanulás, akár a saját arculat kialakítása volt a cél, vagy éppen a forma és a tartalom dilemmája állt a középpontban.

MÁLNÁSI FERENC: 1989 után az V-VIII. és a IX-XII. osztályok tantervei, tankevei és a még 1973-ban és 1975-ben megjelent munkafüzeteim átdolgozása, az új feladatok gyűjtése és e munkáknak az újrakiadása foglalkoztatott. Az V-VIII. osztályoknak megírt *Olvasmányelemzések*-et is ebben a periódusban állítottam össze. Megvallom, hogy az újonnan alapított sajtótermékek nem kerültek napi, heti olvasmányként látókörmbe, s csupán utána gondolkoztam, hogy esetleg oktatással, szövegelemzésekkel kapcsolatos cikkeket, tanulmányokat küldjek. Az új tanügyi kiadványban, a romániai magyar pedagógusok lapjában, a *Közoktatás*ban sikerült publikálnom.

2. Székely Útkereső — mint magyar szellemi örökség, identitásörzés, sajtó- és irodalomtörténeti forrás, emlék és cél

BEKE SÁNDOR: *Rendhagyó az utóbbi húsz év a romániai magyar sajtó történetében az 1990 és 1999 között Székelyudvarhelyen megjelent Székely Útkereső című irodalmi és művelődési folyóiratról és szellemi műhelyről kiadott sorozat (monográfiák és antológiák):*

- *Székely Útkereső.* Irodalmi és művelődési folyóirat. 1990–1990. I-X. évfolyam. Reprint kiadás. Sajtó alá rendezte Beke Sándor. Székely Útkereső Kiadványok — Erdélyi Gondolat Könyvkiadó, Székelyudvarhely, 2008;

- *Beke Sándor: Székely Útkereső — szellemi műhely a XX. század végén Erdélyben.* Főszerkesztői vallomás a folyóirat megszületéséről és életéről. A bevezető tanulmányt írta Barabás István. Székely Útkereső Kiadványok — Erdélyi Gondolat Könyvkiadó, Székelyudvarhely, 2008;

- *Beke Sándor—Brauch Magda: Székely Útkereső (1990–1999).* Laptörténet és sajtóvisszhang. A bevezető tanulmányt írta Barabás István. Székely Útkereső Kiadványok — Erdélyi Gondolat Könyvkiadó, Székelyudvarhely, 2008;

• *Székely Útkereső Antológia 1990–1999*. Válogatás a Székely Útkereső 1990–1999-es évfolyamaiból. Válogatta, összeállította, a bevezető tanulmányt írta Brauch Magda. Székely Útkereső Kiadványok — Erdélyi Gondolat Könyvkiadó, Székelyudvarhely, 2008;

• *Becsiild a népet!* A Székely Útkereső irodalmi és művelődési folyóirat gyermekirodalmi antológiája. Válogatta, összeállította és az előszót írta Brauch Magda. Székely Útkereső Kiadványok — Erdélyi Gondolat Könyvkiadó, Székelyudvarhely, 2008;

• *Az élőszó dicsérete*. Kritikák, recenziók, beszélgetések a *Székely Útkereső* hasábjain. Válogatta, szerkesztette, a kötetben szereplő írások jegyzékét, a könyvészetet és a Székely Útkereső repertóriumát összeállította Beke Sándor. A bevezető tanulmányt írta P. Buzogány Árpád. Székely Útkereső Kiadványok — Erdélyi Gondolat Könyvkiadó, Székelyudvarhely, 2008;

• *A Székely Útkereső levelesládája 1990–2000*. Közzéteszi Beke Sándor. Erdélyi Gondolat Könyvkiadó, Székelyudvarhely, 2010;

• *Beke Sándor: A Székely Útkereső levelezés és dokumentumok tükrében*. Székely Útkereső Kiadványok — Erdélyi Gondolat Könyvkiadó, Székelyudvarhely, 2011;

• *Sipos Erzsébet: Székely Útkereső — a könyvekbe mentett folyóirat*. Recenziók. Székely Útkereső Kiadványok — Erdélyi Gondolat Könyvkiadó, Székelyudvarhely, 2011

és a mai is létező, a *Székely Útkereső* jogutódja, a Székely Útkereső Kiadványok ismeretterjesztő sorozat szellemi értékmentő tevékenységét összegző és megörökítő könyvek:

• *P. Buzogány Árpád: A Székely Útkereső Kiadványok műhelyében*. Hagyomány és helyismeret közelképben. Székely Útkereső Kiadványok — Erdélyi Gondolat Könyvkiadó, Székelyudvarhely, 2007;

• *Magyar, székely és csángó örökség*. A Székely Útkereső Kiadványok Antológiája (1991–2006). Összeállította, szerkesztette, az előhangot és az útmutatót írta, a sajtóvisszhang szemelvényeit válogatta Beke Sándor. Az antológiáról és a sajtóvisszhangról szóló tanulmányt írta dr. Brauch Magda. Székely Útkereső Kiadványok — Erdélyi Gondolat Könyvkiadó, Székelyudvarhely, 2008.

A szerkesztők számtalan könyvbe mentettek olyan lapkiadási információkat, melyek minden bizonnyal a sajtó- és irodalomtörténészeknek értékes forrásként szolgálnak.

Milyen emlékei vannak az 1989 decembere után indult székelyudvarhelyi kiadványról? Több mint tíz év távlatából nézve és elemezve tegyék fel a kérdést: elérte-e célját a Székely Útkereső?

BARABÁS ISTVÁN: A kérdést inkább úgy kellene feltenni, hogy ama bizonyos „székely kereső” megtalálta-e az útját, mármint amelyet indulásakor kijelölt magának? Első számától kezdve írtam róla beharangozókat *A Hét* Lapszemle rovatába. A rokonszenv tisztelettel vegyült, ugyanis a szabadság akkori mámorában, a papír és nyomda alacsony árfolyamának is köszönhetően, gomba módra szaporodtak el a szex és rablógyilkosságok szenzációiból élő lapok, igyekezve lépést tartani

ni a Magyarországról beáramló, azonos profilú konkurenciával. A *Székely Útkereső* szembement ezzel az árral: vérbeli kultúrát közölt. Izgultunk is, meddig bírja az olvasók kegyeiért vívott harcát a szubkultúra ellenében. Bírta 1999-ig, amikor a szerkesztőség úgy döntött, hogy a székelyek megtalálták azt a szellemi utat, melyen végképp — folyóirat nélkül — egyedül maguk is el tudnak igazodni, másrészt a folyóirat szerkesztői, akik egyben a folyóiratból 1991-ben kinőtt Erdélyi Gondolat Könyvkiadó szerkesztői is, nagy erővel a könyvkiadói munkára összpontosítanak. A *Székely Útkereső* szerkesztői 1999-ben azonban emelt fejjel búcsúzhattak, mert sajtó-történetünkbe sajátos színfoltot hoztak lapjukkal.

CSIRE GABRIELLA: A *Székely Útkereső* minden számát, minden anyagát — legyen bár szó néprajzi, történelmi, zenei tárgyú tanulmányról, versről, regényrészletről, meséről, egyházi énekről vagy grafikai alkotásról — egységes koncepció hatja át. És ez nem más, mint a nyelvünkbe, történelmünkbe, népi hagyományainkba, kultúránkba gyökerező „erdélyi gondolat”. Nem véletlen, hogy a pár évvel később alakult kiadó is ezt a nevet vette föl.

2008 és 2011 között az Erdélyi Gondolat Könyvkiadó könyvekbe mentette át a *Székely Útkereső*t. Az összes évfolyamokat felölelő hasonló kiadvány után, gyors egymásutánban, még nyolc vaskos kötet látott napvilágot. A rendhagyó sorozat a folyóirat műhelytitkaiba, levelesládájába, fogadtatásába stb. nyújt betekintést. Ez a nem mindennapi kiadói bravúr kimondottan a kiadó igazgatójának, Beke Sándor költőnek a szerkesztői munkáját dicséri. A dokumentum értékű kötetek közül a mindenkor olvasó érdeklődésére, szerintem, két antológia tarthat igényt: a szépirodalmi alkotásokat és publicisztikákat tartalmazó *Székely Útkereső Antológia 1990–1999*, valamint a lírával és prózával egyaránt kecsegtető gyermekirodalmi antológia, a *Becsüld a népet!*

BERTHA ZOLTÁN: A *Székely Útkereső* a kilencvenes években határozott karakterű, széles ölelésű, markáns profilú lap volt, célját elérte, a nemzeti öntudatszerzés lelkületi és intellektuális perspektíváit kitágította, rangos szerzők alapvető és időtálló műveit közölte, ma is alapvetésként használható közlemények sokaságával gazdagította az egyetemes magyar irodalmat és kultúrát. Énhozzám vagy erdélyi útjaimról hazahozott példányok révén, vagy erdélyi barátok segítségével jutott el a lap — kaptam, vettem, olvastam, számon tartottam tehát. Ma is őrzöm őket polcaimon — mondhatni valamiféle ereklyeként.

RÁDULY JÁNOS: A *Székely Útkereső* apolitikus folyóiratként indult, megpróbált átfogó képet nyújtani az egyetemes magyarság irodalmi-művelődési életéről. Ténylegesen a „szellemi útkeresés” egyik fontos orgánuma volt. Erről bárkit meggyőzhet a reprint kiadásban is megjelent folyóirat gyűjtemény (*Székely Útkereső*. Irodalmi és művelődési folyóirat. 1990–1999. I-X. évfolyam. 1-53. szám. Reprint kiadás. Sajtó alá rendezte: Beke Sándor. Székely Útkereső Kiadványok — Erdélyi

Gondolat Könyvkiadó, Székelyudvarhely, 2008.). Büszke vagyok arra, hogy ezt a reprint kiadást magam helyezhettem el — ajándékként — a Marosvásárhelyi Teleki—Bolyai Dokumentációs Könyvtár állományában.

Én gyermekversekkel, kritikai írásokkal, irodalmi anekdotákkal támogattam a Székelyudvarhelyen megjelent lapot. Nem véletlen, hogy a 2008-ban megjelent gyermekirodalmi antológiában, a *Becsüld a népet!* címűben (A Székely Útkereső irodalmi és művelődési folyóirat gyermekirodalmi antológiája. Válogatás a folyóirat 1990–1999-es évfolyamaiból. Válogatta, összeállította és az előszót írta Brauch Magda) 11 verssel szerepelek, míg a Beke Sándor által gondozott *Az élőszó dicsérete* című, kritikákat tartalmazó kötetben (Kritikák, recenziók, beszélgetések a Székely Útkereső hasábjain. Válogatta, szerkesztette, a kötetben szereplő írások jegyzékét, a könyvészetet és a Székely Útkereső repertóriumát összeállította Beke Sándor. A bevezető tanulmányt írta P. Buzogány Árpád. Székely Útkereső Kiadványok — Erdélyi Gondolat Könyvkiadó, Székelyudvarhely, 2008) tizenhét recenzióval és egy, Komoróczy György által készített interjúval vagyok jelen.

Külön kell szólnom arról, hogy a *Székely Útkereső* hasábjain a székely (magyar) rovásírás kérdésköre is terítékre került. Ferenczi Géza írásai mellett én terjedelmes tanulmányban taglaltam rovásírásunk legalapvetőbb fogalmait (*Nemzeti kincsünk: a rovásírás*). Az anyag a *Székely Útkereső Kiadványok* sorozatban is megjelent 1998-ban.

A sarkított kérdésre — végül is — íme a sarkított válasz: igen, a *Székely Útkereső* elérte a célját!

ALBERT-LŐRINCZ MÁRTON: A *Székely Útkereső*ről nekem valójában nem képződött sok élményem, hiszen nem voltam a lap munkatársa. A 2011-es Marosvásárhelyi Nemzetközi Könyvvásáron jutottam hozzá — Beke Sándor főszerkesztő jóvoltából —, ahhoz a nagyszerű reprint kiadványhoz, amelyet azóta is örömmel lapozok föl. A folyóirat 1990–1999 közötti 10 évfolyamának összes (53) megjelent számát így egybe szerkesztve, bárkinek módjában áll elolvasni, vagy újraolvasni azt, ami Udvarhelyen történt az irodalom szcénúmán, és még azok az olvasók is részesei lehetnek a folyamatnak, akik — igaz, kissé megkésve, de nem lekésve — nem voltak benne. Ugyanez a gondolat folytatható a Székely Útkereső antológiák, monográfiák vonatkozásában is. Azt nem hallgathatom el, hogy a kiadvány lapjain ismert és kevésbé ismert, kanonizált és feltörekvő, nagy elődök és kortárs szerzők kaptak helyet, irodalmárok, egyházi emberek, művészek, közösség- és művelődésszervezők, olyanok, akik — a főszerkesztő bekosztottójének szellemében — hozzá akartak járulni (illetve hozzájárulhattak) ahhoz, hogy „jó és igaz emberek lehessünk mindnyájunkért, egymásért, szülőföldünk még sebezhető békéjében”. Jómagam ezt a mottót az egész szerkesztői vállalkozás hitvallásának tekintem. Ilyen vonatkozásban egyedülállónak mondom, mert benne a szülőföld végtelen szeretetének lángja világít. Ez pedig nem kicsi dolog,

amikor a kortárs irodalmi kánon ildomosnak tartja mellőzni, visszautalni ezt a kardinális érzést a 19. század irodalmába.

Véleményem szerint a *Székegy Útkereső* a közösségi értékeket felmutató, hagyománytisztelő, *üzenetes irodalmat* részesítette előnyben. Dolgozni, tanulni, művelődni kell — sugallta, szuggerálta megjelent írásain keresztül. Az jut eszembe, amit nagy püspökünk, Márton Áron életprogramként fogalmazott meg: „Vállalom a munkát” („Non recuso laborem”). A mi tájainkon ebben az életprogramban nincs semmi pátosz, nincs semmi meghökkentő, mondhatnánk természetes követelmény. A Márton Áron-i eszmeiséget vélem felfedezni abban a munkában, ami a *Székegy Útkereső* környékén bontakozott ki: a közösségért való munkálkodást, annak gyönyörével és ódiumával együtt. Nem mondok újat, ha az mondom, hogy Erdélyben az emberi kapcsolatokban mindig is ott munkált (talán ma nem annyira evidensen) a szolidaritás, az egymásrautaltság hagyománya. Sokféle magyarázata lehet ennek, de mindenek előtt talán az anyagiakban sohasem bővelkedő, ám lelkiekben sohasem szűkölködő erdélyiség, a nyílt lélekkel való vállalni tudás, a közösségi értékben való hit és bizakodás. Persze, az atomizált (helyenként éppen atomizálódó) világ mozgásának sodrása bennünket sem kímél. Az ún. posztmodern hatásai, a jól ismert nyugati kulturális áramlatok és izmusok bennünket is elérték. Nem kell elzárkózni előlük, lépést kell tartani a korrallal, de jó résen lenni, mert a kisebbségi lét más, mint a többségi, ezért aztán másféle percepciókat indukál, másféle feleleteket fogalmaztat meg. Az individualizmus felturbóztatása és a közösségnek, mint értéknek az elvetése, véleményem szerint, veszélyes játék, mert a kisebbségi lét sajátos kíváncsalmakat fogalmaz. Szerintem azon kell munkálkodnunk, hogy a szomszéd megsüvegelje a szomszédját, a fertilitybeli gyerek köszöntse a felnőtt ismerőst, a tanítvány a tanítóját.

A másik nagy érdemét az *irodalomszervezésben* látom. A *Székegy Útkereső* körül kialakult egy olyan írói csoportosulás, amely az írás értékhozó funkcióját az erdélyi hagyományokban találta meg. Beke Sándornak hál’ istennek nem kellett azon buzgólkodnia, mint korábban, a század 20-as éveiben eleinknek, „dédapáinknak”, ha szabad itt Áprilyt megidéznem, hiszen vannak folyóirataink, kiadóink, igaz államilag deficitesen finanszírozva, és vannak igényes olvasóink (az internet-irodalom még nem vonja el az olvasót, inkább csak az egyre beszűkülő jövedelem). Mégis úgy tűnhetett, hogy hiányoznak az elébb soroltak. Az újonnan jelentkező írott sajtó erre enged következtetni. Azt ma már ki lehet jelenteni, hogy a *Székegy Útkereső*nek helye volt a magyar irodalom szcénájában, hiszen 10 éven át létezett, és úgy szűnt meg, hogy nem szűnt meg, csak átalakult.

További érdemének tartom a *transzilván irodalom* Kós Károly-i — Tamási Áron-i hagyatékának folytatását. A főszerkesztői célkitűzés értelmében a „a székegyföldi, illetve az egész erdélyi magyarság nemzettudatának és hagyományainak a megőrzéséhez, a szülőföldön való megmaradáshoz, helytálláshoz és szellemi utkeéréshez” vállalják az irányjelölést és kalauzálást. Szerencsésen, mondom, egyrészt azért, mert nem fekszik le a posztmodern magamutogató individualizmusának, vál-

lalja az erdélyi irodalom hagyományos társadalmi funkcióját, nem szakad el a társadalom irodalmi percepciójától, másrészt azért, mert a lap nem esik a provincializmus csapdájába, amit a lap címe sejtethet. Arról van szó, hogy az egységesítő kommunikációval szembehelyezkedő posztmodern szellemében bizonyos irodalmi centrumok nálunk is a nyugati divathoz simultak, a '70-es évek végén Jean-François Lyotard filozófiájában meghirdetett „posztmodern szkepszis” mentén, vagy az individuális szabadság felturbózásával. A *Székely Útkereső* nem ezt az utat választotta, hanem a transzilvanizmus hagyományainak továbbvitelét. A transzilván eszme nem tekinthető provinciálisnak, az önbezárkózás értelmében. A rovásírás örökén létesülő hagyományok helyét nem a lokalizmusban, hanem az egyetemes emberi értékek piedesztálján keresi. A folyóirat a regionalizmusra törekvés révén tudott felülkerekedni a couleur local-on, amelyet nem tagadott meg. A szerkesztői koncepcióban egyáltalán nem elhanyagolt az udvarhelyi híradás fölvétele, ami elkerülhetetlenül helyivé tenné a kiadványt, de már a lap címe tovább mutat ezen. A helyi színt tágabb perspektívába ötvözik, és ez érvényes a tartalomra, a szerzői gárdára (földrajzi és idősi), a terjesztésre. A *Székely Útkereső* az erdélyi székely-magyar galaxisról szól, és örülök, hogy így van, de nem helyi sajtótermék. A hely szelleme, a genius loci, amit székely identitásként, székelységként definiálnánk, nem provincializmusra szűkít, hanem regionalizmusra nyit. Ez a regionalizmus teszi lehetővé a globális jelleget. „Hatósugara — amint a szerkesztőségi vitaindítónak tekinthető kérdésekben megfogalmazzák — egész Erdélyre, a magyar nyelvterületre kiterjed.” A szándék tehát magában rejtí annak a lehetőségét is, hogy a nagyvilág magyar szórványközösségeit is bekapcsolja a folyóirat. Talán az sem elhanyagolható, hogy a folyóirat családi lapként szeretne érvényesülni, mivel a gyermekirodalom bevállalásával megteremti a családi irodalmi olvasmánnyá válás feltételeit.

Végül, de nem utolsó sorban azt emelném ki, hogy a székely-magyar irodalmat *nem provincializálta*, hanem az egységes magyar irodalomba helyezte. Ma már általánosan elfogadott séma, hogy a magyar irodalom csak egységes irodalomként képzelhető el, ami nyilván arra vezethető vissza, hogy — az utolsó kilencven évet leszámítva — egy egységes politikai, gazdasági, kulturális erőterben működött. Mi is lenne a magyar irodalom mondjuk a szalontai Arany János, az érmihályfalvi Ady Endre vagy mondjuk a brassói Áprily Lajos, a kolozsvári Kuncz Aladár, a farkaslaki Tamási Áron és sok más erdélyi, de a többi elszakított részekben született magyar írók nélkül?! Ezért nem is lehet másként, csak egységként definiálni a magyar irodalmat. Ami számunkra talán sajátosnak mondható, az az irodalomnak a megtartó, közösségi küldetése — én ebben látom az erdélyiség genius loci-ját.

SIPOS ERZSÉBET: Az utóbbi húsz esztendő romániai magyar sajtótörténetében elévülhetetlen érdeme van a *Székely Útkereső* irodalmi és művelődési folyóiratnak. Noha induláskor a mondanivalója főleg a Székelyföldön élő olvasókat

célozta meg — erről a kiadvány főszerkesztője, Beke Sándor is beszélt —, időközben azonban tágult a horizontja. Beke Sándornak sikerült kiépítenie egy olyan író-olvasó hálózatot, mely befogadóan viszonyult az új kiadványhoz, többen külmunkatársként változatos, érdeklődést ébresztő cikkeket postáztak Székelyudvarhelyre, ám azok most már sokakhoz, sokakról szóltak határon innen és túl.

Az évek során Beke Sándor nagy lépésre szánta el magát: könyvekbe mentette — és menti azóta is — a dokumentumokat, az anyanyelv értékeit, nagyjaink emlékét. Az Erdélyi Gondolat Könyvkiadónak, szerintem, rangos helye van a hazai könyvkiadók sorában. Megérdemelten. Az általa kiadott kötetek, tudomásom szerint, eljutnak a hazai és a határon túli könyvtárakba, sajnos azonban nem ismertek eléggé az olvasók körében.

BÖLÖNI DOMOKOS: A *Székely Útkereső* annyit érhetett el, amennyire megszűnéséig tellett az erőből és a pénzből. Az sem kevés. A térség művelődési életének mindenképpen részévé vált, kiadványai a határon túlra is eljutottak, antológiája pedig már része a sajtótörténetnek. Hatását és jelentőségét érdemben a következő nemzedékek tudós kutatói mérhetik fel és állapíthatják meg. Nincs kétségem afelől, hogy meg is teszik.

BRAUCH MAGDA: Igenis rendhagyónak találok — természetesen pozitív értelemben — a Székely Útkereső monográfiáit, antológiáit, mivel más magyar nyelvű folyóiratokkal kapcsolatosan még nem találkoztam hasonló jellegű kiadványokkal. Mindezek sajtótörténeti értéke vitathatatlan és egyedülálló a maga nemében.

DEMETER ATTILA: E kérdésre kissé nehéz kielégítő választ adni, mert rengeteg a szempont. Szerintem mégis egyértelmű: igen, a Székely Útkereső elérte célját, mégpedig több okból is. Elsősorban azért, mert egy olyan feladatot vállalt fel — és ebben úttörő szerepet is játszott —, hogy megpróbált választ adni nemzeti, történelmi és szellemi identitásunk legfontosabb kérdéseire. A Székely Útkereső célközönsége igen széles: a versek, a prózai művek, a történelmi jellegű írások, ugyanúgy, mint a recenziók, zenetörténeti méltatások között mindenki találhatott saját ízlésének megfelelőt. Merem remélni, hogy az olvasás továbbra is fontos szerepet játszik majd a székelyek életében, és hogy ezt az igényt az iskolák a mainál nagyobb eredménnyel, hatékonyabban szorgalmazzák majd.

MÁLNÁSI FERENC: Sajnálom, hogy a *Székely Útkereső* — Kolozsváron árulták? —, elkerülte a figyelmemet, csupán akkor próbáltam pótolni a lemaradásomat, amikor Beke igazgató úr elküldte nekem az 1990–1999-es összekötött példányokat... Akkor rögtön elvittem diákjaimnak, beszámoltam nekik a folyóiratról, bátorítottam őket, hogy olvassák a *Székely Útkeresőt*, ugyanígy beszámoltam az *Erdélyi Toll* első számairól is...

BALÁZS SÁNDOR: Sajnos elég későn kezdtem behatóan nyomon követni a székelyudvarhelyi sajtókezdeményezés termékeit, így a *Székely Útkereső* című sorozatról inkább csak utólagos benyomásaim vannak. Ezek igen pozitívek, még ha ezt beárnyékolja is az a benyomás, hogy a szerzőgárda eléggé szűk volt, sok név szerepel ismételtén, amiből kialakulhat az egyesektől terjesztett rosszindulatú vélemény (ezt az Önök ellendrukkerei nekem szó szerint tudomásomra hozták), miszerint „ez az egész Erdélyi Gondolat amolyan családi, baráti vállalkozás”. Jó volna ezt a látszatot tudatosan eloszlatni. Elnézést kérek, nem a rosszindulat beszél belőlem akkor, amikor a rosszakaróik ilyen taksálását megemlítem. Csupán figyelmeztetek: hasznos lenne, ha nem csak a barátaik, hanem az ellenfeleik véleményére is többet adnának.

BEKE SÁNDOR: Ezeknek a beszélgetéseknek — még ha ritka ünnepi alkalomkor kerülnek is sorra — az a feladatuk, hogy az ünneplő vagy a szóban forgó intézmény asztalra letett kész munkáit elemezze, pozitív és negatív oldalaival egyaránt. Ez a dicsérő vagy bíráló elemzés — feltételezett konstruktív jellegénél fogva — igen hasznos az adott intézmény további léte, előrehaladása érdekében.

Ezesetben igenis örülök a professzor úr figyelmeztetésének. Az Erdélyi Gondolat Könyvkiadó igazgatójaként most van lehetőségem első ízben nyílt véleményként hallani, hogy — mint minden elismert vagy szakmai elismeréseknek örvendő vállalkozásnak, ez esetben a lap- és könyvkiadásnak, így nekünk is — rosszindulatú megjegyzéseket terjesztő „ellendrukkereink” vannak. Most ez ünnepi pillanatban (is) — tudomásul vettük, amit eddig csupán csak tapasztaltunk: néhanapján szellemi műhelyünk ablakán kéretlenül hozzánk is bedugja orrát az „irigység boszorkánya”. Manapság ez természetes jelenség, régen is voltak irigyek, nem is beszélve a mostani „vállalkozásokkal” teleszótt világban, amikor kordivattá vetemült vagy inkább terebélyesedett ez az ókori, inkább az emlékezet óta „virágzó” emberi tulajdonság.

Ezt a jelenséget kiadónk 1996 után — amikor a kiadók gomba módra szaporodtak — már tapasztalta, de nem reagáltunk rá, nem is érdekelt, ki van a kortinak mögött, s az sem, hogy miért; ellenkezőleg, bárminemű negatív reakció helyett messzemenően más (számunkra erkölcsileg és anyagilag kedvező/bb/) lépést tettünk: megemeltük kiadványaink példányszámát. És miért ne növeltük volna, ha éreztük, láttuk, tapasztaltuk: Erdély-szerte igény van az Erdélyi Gondolat könyveire? Az utolsó példányig elfogynak a megjelent könyvek, ráadásul az igényelt utánnyomások is elkelnek... Így, az olyan — kimondottan — szépirodalmi műveknél, melyek sok más erdélyi műhelyben 300-500 példány körül láttak napvilágot, nálunk a példányszám a 2000-4000-et is elérte. Verseskötetokről, szépprózáról van szó! Ami az ismeretterjesztő kiadványokat illeti: a példányszám sok esetben az ötezret is felülmúlta. A gyermekkönyvek — melyek igen nagy százalékát teszik ki megjelent könyveinknek — e kor könyvkiadási szokásai ellenére — nagy példányszámnak örvendtek és igen kelendőeknek találtattak. Példányszámuk 2000 és 15000 között váltakozott.

dányszámuk 2000 és 15000 között váltakozott.

S e gondolatot bezárva miért ne nyugtázhatnám a nagy nyilvánosság előtt: az Erdélyi Gondolat több tudományos értékű kötete doktori disszertációs dolgozatok forrásmunkája itthon, Budapesten, Debrecenben és másutt.

Ami a könyvkiadó és e műhely családi és baráti vonatkozásait illeti: a szellemi műhelyünkben működő könyvkiadó és az általa kiadott folyóiratok mindig a család, a nagy, bővülő, s így az erősödő család fizikai mennyiségében és eszmei értékében-sokszínűségében látta értelmesnek jelenlétét a hazai és a magyarországi könyvpiacokon. Ebből a látószögből kikristályosodó szerkesztői koncepció, szemlélet, tendencia érvényesül legfontosabb intézményeinkben a *Székely Útkereső*-nél, a folyóirat jogutódjánál, a Székely Útkereső Kiadványoknál, a *Székely Útkereső* folyóirat eredményes-mozgalmas szellemi munkatereiből, eszmei hát-országában megszületett Erdélyi Gondolat Könyvkiadónál, majd a kiadó új szellemi műhelyt megjelentetni kívánó-igénylő fórumánál, az *Erdélyi Toll*-nál.

Nos, a Balázs professzor úr „családi vonatkozású”-látszatot tudatosan eloszlató sugallatának nemigen tudunk eleget tenni, hiszen meghazudtolnánk azt az egyetemes magyarság irányában tett örökségápó-ló-vigázó-megörökítő, identitástudatunkat erősítő, megmaradásunkat éltető szellemi-erkölcsi erőfeszítést, amelyet a *Székely Útkereső*, a Székely Útkereső Kiadványok, az Erdélyi Gondolat Könyvkiadó és az *Erdélyi Toll* külön nagy lélekszámú kompakt „szerző-családjai” tettek és tesznek a múlt század végének utolsó és új évezredünk első évtizedében Erdélyben. Inkább alátámasztom a — szellemi műhelyünk fórumaihoz meghívott vagy a maguktól jelentkező alkotók, a „barátokból” hűséges „családtagokká” vált — szerzők számát:

— Így az 1990 és 1999 között megjelenő *Székely Útkereső* egy adott pillanatban 120 (akkor) élő munkatársat tudott felsorakoztatni, „ennyit szerepeltetett ismételten”, ami hússzal több szerző, mint ahány szerzőt „futtatott-szerpeltetett” 2008-ban a 100. születésnapját ünneplő, az egyetemes magyar irodalom markáns értékű folyóirata, a *Nyugat*. S ha már e beszélgetés felhozatalában számszerű statisztikai felbontások is szerepelnek, hadd fejezzem ki főszerkesztői köszönetemet mindazoknak a *Székely Útkereső* munkatársaknak, akik ma is élnek, elhunyt szerzőinkre pedig e pillanatban is főhajtással és kegyelettel emlékezem. A folyóirat lelkes, értékes, áldozathű szerzői közül hadd emeljem ki az alábbiakat: Ábrahám János, Bakay Kornél, Balázs Géza, Balogh Edgár, Barabás István, Beke György, Benkő András, Csiki László, Csire Gabriella, Egyed Ákos, Fábíán Imre, Fodor Sándor, Gábor Dénes, Görömbei András, Gyárfás Endre, Imreh István, Jakobovits Miklós, Jancsik Pál, Kányádi Sándor, Keszeg Vilmos, Kovács András Ferenc, Kozma Mária, László László, Liszka József, Marton Lili, Mészely József, Murádin László, Nagy Gáspár, Nagy Olga, Németh Júlia, P. Buzogány Árpád, Penckófer János, Ráduly János, Róth András Lajos, Sütő András, Szócs Géza, Szócs János, Tankó Gyula, Tóth István, Tőkés István, Veress Dániel, Vofkori György, Vofkori László, Zsigmond Győző.

— Az Erdélyi Gondolat Könyvkiadó szerzőinek száma 2011. december 31-ig: 81. E könyv közzétételéig, a 2012-es kiadványok új szerzőit is beleszámítva, összesen 84 szerző, köztük, mint igazgató-főszerkesztő örülök, hogy az alábbi (élő vagy jogörökösök beleegyezésével megjelent) szerzőink színvonalas, értékes könyveik által az egyetemes magyarság legfontosabb könyvműhelyei közé emelték székelyudvarhelyi székhelyű könyvműhelyünket: Asztalos Enikő, Ábrahám János, Balogh Edgár, Baricz Lajos, Benedek Elek, Benkő András, id. Binder Pál, Bölöni Domokos, Brauch Magda, Buksa Éva-Mária, Csávossy György, Cseke Péter, Csetri Elek, Csire Gabriella, Dáné Tibor, Diószegi Anna, Eszteró István, Féja Géza, Ferenczi Géza, Ferenczi István, Gub Jenő, György Zsuzsa, Imreh István, Jancsik Pál, Jánky Béla, Jékely Zoltán, Keszeg Vilmos, Kiss Bitay Éva, Kocsis Rózsi, Kozma Dezső, Kriza János, Lászlóffy Csaba, László László, Marton Lili, Málnási Ferenc, M. Hubbes Éva, Mitruly Miklós, Murádin László, Nagy Olga, Nagy Pál, Németh Júlia, P. Buzogány Árpád, Pomogáts Béla, Ráduly János, Sebestyén Péter, Sipos Erzsébet, Sütő András, Szabó György, Tamási Áron, Tankó Gyula, Tomcsa Sándor, Vöő Gabriella, Zsidó Ferenc, Zsigmond Győző.

Ennél a pontnál megjegyezném, hogy könyvkiadónk összszerzőinek 44%-a Kolozsvárról, a kincses erdélyi „fővárosból” való. De elmondhatom: kiadónk működésének első évtizedében (az 1990-es években) volt olyan időszakasz, amikor ez a százalék jóval az 50 fölött volt a kolozsvári írók javára. A Szamos parti város szerzőinek egy része akkor nem a kolozsvári könyvműhelyeket választotta kézíratai kiadására, hanem szakmai és erkölcsi bizalmat fektetve a székelyudvarhelyi könyvműhelybe, Székelyföld gyönyörű anyavárosába jöttek könyvet kiadni. Nagy Olga, a kolozsvári író és néprajzkutató a ’89-es romániai történelmi-politikai-gazdasági felszabadulás következtében átalakult, forradalmasított erdélyi könyvkiadásunk eme „szerző-vándorlásos” egyedi jelenségére felfigyelve tüzetesen tanulmányozni kezdte ezt az érdekes irodalomtörténeti jelenséget, majd a kolozsvári *Szabadság* 2000. január 19-i számában *Az Erdélyi Gondolat szerepe, jelentősége* címmel megjelent esszéjében megállapította: „Szinte már közhelynek számít, hogy kisebbségi létünkben néhány városközpont az, amely a magyar kultúra megteremtője, életetője. Amilyen Kolozsvár, Marosvásárhely, Nagyvárad. Talán nem túlozunk, ha azt állítjuk: az Erdélyi Gondolat megjelenése előtt Székelyudvarhely egyfajta provinciának számított, mindazzal együtt, amit ez a kifejezés sugall: konzervativizmust, szellemi lemaradást...”

Beke Sándornak köszönhetően Székelyudvarhely kapcsán már nem beszélhetünk provincializmusról. Nemcsak amiatt, hogy legkiválóbb tudósaink, íróink műveit jelentette meg, hanem azáltal is, hogy olyan szellemi centrumot alakított ki, mely szűk hazánkat a maga egészében egybefogta. Hiszen előző soraimból már kitűnt, múlt századunk utolsó évtizedében az erdélyi elit értelmiség az Erdélyi Gondolatban szívesen jelentette meg műveit.”

— Irodalmi és művelődési folyóiratunk, az *Erdélyi Toll* — (első évfolyama /2009/ 1. számának megjelenése pillanatától a negyedik évfolyam 2. számáig /2012. 2./) szerkesztőségét összesen 83 szerző kereste fel. Mindannyiuknak az

alábbi felsorolással is hálás köszönettel tartozunk: Albert-Lőrincz Márton, Balázs Sándor, Barabás István, Baricz Lajos, Bartus Rozi, Beke Sándor, Bencze Mihály, Bertha Zoltán, Bodó Márta, Botár Emőke, Bölöni Domokos, Böszörményi Zoltán, Brauch Magda, Buksa Éva-Mária, Burján Emil, Czirják Edit, Czirmai Szabó Sándor, Csatáné Bartha Irénke, Csávossy György, Csire Gabriella, Csire Gábor, Deák-Sárosi László, Demeter Attila, Elekes Ferenc, Eszteró István, Fábián Lajos, Ferenczi Enikő, Főcze Kornélia, Fülöp Kálmán, Hadnagy József, Ilyés András-Zsolt, Jakab Rozália, Jakobovits Miklós, Jancsik Pál, Józsa Attila, Józsa Miklós, Kamenitzky Antal, Kedei Zoltán, Kinde Annamária, Kiss Lehel, Komán János, Kozma László, Kozma Mária, László Judit, László László, Lőrincz György, Matekovits Mihály, Málnási Ferenc, Mészely Adél, Mészely József, Molnos Ferenc, Murádin László, Nagy Attila, Nagy József Levente, Nagy Irén, Nagy Pál, Nagyálmós Ildikó, Németh János, Németh Júlia, Ötvös József, Panigay Róbert, Pálffy Tamás Szabolcs, P. Buzogány Árpád, Pomogáts Béla, Pongrácz P. Mária, Ráduly János, Sántha Attila, Sebestyén Péter, Sipos Enikő, Sipos Erzsébet, Sente B. Levente, Székely-Benczédi Endre, Tar Károly, Tácsi Erika, Tóth Mónika, Vandra Attila, Zsidó Ferenc, Zsigmond Győző. Időközben elhunyt szerzőinkre, értékes munkatársainkra Demény Lajosra (†2010. november 19.), Fodor Sándorra (†2012. március 28.), Huber Andrásra (†2011. július 17.) és Jánky Bélára (†2009. október 26.) kegyelettel emlékezünk.

A rosszakaróink rosszindulatú „taksálására” visszatérve egyszerű számtani alapművelettel, összeadással válaszolnék: a székelyudvarhelyi székhelyű szellemi műhely fórumai közel 300 szerzőt tudhatnak magukénak, hűséges családtagnak — és erre valóban büszkék vagyunk.

Balázs úr előbbi kérdésben az „ellendrukkereink” által felvetett kitalációit nemcsak kérdőjellel, hanem felkiáltójellel is ellátnánk, ugyanis „ellenfeleink”-ről, „ellendrukkereink”-ről hallottuk azt a hírt, miszerint létezne olyan erdélyi műhely, mely — régről örökölt, de most csak beképzelt — szellemi monopolhelyzetét úgy próbálná megőrizni, erősíteni, hogy a fiatal szerzőkkel „hűségsszerződést” írat(na) alá, hogy ezáltal meggátolja a más erdélyi városokban működő szellemi műhelyekhez való beférkőzésüket, közlési lehetőségüket, azzal áztatva őket, hogy az írói és szakmai elismerés csak az általuk „nevelt” („bűvös”) körben érhető el. Ettől függetlenül mindannyiuknak megengedett a külföldön való közlés, ami — a fentiekkel ellentétben —, erdélyi irodalmi életünk javára válik.

Olyan információnk is van, miszerint az oktatói szférában dolgozó az erdélyi kiadók és az élő erdélyi szerzők műveit negatívan értékelő kritikáival átmossa a diák elméjét, „igazítja” szemléletét, úgy, hogy az újonc bárhová is kerül, munkahelyén a ráerőszakolt, beletukmált látási-láttatási-értékelési szemléletmódot alkalmazva kezdi szakmai pályáját.

Nos, itt Székelyudvarhelyen, a Székely Athénban — Orbán Balázs, Benedek Elek, Tamási Áron, Nyíró József iskolavárosában — nagyon reméljük, hogy az er-

délyi irodalmi csoportosulások egyéni vagy közös érdekei még nem fajultak el annyira, hogy egy szellemi központnak tekintett város irodalmi berkeinek egyes képviselői önkényesen, s a letűnt korszak erőszak-örökölte vaskezűségével saját magát kinevezi az erdélyi magyar kultúra egyedüli professzionális uralkodójának, még akkor sem, ha a szakma terén felsőoktatási, -képzési lehetőségekkel rendelkezik. Mert akkor, ha ez az állítás igaz, úgymond egyfajta „szerzőkereskedelemről” is beszélhetünk, olyanról, ahol a fiatal, naiv egyetemista (diák) szerzők főleg szellemi s nem anyagi juttatásokért vannak rákényszerítve arra, hogy mereven ragaszkodjanak az őket (nevezzük így:) „megvásároló” szellemi műhely eszméihez, a könyvkiadási és lapközlési lehetőséghez, ezért — bárhová is vetné őket a sors — diákkori „szakirányítóikat/feletteseiket” és ezeknek eszméiket egy életen keresztül akár vakbuzgón és tudatlanul — „nos, hogy szolgál a kiskutyánk?” módra, két lábon állva — szolgálják. De ennek a netovábbja mégis az, amit Balázs professzor úr említett, és pedig a „rosszakarók” meggondolatlanul, tájékozatlanul, üres beszédként kijelentett minősítése, „taksálása” — akár egyetemi tanár, akár szerkesztő, akár szerző szájából eredt. Mert feltételezem, hogy ezek az „ellendrukkereink”, akik ekképp nyilatkoztak Önnek, azok nem az igazságos szobra alatt a főtéren részegen ücsörgő író-szerkesztő polgárok voltak. Bár ez az állításom sem kizárt.

És miért ne valljam be: itt, Székelyföldön és környékén, a kolozsvári elit által annyira leértékelt végeken, ahol ugyanazon a nyelven, mint Kolozsváron, magyarul, a rendszerváltásnak köszönhetően lap- és könyvkiadási fórumok indultak el olyan székely kisvárosokban, mely településekre ünnepi alkalmakkor, évfordulókkor is akár történelmi, akár politikai, akár kulturális téren a szóban forgó „ellendrukkereink” büszkéek voltak/lehettek, s most épp ők azok, akik neheztelnek azokra a vidéki szellemi vállalkozásokra, melyek 1990 után megzavarták monopolhelyzetüket, ideológiai-szellemi-kulturális-üzleti számításaikat, csupán azért, mert létrejöttek, s ha már létrejöttek, akkor nem a kincses város „drukkereinek” (íratlan) szellemi utasításait követik. S ha ezek a kiadók szerzőket indítanak vagy publikálnak, akkor miért közlik egyiket vagy másikat, egyáltalán miért közlik azt a szerzőt, akit ők nem szeretnének, hogy megjelenjen, s ha megjelent, akkor a szerző és a kiadó munkái ellen kampányt indítanak el, mint például a Láthatatlan Kollégium „akciói” a romániai magyar művelődési sajtóban az ezerkilencszázas évek utolsó évtizedében (melyekre most nem térek ki), vagy ha igen érdekkeltő a kézirat, miért nem adja át a kincses városi kiadónak, mert annak profiljába „sokkal jobban beleillik”.

1994-ben, amikor könyvkiadás támogatási programok indultak el, a magyarországi Művelődési és Köznevelési Minisztérium pályázatot hirdetett meg erdélyi könyvkiadók részére is. A kéziratokat egy ismert kiadóhoz kellett beküldeni, ahol a fogadtatásuk olyan volt, mint most az „ellendrukkereink” véleménye. Az egyik neves szerkesztő, aki a kézirateinkat átvette, s akit addig becsületes ötvenhatosként emlegettek, keserű szájjal adta szerkesztő kollégáink tudomására, hogy hát „hogyhogy támogatták az Erdélyi Gondolat Könyvkiadó könyveit?”. Ábeli,

Hargitán megszületett válaszom pedig, melyet szerkesztő kollégánkon, Nagy Olgán keresztül tolmácsoltam az úrnak, az volt: „úgy, hogy megkerültem becses kolozsvári magukat, egyenesen Budapestre is elküldtem a kéziratot, hogy ott semleges szemmel olvassák el, és isteni módon ítélkezzenek fölötte, mert elég volt ökelmüknek az erdélyi szerzőkkel való egyeduralmi, önkényes szerkesztői királykodás majdnem fél évszázadnyi életidőig”. Nem tudom, hogy címre, s fültre talált-e az üzenet, de az biztos, hogy ebben az említett, több, mint negyven év alatt sok tehetséges erdélyi magyar tollforgató váltott pályát, s tette le örökre a tollat.

II. 2009-BEN INDULT AZ ERDÉLYI TOLL IRODALMI ÉS MŰVELŐDÉSI FOLYÓIRAT

3. Erdélyi Toll — az egész magyar nyelvterületre kiterjedő objektív és pártatlan „írott szellemi bástya”

BEKE SÁNDOR: *„Lapok születnek és enyésznek el a lapok tengerében. Az utóbbi évek legfőbb jellemzője, hogy egyáltalán nem indul új irodalmi folyóirat, bár most látszik némi mozgás, decemberben indult a székelyudvarhelyi Erdélyi Toll, novemberben a Brunner kiadó ernyője alatt a Budapest Bristol, és Csontos János főszerkesztése alatt a Nagyítás (...)” — jellezte Onagy Zoltán az Új Könyvpiac főszerkesztőjének, Pécsi Györgyinek, 2010 januárjában Egy könyveslap születésnapja című, a Nyugati Jelenben is napvilágot látott beszélgetésében. Az Erdélyi Toll irodalmi és művelődési folyóirat megjelenését ismert erdélyi magyar lapok köszöntötték, mint: a kolozsvári Krónika, Szabadság, Vasárnap, a marosvásárhelyi Népujság és Vásárhelyi Hírlap, a sepsiszentgyörgyi Háromszék, az aradi Nyugati Jelen, a székelyudvarhelyi Polgári Élet, a temesvári Heti Új Szó, a Besztercei Híradó, a Gyergyói Kisújság, a nagybányai Bányavidéki Új Szó, az Erdőszentgyörgyi Figyelő.*

Tény, hogy az Erdélyi Toll ohankor, olyan időben látott napvilágot, amikor irodalmi és művelődési életünk terén körvonalazódni látszott: itt Erdélyben minden fontosabb művelődési központban emeltek egy „írott szellemi bástyát”, minden „irányzatnak”, „csoportosulásnak” van saját publikálási lehetősége. A Székelyudvarhelyen működő Erdélyi Gondolat Könyvkiadó jóvoltából megjelenő folyóirat bebizonyította: igenis, a Székelyföld szívében, Udvarhelyszéken, Székelyudvarhelyen szükség volt/van egy olyan objektív szemléletű és pártatlan kiadványra, mely nemcsak a 20 éves könyvkiadó szerzőinek, munkatársainak nyújt publikálási lehetőséget, hanem hatósugara egész Erdélyre, a magyar nyelvterületre kiterjed, s szívesen közli a partiumi és bánági szerzőket is.

A vaskos folyóirat (a harmadik évfolyam végére 2500 B5-ös /átszámítva közel 5000 A5-ös könyv/oldalnyi anyagot ölel fel) első számát Váry O. Péter a Háromszék 2009. október 31-i számában így jellemzi: „A szerkesztőségi beköszöntőben kiemelik: »folyóiratunk

klasszikus értékeinket tekinti mércének, irányadónak», s ennek megfelelően állították össze az első lapszámot, mely igazán nagyon változatosra, olvasmányosra sikeredett, többi erdélyi magyar irodalmi lapunk — Székelyföld, Látó, Helikon, Korunk, Várad, a virtuális világba átköltözött Irodalmi Jelen — méltó partnerévé.”

Mit jelent Önnek az Erdélyi Toll, amely három évfolyamnyi megjelenés után egy közös erdélyi asztalhoz ültetett közel 75 magyar író?

CSIRE GABRIELLA: Az *Erdélyi Toll* egyrészt akkor lépett színre — gondos előkészítő munkálatok eredményeként —, amikor már senki se gondolta volna, hogy a meglévő irodalmi-művelődési lapok, folyóiratok köré tömörült szerzők és olvasók köre rég kialakult, másrészt a sajtó világában is erőteljesen mutatkoztak már a bennünket is érintő európai gazdasági válság tünetei.

Az új, Székelyudvarhelyen megjelenő erdélyi irodalmi-művelődési folyóiratnak mégis sikerült magára vonnia a figyelmet és talpon maradnia. Ebben minden bizonytalansággal szerepet játszik az *Erdélyi Toll* sajátos profilja, figyelemre méltó szerzőgárdája, a rendszeres időközökben való megjelenés — negyedévente lát napvilágot, igényes kivitelezésben, 200-300 oldalon —, na meg a zökkenőmentes terjesztés és a kedvező sajtóvisszhang, a beharangozás éppúgy, mint például a nemrég Marosvásárhelyen szervezett folyóirat-bemutató.

Nem véletlen, hogy Beke Sándor áll a folyóirat élén, az általa alapított, tíz évfolyamot megélt *Székely Útkereső*-nél szerzett tapasztalattal. Jobbára az Erdélyi Gondolat Könyvkiadó szerzőire támaszkodott, amikor 2009-ben szárnyra bocsátotta az új sajtóterméket. Azóta, mondhatni, minden egyes lapszámmal tovább fejlődött, gyarapodott az *Erdélyi Toll*, tematikailag éppúgy kikristályosodott, mint a műfajok tekintetében. A közismert szerzők — nem ritkán a szakma „nagy öregjei” — mellett a most bontakozó fiatal tehetségek szóhoz juttatása teszi elevenné, változatossá, minden korosztálynak és számos érdeklődési körnek megfelelővé a folyóiratot. Előkelő hely illeti meg a néprajzzal, hagyományaink feltárásával és ápolásával foglalkozó cikkeket és tanulmányokat, de hangsúlyossá vált az irodalom és a nyelvművelés korszerű kérdéseinek, akárcsak a keresztény értékeknek a köztudatba vitele is. És ekkor még nem is szóltam a felnőtteknek szánt irodalmi alkotásokról.

Az *Erdélyi Toll* fő erősségei közé tartozik a gyermekirodalmi rovat. A legkisebbektől a gimnazista korosztályig terjed hatósugara. De a műfajos szempontjából is igen változatos: verset, mesét, mondát, meseregényt foglal magába, bő ötven oldalon. Ezzel a negyedévente megjelenő miniantológiával a felnőttek dolgát is megkönnyíti, hiszen a szülő kezébe adja az esti mesét, az iskolás gyermek számára a tananyaghoz (is) kötődő meséket és mondákat, akárcsak az évszakokhoz illő, szavalásra is alkalmas verseket — kortárs szerzők prózáját és líráját.

Hangsúlyozni szeretném a szerkesztőség újra fogékony nyitottságát és megbízhatóságát. Ezért remélhető, hogy 2012-ben és az eljövendő esztendőinkben is egy-

re több tehetséget fog megnyerni, és ilyenformán megtartani a helyes arányt a szép-irodalmi-művészeti alkotások, valamint az elméleti jellegű munkák (esszék, tanulmányok stb.) között, az olvasási igényt kielégítő értékes irodalmi alkotások javára.

RÁDULY JÁNOS: Amikor 2009 őszén megjelent az *Erdélyi Toll* című irodalmi és művelődési folyóirat első száma, épp Székelyudvarhelyre utaztam Beke Sándorékhoz. Leghamarabb az ifjabb Bekével, Sanyikával találkoztam, aki a folyóirat munkatársaként nem utolsó sorban az impozáns, tartásos folyóirat-borító tervezője is. Dél körül volt, kint az udvaron, a bejárati kőlépcsőn beszélgettünk.

— Megjelent az új folyóirat — mondta Sanyika, azzal megfordult, s már hozta is az első példányok egyikét. Amikor megpillantottam a barnás-sárgás színezetű borítólapot (ősziről készült), nagyon meglepődtem, székelyesen szólva: „elbámultam magam”. Nyilván, a legelső kérdésemet már a hiúság diktálta:

— Én benne vagyok-e a folyóiratban?

— Több anyaggal — válaszolt Sanyika.

Épp a második oldalra nyitottam ki, a szerkesztőség és a munkatársak névsorához. Olvastam: Grafikai kivitelezés: Beke Sándor-Olivér (...) A címlap illusztrációját Péter Katalin készítette.

Aztán elmélyültem a laptest anyagának tanulmányozásában. Megragadtak a fejezetcímek, íme néhány közülük: *Írók a szülőföldről, Anyanyelvünk épségéért, Petőfi Sándor emlékezete, Múzsza és lant, Hit és üzenet, Élő néphagyomány, Könyveink világa, Erdélyi Toll gyermekeknek* stb. Tudtam — már régebbről — Beke Sándor szintetizálásra törekvő „hajlandóságairól”, s most íme, izgalmas profilú folyóirattal lép az olvasóközönség elé. A *Bekőszöntő sorokból* ezt ragadom ki: „Fogadják bizalommal és pártatlan olvasói kedvvel a Székelyudvarhelyen szerkesztett és kiadott új sajtóterméket...” Azóta minden számot felette nagy érdeklődéssel vártam/várok, könyvespolcomon ott sorakozik az eddigi termés tíz száma: máris művelődés- és irodalomtörténeti értékűek. Iparkodom, nyilván, hogy a következő „laptestekben” is szerepeltessen a szerkesztő, ezzel kívánom jelezni — a magam számára is — a lap további „szükségvoltát.”

BERTHA ZOLTÁN: A személyes emlékek az eddigiek után továbbvezetnek most már a mai időkhez és a Beke Sándor további fáradhatatlan kezdeményező ambíciózusságának köszönhetően létrejött új folyóirat, az *Erdélyi Toll* megjelenéséhez. Ez a folyóirat megint csak az összefogás, a sokszínűség, az élni akarás, a megmaradás gyönyörű példája és példázata. Százféle erdélyi és távolabbi szerző munkáival jelenik meg, a honismeret, a helytörténet, a kultúrhistoria, a művelődéstudomány, a szépirodalom, az esszé ezernyi színárnyalatban kibontakozó értéktartományait felvonultatva. Rangot jelent, és nemcsak színfolt, hanem igazodási pont is, őrtálló, sorvigyázó figyelem és kilátótoronyként összegződő, emelkedő minőségsszféra szimbóluma is egyben. Az első számot már megkaptam a kitűnő irodalomtörténész, a marosvásárhelyi Nagy Pál barátomtól, s azután a

debreceni Sütő András emlékkonferencián elhangzott előadásomat elküldtem, és hamarosan meg is jelent. Így aztán egyfajta szellemi otthonommá is vált a lap, mert később is sorra jöttek benne további írásaim az erdélyi irodalomról. Nagy, különleges megtiszteltetés, megbecsültség számomra együtt szerepelhetni Bölöni Domokossal és Ráduly Jánossal, Nagy Pállal és Csávossy Györggyel, Fodor Sándorral és Lőrincz Györggyel, Kozma Máriával és Burján Emillel és mind a többiekkel — egészen a már régebb óta Debrecenben élő Hadnagy József, akinek *Labirintus* (Bp., Rím Könyvkiadó, 2009) című verseskötetéhez én írhattam bevezető méltató tanulmányt.

Jól emlékszem, miképpen is lehetne felejtetni, ahogyan Székelyudvarhelyen is félve botorkáltunk, este villanyvilágítás nélküli sötétben, nappal reménykedve a mégis-megmaradásban, az átcsempésztett történelmi, népismereti, szépirodalmi könyveket rakosgatva, például Miklós Ferenc magyartanár barátunkkal beszélgetve, tanakodva, keseregve — a zsarnokság évadán, pusztulásunk mikéntjén merengve. És ezek az idők milyen élesen-életesen elevenednek elő az ugyancsak udvarhelyi Lőrincz Gyurka barátom nagyszerű regényeiben! Szomorúság és életbizalom: ez jellemez ma minden szellemi igényt, mert nem lehet nem észrevenni etnikai sorvadásunk aggasztó tüneteit, ugyanakkor kötelességünk és felelősségünk a jövőteremtő munkálkodás. Ez a kötelességéthosz fűti az *Erdélyi Toll* működtetését is, színvonala, jellege, holdudvara pedig nyilván egyre feltűnőbb lesz az erdélyi és egységes Kárpát-hazai kulturális magyar égboltozat alatt.

BARABÁS ISTVÁN: Igaz, amit a kérdés megfogalmaz: minden fontosabb művelődési központban emeltek írott szellemi bástyát. De sajnos az is igaz, amit a kérdező elhallgat: hogy támogatók híján legtöbbjük ki is múlt az élők sorából. Ki emlékszik ma már Nagyvárad, Temesvár, Csíkszereda irodalmi-művészeti folyóirataira, amelyeket Horváth Andor, Szekernyés János, Koszta István neve fémjelzett? Jött ugyan helyettük a *Székegyföld*, az *Irodalmi Jelen*, a *Várad*, de a kérdés nyitva marad: szellemi életünk vajon tud-e annyi és olyan fajsúlyú terméket szállítani a szerkesztőségeknek, hogy a *Látó*, a *Korunk*, a *Helikon* mellett az újakat is életben tartsa? Ítélje meg az olvasó, ki hogyan tudja tartani a színvonalat olyan körülmények között, amikor az erdélyi magyar irodalom termésének színe-java (anyagi okokból) Magyarországon jelenik meg. Vagy mégse épp ilyen fekete az ördög? Minden sötét víziók ellenére, 2009-ben piacra került az *Erdélyi Toll*. Megint csak tapsolni tudunk neki, ahogy örvendtünk a *Székegy Útkereső*nek, és megint érdeklődéssel várjuk minden lapszáma megjelenését. Hogy mit jelent nekem az újszülött, erre nem válaszolhatok érdemben, mert bedolgozója vagyok: a kérdésben említett 75 (!) magyar író árnyékában szerényen meghúzódó bukar esti újságíró.

ALBERT-LŐRINCZ MÁRTON: Ha lakonikusan válaszolnék a kérdésre, azt mondanám, hogy szeretem. Szeretem az *Erdélyi Toll*at. Nyilván ennél árnyaltabban is lehet értékelni. Hogy mit jelent számomra?

a.) *Időszerűek a szerkesztői célok*, azaz a hagyományápolás és a modernitás. A szerkesztői *Beköszöntő*ben kijelölt cél szerint a folyóirat „a klasszikus értékeket tekint mércének, irányadónak”. A klasszikus értékek jelentik „az élő néphagyomány ápolását”, „az anyanyelv művelését”, „a megtartó keresztény hit” ébren tartását. A modernitás szerintem két feladatot ró ki: a „mai irodalom új hajtásainak nyomon követését”, és az „erdélyi gondolat” tovább vitelét. Nekünk itt Erdélyben ez lenne a dolgunk.

b.) *Folyamatos az irodalomszervezői munka*. Beke Sándornak az *Erdélyi Toll*ban, ahogy ő maga mondja, 75 erdélyi magyar íróat sikerült megszólaltatnia, és a palletta még mindig bővül. Hetvenöt íróat, és ráadásul magyart talán nem nehéz egy asztal mellé ültetni, de egy asztal mellett megtartani irodalomszervezői teljesítménynek számít, még a mi kis magyar (nem kis-magyar) peremvidékünkön is. A 2009-ben induló *Erdélyi Toll*, hasonlóan a *Székegy Útkereső*hez, irodalmi és művelődési folyóiratként definiálja magát, de a váltásból eredő változás áthatja a lapot. Letisztultabb lett az a szándék, hogy a székelyföldi-erdélyi irodalom a magyar irodalom szerves részeként jelenítődjön meg. 2009-ben már vége van a romantikus társadalmi ábrándnak, tehát a szemlélet megújítása időszerűvé vált. Eljött az idő arra, hogy az elmúlt évtized életérzéseit, a sajátos román demokrácia-élményét újfogalmazzuk, a meg- és itt maradás, továbbá az emberi és magyar méltóság, valamint a közösségi jogérvényesítés szempontjából. A szerkesztői szándék újfogalmazását segítette Beke Sándor szerkesztői-irodalomszervezői tapasztalata, és az a munkatársi-szerzői csoportosulás, amely a lap köré szerveződött. Az *Erdélyi Toll* nem a semmiből, a *Székegy Útkereső* strukturális és perszonális bázisán tudott megkapaszkodni, de teret nyitott olyan alkotók előtt is, akik korábban a kanonizált irodalmi sajtóban marginalizáltak voltak.

c.) *Megmaradt az üzenetes irodalom*. Az *Erdélyi Toll* véleményem szerint jó úton halad, fegyelmezetten követi hitvallását, a klasszikus értékek vállalását (a korábban vázolt koncepció szerint), nem hódított teret a formává üresedett l'art pour l'art, hűséggel tolmácsolja az erdélyiséget.

SIPOS ERZSÉBET: Az Erdélyi Gondolat égisze alatt 2009-ben megjelenő *Erdélyi Toll* irodalmi és művelődési folyóirat számos erénye mellett egyik legjelentősebb az, hogy politikamentes. Nem hajlik sem jobbra, sem balra, nem szolgálja bizonyos körök érdekeit, ami, gondolom, elsősorban a főszerkesztő-igazgató Beke Sándornak tulajdonítható. Bizonyára ráérezett az olvasótábor azon elvárására, igényére, hogy mellőzze a különböző „csoportosulásokat” képviselő írásokat a kiadványokból, és ezáltal mindenkihez egyformán szóljon. Az anyanyelvőrzés, az értékmentés nyelvén. Elismerésem az *Erdélyi Toll* értő szerkesztőgárdájának, gon-

dos grafikai kivitelezőinek, akik ízléses, sőt művészi „tálalásban” adják ki kezük-ből a folyóiratot.

Az *Erdélyi Toll* őrzi a színvonalát. Nem olcsó, átlátszó „trükkökkel” igyekszik hatni az olvasóra, hanem amit nyújt, az nívós, hasznos és nyelvezetében mindenki számára érthető olvasnivaló. Megőrzésre, továbbadásra méltó szellemi táplálék gyermeknek, fiatalnak és idősnek egyaránt. A számos, anyanyelvoktatást feltérképező tanulmány, a néprajzot, hagyományőrzést taglaló anyagok, a történelmi múltat megidéző írások, neves íróink levélváltásának feldolgozása, a gyermekirodalom gyöngyszemei — mesék, versek, mondák, visszaemlékezések —, a hit erősítésének szentelt írások, életrajzok közlése, a nemzeti öntudat és összetartozás gondolatának ápolása — a székely, magyar, csángó örökség —, a nép ajkán fogant történetek, szólások, mondókák gyűjteménye... és még sorolhatnám, de a felsorolásnál hitelesebben tanúskodnak a nyomdából kikerült számok.

P. BUZOGÁNY ÁRPÁD: Azok közé tartozom, akik az *Erdélyi Toll* megjelenése előtt jóval gondolkodtak egy ilyen kiadványon, illetve e lap céljain, feladatain, szerepén, lehetséges munkatársi körén. Az olvasót elsősorban talán az lepi meg, hogy Székelyudvarhelyen is lehet olyan témájú folyóiratot szerkeszteni, mint az önmagát központnak kikiáltott Kolozsváron, még a szakma és a politikum rendszeres anyagi támogatása nélkül is. És hogy olyan szerzőket is olvashat itt, akiket máshol még legjobb írásaikkal sem fogadnak, értem itt a magyar nyelven megjelenő nagyon csekély számú irodalmi-művelődési folyóiratot.

BÖLÖNI DOMOKOS: Az *Erdélyi Toll* egyelőre érdekes színfoltnak látszik a magyarul megjelenő irodalmi kiadványok sokaságában. A „vaskos folyóiratok” sorsa általában a folyamatos vérszegényedés, vékonyodás, keskenyedés —, az ember szinte rettegve veszi a kezébe, és rácsodálkozik: jé, ez még megvan!... Hiszen annyi lap, annyi hasznos kiadvány jutott már — néhány esztendei megjelenést követően — az elsorvadás, az ellehetetlenülés sorsára, hogy a borúlátás szinte kötelező.

BALÁZS SÁNDOR: Az *Erdélyi Toll* című folyóiratról már közvetlen tapasztalataim vannak, hiszen az a megtiszteltetés ért, hogy „egy közös erdélyi asztalhoz ültetett” említett közel 75 magyar író között magam is ott vagyok. Mivel személy szerint engem kérdeznek — mit jelent számomra ez a sajtótermék —, képmutatás volna arról nem szólni, hogy nekem ez a kiadvány közvetlen, úgy mond (nem anyagi) nyereséget, megszólalási lehetőséget biztosít, s ezért igen hálás vagyok a szerkesztőségnek. A lapszámok persze saját értékrendemben ennél sokkal többet közvetítenek nekem: gazdag eszmeiséget — még ha esetenként szembetűnő nívókülönbségek vannak is a közölt írások között. Őszinte elismerésemet fejezem ki azért, hogy olyan (talán konok) következetességgel a székely mentalitás múltját, népi gyökereit igyekeznek olvasóközönséghez hozni. Magam

is székely vagyok, amolyan „árnyékszékely”, miként apám engem — a Kolozsvárra került kászonalitízi szolgalegény és az ugyanabból a faluból származó cselédlánynak a kincses városban született „nadrágos góbé gyereket” — titulált. Lehet, hogy ez az „elfajzott voltom” diktálja azt, hogy az *Erdélyi Toll* székelycentrikusságának irodalmi megítélésében valamit hiányolok: a székelyek nemcsak az autonómiára szomjazó tájakon, a rovásírással megjelölt Székelyföldön élnek, hanem szerte a nagyvilágban. (Tamási Áron székely maradt Amerikában, s akkor is, amikor a saját államába telepedett át.) Talán a Bukarestbe, Kolozsvárra, vagy miért ne Óceánon túlra került székelyekről is többet kellene szólni. Lehet, hogy ismét haza beszélek, gondolok például arra, hogy az Újvilágban meggazdagodott székelyek — mint unokabátyám, Balázs Ferenc, aki áldozatosan segítette a kászoni itt maradottakat — milyen erőfeszítéseket tettek/tesznek a hazaiak támogatásában. Meg aztán egy másik, ugyancsak személyes vonatkozás: a harmincas években Kolozsváron rövid ideig megjelent egy újság *Székely Alkalmazottak Lapja* címmel. A szerkesztője, Ladó Lajos nagy hóhányó volt — de nem ez a lényeg, hanem az, hogy a kincses város székely cselédlánynak, szolgalegényeinek lapjuk volt. Az ilyen sajtó-jelenségekkel is foglalkoznia kellene a folyóiratnak, ez is „székely kérdés”. Mint ahogyan a Magyarországra áttelepült székely honfitársaink életéről is szívesen olvasnának az itthoniak.

Jelenleg a hungaropesszimizmusnak nevezett társadalomlélektani jelenséggel foglalkozom, erről készül könyvem. Ebben külön fejezet az erdélyi magyar búbanatos lelkiállapot elemzése. Arra gondoltam, hogy ha én ebből a kéziratból közlésre szánám Önöknek mondjuk *A pesszimizmus a székely himnuszban* című alfejezetet, akkor ez aligha csengene össze a lapjuk alaphangjával. (Nem került el a figyelmemet az, hogy egyik munkatársuk, Gábor Dénes *Gondolatok a Székely Himnuszról* címmel már itt is /Székely Útkereső Kiadványok, Székelyudvarhely, 1998/ megszólalt erről a témáról, én azonban ebből a góbé imából kizárólag a *pesszimizmust* bontom ki.) A nevetésnek magam is híve vagyok (írtam is egy könyvet *Humor és filozófia* címmel, amelyben teoretikusan komolyan vettem a nevetségest — sokan röhögtek is rajtam), kérdem viszont: vajon a rendkívül szívmengető székely szellemeskedést talán túlsúlypontozó szerkesztést nem volna-e jó harmonizálni az élet bajos oldalaira reflektáló atyafiink (esetleg fekete humoros) mentalitásának a megjelenítésével.

BRAUCH MAGDA: Az *Erdélyi Toll* színvonalas, sokoldalú folyóirat, és magam sokra értékelem politikamentességét. Sajnálom viszont, hogy megyénkben (Arad megye) nem lehet hozzájutni szabad árusításban, pedig volna rá igény.

DEMETER ATTILA: Az *Erdélyi Toll* épp jókor született: a Székelyföldnek szüksége volt és van egy olyan irodalmi és művelődési közvetítő közegre, amely egyrészt méltóan képviseli őt, másrészt pedig megmérettetésre sarkallja, tükröt állít eléje. Ugyanakkor jó tudni, hogy méltó partnere a többi erdélyi irodalmi lap-

nak, olyan szellemi bástya, amely egybegyűjti nemcsak a jelentős székelyföldi alkotókat, hanem ezzel egyidőben megszólaltatja a jelenkori magyar irodalom nagyjait is. Külön értéknek tartom, hogy az *Erdélyi Toll* — amelynek sikerült 75 magyar íróat közös asztalhoz ültetnie — hitelesen, szellemesen, mértéktartással és derűlátóan fordul olvasótáborához. Nekem személy szerint a reményt jelenti, hogy Erdélyben (és persze, Székelyföldön) továbbra is szükség van az írott szóra, a nyelvre, az irodalmi alkotásra. És talán egyre nagyobb szükség van egymás megismerésére (itt az erdélyi szerzőkre gondolok, pontosabban arra, hogy még mindig nem ismerjük eléggé egymást, az *Erdélyi Toll* e tekintetben is tett már néhány fontos lépést).

MÁLNÁSI FERENC: Hogy mit jelent számomra az *Erdélyi Toll*? Sokat, nagyon sokat, hiszen magyartanárként most már nem oktatok, csak besegítek néha helyettesítőként, nincs már kötelességem, munkám a tananyag megtanításával, így külső munkatársként több időt szánhatok a folyóirat *Anyanyelvápolásunk épségéért* című rovatban elindított *Anyanyelvoktatásunk...* című tanulmánysorozatom további megírására, előkészítésére.

Kezdetben az *Erdélyi Toll*hoz Eszteró István költő, volt évfolyamtársam, Temesvárról ajánlott be, üzent, hogy közölhetnék az újonnan megjelent folyóiratban... Éreztem, hogy itt az alkalom, írhatok, pótolni kell a 45 évi tanári-pedagógusi pályának szentelt elzártságomat.

(2012)

Bölöni Domokos

Szélrózsa kankalin (VI.)

Mondatok az életemről

15. MÉZVIRÁGILLAT

A filozófia akkor igazán az, amikor még nem gondunk sem az élet, sem a halál. Azt hiszem, Pascal gondolata. Az eszmélés akkor gyönyörű, ha csak haláloz óráján döbbsz rá: voltál. Ki ne mondd, egy kicsit Ő is voltál. Miközben egy életen át kerested a nyugalmat, csönd-szeleteket illesztgettel össze abba a puzzle-be, amely végül magad lettél, mikor már nem vagy.

Járkáltam s körülöttem is történések apróbb s nagyobb tragédiák, úgy járt hozzánk a bánat, mint portára a csorda, ha leszentül a nap. Megrázott, mint kíváncsi gyereket a kerékpár dinamója. Átgyúrt a jaj, maga képére, hasonlatosságára. Zord hegyek alatt, a Teremtőre sandító, villámra hegyzett tornyok tövében, muzsikáló dombhajlatokban megbúvó temetők hallgatásában nőttem fel, ahol olyan mély a táj, hogy valahányszor átléptem, napokig kerestek. Nem kerültem elő, mert magához ölelt és játszott velem. Megtámadtak földikutyák, ijedtemben felkapaszkodtam egy fénynyalábra, ami a Rez fölött lógott éppen, s a vicsorgó csahosak csalódottan vonultak el. Akkor tanultam meg, a tájban úgy kell lélegezni, hogy a fűszál se hajoljon el. A csipkebokor ne gyulladjon ki. Hogy tovább cirpeljenek a tücskök, surrogjanak a bogarak, hahotázzanak a manók. Mikor a manók nevetnek, piros púpja sül a lágy kenyérnek.

A cinteremben volt egy angyal. Sokáig nem volt színe. Valahogy nem akart rápillantani az Isten. Lehet, hogy a büntudat formálta olyan pompásra. Ott játszottunk a közelében, mind beleszerettünk, titokban azt kívántuk: bárcsak megelevenedne és leszállna közénk, választana magának királyfit, akivel majd felszáll az égbe.

Lehet, hogy a vétek sugárhatása dolgozott benne. Azt mesélték, aki állította, dúsgazdag amerikai, megölte a vetélytársát, s magával hurcolta annak szerelmét, egy szegény földműves lányát, az Újvilágba. De ott sem volt nyugalma, mert a halott visszajárt, legboldogabb órákat zúzta porrá, éjjel közük furakodott az ágyba, és nyögött keservesen, mint mikor a lelkét kilehelte. Az asszony nem fogant gyereket, elsorvadt, elvitte a kor betegsége: a rák. A gyilkosban pedig, mint

kalapácsmalom, zakatolt a rossz lelkiismeret. Elment a legjobb szobrászhoz, és megrendelte ezt az Angyalt, hogy a halott is, ő is megeléje végre lelki nyugalmát.

Olyan szépre kellett faragni, mint az a lány volt. Karcsú, mint a tengerszem partján cseperedő nádszál, és lebegő, mint a Nyárad fölött csapongó szitakötő.

Azt mondják, eredetileg fehér volt, de amikor felszentelte a pap, megsötétedett a szobor.

Mindig a temetőkertben játszottunk, ide nem hatolt fel a világ vadsága, ökörnýáltól csillogott alattunk a völgy, pirulva kandikált be útszélről a rózsabogyó. A jövevény balról, az erdő felől érkezett, rongyos katonaruhában, komos arcából kivilágítottak dühös szemei. Szétriadtunk, a kapu melletti terebélyes bokorból lestük, mit akar. Megállt az Angyal előtt, felnézett, rálőtt a szemével, de az meg se rebbent. Mániákusan mondott valami átokigéket, nem ért el hozzánk motyogása... Hirtelen leemelte válláról a puskát, csőre töltött, célzott, és bumm. Aztán csak megperdült, majd eldőlt, mint akit eltalált az ellenség.

Oda temették, nem messzire az Angyaltól. Az áldozat öccse volt, bosszúból vette célba a síremléket, de az, lám, visszaütött. A gellert kapott golyó a támadót ölte meg.

Vége volt a nagy háborúnak. Az Angyal is koromfekete.

Templomok harangjait hallom, bátorsággal lüktet ereimben a nyugalom. Megtanultam örülni annak, hogy vagyok. A lét egyetemessége adta ezt a teljesség-érzést: ihlet morzsáiból összerakni a tehetséget, és hosszú, kitartó munkával fejleszteni veretes mesterséggé. Tizennégy éves koromtól már készítettem olyan munkákat, amikért pénzt adtak. A művet nem lehet megfizetni, a tehetséget azonban honorálni kell.

A tájban járva-elve mindig belekomponálok valamit, ami eredetileg nincsen ott, és az Isten egyszer sem ütött a kezemre miatta. Inkább segített megtalálnom a magam pázmáját, óvott a korai pusztulástól. Harmadéves teológus voltam, átvirrasztott éjszaka és sok tépelődés után felmentem a rektor úrhoz, és bejelentettem, hogy nem maradok tovább, mert nem érzek elég hivatástudatot a papsághoz. Nincs elég hitem. Ezt ő megértette, s mondta, hogy jó. Isten adott neked tehetséget a vizuális látásban, s ebből meg fogsz élni.

Két hét múlva letartóztatták diáktársaimat. Az „ötvenhatosokat”. Következtek a kirakatpercek, a szamosújvári, nagyenyedi börtönök, a delta raboskodás.

Ha bent találunk, talán én is oda kerülök.

Szalay Lajos mondta: az ember úgy született, hogy filozófiai megfogalmazások nélkül örüljön a tiszta létezésnek. Ebben az örülni tudás a fontos. Azt tanulni, gyakorolni kell. Közben surrog az agy. Mezőkön, réteken, erdőkön, templomok és katedrálisok között csatangolok, s meditálok. Magamba szívom a környezet lüktető nyugalmát. Akkor jók a képeim, ha betölt a pompásan pulzáló csend, ha előnti szívemet az erdélyi domborzat kedves méltósága. A folyamatosan megújuló, pusztuló és újjáéledő világ eltökéltsége: kristályos tisztaság.

A patakból kiugró pisztráng, amint elszáll a Bekecs felett.

Eltörpül minden tanultság, szakmai tudás; magától értetődően egyesül tudatosság és elhivatottság, ihlet és műfogás.

Quid superbit pulvis et cinis? Mondom lóto-futó, talmi dolgokért buzgólkodó véreimnek suttogva. „Mit kevélyködöl, por és hamu?”

Most, hogy a hetvenet is elértem, vonalak és színek rajoznak a levegőben. Éveim eledele: jóleső mohósággal táplálkozom — mint ahogy delelő kaszás a mogyoróbokor árnyékába heverve falja kenyerét-szalonnáját-vereshagymáját. S issza rá a csorgó kristályhideg vizét.

Kékekből, sárgákból, zöldekből, őszvörösekből fellobbanó márványfelhőtömböket álmodok, rézsútos rétegzettségükben ott szikrázik a világegyetem végtelensége és az emberiség időpillanat-parányiséga. Isten vésőjének és ecsetjének nyomait fedezem fel újra és újra az élet befoghatatlan freskóiban, óvatos duhaj, az álompanoráma világra tárt angyalszárnyainak védelmében.

Folytatásos álmokat látok, tudom, ez az az alkotás kegyelme. Napról napra viszen közelebb az örökkévalóság tükörkapujához. Amit átlépve végleg ott maradunk a képben.

Akkor visszanyeri fehérségét a márvány. És az Angyal saját fehér kezével írja a kép bal alsó sarkára, amit egyelőre még magam, vékony, karcsú betűkkel: Fekete Zsolt.

A világ isten kegyelme.

Érzem mézvirágillatát.

Helyreigazítás

Folyóiratunk 2012/4-es számában Fülöp Lajos *Az érzetkultusz Áprily Lajos költészetében* című írásában helyesen: „Tóth Árpád” (4. old.); „... a három kötet alapján sajátos tematikai csoportokba lehet sorolni” (5. old.); „Áprilynak az ez idő tájt írott versei” (6. old.); „vissza-fogott líraiság jellemző” (7. old.); „A tízes évek második felének” (11. old.).

Pomogáts Béla

A helikoni költészet

A két világháború közötti időszak írói, különösen azok, akik az ERDÉLYI HELIKON körül gyülekeztek, az „erdélyi gondolatban” találták meg eszmei támaszukat, műveik többnyire a transzilvanista ideálok vonzásában születtek. Költészetük azokról az élményekről adott számot, amelyeket az erdélyi táj és az erdélyi történelem sugallt, elégikus érzésvilágot fejezett ki, nem egyszer az erdélyi magyarság tragikus történelmi tapasztalatait szólaltatta meg. A helikoni költészet nem jelentett egységes költői szemléletet és stílusirányzatot, a közösen képviselt eszmék adták meg összekötő erejét, és nem a vers poétikai, stílárius természete. Vezető szolamát Áprily Lajos, Reményik Sándor és Tompa László romantikus szimbolizmusa határozta meg. E szimbolizmus még a századforduló későromantikája nyomán született, s csak lassanként zárkózott fel a „nyugatos” líra korszerűbb törekvéseihez. „Megkésett” szimbolizmus volt, a lélek finom sejtelmeinek művészi kifejezése, kétségtelen eredményeit akkor érte el, midőn a valódi élet erősebb vonzásába került. Az erdélyi magyar költészet első nemzedékének kiváló tagjainál, az úgynevezett „helikoni triáznál” pontosan megfigyelhető, hogy költészetük a trianoni fordulat után, ennek hatására telt meg személyesebb érzéssel, egyszersmind tartalmasabb közösségi mondanivalóval. Áprily nemes véréti költészetét az elégikus módon szemlélt erdélyi táj, Reményikét a humánus értékek védelme, Tompáét a történelem és a székely népi élet töltötte fel életanyaggal és személyes indulattal. Az erdélyi költők a nemzetiségi tapasztalatok kifejezése nyomán újították meg a későromantikus nyelvezetet, adtak személyesebb jelentést a szimbolista líra elvontabb artisztikumának.

A HELIKON „első nemzedékének” körében Bartalis János, Szentimrei Jenő és Olosz Lajos munkásságában kaptak nagyobb szerepet a modernebb költői vívmányok; különösen az expresszív lendület és a szabadverses kifejezés. Az ő formanyelvük kétségtelenül magán viselte a tízes évek elején megjelenő és a húszas években teljesen kibontakozó izmusok hatását. Avantgárd jellegűnek azonban az ő költői formanyelvük sem nevezhető igazán, legfeljebb az avantgárd hatásáról beszélhetünk. A helikoni líra így a korszerűsített századvégi romantikus szimbolizmus és az expresszionizmus hatását is mutató „nyugatos” költészet között foglalt helyet, magyarországi mesterei között egyaránt szerepet kapott Reviczky Gyula, Komjáthy Jenő, illetve Babits Mihály, Kosztolányi Dezső és Tóth Árpád.

Kuncz Aladár mintegy a helikonisták közös meggyőződését fejezte ki, midőn *Az erdélyi gondolat Erdély magyar irodalmában* című tanulmányában a helikoni költészet fokozatos kialakulását a szülőföld, majd a történelmi múlt egymást követő nagy élményével magyarázta. Valóban a romániai magyar költészet az erdélyi táj mély benyomást keltő szépségének festői leírása révén született. Áprily Lajos, Reményik Sándor és Tompa László, később pedig Dsida Jenő, Szemlér Ferenc, Szabédi László és Horváth István verseskönyvei a szülőföld gazdag természeti világát idézték meg; magányos hegyormokat, zúgó vadvizeket, szelíd völgyeket, romantikus és pásztori tájat, amely a versben jelképes erőt kapott. Ez a táj gyakran az öröm és a derű forrása volt, többnyire mégis a magányos érzés, a lélek borongó fájdalma, a végzettel szembenező ember szorongása öltött alakot az erdélyi természet költői ábrázolásában. Áprily Lajos *Az irisórai szarvas*, *Marathon*, Tompa László *Éjjeli bavazásban*, *Éjszakai szél*, Bartalis János *Hajb, rózsafa* című verseiben a tájnak sötét sugallata van, a tisztán metszett természeti képek tragikus közérzetet árasztanak.

A tájköltészet, a magyar kultúra történetével szorosan összefüggő és a nemzeti identitás szerkezetének alakulására is mindig hatással lévő „magyar tájak” költői ihlete általánosan is nagyobb szerephez jutott a Trianon utáni korszakban és különösen az elszakított országrészek regionális irodalmaiban. Ebben a vonatkozásban érdekes tanulságokkal szolgál, ha mérlegre helyezzük a NYUGAT 1919–1920 után fellépő nemzedékeinek, az úgynevezett „második” és „harmadik” generációnak, illetve a kisebbségi magyar költészet képviselőinek munkásságát. E nemzedékek költői általában a természet ősi nyugalmasában és tündéri idilljében kerestek menedéket a társadalmi létben dúló küzdelmek elől. Szabó Lőrinc, Fodor József, Erdélyi József és Berda József ugyanúgy a természet ölében találta meg az áhított békességet, mint néhány esztendő múltán Radnóti Miklós, Vas István, Dsida Jenő és Szemlér Ferenc.

A magyar líra tájszemléletében mindazonáltal meglehetősen nagy változás ment végbe alig egy évtized folyamán. A fiatal Szabó Lőrinc vagy Radnóti Miklós idilli tájai még a költői képzelettől nyerték alakjukat és színeiket. Az a „benső táj”, amelynek természeti képét és pásztori életét klasszikus minták és nosztalgiák ihlették, egészen más jellegű volt, mint a kisebbségi, így az erdélyi költők műveiben megjelenített természeti világ. Ez a természeti világ már nem bukolikus minták, hanem valóságos hazai tájak hatására született.

Van Szerb Antalnak egy kis esszéje, a *Természet vagy táj*, ez szellemesen különbözteti meg a két fogalmat. A természet fogalma szerinte a városi civilizációban kialakult mesterkélttség elutasítását, panteista sejtelmeket rejt magában, ezen kívül erősen emocionális jellegű. „A természetbe belevetítik az emberi érzésvilág egész gazdagságát, a természet vidám, melankolikus, ujjongó, játékos, vigasztaló, Érosszal telített, haragvó.” A táj fogalma ezzel szemben nem rekeszti ki magából a társadalmi és történelmi mozzanatok. Nem kíván romantikus kivonulást a civilizációból, ellenkezőleg, történelmi és kulturális hagyományokra utal. „A tájba

beletartozik az ember és az ember műve is. Fontos színe a város a hegy lábánál, a távoli falvak, várromok és kolostorok. [...] Mindezek etnikai vagy művészi milyensége még a tisztán természeti jelenségeknél is erőbben befolyásolja a táj jellegét.” A természet fogalma mintegy a költészet mitologikus fogalmai közé tartozik, a táj fogalmának kultúrtörténeti jellege van. „A természet — mondja Szerb Antal — ahistorikus, időtlen fogalom, szinte ellentéte a történelemnek, a táj pedig csupa történelem.*

Ez a történelmi tájfogalom jelenik meg a két világháború közötti korszak költőinél és természetesen Erdély magyar költőinél. A verseikben alakot öltő táj nemcsak menedéket kínál a társadalomban dúló válságok elől, biztonságot is ad, feladatot is kijelöl. A költő a táj meghitt világában érzi otthon magát, a táj hagyományai alakítják kultúráját, elmerül történelmében, felelősséget vállal népének sorsáért. Ennek az otthonosságnak, hagyománynak és felelősségnek a jegyében lesznek a két háború közötti korszak költői és különösen az erdélyiek valamely történelmi táj követői és énekesei. Vas István és Rónay György „történelmi tája” Budapest, Weöres Sándoré, Jankovich Ferencé és Takáts Gyuláé a Dunántúl, Kiss Tamásé az Alföld, Győry Dezsőé és Mécs Lászlóé a Felvidék, Berkó Sándoré és Sáfáry Lászlóé Kárpátalja, Dudás Kálmáné és Fekete Lajosé a bácskai vidék, végül Áprily Lajosé, Reményik Sándoré, Tompa Lászlóé, Bartalis Jánosé, Jékely Zoltáné, Dsida Jenőé, Szemplér Ferencé, Szabédi Lászlóé és Kiss Jenőé Erdély. Valamennyien egy földrajzi és művelődéstörténeti, de mondhatnám így is: „szellemtörténeti és lelki” értelemben meghatározható táj énekesei, akiknek költészete nemcsak a szülőföld természeti szépségeit, hanem emberi világát, műveltségét, hagyományait, népi kultúráját is megörökíti.

A táj költői ábrázolásának mögöttes terében mind gyakrabban jelent meg az erdélyi történelem. A sziklaormok és szurdokok körül legendák és mítoszok születtek, minden régi kőhöz valamely véres történelmi esemény emléke tapadt, és az erdélyi magyarság sok évszázados történelme valóban nem szűkölködött véres és tragikus eseményekben, ezek időnként a nemzeti közösség végső pusztulásának szorongató félelmét keltették fel. (Erről a tragikus erdélyi magyar történelemről adott költői képsorozat az 1941-ben Szentimrei Jenő szerkesztésében napvilágot látott *Versekben tündöklő Erdély* című antológia.) Így Áprily a táj és a történelem egymást kiegészítő szerves egységéről beszélt Marosszentimrén írott *Nyár* című versében: „Mi már a tengert nem látjuk soha. [...] De ez a nagy folyó, látod, tied, [...] s ez a hömpölygő dallam, lásd, enyém — / És este kinyitom az ablakom / és a históriáit hallgatom: / egyetlen transsylvan hősköltemény.” Ezt a „hőskölteményt” írták tovább Áprilynak azok a versei, amelyek az erdélyi magyar múlt emlékeit idézve fejezték ki költőjük történelmi és művészi tudatát. A *Régi város integet* Brassó küzdelmes múltjára, az *Egy pohár bor* az ősök munkás életére utalt.

Az erdélyi táj rajza és az erdélyi történelem idézése nyomán az „erdélyi sors” komor eszméje jelent meg; a nemzetiségi költészet a kérlelhetetlen történelmi végzet tudatában született. *Erdélyi végzet alatt* hangzott Tompa László korai versé-

nek címe; borongós, magányos vallomás. „Körülöttem zsvaj, nyüzsgő, sokféle nép — / Távolabb tengerek — szédítő nagyvilág — / Ily kerengés között rá ki is érne még, / Hogy észrevegye a kis Erdély bús fiát?!” Az „erdélyi végzet” nyomasztó súlyától a transzilván ideológia segítségével próbáltak szabadulni a HELIKON költői. A transzilván eszmék: a nemzeti megbékélés, a kisebbségi humanizmus eszméje hoztak némi reményt, erősítették a lélek ellenállóképességét, adtak közösségi tudatot a vidéki kisvárosok zárt világában élő költőknek.

A lassú pusztulás, a szétszóródás, a száműzetés általános érzését lassan felváltotta a közösségi küldetésstudat ellenállást szervező első ereje; az „erdélyi végzet” tudatát az „erdélyi hivatás” tudata. Az erdélyi tájban megjelent az erdélyi ember: magyar és román, s a népben élő természetes emberség bizakodásra intette a költőt; a „transsylvan hősköltemény” a történelem által ugyanabba a tájba, országba terelt nemzetek kölcsönös megértésének példája lett. Az első nagy hatású „transsylvan” költemény, Áprily Lajos *Tetőn* című — Kós Károlynak ajánlott — verse a havasi legelők román pásztorára hivatkozott, aki békével és barátsággal fogadta a hegyek között barangoló reményvesztett városi magyart:

Ősz nem sodort még annyi árva lombot,
annyi riadt szót: »Minden összeomlott...«

Nappal kószáltam, éjjel nem pihentem,
vasárnap reggel a hegyekre mentem.

Ott lenn: sötét ködöt kavart a katlan.
Itt fenn: a vén hegy állott mozdulatlan.

Időkbe látó, meztelen tetőjén
tisztást vetett a bujdosó verőfény.

Ott lenn: zsibongott még a völgy a láztól.
Itt fenn: fehér sajttal kínált a pásztor.

És békességes szót ejtett a szája,
és békességgel várt az esztenája.

Távol, hol már a hó királya hódít,
az ég lengette örök lobogóit.

Tekintetem szárnyat repesve bontott,
átöleltem a hullám-horizontot

s tetőit, többet száznál és ezernél —
s titokzatos szót mondtam akkor: Erdély...

Az egymás mellett élő erdélyi népek kölcsönös kiengesztelődésének eszméje, amelyet az „erdélyi gondolat” hirdetett, mély humánussal töltötte meg a helikonisták költészetét. Az erdélyi magyar líra „hőskorának”: a húszas évek közepének és második felének termését a „kisebbségi humánus” gondolata szőtte át. Áprily Lajos *Rasmussen hajóján* (1926), *Az aranymosó balladája* (1934), Tompa László *Ne félj* (1929), Reményik Sándor *Egy eszme indul* (1925), *Atlantisz harangoz* (1925), *Két fény között* (1927), Szentimrei Jenő *Ki kell mondani* (1930), Bartalis János *Nap madara* (1930), *Föld a párnám* (1931), Olosz Lajos *Égő csolnokon* (1928), *Barlangbomály* (1931), Berde Mária *Seberezáde himnusza* (1928), Bárd Oszkár *Mi lesz velünk?* (1924) és Szombati-Szabó István *Hazajáró lélek* (1935) című kötetében a nemzeti megbékélés, a közösségi felelősség és a humánus eszméi kaptak kifejezést.

Berde Mária a megértő türelemben és a kölcsönös megbecsülésben látta a sok nemzetiségű és sok vallású erdélyi társadalom belső békéjének zálogát:

Az én apám tudott jól franciául,
S Bázelen németeknek prédikált.
De mikor elment Szolnokdobokába,
Román szótárt vett és grammatikát.

Öt éve nem volt ott a nyájban pásztor,
És sok magyar feledte már szavát —
Kallódó lelkükért apám a kátét
Románra fordította át.

Zsidók is éltek ott. Buzgók s szegények.
S az én apám zsidóul is tudott.
S jöttek hozzája nagy szakállú vének:
Hallgatni az ótestamentumot.

(*Az én apám*)

Tompa László a népi elkötelezettségben ismerte fel azt a nemes küldetést, amelyet a nemzetiségi sorban élő költőnek vállalnia kell:

Karomban is meg-megbizserdül a vágy:
Nekivágni az élet sodróbb áramának:
Lüktessen együtt életem is
A nagyvárosok lüktető életével —
(Él társam is ott, — pár mai-legkülönb.)
De mindjárt érzem: valami visszatart.
Mi? Nem tudom. Ám úgy látszik: erős!
Azt mondom néha: talán a gondok... család...
De lehet más is — Elég, hogy maradok,

A csillagokat kérde: jön-e már tavasz?
 Míg havat pállva a Budvár körül
 Sors szele sír... kiugró bérceken
 Toportyán dudál — s véreimmel a tél
 Felbonthatatlanul egybeölel. —

(Erdélyi télben)

Reményik Sándor a Végvári-versek végső kétségbeesése után maga is az egyetemes humánus védelmében jelölte meg feladatát, s ennek a jegyében képzelte el a megértést emberek és nemzetek között:

Nagyon szeretnék megérteni mást,
 S vágyom, hogy megértsenek engemet,
 De belebotlom szárnyas vágyaimba —
 És félre-szólok, mint a lázbeteg.

Az ember-nyelvet aki elfeledte,
 Meg nem tanulja újra soha már.
 Meghalt, ki elfelejtett emberül.
 De én haló-poromban álmodom,
 Hogy van még nyelv az emberén kívül.

Világnyelv, melyen nincsen félreértés,
 Világnyelv, mely szó nélkül magyaráz,
 Világnyelv, mely végtelen szájalommal
 Engedi beszélni a csillagokkal
 Az élet rég kirostált szemetét.

Ha ezt a nyelvet bírnám megtanulni,
 S minden bűbájos tájszólásait:
 Hűlő szívemnek minden dobbanása
 A Mindenséggel volna párbeszéd.
 És szólnék, ahogy eddig soha még.

(Mint aki elfelejtett emberül)

A transzilván eszmék és a kisebbségi humánus gondolata adtak a helikoni lírának történelmi hivatástudatot, keltették fel benne a tragikus reménytelenség közérzete után a közösségi cselekvés igényét, az erdélyi magyar nemzetiség és kultúra jövőjébe vetett reményt. Ez a költészet a „hőskor” idején az anyanyelvi művelődés és a közösségi tudat hivatott őrének tekintette magát, nagy szerepet vállalt abban, hogy az erdélyi magyarság széles rétegei maradtak mentesek a nemzeti elszigetelődés és a revansvágy mérgétől. A HELIKON költői részt kívántak venni abban a munkában, amely a népek közötti béke, az egyetemes humánus és az európai kultúra eszményeire szerette volna alapozni az erdélyi életet. Tom-

pa László verse, az *Új Dévára épül* már nem kevés önérzettel, bizakodva jelentette ki: „Az a vár mégis állni fog majd!” Nem a helikoni költészetén múltott, hogy az együttélő népek testvérisége, a humánus értékek védelme sorozatosan vereséget szenvedett. A HELIKON költészete nehéz időben: a véres európai diktatúrák kelet-közép-európai terjeszkedése és átmeneti győzelme idején is hűséges maradt humanista eszményeihez. A NYUGAT költőihez hasonlóan a helikonisták is a hagyományos erkölcsi és kulturális értékeket védelmezték, szemben a diktatúrák barbár támadásaival. A HELIKON első költőnemzedéke: Tompa László, Reményik Sándor, Bartalis János, Szentimrei Jenő, Berde Mária, az időközben Magyarországra települt Áprily Lajos, majd a helikoni líra fiataljai: Dsida Jenő, Szemlér Ferenc, Kiss Jenő és Szabédi László kitartottak a transzilván ideológia humanista eszményei mellett, ennyiben a harmincas években kibontakozó antifasiszta szellemi ellenállás szövetségesei voltak. A helikoni költészet továbbra is képviselte a kezdeti transzilván eszmekör: a „kisebbségi humánus” nemese hagyományait.

Jegyzet

*In: Szerb Antal: *A varázsló előtti pálcáját*. Szerk. Bodnár György. Magvető Kiadó, Bp., 1961. 493.

Bárd Oszkár

Kell lennie

Kell lennie, kell lennie egy szónak,
amelyet hogyha elkiáltanék,
megoldódnának minden görcsös titkok,
és szent-békésre virulna az ég,
egy szó, mitől az egyensúlyavesztett
világ helyére billen csendesen,
egy szó, amely a harcokon túl vibrál
és tilinkózik túl a csendeken.

Kell lennie, kell lennie egy szónak,
mitől szétporlad minden torz, hamis,
egy szó, amely gyöngédség s vad erőszak,
együttesen korbács és balzsam is,
egy szó, melyben pokoli partitúrák
robaja mellett égi hang dalol,
egy szó, amely káromkodásnak indul,
de zsolozsmává szépül valahol.

Kell lennie, kell lennie egy szónak,
mitől az ájult öntudatra tér,
szolid mederbe mitől visszalendül
a testvérgyilkos, buja, balga vér,
egy szó, amitől halkan feloldódik
a sok hurok, póz, ádáz, hülye csel,
egy szó, amit a mikroszkóp s a távcső
egyformán lát s egyformán helyesel.

Kell lennie, kell lennie egy szónak,
mitől a vad láng bénultan kihuny,
mitől a dac a semmiségbe hamvad,
és önmagától megtorpan a gúny;
e szomorú és kirabolt világnak
oly keservesen nincs már semmije,
hogy e mágikus, bűvös, drága szónak
kell valahol, nagyon kell lennie!...

Madách Imre

(1823–1864)

Isten keze, ember keze

Hadd dicsérje más a város tarkaságát,
A kalmár világot, mely száz izgatást ad,
A káprázatot, mit öndicsőségére,
Mint egy új istenség, emberkéz elére:
Nékem nem világom, én szorult kebellem
Messze, messze vágyom tömkelegéből el
A vadonba. — Ott van Istennek világa,
Áhitattal lépek a szentelt határba,
Ott még nem dult ember, ottan mindenem még
Őserő zománca mint túlföldi csók ég.
A nap mostan ébred, — mint ifjú oroszlán
Aranyos serénnyel erdős hegynek ormán,
S míg a kis pacsirta ittasan gyönyörtől,
Mint merész imádság égbe száll a földről,
S dalja a magasban fellegek közé vesz —
A szép virradatnak hirdetője ő lesz.
És dalára a sok kis madárka felkel,
Fészke párkányára lép ki játszi kedvvel,
S dalgazdag kebellem most gondolja épen
A megújult földnek milyen új dalt zengjen.
Fent a légben délnek vándorlói jönnek,
Kovályogva nyékén elhagyott fészkeknek;
Hogy vagytok, hogy vagytok, súg a szél élébök,
Rá a csattogány mond bűbájos regéket.
Most meg ők kérdik már, mily világ foly itten —
És a cserfa rezdül: vártunk hólepelben.
Eközt felmelegszik, tarka gyíkok jönnek
Sütköződni ordas púpján a csertőnek;
Kelnek már egyenkint, pirosan mint lányok,
Könnyel és mosollyal a kicsiny virágok.
A nap sejti a könny s a mosoly kit illet,
Első sugarával megcsókolja őket;

S amint a szorgos méh jó s mézet sovárgva,
A viráglánykákat körülrongicsálja,
Már mosolygó arccal, játszi kedvveléssel,
Jobbra-balra ingva, hívják s űzik őt el.
Foszlik a mezőn is már az a hűs fátyol
Mely csillámló röpke, mint álmunk hajnalkor,
Már csak az erdőben ül az éj homálya,
Még egyszer ragyogni kezd agg koronája,
Mintha a vénségnek kedve kerekednék,
Bár lelkében a bú honosulttá lett rég.
S míg dús oszlopszatja szentegyház gyanánt áll
A lomb színes ablak bolygó napsugárnál,
Orgonája a szél, mely dallamba olvad,
Száz hanggal mit nem tudsz, honnan és hová hat.
Méltóságos csenddel jár az őz eközben
Olykor megrettenve az erdő fenéken,
A zsolnának hogyha kopogása hangzik,
Vagy sudar fák ormán a mókus cikázik;
S hol mormogva habzik a hegyi patakcsa,
Ércfényű acsáknak mulató tanyája,
Ott pihen meg végre biztosan, nyugodtan,
S mint király körül néz a széles vadonban.
Óh dicső világ! te Isten szent világa,
Hozzád vonz szívemnek érzeménye, vágya!
Itt még nem dult ember, itten mindenén még
Őserő zománca mint túlföldi csók ég. —
Majd ha általlépi ember szent határod,
Eltörüli rólad mind e szűz zománcot;
Mintha látnám amint egyenkint letépi
Bájad, sebhelyét szűm mindeniknek érzi.
Harmatos virágid szénának kaszálja,
A rétet kicsinyes mesgyével hasítja,
Hogy elég tér nyíljon a kalmáros utnak,
Százados szent fáid bárd alatt lehullnak.
Többé a pataknak árji sem henyélnek,
Mert eléje sulyos gyári munkát vetnek.
A hegyet megnyitják, benne kincset ásnak,
Sok ezer teremtmény nyomorúságának. —
Délceg őz sem jár már többé a vidéken,
Jármos marha húz csak búsan az ekében;
Elrettenve elmegy a dalos madárka,
A bérc nem felel, csak emberek jajára.

Elhervad, kipusztul Isten szent világa,
Jó helyébe ember dőre alkotása.
S édenünk helyett, mit földön Isten alkot,
Emberkéz alkotja számunkra a poklot. —
Hah, de mit látok? mi romrakás előttem?
Hajdan vár, uralgó az egész vidéken,
Most gyopárral himzett domb alá rejtőze,
Mintha szégyenelné, sajnálná, hogy éle.
Ámde képzetemben állnak még a termek,
Bennök víg barátok dombérozva ülnek,
Most készült el a vár — szolganép alkotta,
Sok közülé éltét a munkában hagyta.
Hej, de még ki gondol erre a vig torban,
A várur nevére habzó serleg koccan,
S rableány ajakról zeng a pajkos ének,
Mulattasson hogyha érte megfizetnek;
Fesse be a könnyek utját és mosolygjon,
Majd keserghet otthon a kedves halotton. —
Óh csábító arcú, rettentő világ te,
Ragyogó tivornya síroknak felette,
Hol vagy — hol vagy innen? — Büszke palotádnak
Fülepett sírhantján százados fák állnak.
Tán belé unál a gyáva színlelésbe,
Festéked lement, a ronda váz kitűne,
Míg megszánt az Isten és lepelt dobott rád,
Eltakarva bünöd s szégyened világát,
És helyébe Isten szent hatalma lépett,
Mely gondos szülőként kísér minden léptet.
S míg az ember dőrén és elbizakodva,
Sebhelyeket vág ha alkotni akarna,
A kegyes istenkéz újra magához hí,
És a sebhelyeket lassan behegeszti.

Málnási Ferenc

„Mondottam, ember, küzdj és bízva bízzál!”

Százötvenhárom éve — 1860. március 20-án — tett pontot Madách Imre a fenti mondat és egyben *Az ember tragédiája* című művének végére. A Tragédia magyar irodalmunk legnehezebben értelmezhető alkotásai közé tartozik, eszmeisége sokféle értelmezési lehetőséget kínál mind e mai napi, kritikusok mondtak róla homlokegyenest ellenkező véleményeket, vitatták értékét, világnézeti állásfoglalását... (Erdélyi János, Zilahy Károly, Paulay Ede, Jókai Mór, Franz Mehring, Ady Endre, Babits Mihály, Makszim Gorkij, Karinthy Frigyes, Ravasz László, Németh László, Lukács György, Hans Henning, Illyés Gyula és mások). Mi maradunk Arany János véleményénél, aki szerint a Tragédia „...igen jeles mű..., irodalmunk legjelesb termékei közt foglalhat helyet..., fényt derített a magyar költészetre.” (Arany János levele Madách Imréhez, 1861). A műben a magyar haladás problematikája, sorsa, kilátásai rejtőznek, de úgy, hogy Madách a magyar haladás kérdését az egész emberiség fejlődésének mértékével méri. Maradandó értéke költőisége, Arany Jánost is gyönyörködtető líraisága. Mit mond a mai fiatalság, nemzedék számára e klasszikus alkotás?

Szövege nyomtatott drámaszöveg, eredetije kéziratos.

Műfaja: drámai költemény, a romantika sajátos műfaj-kategóriájával nevezhetjük meg: keretes emberiség-ábrázolás, poem d’humanité. A keret-színek, az első három és az utolsó fejezet a történelem előtti időkbe, a Teremtés könyvének biblikus-mitologikus idejébe vezetnek el, a mennybe, a Paradicsomba és a Paradicsomon kívülre. Az álomlátás, a történelmi színek: az ókorban, Egyiptomban (IV.), Athénben (V.), Rómában (VI.), a középkorban, Konstantinápolyban (VII.), majd az újkorban (Prágában (VIII.), Párizsban (IX.), újra Prágában (X.), majd Madách korában, jelenében, Londonban (XI.), a jövőben, a falanszterben (XII.), az űrben (XIII.) és az ésszel belátható történelem végén, az eszkimó-jelenetben (XIV.).

A szöveg összefüggő egész. Madách az 1848–49-es forradalom és szabadságharc problémáinak talaján, velük viaskodva „sajátosan summázta az egész Világos utáni korszak szemléletét” (Sőtér István). A szerző az emberiség sorsának alakulására és magyarázatára tett kísérletet 15 színben, Ádám és Éva alakja köré fonva a történelmet. Ez a szöveg összetartó ereje, kohéziója, amelyet több tényező is biztosít.

A szöveg grammatikai kapcsolatait a különböző színekben elhangzó szövegmondatok tartalmi-logikai kapcsolata teremti meg, az angyalok magasztaló sza-

vaitól kezdve a történelmi színeken át az utolsó jelenetig, amikor az Úr újra kegyeibe veszi az emberpárt, s elhangzik biztató szava.

A szöveg jelentéstani elemei közül először az ismétléseket említsük: Gábor, Mihály és Ráfél főangyalok dicséretüket a *Hozsánna néked* szavakkal fejezik be. Lucifer többször említi a *sugár* szót, amely reményként szolgál Ádámnak és Évának. Az egyiptomi színben Éva többször hallja a *népe* jáját, az athéni színben Ádám is a *nép* kezébe tesz le hatalmát, Párizsban a *nép* nevében ítélkezik, a római színben az *örüljünk* felhívás hangzik ismétlésként, Konstantinápolyban, Ádám a *zárda* szót ismétli, s a prágai színben a *jóslás* szó ismétlésével panaszkodik, hogy a tudománytól oly messze eső munkát kell végeznie.

Néhány ellentétes szót/kifejezést említsünk a sok közül: „Ne ily *kemény* szót e *gyöngéd* ajakról” — kéri Ádám a párizsi színben a márkinő Évát. „Mindig *új* és mindig *rég*” — éneklí a kar a londoni színben, ahol a „*tegnap* elveszett, / *A holnapot* nem érzük el soha.” A falanszter jelenetben a tudós szögezi el: „*Kicsinyben* rejlik a *nagy*...”

Metaforikus kifejezések is bőven találhatók a műben: „A nő méregből és mézből van összeszűrve” — fogalmaz Ádám-Kepler. Az Úr és Lucifer párbeszédéből: „Lucifer volt a gátnak neve, / Ki a tagadás ősi szelleme”.

A drámai költemény címe rámutat a szöveg egészére, megjelöli a témát, hatásos eszköz az érdeklődés felkeltésére.

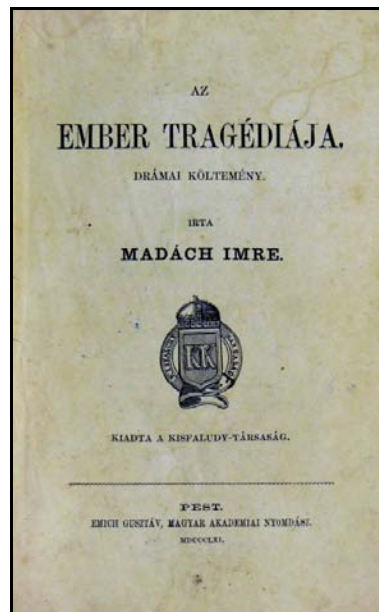
A mű 1859–60-ban született. Bár magányos alkotásnak tűnik, a század gondolati lírájának, drámájának olyan vonulatába tartozik, mint Kölcsey Ferenc *Himnusa*, Vörösmarty Mihály *Csongor és Tündéje*, de a *Gondolatok a könyvtárban* című verse, Petőfi Sándor *Az apostola*, Goethe *Fausája*, Milton *Az elvesztett paradicsomja*, Byron *Manfredje*, Shelley *A megszabadított Prométheusz*. Előzménye: Dante *Isteni színjátéka*, valamint Zygmunt Krasinsjki *Istentelen színjátéka*. Nem véletlen, hogy ekkor született Victor Hugo *Századok legendája*, valamint Ibsen *Peere Győnye* is.

Az a világkép, amelyet Madách megrajzolt, valóságos és képzeletbeli elemek ötvöződése nyomán született. Az író a magyar sorsban, a szabadság magyar tragédiájában felismerte az örök-emberi mozzanatot. Egyszerűen fogalmazta meg a kérdést, amelyre a történelmi színeken keresztül keresi a feleletet: „Megy-e előbbre fajzatom...?” Az egyiptomi színben egy ember szabad, az athéni színben mindenki, a köz, a római színben az egyén, a széthulló tömeg, Párizsban a szabadság önmagzatait falja föl, a londoni szín, a gazdasági liberalizmus minden színt elszűrkit, s a falanszterben pedig a szabad tudományos vizsgálódás lélekpusztító ereje villan föl. Végül Ádám véget vetne életének, de legyőzik a természeti erők, s Éva anyasága.

(...)

Szerb Antal szerint Madách Imre életfilozófiája az individualizmus és a kollektívizmus, az egyén és a közösség megoldhatatlan szembenállását boncolgatja. A szereplőket vizsgálva Ádám az idealizmus, Lucifer a realizmus képviselője, Don Quijote és Sancho Panza, Csongor és Balga magasabb síkon, Éva pedig hol

társ, hol szerető, hol távoli messze fény, de a londoni színben a termékenység örök-fiatal glóriájával átlépi a sírgödört, ő az, aki az öngyilkosjelölt Ádámot viszatartja, felfedi Ádám tettének hiábavalóságát, mert magában hordja a legyőzhetetlen új életet. Ilyen módon Madách életfilozófiájában ugyanaz az „és mégis” gondolkodás jelentkezik, amelyet már Zrínyi Miklós műveiben fedeztünk föl először, Kölcsey Ferenc és Vörösmarty Mihály alkotásaiban láttunk teljes költői kifejlődésében, majd Ady Endre lírájában érett világnézetté. A kétely, a hit, a csüggedés és a bizakodás tusájában az utóbbi győz: „Mondottam, ember, küzdj, és bízva bízzál!” Nem véletlen, hogy a történelmi színek tengelyében éppen a francia forradalom áll, csupán a párizsi szín végén nincsen kiábrándulás, tehát a nagy eszmének győznie kell!

Az ember tragédiája (első kiadás) — 1861

Szövegtípus: magyar nyelvű, régies elemeket is tartalmazó mai szöveg, írott, érzelemkifejező, szépirodalmi szöveg.

A szöveg stílusa: szépirodalmi.

A szöveg írásjelei közül a felkiáltójel stílusformáló erő a szövegben. Az athéni tömeg kiáltja: „Halál réal!” Ádám kifakadásában: „Csak az a vég! — csak azt tudnám feledni!”

A kérdőjel is stílusformáló, amikor Ádám-Danton: „Vádolni mersz, Saint-Just, nem ismered, /Minő erős vagyok?” — kérdéssel száll szembe társával. Éva is kérdezi Ádám-Keplertől: „Örök szükségét tűrjek-e tehát?”

A hangok képzésmódjában megnyilvánuló jóhangzás (eufónia) van jelen az Úr szavaiban: „Amott piroslik a szőlőgerezd, / Ott enyhe árnyék kínál nyúga-

lommal, / Ragyogó délnek tikkasztó hevében.” Éva szavai is megnyugtatóak: „Tudom, fel fog mosolyogni arcod, / ha megsúgom... / Anyának érzem, óh Ádám, magam”.

A szavak elsődleges jelentésére épülő, érzelmi-hangulati többletjelentésre is sok példa akad a szövegben, példaként említsük azokat a sorokat, amelyek azóta szállóigékké nemesedtek, az elvont gondolatokat kifejező művet a gondolkodás terén a konkrét elemek is az elvi dolgok felé terelik. Az Úr: Csak hódolat illet meg, nem bírálát (I). Lucifer: A tett halála az okoskodás (II). Lucifer: Nem az idő halad: mi változunk (III). Rabszolga: Milliók egy miatt (IV). Péter apostol: Új eszmét hoznak, a testvériséget... (VI). Danton-Ádám: Egyenlőség, testvériség, szabadság! (X). Éva: Mit állsz, tátongó mélység, lábaimnál! / Ne hidd, hogy éjed engem elriaszt. / A por hull csak belé, e föld szülötte, / Én glóriával átallopem azt (XI). Platon: Még a borsón is szépet álmodom (XII). Ádám: A cél halál, az élet küzdelem, / S az ember célja a küzdelem maga (XIII). Lucifer: Miért is kezdek emberrel nagyot, / Ki sárból, napsugárból összegyúrva / Tudásra törpe, és vakságra nagy (XV). Az Úr: Mondottam, ember, küzdj, és bízva bízzál! (XV).

Lucifer szavaiban több metaforát találhatunk: Ádámról és Éváról vélekedik így: „Egy szikra az, amely bennetek dereng.” Ádámnak mondja: „Hiú báb, bábistenség”, s az ember egyénisége szerinte: sártest, portest. Néhány hasonlat a szövegből: „De tested megmarad, mint a múmia”. „Úgy ítélsz az életről, mint a múltakról a história”. „Ha még a bűn szinte tervében áll, mint a vihar verőfényes napok közt.”

A mondatfajta stílushatását Éva mondatainak — kijelentő, felkiáltó, kérdő és óhajtó mondatainak — a fényében vizsgálhatjuk: „Én hát szakítok egyet a gyümölcsből.” „Ah, élni, élni: mily édes, szép.” „De jó hát közelebb!” „Miért szebb e két fa, mint más, vagy miért / Épp ez tilalmas?” „Hadd lássam én is, e sok újulásban / Nem lankad-e el, nem veszít-e bájam?” A szövegben egyszerű és összetett mondatok váltogatják egymást, a mondanivaló sokszor túlcsordul a sor végén, át a másik sorba soráthajlással.

A szöveg verbális stílusú, párbeszédek sora. Arany szerint nem látszik meg rajta az a nyelvi forradalom, amelyet Petőfi vívott meg, nem hatotta át a nyelvet, de a mű átütő ereje ennek ellenére magával ragadó.

Nagy Pál

Volt akkor egy Művészet

A korabeli zord politikai körülmények különös, de egyáltalán nem véletlenszerű játéka folytán igen-igen rövid életűvé sikeredett kiadványként maradt meg emlékezetünkben (már amennyire megmaradt...) egy erdélyi magyar folyóirat: a *Művészet*. Jelentősebb kezdemény volt, semhogy mellőzhető lenne a sajtótörténeti visszapillantások során.

Közel fél évszázaddal ezelőtt, 1958 áprilisában indult el — nagy reményekkel — útjára, de csupán a következő esztendő szeptemberéig látott napvilágot szülőhelyén, Marosvásárhelyt, havonként, a román Oktatásügyi és Művelődési Minisztérium kiadásában — ezzel a pontosan tájékoztató alcímmel: Színház, zene, képzőművészet, film.

Első számának beharangozó vezércikkét a kinevezett főszerkesztő, Sütő András írta, első szavaival így szólván: „Új lapot nyújtunk az olvasó elé. Elődje nincs, mely árnyékot vetne rá, vagy fénysugarával az értékeit fényesítené. Hagyomány nem terheli és nem küld kedvező szeleket sem szárnyai alá, mert ilyen sajátos ötvözetű lapot itt még nem szerkesztettek. (...) Az új lap lehetőségei ott feszülnek egész színházi, képzőművészeti és zenei életünk alkotó munkásainak érdeklődésében, vitakedvében, felelősségérzetében. Sok-sok megoldatlan művészi kérdés tornyosul elibénk. A felgyülemelő mondandó számára itt az új fórum!”

Az idő tájt, az ötvenes évek második felében (1956 októbere után!) több új magyar folyóirat született, illetve született újjá Romániában: 1957 februárjában Kolozsvárt kikerült a nyomdából az annak idején betiltott *Korunk* új folyamának első száma, s ezzel egyidőben megjelent a *Napsugár* című gyermekirodalmi folyóirat is, aztán a *Nyelv- és Irodalomtudományi Közlemények*, meg a *Művelődés*. Ezek mellé sorakozott fel a *Művészet*. Mindezek a magyar nyelvű kiadványok az átmeneti engedmények légkörében jöhettek létre — valós olvasói, szakmai igények kielégítése végett. De épp a *Művészet* rövid élete szemlélteti meggyőzően, hogy a bukaresti kommunista-nacionalista hatalom aggodalmi következtében ismét hamar bekövetkezett a szorítások szakasza, felgyorsult az átmeneti engedmények visszavonása, az ideológiai bekeményítés, nem utolsósorban a nemzetiségi közösségek — elsősorban az erdélyi magyarság — jogait, az anyanyelv használatát illetően, a szellemi élet különböző területein. Így aztán a *Művészet* felsőbb parancsra egyik napról a másikra főként aktuális pártkövetelményeket érvényesítő, úgynevezett vívmányokat népszerűsítő képes riportlappá alakult át — *Új Élet* cím alatt. S eb-

ben a kényszerű változatban jelent meg — most már kéthetenként — egészen 1989 decemberéig, hogy aztán a kilencvenes években *Erdélyi Figyelő* címmel fejezze be fordulatos pályafutását.

Az induláskor Sütő András *Gond és reménység* című, már említett vezércikkében egyebek között így fogalmazott: „Arra törekszünk, hogy ebben a szellemben a *Művészet* minden értékes gondolatnak, véleménycserének, segítő bírálatnak a maga sajátágosan rövid formáiban mindig helyet adjon mindazoknak, akik művészeti életünk sorsát a szívükön viselik, az új lap szellemi arculata ebben a céltudatos, fegyelmezett csatározásban alakulhat ki.” A lap hasábjain kiélezett csatározásokra ugyan nemigen került sor, de valóban sok értékes gondolat kapott hangot a *Művészet*-ben megjelenése folyamán.

Hogy milyen átfogó, széles ölelésű volt Sütő András főszerkesztői eszménye, az világosan kifejezésre jutott a *Művészet* szerkesztőbizottságának összetételében is. A korabeli erdélyi magyar színjátszás, a képzőművészeti és zenei élet meghatározó egyéniségei szerepeltek a névsorban — mint például a festőművész Abodi Nagy Béla, a zenetudós Jagamas János, a színművész Kovács György, a rendező-színigazgató Tompa Miklós. (Kezdetben a két főszerkesztő-helyettes: Hajdú Zoltán és Jánosházy György.) Errefelé akkortájt nem volt divat a szerkesztőségek belső munkatársainak nevét feltüntetni a lapokban. Sütő András „felülről” nem kevés szemrehányást, megrovást kapott amiatt, hogy káderszempontból kifogásolható, nem épp „vegytiszt” politikai múlttal rendelkező, „egészségtelen” származású kollégákkal vette körül magát a *Művészet*-nél, és később az *Új Élet*-nél is. Egyetlen példa: a színházi rovat vezetője jó ideig az a báró Kemény János volt, akit Sütő a mészégető kemenék mellől hozott be a Dózsa György utcai szerkesztőségbe...

Körültekintő főszerkesztői tájékozódás előzte meg a lap indulását. Sütő felkereste, kifaggatta a potenciális segítőtársakat, akikre megsokasodott gondjai közegette számított a lapcsinálásban. Így látogatta meg — mások mellett — a Kolozsvárt élő Szentimrei Jenőt is, az erdélyi magyar sajtó nagy múltú szaktekintélyét, s Jenő bácsi — aki előbb a Szentgyörgyi Istvánról elnevezett Színművészeti Intézet tanára volt — mindjárt a lap első számában el is mesélte együttlétük történetét. „Sütő András kedves enyedi iskolatársam (legalább harminc év különbséggel) látogatásával tisztelt meg a minap — írta volt *Színészek, mi lehet?*... című cikkének bevezetőjében. S ekképpen folytatta: — „Az új művészeti laphoz segítségemet kérte és ebből az alkalomból — mint szokás — kölcsönösen szépeket mondtunk egymásnak. András mind valami munkaterv-félét emlegetett, és tele volt tippekkel, egyszerűen: valamicske konkrétumot szeretett volna kivásalni belőlem, hogy elővehesse a noteszt és beírhatta márciusra »három flekk emlékezés a régi színházi kezdeményekről«, áprilisra »három flekk turnézás parasztszínházzal« és így tovább.” Ifjú színészjelöltek egykori tanárához illő módon, Szentimrei végül is úgy döntött, a színpad hivatásos művészeihez szól legelőször ennek az induló lapnak a hasábjain. És így is történt. De a soron következő lapszámokban is gyakran olvashattuk írásait.

A népes szerkesztőbizottság, persze, amolyan rangjelző díszítmény volt a lap homlokzatán. Mint általában a korabeli, itteni kiadványoknál. Valódi rangot egy folyóiratnak, tudjuk, leginkább a benne megjelenő írások adhatnak.

Kikkel indult el útjára Marosvásárhelyt, 1958 tavaszán a *Művészet*? Milyen területeket érintő, milyen kérdéseket tárgyaló írásokkal? Az első számból Sütő vezércikke, Szentimre írása mellett elsőként Szabédi Lászlónak a Nagy Imre kiállítását méltató sorait említem. Színházról szólva, Jánosházy György ugyanitt Shakespeare Othellójának kolozsvári előadását elemezte, a zeneszerző Zeno Vancea az akkor tízéves marosvásárhelyi Filharmóniáról, Méhes György a zongoraművész Halmos Györgyről cikkezett, de találkozhatott az olvasó Benczédi Sándor, Oláh Tibor, Simon Magda, Károly Sándor, Lakatos István, Rónai István, Márki Zoltán meg mások nevével is.

Kezdetől fogva — s mindvégig — a színház állott a lap érdeklődésének középpontjában. Az a színházi kultúra, melynek közegében estéről estére otthon érezhettük magunkat. Az a színjátszás, mely kisebbségi létviszonyok között nemzeti megmaradásunk ügyét szolgálta — a maga sajátos eszközeivel. Missziót teljesített. Nemigen lehetett olyan magyar színházi esemény Marosvásárhelyen, Kolozsvárt, Nagyváradon — akárhol Erdélyben —, melyre a *Művészet* ne figyelt volna fel. Az 1958 májusában megjelent második szám címlapján Katona József Bánk bánjának nagyváradi előadásáról közölt képet a lap, s ugyanitt jelent meg Deák Tamás elismerő méltatása a rangos teljesítményről. A k. j. szignóval aláírt cikk szerzője pedig nem más volt, mint épp Kemény János; ezúttal a 40 éves színészi jubileumát ünneplő Borovszky Oszkárt, a vásárhelyi Székely Színház művésztét köszöntötte — *Göndör Sándortól... Petúr bánig* címmel...

A szerkesztőség látóköréből nem hiányoztak a múltbeli hagyományok sem. Farczady Elek Marosvásárhely történelmi jelentőségű műemlékeiről közölt terjedelmes tanulmányt (bő illusztrációval) ugyancsak a második lapszámban, ahol Ditrói Ervin Grigorescuról, a jeles román festőművészről értekezett, Lukácsy András pedig a korabeli zenével foglalkozott. Látható: a *Művészet* — Sütő András és az egész szerkesztőség programjának szellemében — tudatosan arra törekedett, hogy szakmabelileg hiteles szerzőket szólaltasson meg a legkülönbözőbb területeken elért eredményekről, kezdeményekről, figyelemre érdemes sikerekről.

Lapunk munkatársai közé tartoztak azoknak az éveknek a legjobb tollú színházi, képzőművészeti, zenei kritikusai: Jánosházy György, Deák Tamás, Földes László, Oláh Tibor, Lőrinczi László, Páll Árpád, Halász Anna, Banner Zoltán, Lukácsy András, Ditrói Ervin, Gazda József, Pintér Lajos — hogy csak pár nevet említsek ezúttal. Több-kevesebb rendszerességgel jelen voltak a *Művészetben* verseikkel, karcolataikkal, jegyzeteikkel olyan neves költők, írók is, mint például Kiss Jenő, Szemlér Ferenc, Méliusz József, Kányádi Sándor, Székely János, Szász János, Bajor Andor, Fodor Sándor, Bodor Pál, s nem ritkán jelentek meg cikkek, fotók, reprodukciók a korszak legjelentősebb erdélyi magyar képzőművészeiről, alkotásaikról. (Nagy Imre, Mohi Sándor, Gy. Szabó Béla, Nagy Albert, Bordi András...)

Rövidre szabott életében — 1958 áprilisától 1959 szeptemberéig — a marosvásárhelyi Művészetnek mindössze 17 száma látott napvilágot. Semmiképpen sem volt könnyű ebben az időszakban megőrizni a lap sajátos jellegét, érvényesíteni az induláskor felvállalt célkitűzéseket. Kénytelen-kelletlen eleget kellett tenni bizonyos hatalmi kívánalmaknak, előírásoknak. Állhatatosan működött a cenzúra: egyetlen sor sem jelenhetett meg a lapokban a szorgalmas ellenőrző szervek jóváhagyása nélkül. S persze: kötelező volt a romániai és a szovjet „vívmányok” állandó népszerűsítése — minden területen.

Ahogy teltek-múltak a napok ebben a másfél esztendőben, úgy fokozódott, vált egyre erőteljesebbé hatalmi berkekben a *Művészet*tel szembeni elégedetlenség. Ilyen légkörben érlelődött meg Bukarestben a döntés, hogy a lapot át kell alakítani, valójában: meg kell szüntetni. Mert nem felel meg — úgymond — a szélesebb körű olvasói igényeknek. Utolsó, összevont számában (1959. augusztus-szeptember) már szemmel láthatóan kifejezésre jutott a változás iránya: a lap 2. oldalán terjedelmes tudósítást kellett hozni az akkori párt- és államvezetőknek a Magyar Autonóm Tartományban tett látogatásáról. S ugyanitt Szemlér Ferenc versben, Méliusz József publicisztikában lelkendezett a fejlődés korszakalkotó jeleinek láttán. (Igaz, még napvilágot láthatott Szentimrei Jenő visszaemlékezése is Dezséri Gyulára, a hajdani jeles kolozsvári színművészre. S ez immáron a szerző posztumusz írása volt..)

Az utolsó lapszám utolsó oldalán *Olvasóink figyelmébe* címmel jelentette be a szerkesztőség a *Művészet* halálát. Ilyenképpen: „A Művészet utolsó számát adjuk az olvasók kezébe. Október elsején *Új Élet* címmel az örököse lép nyomába, s tart igényt az olvasó szíves érdeklődésére. E változtatással valójában az olvasók táborának igényét teljesítjük. A nehézkes mozgású és kizárólagosan művészeti jellegű havi képeslap helyett kéthetenként megjelenő képeslapot adunk ki, amely — megőrizve a különböző művészeti ágak iránti érdeklődését — az eddiginél sokkalta szélesebb területre terjeszti ki hatósugarát. Ezt egyébként a címe is jelzi: a film, a színház, a képzőművészet és a zene viszonylag szűk világából kilépve — és hangsúlyozzuk: azt el nem felejtve — új életünk más területeiről is hírt adunk az irodalmi riport, a művészi fényképek eszközeivel. A dolgozó nép építő-alkotó munkáját, az ipar és a mezőgazdaság dolgozóinak egyre szépülő életét akarjuk hívebben tükrözni...”

Napnál világosabb, hogy mifajta „szerető gondoskodás” eredményeként érlelődött meg odafent a vélekedés, miszerint az a sajtóorgánium, mely elsőrendű feladatának tekintti a honi magyar kultúra, művészetek értékeinek tudatosítását — immáron főlősleges. Semmiképpen sem az olvasók táborának kíváncsi vetett véget a *Művészet*nek; a szerkesztőség vezetősége szigorú parancsnak kényszerült eleget tenni.

Igaz: a *Művészet* örökébe lépő *Új Élet*ben is mindvégig helyet kapott — szűkebb keretek között — a színház, a képzőművészet, a zenei élet. Sütő András maradt a kéthetenként megjelenő képeslap főszerkesztője, aki az adott lehetőségeket maximálisan kihasználva változatlanul szívügyének tekintette az eredeti célok szolgálatát.

De tény és való: más lap volt az *Új Élet*. Három évtizedes története „más lapra” tartozik.

Pomogáts Béla

Búcsú egy műhelytől

Visszatekintés a történelemre

Lőrincze Lajos emlékének

Nemzeti konzultációk

A határok fölött hidat építő magyar—magyar párbeszéd nem a „rendszer-változás” után vette kezdetét. 1989 után csak az történt, hogy beérték a párbeszéd intézményesülésének feltételei, és szervezettebbé lehetett tenni a dialógust, ezzel együtt eredményesebbé is. Mindennek tudományos konferenciák, kulturális összejövetelek, ifjúsági tanfolyamok és persze könyvek, valamint egy gazdag folyóirat: a *Nyelvünk és Kultúránk* voltak a következményei, egyben az intézményei. Igaz, ez az intézményesülés valóságos történelmi fordulatot jelentett, kialakította a dialógus folyamatosságát és rendszerességét, a több országban élő és tevékenykedő magyar értelmiség kölcsönös tájékozódásának és együttműködésének kereteit. Az együttműködés (a közös gondolkodás és cselekvés) szellemi „hálóját” ugyanis állandóan erősíteni, esetenként újrafonni kellett. Minthogy a magyar—magyar párbeszéd ügye nemcsak az idő eróziójának volt kitéve, hanem politikai akadályoknak is — idehaza, a szomszéd országokban és a nagyvilágban egyaránt. Mindez igen nagy erőfeszítésekkel járt, és a munka során a „magyar összefogás” érdekében eljáró értelmiségieknek nemcsak a tennivalók sokaságával kellett megküzdeniök, hanem időnként a hatalmi tényezők ellenkezésével, korlátozó intézkedéseivel is.

Magának a párbeszédnek mindazonáltal hosszú évtizedekre nyúlik vissza a története, és ez a történet csak a kommunista diktatúra legsötétebb évtizedeiben szünetelt. 1948 és 1963 között, midőn a magyar—román vagy a magyar—szlovák határon keresztül nem volt könnyű a közlekedés, a vajdasági és a kárpátaljai magyar értelmiséggel pedig szinte lehetetlen volt összeköttetést teremteni. A két világháború közötti korszakban mindennapos volt a „magyar—magyar dialógus”, nemcsak a kulturális életben, mindenekelőtt az irodalomban, amely mindegyik kisebbségi létbe kényszerített magyar népcsoport (nemzetrész) lelki önigazgatásának legfontosabb intézménye volt, hanem a közéletben is. Korábban mindez természetesen a magyar politika történetének bizalmasabb köréhez tartozott, és igen hatékony akadályokba ütközött, minthogy szinte valamennyi

szomszéd ország (talán Ausztria kivételével) súlyos korlátokat állított a „nemzeti párbeszéd” elé.

Meg lehetett őrizni ezeket a kapcsolatokat a második világháború végén és a háború befejeztével is. Közismert dolog, hogy például az erdélyi politikai, egyházi és kulturális vezető személyiségeknek, így gróf Bánffy Miklósnak milyen kezdeményező szerepe volt abban, hogy az 1944 nyári román „kiugrás” után a kormányzó elszánja magát az értelmetlen háború befejezésére. 1945 után, kivált a békeszerződés előkészületi szakaszában ugyancsak élénk párbeszéd alakult ki a budapesti és az erdélyi vezetők között. A Fülöp Mihály és Vincze Gábor szerkesztésében 1998-ban közreadott *Revízió vagy autonómia* című terjedelmes diplomáciai iratgyűjtemény minderről meggyőző bizonyítékokkal szolgál.

A közép-európai országok totális „szovjetizálását” követően azonban minden érdemi párbeszéd megszűnt az egymástól államhatárokkal elválasztott magyarok között. Mi több, ezek a határok szinte „vasfüggönyként” választották el a magyarság nagy csoportjait. 1956 nyaráig a kölcsönös rokonlátogatások is súlyos adminisztratív falakba ütköztek, és például egészen a hatvanas évek közepéig csak úgy lehetett utazni, hogy a román hatóságok beírták a vízumba a felkeresni kívánt várost, amelynek körzetét tilos volt elhagyni. Az alkalmi magyar látogatónak, turistának különben is állandó rendőri ellenőrzéssel, esetleg zaklatással kellett számolnia.

A párbeszéd újólagos kibontakozására először az irodalmi életben került sor, már a hatvanas évek közepén. 1968 nyarán a Magyar Írók Szövetsége nem kicsiny kezdeményező készségről számot adva, és bizony némi hivatalos nehezettel találkozva megrendezte az egykor sokat emlegetett „kettős kötődés” vitát. Ez a kifejezés arra utalt, hogy a kisebbségi magyar irodalmak mibenlétét egyrészt társadalmi kötelékeik: az írók állampolgársága és az adott ország közélete, esetleg állami politikája iránt tanúsított elkötelezettsége, másrészt kulturális kötelékeik: az irodalom nyelve, nemzeti hagyományai, a kulturális és történelmi egység tudata, mi több, kollektív „lelkisége” határozzák meg. A „kettős kötődés” elmélete valójában kompromisszumos javaslat volt, a magyarországi szellemi élet ennek a kompromisszumnak a keretében próbált szorosabb kötelékeket kialakítani a határokon túli magyar irodalmakkal, próbálta létrehozni a magyar—magyar kulturális dialógus keretét.

Más kérdés, hogy ez a javaslat szinte mindenütt elutasításra talált, egyedül a belgrádi (pontosabban az újvidéki) művelődéspolitikai fogadta el. A csehszlovák politika enyhébben, a román erőteljesebben tiltakozott, sőt valóságos sajtókampányt indított a „kettős kötődés” elmélete ellen, és ebben a kampányban, a zsarnoki rendszer szokásai szerint, természetesen a romániai magyaroknak kellett főszerepet vállalniuk. A „kettős kötődésből” következő dialógus különben sem bontakozhatott ki igazán, minthogy a „prágai tavasz” elfojtása újra megmerevítette a szovjetcsatlós országok hagyományos etatizmusát.

A párbeszéd ügye mindazonáltal csendesesen, sokszor rejtetten mégiscsak előrehaladt, még hozzá két területen is. Egyrészt az úgynevezett „népi diplomáciában”: a het-

venes évektől kezdve magyarországi értelmiségiek, különösképpen fiatalok egész serege járta be (vonattal, autóval, kerékpárral) Erdélyt és a Fel-vidéket, később, már a nyolcvanas évek második felétől Kárpátalját, és szerzett tapasztalatokat az ott élő magyarok mindennapi életéről. Ebben az időben számtalan, máig tartós-nak bizonyult barátság és szakmai együttműködés jött létre magyarországi, erdélyi, felvidéki, vajdasági és kárpátaljai értelmiségiek: írók, tudományos kutatók, újságírók és lelkészek között. Ezeknek a személyes és családi kapcsolatoknak igen nagy szerep jutott abban, hogy mindegyik oldalon igény támadt a nemzet szellemi és lelki egységének helyreállítása iránt. Az anyaország valójában ekkor ismerte meg igazán Erdélyt és a felvidéki régiót, és ennek a helyzetismeretnek a következtében növekedett meg tömeges méretekben az a nemzeti szolidaritás, amely azután az 1989–1990-es „rendszerváltozásban” nagy szerepet kapott.

A párbeszéd kibontakozásának második körét a kulturális, elsősorban az irodalmi élet hozta létre. A hetvenes években már rendszeresekké váltak az írók és az irodalmi műhelyek (kiadók, folyóiratok) közötti kapcsolatok, és olyan kisebbségi magyar írók, mint az erdélyi Sütő András, Székely János, Kányádi Sándor, Szilágyi Domokos, Lászlóffy Aladár, Kántor Lajos, a felvidéki Dobos László, Tózsér Árpád, Gál Sándor, a vajdasági Gion Nándor, Tolnai Ottó, Végel László, Bányai János a magyarországi irodalmi életben is méltó helyet kaptak: megjelentek könyveik, írásaik folyamatosan voltak jelen a folyóiratokban, drámai műveik a színpadokon. Voltak esztendőik, midőn Sütő András drámái Erdélyben nem, csak Budapesten vagy Kaposváron kerülhettek a közönség elé.

A több (sőt egyre több, mert kezdetben öt, később nyolc) országba szakadt magyar irodalom lényegi egysége már a nyolcvanas évek közepére helyreállt, elsősorban azoknak a hazai íróknak és irodalomkritikusoknak — például Illyés Gyulának, Mésszöly Miklósnak, Csoóri Sándornak, Sánta Ferencnek, Czine Mihálynak, Béládi Miklósnak, Ilia Mihálynak, Görömbei Andrásnak és másoknak — a bátor kezdeményezése nyomán, akik minden lehetséges fórumot felhasználtak a nemzeti irodalom átfogó egységének kinyilvánítására. Ez az egység természetesen nem az irodalmi nézetek és áramlatok egységesülését jelentette: a szellem világában, ahol a gondolatok, az eszmék és az irányzatok versenye hajtja előre a fejlődést, ilyen egység nem lehetséges és nem is szükséges. Az irodalmi egység kulcsa a kölcsönös tájékozottságban és az írók szolidaritásában rejlik: abban tehát, hogy ismerjük egymás törekvéseit és eredményeit, és kollegiális vagy éppen baráti viszony alakuljon ki a határokon túl elválasztott írók között. Legfőként pedig abban, hogy a nemzeti irodalom természetes egységének tudatát kívánjuk érvényesíteni. Hiszen Magyarország nem egyszer esett darabokra (például a török hódoltság idején), a nemzet és a nemzeti kultúra egységének eszméje és morálja mindennek ellenére töretlenül érvényesült (a nehéz korszakokban is).

Az irodalmi párbeszéd intézményesülése akkor történt, midőn a Magyar Írószövetség 1989 novemberi közgyűlése úgy döntött, hogy tagjai közé fogadja a határokon túl — a kisebbségi magyar közösségekben vagy a nyugati diaszpórá-

ban — élő magyar írástudókat, majd 1995-ben a szövetség vezető testületeiben: a választmányban és az elnökségben is szerepet adott nekik. Az irodalmi párbeszédnek ez az intézményes rendszere azóta is igen jól működik és egy kolozsvári, pozsonyi, újvidéki, ungvári vagy éppen bécsi és londoni magyar írónak ugyanolyan illetékessége van irodalmi életünk alakításában, mint magyarországi kollégáinak. Ennek az illetékességnek gyakorlati következményei vannak, a szomszédos országok kisebbségi magyar írói rendszeresen és tevékenyen vesznek részt a magyarországi irodalmi életben vagy az olyan írótalálkozókban, mint amilyen a keszthelyi Berzsenyi Helikon, a Tokaji Írótábor, a József Attila Kör tatai találkozói. Hasonlóképpen igen élénk a határon túl élő magyar kulturális személyiségek szerepvállalása az Anyanyelvi Konferenciák munkájában is.

A kilencvenes években már számtalan próbálkozás történt annak érdekében, hogy a magyar—magyar párbeszéd és együttműködés minél több területen, tehát a gazdaságban, a politikai pártok világában, az egyházakban, a kultúrában és a köznap életben is érvényesüljön és szervezett formát kapjon. Emlékeztetések azok a „magyar—magyar csúcstalálkozók”, amelyeken a hazai és a kisebbségi magyar szellemi, kulturális, egyesületi vezetők kívánták egyeztetni a közös felelősség által megkövetelt lépéseket. Ezek a találkozások, illetve az, hogy a határon túl élő magyar kultúrák képviselői rendszeresen jelen vannak a magyarországi kulturális életben, illetve, hogy a magyarországi kultúra munkásai folyamatosan szerepet vállaltak a kisebbségi magyar kulturális élet eseményeiben, nos, ezek a találkozások mára nemzeti kultúránk természetes rendjének részei. Ennek a rendnek a létrehozásában és alakításában vállalt állandó és nem egyszer kezdeményező szerepet az Anyanyelvi Konferencia.

A mozgalom létrehozása

Negyvenkét esztendeje jött létre az anyanyelvi mozgalom szervezeti kerete: az Anyanyelvi Konferencia. Az első találkozó — hosszabb előkészületek után — 1970 augusztusának elején ült össze Debrecenben, majd Budapesten. A háromnapos programot nagyrészt előadások és közös eszmecserék töltötték ki, de jutott idő városnézésre és kirándulásra is: a résztvevők szétnéztek a Hortobágyon, jártak Hajdúnánáson, Püspökladányban és Kecskeméten, a fővárosban pedig meglátogatták a Magyar Tudományos Akadémia Zenetudományi Intézetét és a Fészek Klubot, amely különben az élő magyar irodalomról rendezett beszélgetés színhelye volt. Az előadások elsősorban a magyar nyelv megőrzésének, a nyelv-művelésnek és az irodalmi kultúrának a kérdéseivel foglalkoztak, az előadók között megtaláljuk Bárczi Gézá, Lőrincze Lajost, Keresztury Dezsőt, Kálmán Bélát, Imre Samut, Szende Aladárt, Maróti Gyulát, Boldizsár Ivánt, Czine Mihályt, Béládi Miklóst és Szabolcsi Miklóst, tehát általában nyelvészeket, irodalomtörténészeket és írókat, a külföldiek közül pedig az Amerikából érkezett Nagy Károlyt és Sinor Dénest, az angliai Czigány Lórántot, a franciaországi Karátson Endrét, több-

nyire azokat, akik később az anyanyelvi mozgalom irányításában is szerepet vállaltak. Külön meg kell emlékeznünk Illyés Gyuláról, aki már korábban is egy átfogó magyar kulturális mozgalom létrehozását szorgalmazta, és élete utolsó évtizedében igen sokat tett ennek a mozgalomnak a sikere érdekében.

Magának az első összejövetelnek a céljait Bárczi Géza nyelvészprofesszor be-
köszöntő szavai fejezték ki: „Az öt világországban szétszórta magyarság össze-
tartozásának a tudata oly becses kincs, melyet minden magyar ember, akinek lel-
kében még nem némult el az anyanyelv csengése, még nem halványodott sem-
mivé a közös történelmi múlt emléke, féltékenyen és aggódva őriz énjének leg-
belső rejtekében. Lehetnek és vannak magyar és magyar között az élet igen fon-
tos kérdéseiben eltérő nézetek, de mindezeket túl és mindezek fölött minden
magyar ember belső titkos ösztöne, egész szellemi és erkölcsi valósága abba a
magyar — akár népi, akár magas — kultúrába nyújtja le gyökérszárait, melyet
annyi évszázad pusztító viharai ellenére töretlen akarással, szívós munkával épít-
tett ki a mi népünk. S ha e szájak elszakadnak vagy elfonnyadnak, a gyökértelenül
maradt egyén csak nagy sokára tud bizonytalanul belekapaszkodni az idegen ta-
lajba.” Hasonló gondolatokat rögzített a konferencia zárónyilatkozata, midőn
összefoglalta a találkozó megrendezésének indokait és eredményeit.

Ez az 1970. augusztus 14-én keltezett zárónyilatkozat a többi között a kö-
vetkezőket jelentette ki: „Az Anyanyelvi Konferenciának az volt a célja, hogy
megvitassa a magyar nyelv és irodalom oktatásának, terjesztésének a külföldi élet
sajátos feltételei közötti helyzetét, feladatait. [...] A kölcsönös megértés és közös
felelősség jegyében lefolyt viták, megbeszélések során kirajzolódtak a magyar
nyelv külföldön történő oktatásának, megtartásának és művelésének sajátos
problémái; felmerült a szülőföldhöz fűződő kapcsolat számos olyan kérdése,
amely külföldön élő honfitársaink magyarságtudatának ébrentartására és gaz-
dagítására vonatkozik. Sok javaslat hangzott el a magyar nyelv és irodalom okta-
tásában való együttműködés kiszélesítésére, valamint arra vonatkozóan is, hogy
külföldi honfitársaink miben igénylik a hazai szakemberek segítségét.”

A konferencia lezárásakor létrehozták az anyanyelvi mozgalom vezető szer-
vét, az úgynevezett Védnökséget, amely azután — természetesen több alkalom-
mal is megváltozott összetételben — egészen az 1992-es esztergomi konferenci-
áig szervező, irányító és összefogó szerepet kapott. A védnökség első elnöke
Bárczi Géza budapesti nyelvészprofesszor lett, tagjai ifj. Bartók Béla, Bánk Jó-
zsef váci megyéspüspök, Bognár József akadémikus, a Magyarok Világszövetsé-
gének akkori elnöke, Erdei Ferenc, a Magyar Tudományos Akadémia főtitkára,
Illyés Gyula, Keresztury Dezső, Kodály Zoltánné, Lotz János amerikai egyetemi
tanár, Ortutay Gyula, a Tudományos Ismeretterjesztő Társulat elnöke, Rapcsák
András debreceni egyetemi tanár, Sinor Dénes, a bloomingtoni egyetem tanára,
Szamosközi István református püspök és Vas István ismert író voltak. Mind-
ebből kitetszik, hogy a kommunista kormányzat bizalmi emberein kívül jócskán
kerültek a vezetésbe olyanok, akik a megalakuló mozgalmat egy valóban hiteles

nemzeti stratégia keretei közé kívánták elhelyezni. Később (Bárczi Géza 1975-ben bekövetkezett halála után) a legendás hírű nyelvészprofesszor: Lőrincze Lajos lett a védnökség elnöke és maga a vezető testület is kiegészült, ötven tagjának fele a hazai, fele a nyugati magyar értelmiséget képviselte, s az első csoportból Czine Mihály, Imre Samu, Komlós Attila, a másodikból Éltető Lajos, Hamza András, Haraszti Sándor (az Egyesült Államokból), Romhányi László (Angliából), Tasnády T. Álmos (Belgiumból), Nagy Pál (Franciaországból), Bujdosó Alpár, Galambos I. Ferenc és Solymos László (Ausztriából) töltött be fontos szerepet a későbbiek során.

Ezt követve 1973-ban Szombathelyen, 1977-ben Budapesten, 1981-ben Pécsen, 1985-ben Veszprémben, 1989-ben Kecskeméten, 1992-ben Esztergomban, 1996-ban Egerben, 2000-ben Marosvásárhelyen, 2005-ben Komáromban, majd Budapesten, 2009-ben pedig Beregszászban (következő, most már meg nem valószínűsíthető összejövetelünket a vajdasági Zentára terveztük) jöttek össze konferenciára a nagyvilágban szétszórta élő magyar értelmiség képviselői: Pécsen már a Felvidékről és a Vajdaságból, Kecskeméten Kárpátaljáról, Esztergomban pedig már Erdélyből is. Ezek a konferenciák, korábban nagy, később kisebb létszámú találkozók nem csak a magyar oktatás, a nemzeti kultúra és a tudományos kutatás eredményeivel és feladataival vetettek számot, igen jó alkalmat kínáltak a személyes találkozások és eszmecserék számára is. Az anyanyelvi mozgalom munkájában, akárcsak általánosságban a kulturális életben, mindig igen nagy szerepet kaptak a személyes kapcsolatok, megbeszélések — az egyetértésnek, a közös munkának az a szellemisége, amely eleve más jelleget adott a közös tevékenységnek, mint a máskülönben — az emigráció képviselőivel kapcsolatban pedig különösen — a hivatalos keretek között alakított dialógusok. Ilyen módon a kollegiális, mi több, baráti együttműködés igen erős morális erővel töltötte meg az építő munkát, a szervezeti életet.

Kihívások és eredmények

A mozgalom kezdetben a hazai és az emigrációban élő magyarság dialógusát volt hivatva szolgálni, s valóban nagy eredményeket ért el akkor, midőn lehetővé tette, hogy a nyugati világban élő magyar írók, tudósok, művészek, ha korlátozott módon és lehetőségek birtokában is, de jelen legyenek, megszólaljanak és közszereplést vállaljanak idehaza. Nem tudom, vajon az anyanyelvi mozgalom és az általa rendezett konferenciák nélkül ez a jelenlét és közszerep vállalás miként és főleg mikor következett volna be. Hiszen a kommunista párturalom képviselőiben fellépő kormányok az úgynevezett emigrációs politika keretében mindig arra törekedtek, hogy leszereljék és megosszák a politikai emigrációt, az emigráció militáns politikai szervezetei pedig elhatárolták magukat minden magyarországi kapcsolattól, s több ilyen szervezet még azt sem vette jó néven, hogy tagjai magánügyben látogatást tegyenek szülőföldjükön. Az Anyanyelvi Konferenciának ép-

pen az a — sokszor a diktatórikus hatalom akaratával szemben képviselt — feladat jutott, hogy a lehetőségek szerint egymáshoz közelítse az itthon és az emigrációban élő magyar értelmiséget, s bizonyos óvatossággal, az adott és áttörhetetlen korlátok között szolgálja a nemzeti integráció gondolatát. Azt a gondolatot, amelynek érvényesülése a bekövetkezett politikai rendszerváltozás egyik legfontosabb feltétele volt, minthogy az idehaza, a kisebbségi sorsban és a nyugati diaszpórában élő magyar értelmiség belső integrációja és közös fellépése nélkül politikai változásokra egyáltalán nem kerülhetett volna sor.

A hazai tudományos, egyetemi és művészeti értelmiség néhány tagja, a kezdeményezők és vezetők között olyanok, mint Illyés Gyula, Keresztury Dezső, Bárczi Géza, Lőrincze Lajos, Szathmári István és Czine Mihály, az emigrációs értelmiség soraiból pedig például Nagy Károly, Éltető Lajos, Hamza András, Lotz János, Galambos Iréneusz Ferenc, Gömöri György, Nagy Pál, Papp Tibor és Bujdosó Alpár, felismerte annak fontosságát, hogy a nyugati világba kényszerített magyarságot, amennyire lehet, be kell vonni a hazai szellemi életbe, és lehetőséget kell teremteni arra, hogy az idehaza és emigrációban élő magyar értelmiségiek rendszeresen találkozzanak és eszmét cseréljenek egymással. Ez a felismerés az idők során mind általánosabb lett, s a nyolcvanas évekre az Anyanyelvi Konferenciák ugyanúgy a független magyar értelmiség fórumai lettek, akár csak a Magyar Írók Szövetsége vagy más összefogó szerepet vállaló kulturális szervezet és mozgalom.

A független magyar értelmiség és a kormányhatalom által kötött kompromisszum természetesen nem lehetett kockázattól mentes, ez az értelmiség azonban végül is meg tudta őrizni szellemi integritását és ki tudta alakítani azt a függetlenséget, amely minden értelmiségi tevékenység alapvető feltétele. A hazai értelmiségiek sohasem mondtak le azokról az alapvető értékekről: a magyar kultúra egységének eszméjéről és a nyugati világban született magyar szellemi alkotások integrálásáról, amelyeket az anyanyelvi mozgalomban akartak képviselni. A hatalom pedig bizonyos mértékig engedékenynek bizonyult, minthogy a kialakuló folyamattól: a nyugati magyar értelmiség hazai jelenlététől és szerepvállalásától politikai hasznot remélt. Azonban még így is napirenden voltak a feszültségek és az összetűzések az anyanyelvi mozgalom és a kormányzat között. A nyugati világban élő magyar értelmiség ezekről a vitákról és küzdelmekről sajnos alig tudott valamit, s máskülönben is többnyire gyanakvással fogadott bármiféle Magyarországról érkező kezdeményezést. Bizonyára ez is okozta azt a részleges bizalmatlanságot, amellyel az anyanyelvi mozgalom néhány emigrációs kör és sajtótermék részéről annak idején találkozott.

Később is nem egyszer jelentek meg olyan vélemények a nyilvánosság előtt, amelyek mintegy megkérdőjelezték az anyanyelvi mozgalom hitelességét. Ezeknek a véleményeknek azonban sohasem volt valóságos tárgyi alapjuk, jobbra találgatásokra, politikai pletykákra és rágalmakra épültek, és csak azt igazolták, hogy képviselőik alig ismerték a magyarországi szellemi életet, ennek jeles egyéniségeit. Az emigráció néhány szélsőséges hangadója, hasonlóan néhány nekiva-

dult hazai nagy torkú hordószónokhoz, szinte mániákus indulattal próbálta alá-
ásni a korábbi évtizedekben független közéleti szerepet vállaló értelmiségiek,
írók, tudósok, illetve kulturális szervezetek erkölcsi hitelességét, beleértve ebbe
azt is, hogy rágalmakkal illették például Illyés Gyulát, Németh Lászlót és
Lőrincze Lajost vagy a Magyar Írók Szövetségét és persze az Anyanyelvi Kon-
ferenciát.

Határozott meggyőződése — és ezt erősíti meg az a rokonszenv is, amelyet
például Illyés Gyula, valamint a magyar kultúra más kiváló személyiségei az
Anyanyelvi Konferenciák iránt kifejezésre juttattak —, hogy a nemzeti szolidari-
tás és az egyetemes magyar kultúra jóval eredményesebben használta ki az anya-
nyelvi mozgalom lehetőségeit, mint a politika. Az anyanyelvi mozgalom keretei
között nem annyira a kormányzati szándék, mint inkább az a magyar értelmiségi
szolidaritás érvényesült, amely le kívánta bontani a hazai és a nyugati magyar kul-
túra közé emelt ideológiai vasfüggönyöket.

Az anyanyelvi mozgalom kétségtelenül politikai kompromisszumok terméke
volt, s mint ilyen, egyáltalában nem eredménytelen. Örvideni kellene, ha a ma-
gyar értelmiség, amelynek nem egy szószólója most oly melldöngető retorikával
ítéli el a diktatúra köznapi politikáját, csakis ehhez hasonló kompromisszumokat
kötött volna. Mert ezt talán elismerhetjük, más kompromisszumok tétje nem a
nemzeti kultúra egységének helyreállítása volt, hanem az akadémiai tagság, az
egyetemi katedra, a tartós nyugati kiküldetés!

Viták az anyanyelvi mozgalom körül

A hazai és a nyugati magyarság párbeszédének ügye, amelyet mindenképp előt-
t az anyanyelvi mozgalom szorgalmazott, széles körű vitát indított az emigráció
köreiből is. Még az első konferencia összehívása előtt a müncheni *Új Látóhatár*
1969 szeptemberi számában jelent meg Borbándi Gyula *Magánbeszéd a párbeszédről*
című írása, amely ha szóvá tette is a dialógus eredendő nehézségeit, tudniillik azt,
hogy a budapesti kormány és az emigráció nem ugyanazt érti a párbeszéd fogal-
mán, végül a dialógus megindítása mellett adta le szavazatát. Borbándi kezdemé-
nyező írására többen reagáltak, így Csiky Ágnes Mária, Márton László és Thinsz
Géza, általában egyetértőleg, voltak persze olyanok, akik radikálisan elutasították
a magyarországi és a nyugati magyarok dialógusát. A leginkább kiegyensúlyozott
álláspontot alighanem az emigráció nagy tekintélyű politikai vezéregyénisége,
Kovács Imre foglalta el, midőn *Párbeszéd, kikkel és miről* című írásában maga is a
dialógus felvétele mellett nyilatkozott.

A kialakult viták mindenesetre elérték azt, hogy az emigrációban élő magyar
kulturális személyiségek érdeklődni kezdtek az Anyanyelvi Konferencia iránt és
egyre jobb meggyőződéssel vettek részt ennek munkájában. A mozgalomban így
igen sok, irodalmi vagy tudományos munkásságát tekintve széles körű elismert-
ségnek és megbecsülésnek örvendő hazai és külföldi kulturális személyiség vállalt

szerepet, mégpedig abban a meggyőződésben, hogy ez a szerepvállalás nem a kormányzat, hanem ellenkezőleg: az összmagyar kultúra és a szükséges nemzeti integráció ügyét szolgálja.

Nemcsak az „alapító atyák” gondolkoztak és tevékenykedtek ennek a meggyőződésnek a jegyében, hanem olyan magyar értelmiségiek is, akik rendszeresen vagy alkalmanként részt vettek az anyanyelvi mozgalom munkájában. Így a többi között Bánk József váci megyéspüspök, ifj. Bartók Béla, Csoóri Sándor, Czine Mihály, Ginter Károly, Imre Samu, Kálmán Béla, Kodály Zoltánné, Köteles Pál, Szamosközi István református püspök, Szathmári István, Szende Aladár Magyarországról, Dobos László, Gál Sándor és Sidó Zoltán Csehszlovákiából, Fodó Sándor és Dupka György Kárpátaljáról, Bujdosó Alpár és Galambos T. Ferenc Ausztriából, Czigány Lóránt és Gömöri György Angliából, Világhy Ernő és Világhy Katalin Németországból, Dedinszky Erika és Tüski István Hollandiából, Lázár Oszkár Svédországból, Sulyok Vince Norvégiából, Éltető Lajos, Fekete Pál, Ludányi András, Várdy Béla és Várdy-Huszár Ágnes az Egyesült Államokból. S ismét hangsúlyozni kell az Amerikában dolgozó (nemrég meghalt) Nagy Károly egyetemi tanár munkájának fontosságát — nélküle nem lett volna anyanyelvi mozgalom. Ők és mellettük sokan mások fémjelezhetik az Anyanyelvi Konferenciák korábbi tevékenységét és adhatnak hitelességet a mozgalom további munkájának.

Az Anyanyelvi Konferenciák természetesen részét alkották a magyar társadalomnak és szellemi életnek: ennek ilyen-amolyan módon része volt minden, ami ennek a társadalomnak a keretében helyezkedett el, még az ellenzéki vagy féllenzéki tevékenység is. De nem épült be a hatalmi szerkezetbe, szinte mindig elutasította a hatalmi manipulációs tevékenységet, ellenkezőleg, képviselői, így Lőrincze Lajos, Czine Mihály vagy az amerikai Nagy Károly és Éltető Lajos időnként éles vitákat folytattak a hatalom embereivel. Így az 1981-es pécsi IV. Anyanyelvi Konferencián Nagy Károly 1956-ról mint forradalomról beszélt, Értavy-Baráth József az erdélyi magyarság elnyomása ellen tiltakozott, magam pedig az emigráció folyóiratainak, az *Új Látóhatár*-nak, a Katolikus Szemlének a hazai nyilvánosságát szorgalmaztam — egyikünk sem kapott hivatalos dicséretet ezért. Arra, hogy az Anyanyelvi Konferencia, mint mozgalom és mint értelmiségi kezdeményezés, meg tudta őrizni magát attól a kézi vezérlésnek becézett irányítástól, amely máskülönben általánosan érvényesült, egyszerűen résztvevőinek nemzeti elkötelezettsége és vezetőinek eltökéltsége, egyszersmind józansága adott lehetőséget.

Az anyanyelvi mozgalom azzal, hogy lehetővé tette az emigráció számos kiváló egyéniségének s közvetve az emigrációban született műveknek és gondolatoknak a magyarországi jelenlétét, hozzájárult ahhoz, hogy a pártállami vezetés ne tudja ráerőszakolni a maga monolitikus ideológiai diktatúráját a magyar értelmiség egészére. Mint viszonylag szabad eszmecserék fóruma, igen nagy eredményeket ért el abban, hogy az emigrációban tevékenykedő magyar tudósok, írók, lelkészek, ifjúsági és egyesületi vezetők meg tudjanak szólalni idehaza, s

gondolataik eljussanak a hazai értelmiségi közvéleményhez. Nem tudom, hogy ez a jelenlét és szerepvállalás az Anyanyelvi Konferenciák nélkül miként és főleg mikor lett volna lehetséges. Az Anyanyelvi Konferenciáknak az volt a történelmi jelentősége, hogy közös asztalhoz tudta ültetni a hazai és a nyugati magyar értelmiség hangadó képviselőit, és fórumhoz tudta juttatni a nyugati világban született magyar gondolatokat. Ezzel a konferenciák hozzájárultak ahhoz a szellemi erjedéshez, amely végső soron előkészítette a hazai politikai átalakulásokat, a nyolcvanas évek végén bekövetkezett történelmi fordulatot.

Megújulás és átalakulás

Az anyanyelvi mozgalom korábban nagyrészt az „emigrációs” magyarsággal kialakított dialógus intézménye volt. A rendszerváltozás történelmi folyamatában — az 1989-es Kecskeméti VI. Anyanyelvi Konferencia, majd az 1990 nyarán Római-fürdön rendezett védnökségi ülés után — ebben a tekintetben radikális átalakulás következett be. Az átalakulás követelményét először a Kecskeméti VI. Anyanyelvi Konferencián kiadott szándéknyilatkozat jelentette be.

Az átalakulást elsősorban a Magyarországon és általában a közép-európai régióban végbement politikai változások követelték meg. Ezek a változások mindekelelt a nyugati magyarság helyzetét alakították át. Az „emigrációt” ugyanis lényegében akkor már megszűntnek lehetett tekinteni: lassanként igazából senkinek sem volt különösebb oka arra, hogy politikai emigránsként éljen külföldön. A nyugati világban élő magyarok ma már itthon is gyakorolhatják politikai jogaikat s részt vehetnek a gazdasági, politikai és kulturális életben. Mindez természetesen nem jelenti azt, hogy Nyugatról idővel minden emigráns magyar hazatér. Nyilvánvaló, hogy a nyugati magyarság túlnyomó része az őt befogadó országban kíván élni továbbra is: odaköti munkája, odaköti családi kapcsolatai. A második és harmadik emigrációs nemzedék tagjainak visszavándorlására pedig csak egészen kivételes esetben lehetett számítani.

A nyugati magyarsággal kialakított kapcsolatokat természetesen tovább kellett ápolni, a körükben vagy részvételükkel végzett anyanyelvi és kulturális programokat tovább kellett építeni. Mindazonáltal megerősödött az a meggyőződés, miszerint az anyanyelvi mozgalomnak a továbbiak során elsősorban a szomszédos országokban kisebbségi sorban élő magyarsághoz kell fordulnia. Ez a kisebbségi magyarság ugyanis a maga nemzeti kultúrájának és identitásának védelmében a korábbi évtizedekben elveszített intézményeinek helyreállítása céljából maga is várja az egyetemes magyarság elkötelezett, a szükség szerint áldozathozatalra is kész támogatását. Az anyanyelvi mozgalomnak ezt a stratégiaváltását indokolta az is, hogy a szomszédos országokban — az 1989-es közép-európai változások és a kommunista rendszerek összeomlása következtében — lehetőség nyílt arra, hogy a kisebbségi sorsban élő magyarság ismét számot vessen helyzetével, fel-

mérje a diktatórikus korszakban elszenvedett károkat, és erőfeszítéseket tegyen nemzeti identitásának és kulturális intézményrendszerének helyreállítására.

Ezek az imént körvonalazott felismerések jelentek meg igen széles körben a mozgalom történetében nagy fordulatot hozó, 1992 augusztusában Esztergomban rendezett VII. Anyanyelvi Konferencián, amely különben a Magyarok Harmadik Világkongresszusának első rendezvénye volt. Az elhangzott előadások: Dobos László bevezetője, Nagy Károly és e sorok írójának referátuma, valamint igen sok felszólalás azt a kérdést járta körül, hogy a kultúra lehetőségeivel és eszközeivel miként lehet erősíteni és szolgálni a nemzeti identitás teljes helyreállítását és a nemzeti szolidaritást. A találkozó részben munkabizottságokban látta el feladatait, így külön fórumok vetettek számot az irodalom és könyvkiadás, az egyesületi kulturális tevékenység, a külföldi hungarológiai műhelyek, az anyanyelvi oktatás és az anyanyelvhasználat, mint emberi jog kérdéseivel. A konferencia fontosabb előadásait és dokumentumait a mozgalom már hosszú évtizedek óta megjelenő folyóirata: a Nyelvünk és Kultúránk 86. száma tette közzé.

Végül az esztergomi konferencia mintegy kétszáz résztvevője arról is döntött, hogy az Anyanyelvi Konferencia a jövőben önálló egyesületként fog működni és a bíróságon bejegyezteti magát. Az összejövetel zárónapja egyszersmind alapító közgyűlés volt, amely a hagyományos Anyanyelvi Konferencia elnevezés megtartásával az új szervezetet, mint A Magyar Nyelv és Kultúra Nemzetközi Társaságát hozta létre. A társaság alapszabályt fogadott el és alapítólevelet tett közzé. Az alapszabály a többi között a következőket rögzítette. „Az Anyanyelvi Konferencia — A Magyar Nyelv és Kultúra Nemzetközi Társasága független egyesület, amely a világ bármely részében — különösen a kisebbségekben — élő magyarság magyar anyanyelvének, kultúrájának megtartását, művelését, fejlesztését szolgálja. Feladatait elsősorban kulturális és pedagógiai tevékenység által végzi. Ennek a tevékenységnek a körébe tartoznak az időszaki tanácskozások és konferenciák, az oktatási és kulturális gyermek- és ifjúsági táborok és tanfolyamok, a diákcseré-mozgalom, a pedagógusok, könyvtárosok, levéltárosok, újságírók és a nemzeti kultúra fenntartását és továbbadását szolgáló más szakemberek képzését, továbbképzését elősegítő tanfolyamok és találkozók, szakelőadók kiküldetésének és cseréjének megszervezése, továbbá tankönyvek és más kiadványok, valamint a Nyelvünk és Kultúránk című negyedéves folyóirat megjelentetése. Feladatának tekinti a céljainak megfelelő tájékoztatást, valamint a magyar anyanyelv és kultúra megtartását és művelését, mint alapvető egyéni és kollektív emberi jogot védő tevékenységet is. A társaság célkitűzéseit foglalja össze a konferencia végeztével kiadott zárónyilatkozat, ebből érdemes idézni a következő megállapításokat: „Társaságunk a magyar alkotmányosság alapján, mint szabad polgárok egyesülése kívánja végezni további munkáját. Továbbra is az Anyanyelvi Konferenciák hagyományaira, értékeire és eredményeire támaszkodik, egyszersmind a visszaszerzett nemzeti függetlenség és polgári szabadság nagyobb lehetőségeit igénybe véve szélesebb területen és módszeresebb munkával kíván tevékenykedni. Továbbra is a magyarság

anyanyelvének, kultúrájának, nemzeti tudatának és összefogásának szolgálata szabja meg feladatait.”

Az újjászervezett egyesület megválasztotta tisztkarát. Tekintettel Lőrincze Lajos hosszan elhúzódó betegségére, elnökünk levélben jelentette be visszavonulási szándékát. A konferencia köszönetet mondott Lőrincze tanár úrnak sok évtizedes fáradhatatlan tevékenységéért, és őt a társaság tiszteletbeli elnökének választotta meg, ezt a tiszttét azonban, nagy fájdalomunkra, már nem sokáig tölthette be, minthogy a következő esztendő őszén elhalálozott. A társaság elnöke e sorok írója lett, társelnökök: Gál Sándor Szlovákiából, Kántor Lajos Erdélyből, Lázár Oszkár svédországi egyetemi tanár Nyugat-Európából és Nagy Károly egyetemi tanár az Egyesült Államokból. A konferencia alelnöke Kolczonay Katalin tanár, újságíró lett. A közgyűlés ugyancsak megválasztotta a hatvantagú választmányt, mégpedig oly módon, hogy ebből húszan a magyarországi, húszan a Kárpát-medencében kisebbségben élő, húszan pedig a nyugati magyarságot képviselték. A választmányba igen sok közismert író, újságíró, tudós, tanár, lelkész és egyesületi vezető került, a többi között Magyarországról Beke György, Cservenka Judit, Csoóri Sándor, Debreczeni Tibor, Görömbei András, Jankovics József, Kulcsár Katalin, Sárközy Péter, Szathmári István, Erdélyből Bodó Barna, Cseke Péter, Gálfalvi György, Sylvester Lajos, a Felvidékről Dobos László, Máté László, Kárpátaljáról Dupka György, az Egyesült Államokból Fekete Pál, Várdu-Huszár Ágnes, Angliából Gömöri György, Romhányi László, Németországból Világhy Katalin, Franciaországból Lovas Margit, Nagy Pál, Svájcban Fáth Lajos és képviselve voltak a lemergi, a litvániai, az észtországi, a kazahsztáni, a braziliai és az ausztráliai magyarok is. Már az új választmány jelölte ki az elnökség további tagját, ezek: Ginter Károly, Komlós Attila, Szathmári István, továbbá Erdélyből Péntek János egyetemi tanár, a Felvidékről Sidó Zoltán, a komáromi magyar felsőfokú tanintézet főigazgatója, Angliából pedig Gömöri György egyetemi tanár. A későbbiekben mindenekelőtt Komlós Attilának volt meghatározó szerepe: neki köszönhetjük Rákóczi úti irodánk létrehozását, ennek korszerű berendezését, s mint a Társaság ügyvezető elnöke (egészen a Határon Túli Magyarok Hivatalában betöltött irányító szerepéig) igen nagy érdemeket szerzett mozgalmunk működtetése körül.

A megújuló anyanyelvi mozgalom munkája során természetesen igényt tartott a hazai politikai és kulturális intézmények, valamint a nyugati világban élő magyar szervezetek, egyesületek, egyházak és kulturális műhelyek támogatására. Igen termékeny együttműködést alakított ki olyan hazai és külföldi szervezetekkel, amelyek elsőrendűen érdekeltek a magyar kultúra védelmében és a magyar—magyar kapcsolatok ápolásában. Tevékenységünk egy nagy részét ennek az együttműködésnek a keretében végeztük el: közösen szervezett tudományos, irodalmi és oktatási tanácskozások, értelmiségi találkozók, ifjúsági és gyermektáborok mutatták ennek a sokoldalú együttműködésnek az eredményességét. Ilyen együttműködés jött létre szervezetünk és a Magyar Írószövetség, a Berzsenyi Dániel Iro-

dalmi és Művészeti Társaság, a Nemzetközi Magyar Filológiai Társaság, a Duna Televízió, a miskolci Kapcsolatok Alapítvány és Pro Recreatione, illetve az Erdélyi Magyar Közművelődési Egyesület (EMKE), az Erdélyi Magyar Tanáregyesület, a Magyar Újságírók Romániai Egyesülete, a Csemadok, a Szlovákiai Magyar Tanáregyesület, a Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség, a Magyar Értelmiségiek Kárpátaljai Közössége, a Jugoszláviai Magyar Művelődési Társaság, a Horvátországi Magyarok Szövetsége, a Muravidéki Magyar Közösség, továbbá a Magyar Pax Romana Fórum, az Európai Magyar Protestáns Szabadegyetem, az amerikai Magyar Baráti Közösség (Itt-Ott) és az Amerikai Magyar Tanáregyesület, valamint számos más, a kisebbségi körülmények között vagy a nyugati világban működő magyar oktatási, kulturális és nyelvművelő egyesület között.

Az újjászervezett Anyanyelvi Konferencia minden korábbi értékét tovább kívánta ápolni, egyszersmind minden korábbinál szélesebb körű kulturális tevékenységet kívánt folytatni. Az anyanyelvi kultúra gondozásának és védelmezésének ugyanis szerintük egészen széles körű értelme van. Anyanyelven nem pusztán nyelvhasználatot kell érteni: magyar anyanyelvünkkel szorosan összefügg kultúránk, hagyományvilágunk, zenei anyanyelvünk és nemzeti identitásunk, valamint történelmileg kialakult mentalitásunk. A konferencia fogalma pedig talán megteveszthető lehet, ugyanis az anyanyelvi mozgalom már régóta nemcsak a négyévente megrendezett összejövetelekre: anyanyelvi konferenciákra korlátozódik, medrében ott vannak a tanári továbbképző tanfolyamok (korábban Debrecenben és Békéscsabán, majd Szombathelyen), az ifjúsági találkozók, amelyeken hagyományosan nyugati és kisebbségi magyar fiatalok vettek részt, illetve az ugyancsak hagyományos sárospataki, balatoni és esztergomi anyanyelvi táborok), valamint egyéb értelmiségi és szakmai találkozások.

Konferenciák és találkozók

Az Anyanyelvi Konferencia mögött immár több mint négy évtizedes múlt áll, és midőn az átalakulást bejelentettük, szinte biztosak voltunk abban, hogy igen nagy és tartalmas jövő vár ránk. Meggyőződésünk szerint szüksége volt rá a szétszórót és szétszóródott magyarságnak, minthogy a nemzet kulturális, szellemi és lelki egységének helyreállítására irányuló oly szükséges nemzeti stratégia egyik fontos műhelye és végrehajtója lehetett volna. Tevékenysége nem irányult más népek és kultúrák ellen, sőt reméltük, hogy előbb-utóbb kapcsolatot tudunk találni más európai népek és különösen a szomszéd népek kulturális szervezeteivel. Így kapcsolatot találtunk a Buracu professzor által vezetett kolozsvári Interetnikai Szövetséggel és a budapesti Szlovák Kulturális Központtal, emellett az Anyanyelvi Konferencia kezdeményező szerepet vállalt az 1995 májusában Magyarországon megrendezett magyar—román értelmiségi kerekasztal-beszélgetés szervezésében.

Mozgalmunk mindazonáltal természetesen a részeire szakított magyarság kulturális összefogását tartotta stratégiai feladatának, és arra törekedett, hogy haté-

kony segítséget adjon a kisebbségi magyaroknak anyanyelvük és nemzeti kultúrájuk ápolásában, nemzeti identitásuk védelmében. Ezért elsősorban a kisebbségi magyarság oktatási és művelődési szakembereivel: tanárokkal, tudósokkal, újságírókkal, népművelőkkel, lelkészekkel, egyesületi és ifjúsági vezetőikkel hozott létre kapcsolatot, és számukra szervezett találkozókat, konferenciákat, szakmai továbbképzési lehetőségeket. A mögöttünk álló évtizedekben az Anyanyelvi Konferencia, általában együttműködve határokon túli társszervezeteivel, évente átlagosan tizenhat-tizenhét szakmai találkozót rendezett meg: a többi között Budapesten, Keszthelyen, Kecskeméten, Kolozsvárott, Szatmáron, Temesváron, Kassán, Galántán, Szencen, Ungváron, Szabadkán, Adán, Eszéken és Lendván, emellett évente tizenkét-tizennégy ifjúsági és gyermektábort is szervezett: a többi között a Balatonnál, a Velencei-tónál, Esztergomban, Tatán, Tiszasáson és Sárospatakon, illetve a szomszédos országok magyarlakta területein. Ugyancsak számontartásra méltó az a továbbképzés, amelyet mozgalmunk a kisebbségi életben tevékenykedő óvodapedagógusok számára szervezett minden nyáron a kisvárdai Református Gimnázium kollégiumában, ezen elsősorban kárpátaljai pedagógusok vettek részt.

Néhány találkozóra érdemes külön is utalni ezek közül. Így az Anyanyelvi Konferencia és a Berzsényi Társaság által közösen szervezett keszthelyi Helikon Napok keretében rendeztük meg a határon túl dolgozó magyar irodalmi és nyelvészeti tanszékek (Kolozsvár, Pozsony, Nyitra, Ungvár, Újvidék, Bukarest) tanárainak eszmecsere-jét, a magyar nyelvművelő társaságok, majd a kárpát-medencei magyar irodalmi folyóiratok szerkesztőinek találkozóját Kolozsváron, a Szabédi László-napok keretében eredményes konferenciát rendeztünk a századvég magyar feladatairól, a magyar irodalmi felsőoktatásról, illetve az egyház és a társadalom kapcsolatairól, a kassai Kazinczy-napok keretében a magyar sajtónyelv, valamint általában a magyar kisebbségi nyelvhasználat kérdéseit tekintettük át, az ugyancsak kassai Fábry-napok keretében a magyar kulturális régiókról adtunk képet, Szabadkán a mi támogatásunkkal évente rendezték meg a Kosztolányi Dezső-napokat, Adán részt vettünk a Szarvas Gábor Nyelvművelő Napok rendezésében, Lendván igen sikeres konferenciát tartottunk a magyar nemzeti tudat erősítésének feladatairól, Kecskeméten pedig két alkalommal szerveztük meg a Lőrincze Lajos-napokat, amelyeken a kárpát-medencei magyar tanár- és tanítóképző intézetek oktatói vettek részt. Igen sok hasonló összejevetelt, találkozót lehetne még említeni.

A most bemutatott tevékenységet valójában társadalmi munkában végzik az anyanyelvi mozgalom tisztségviselői. A legutóbbi, 2009-ben Beregszászban rendezett konferencia tizenhat tagú választmányt és nyolc tagú elnökséget hozott létre. Ez utóbbinak a következők a tagjai: elnöke: ennek az írásnak a szerzője, al-elnökök: Balázs Géza budapesti egyetemi tanár és Péntek János kolozsvári nyelvészprofesszor, tagjai: Bodó Barna egyetemi tanár Kolozsvárról, illetve Temesvárról, Dupka György kárpátaljai író, az ottani magyar kulturális élet vezető személyisége, Cservenka Judit újságíró, a *Nyelvünk és Kultúránk* című anyanyelvi folyóirat felelős szerkesztője, Fazekas Tiborc hamburgi egyetemi tanár, Hajnal Je-

nő, a magyarkanizsai kulturális központ igazgatója. Elnökségünk nyolcadik tagját, az Egyesült Államokban egyetemi tanárként dolgozó Nagy Károlyt az elmúlt esztendőben veszítettük el. A választmány három tagozatból áll: magyarországiakból, kárpát-medenceiekéből és nyugati magyarokból, és olyan ismert tudósok, írók, közéleti személyiségek vesznek benne részt, mint Szarka László történész, Gálfalvi György marosvásárhelyi író, Zubánics László kárpátaljai művelődéstörténész, Tar Károly és Moritz László svédországi egyesületi vezetők, Papp László amerikai építész, Sárközy Péter Rómában tevékenykedő egyetemi tanár és Várdy Béla, az Egyesült Államokban élő történészprofesszor.

A konferencia sokirányú tevékenységének megszervezése és ellátása természetesen anyagi eszközöket kívánt, noha az Anyanyelvi Konferencia mindig igyekezett igen takarékos összejöveteleket szervezni és működési költségei is meglehetősen alacsonyak voltak. Számított természetesen az országgyűlés költségvetési támogatására, emellett a Művelődési Minisztériumra és a Határon Túli Magyarok Hivatalára, valamint az Illyés és a Soros Alapítványra. A találkozók és anyanyelvi táborok költségeinek megszerzése azonban sokszor így is szinte emberfeletti erőfeszítéseket kíván, és sajnos tapasztaltunk értetlenséget, közömbösséget is. Így például a *Nyelvünk és Kultúránk* című folyóiratunk megjelentetése mindig különös erőfeszítéseket kívánt (ebben a tekintetben Beke Györgynek, Komlós Attilának és Cservenka Juditnak voltak különleges érdemei). Folyóiratunk a nemzeti kultúra régióinak kapcsolatrendszerét építette ki, szakmai tekintetben igen színvonalasnak tartják Budapesttől Marosvásárhelyig és Kassától Szabadkáig.

Anyanyelvi mozgalom és kulturális stratégia

Nem lehet eléggé nagy fontosságot tulajdonítani annak, hogy a több országban élő magyar politikai közösség dialógusa és együttműködése intézményes keretek közé került, következésképp magasabb fokú stratégiai tervezéssel és nagyobb gyakorlati hatékonysággal felelhetett meg annak a felelősségnek, amelyet ráruházott a szerencsétlen módon alakult huszadik századi magyar történelem, a Trianon után egymástól elválasztott nemzeti közösség kulturális egységének megőrzését szolgáló igény. Abban is bizonyos vagyok, hogy a magyar—magyar párbeszéd ma, a rendszerváltozás után két évtizeddel is, a kultúra, a kulturális kapcsolatok világában haladhat előre igazán. Már csak annak következtében is, hogy több országban, kisebbségi közösségekben és szétszóródásban élő tizennégy-tizenöt millió magyar nem politikai, hanem kulturális értelemben alkot nemzetet, és a magyar—magyar dialógus intézményesített rendszerének egy kulturális nemzet érdekeit, anyanyelvi művelődését, kollektív önazonosságának fenntartását kell szolgálnia.

A magyar kultúra nemzetfenntartó képessége, szerepe és ereje nem lehet kétséges, mint ahogy ez sohasem volt kétséges a mögöttünk álló évszázadokban. Nem kevesen beszéltek arról, hogy a magyar nemzet valójában kultúrája és mindenekelőtt

irodalma által létezik. Természetesen fontos szerepe van az állami intézményrendszernek, a gazdasági tevékenységnek, a társadalmi mozgalmaknak, az egyházaknak, akár a sportnak is. Azt azonban igen kockázatos lenne állítani, hogy a nemzet legfontosabb összetartó tényezője a tömegsport (mindenekelőtt a labdarúgás) volna, és a nemzeti erőforrásokat mindenekelőtt ennek szolgálatába kellene állítani. Kultúránk és főként irodalmunk nemzetfenntartó küldetését szinte minden gondolkodó magyar elme az első helyre tette — olyan államférfiak, mint Bethlen Gábor, Zrínyi Miklós, Széchenyi István, Bethlen István, Teleki Pál, Klebelsberg Kuno vagy éppen Bibó István, és természetesen olyan írók, mint Vörösmarty Mihály, Petőfi Sándor, Arany János, Ady Endre, Babits Mihály és Illyés Gyula.

Csupán egyetlen érvelést szeretnék idézni itt, Szabó Zoltánét, a londoni emigrációba kényszerített neves „népi” íróét és szociográfusét, aki 1974-ben írt *Hungarica Varietas* című esszéjében fejtette ki azt a gondolatot, miszerint a magyar nemzet mindig „irodalmi nemzet” volt, és annak is kell maradnia. „Az irodalmi nemzetet — olvashatjuk itt —, mint minden nemzetet — az a bizonyos, »mindennapi népszavazás« tartja össze. Vagyis egyéni döntések az együvé tartozás mellett. Mihelyt az összetartozás-tudat az írókban, kifejezése a szellemi életben elhalványul, vagy elnémul, az irodalmi nemzet gyöngül, a minőség rokkán, a tehetség elbátortalanodik, az értelem eleven erői elsikkadnak, a szellemi élet vérkeringése elakad. A nemzet megszenvedti.” Valójában ennek az „irodalmi nemzetnek” a határokon átvélő létét és megmaradását szolgálta az Anyanyelvi Konferencia munkája is.

A magam részéről (és gondolom ebben igen sokak véleményét és meggyőződését képviselhetem) mindig is megkerülhetetlen feladatnak láttam a magyar kultúra, mindenekelőtt a magyar irodalom, azaz a kulturális „civil-társadalom” intézményeinek és szervezeteinek bevonását mind a magyar—magyar párbeszéd stratégiájának alakításába, mind ennek a stratégiának a gyakorlati megvalósításába. Részben amiatt, hogy a párbeszéd és az együttműködés alakításában a kulturális életnek vannak felhalmozott tapasztalatai, részben avégett, hogy a kulturális élet képes a párbeszéd stratégiája mellé állítani a civil társadalom erőit: támogatását, sőt áldozatkészségét. A magyar—magyar dialógus és együttműködés ugyanis jóval fontosabb nemzetpolitikai feladat annál, mintsem hogy a politika vagy pusztán a kormányzat ügye legyen. És csakis a kulturális élet, például az anyanyelvvédő és irodalmi szervezetek tehetik valóban országos és nemzeti üggyé a magyar—magyar párbeszédet. Ehhez azonban a kormányzati politika eszközei, így a pénzügyi támogatás által kellene lehetővé tenni azoknak a nagy múltú társadalmi intézményeknek a működését, amelyek, miként az Anyanyelvi Konferencia is, jelentékeny kulturális háttér és tapasztalat birtokában vállaltak szerepet a magyar—magyar kapcsolatok szervezésében, a határokon belül és kívül ellátandó nemzeti kulturális feladatok ellátásában.

Erőfeszítések és ellehetetlenítés

Kétségtelen, hogy az anyanyelvi mozgalomnak a nyolcvanas és kilencvenes években volt a fénykora: ebben a két évtizedben igen széleskörű tevékenységet folytatott, számos „siker-programot” hozott létre, nagy számban voltak munkatársai és hívei, mondhatnám (Kányádi Sándor kifejezésével élve) „szabófalvától san franciscóig”, vagyis szinte mindenütt, ahol magyarok élnek. Ezt a szerepét a korábbi évtizedek során általában elismerte, tevékenységét folyamatosan támogatta a politikai élet és a kormányzati intézményrendszer. (Volt idő, amidőn irodájában hat alkalmazott dolgozott, ma egyetlen titkárnő és egy szerződéses pénzügyi munkatárs végzi a feladatokat.) Legendás évtizedek voltak ezek, előfordult, hogy választmányunk ülésén kormányzati tényezők, például Göncz Árpád köztársasági elnök is megjelentek, kapcsolatban voltunk Antall József miniszterelnökkel és Orbán Viktor későbbi miniszterelnökkel is. Általában elmondható, hogy az Anyanyelvi Konferenciának igen nagy tekintélye volt a hazai egyesületi életben, már csak annak következtében is, hogy nem egy viszonylag szűk értelmiségi réteget képviselt, hanem a világ magyarságával épített ki gyümölcsöző kapcsolatokat. Ezek között a kapcsolatok között rendkívüli fontosságra tettek szert azok az összeköttetések, amelyek a szomszédos országokban működő kisebbségi magyar szervezetek, így egyházi, kulturális, tanügyi és ifjúsági szervezetek építettek ki az anyanyelvi mozgalommal. Mindez erőteljesen megjelenítette az Anyanyelvi Konferencia „befogadó” jellegét.

Ahogy azonban szaporodni kezdtek az (össz)magyar kulturális egyesületek, úgy vesztett fontosságából a korábban megkerülhetetlennek tekintett anyanyelvi mozgalom. Kétségtelen, hogy a mögöttünk lévő két évtizedben bizonyos „infláció” ment végbe a határon túli magyarsággal foglalkozó szervezetek és mozgalmak világában, és ennek a jelenségnek az is következménye volt, hogy a kisebbségi magyarokkal kialakított kapcsolatrendszer szervezése és főként az állítólagos eredmények folyamatos hangoztatása sikeresen szolgált bizonyos magánérdekeket. Ennek a mozgalmi „infláció”-nak a folyamata több tekintetben is ártalmas hatást tett az általunk szervezett anyanyelvi mozgalomra. Mindennek részben az volt a hátterében, hogy az Anyanyelvi Konferencia nem kívánt beállni egyetlen politikai párt mögé sem. Meggyőződésünk értelmében, most úgy tetszik, tévesen csupán a nemzeti kultúra szolgálatára szegődtünk el, vagyis stratégiai feladatokat vállaltunk, erre a mára teljesen átpolitizálódott magyar társadalomban valószínűleg nincs szükség. Aki nem vállal pártelkötelezettséget, az ne akarjon fellépni a közéletben.

Következésképp intézményünk az utóbbi esztendőkből mind kevesebb költségvetési támogatást kapott, már pedig egy ilyen szerteágazó és költségigényes munkát nem lehet támogatás nélkül végezni, hiába vállalnak résztvevői önzetlenül szerepet. (Mint a szervezet elnöke, magam nem kaptam semmiféle juttatást, holott hivatali teendőim igen sok időmet lefoglalták, például hosszú napokra el kellett utaznom a szomszédos országok magyarok által lakott városaiba, az ott

rendezett találkozókra, tanfolyamokra.) Mégis valami szerény (elárulom: az utóbbi esztendőkből évi tizenötmilliós költségvetési) keretből fenn tudtuk tartani irodánkat, intézni tudtuk határon túli társintézményeink ügyes-bajos dolgait, minden esztendőben rendeztünk néhány szakmai konferenciát, pedagógus-továbbképző tanfolyamot és rendre meg tudtuk tartani választott szerveink: az elnökség és a választmány üléseit. Mindemellett rendszeresen közre adtuk *Nyelvünk és Kultúránk* című folyóiratunkat is.

Így azután a közelmúltban tapasztalt kormányzati és bírósági döntések következtében (talán csak egy időre, ámbar egy felszámolt kulturális intézmény újólagos életre keltésének igen csekélyek a lehetőségei) az Anyanyelvi Konferencia munkájának alighanem vége van. Kulturális és társadalmi szervezetek működésére ugyanis jelenleg nem írtak ki pályázatot, ezért elesünk azoktól a lehetőségektől is, amelyeket az úgynevezett „közhasznúsági” státus elérése révén kaphatnánk meg. A jelenlegi szabályok szerint ugyanis az a kulturális egyesület tarthat sikeres igényt költségvetési támogatásra, amely megszerzi az úgynevezett „közhasznúsági” státust, vagyis az állami szervek elismerik munkájának közhasznú voltát. Ezt a státust a bíróság állapítja meg. Természetesen az illetékes bírósághoz fordultunk annak érdekében, hogy számunkra ezt a státust ítélje meg, ennek birtokában lehattunk volna egyértelműen jogosultak valamilyen (akárcsak szerény mértékű) költségvetési támogatásra.

Az illetékes Fővárosi Törvényszék első alkalommal beadványunk kiegészítését kérte, majd miután ennek eleget tettünk, dr. Kovács Enikő bírósági titkár aláírásával elutasította kérelmünket, a többi között a következő indoklással. Érdemes szó szerint idézni a szöveget: „az alapszabály 16. pontja azt tartalmazza tévesen, hogy a számvizsgáló bizottsági tag a legfőbb szervek ülésein tanácskozási joggal vesz részt, holott a számvizsgáló bizottsági tag egyesületi tagként a közgyűlés ülésén szavazati joggal jogosult részt venni.” Gondolom, mindenki érti, hogy alapszabályunk szerint a számvizsgáló bizottság tagjai csupán a „legfőbb szervek”, vagyis az elnökség és a választmány ülésein vannak kizárva a szavazás lehetőségéből, ezek a vezetőségi ülések azonban *nem* közgyűlések, ezeken ugyanis a számvizsgáló bizottság tagjai is (az egyesület tagjaiként) teljes joggal, természetesen szavazati joggal is részt vehetnek. Ez különben így történik *minden* társadalmi egyesület eljárásrendjében. Őszintén szólva nem értem, hogy az illetékesek szándékosan vagy tévedésből voltak képtelenek a magyar nyelv szabályai (és a józan ész) szerint értelmezni az alapszabály szövegét. Jó volna ez ügyben jogorvoslatot vagy legalább magyarázatot kapni, nem tudom, vajon ebben reménykedhetem-e.

Most tehát fájó szívvel kell búcsút vennünk attól a több száz magyarországi és határokon túl dolgozó magyar pedagógustól, lelkésztől, írótól, tudóstól és művésztől (köztük tizenöt vagy tizenhat Kossuth-, illetve Széchenyi-díjastól) és attól az ugyancsak számos kulturális egyesülettől, közösségtől, akikkel, és amelyekkel négy évtizeden keresztül, szem előtt tartva a nemzet szellemi és erkölcsi összetartozásának magasabb érdekeit, közösen alakítottuk ki és igyekeztünk elvé-

gezni tennivalóinkat. A búcsú természetes módon fájdalmas és drámai, a csalódottságon, a kifosztottság miatt bennünket elfogó, lelki megrázkódtatás érzésén nehéz úrrá lenni, különösen most, az utolsó pillanatokban. Ezek a pillanatok, ha csak nem kapunk az illetékesek részéről némi biztatást, pontosabban inkább tevételes támogatást, amelynek birtokában továbbra is végezhetjük munkánkat, úgy tetszik, most érkeztek el. Nehéz elfogadni ezt a helyzetet, különösen nekem, aki immár négy évtizeden keresztül vesz részt az anyanyelvi mozgalom tevékenységében. Bizonyos vagyok abban, hogy csalódottságomban és fájdalommban nem vagyok egyedül, igen sokan élnek Magyarországon, a szomszédos országok magyar közösségeiben és a nyugati világban olyan magyar értelmiségiek, akiknek élete és munkássága hosszú évtizedeken keresztül egybefonódott az anyanyelvi mozgalom tevékenységével, és akik áldozatosan, időt és munkát nem sajnálva vállaltak szerepet abban a munkában, amely a magyar nyelv és a magyar kultúra és természetesen a magyar nemzeti közösség fennmaradását és megerősödését szolgálta.

Mégis azzal vigasztalom magam, amivel egykor Vörösmarty Mihály próbált némi vigaszt lopni mindig kifosztott és megcsalatott nemzete szívébe, a *Gondolatok a könyvtárban* című költemény zárósoraira utalok: „Mi dolgunk a világon? Küzdeni / Erőnk szerint a legnemesbekért, / Előttünk egy nemzetnek sorsa áll. / Ha azt kivíttuk a mély süllyedésből, / S a szellemharcok tiszta sugaránál / Olyan magasra tettük, mint lehet, / Mondhatjuk, térvén őseink porához: / Köszönjük, élet! áldomásodat. / Ez jó mulatság, férfimunka volt!”

Budapest, 2012. november 4.

Kozma László

Szabó T. Attila

Kutattad, hogy szavunk mit jelentett
A változó századok során.
Magába milyen tartalmakat mentett
A feltároló barlangmély-csodán.

Szunnyad a szó. Végtelen erő
S ha kimondod, benned újra éled
A szerelmesek ajkán remegő
Hogy megteremtse újra ezt a népet.

Málnási Ferenc

Erdélyi anyanyelvoktatás — irodalmunk tükrében XII.

**Anyanyelvoktatásunk a Habsburg-birodalomban (1713–1830),
a reformkorban, a forradalom és szabadságharc korában (1830–1849),
a Habsburg önkényuralom idején (1849–1867)
az anyaországi oktatási rendszerbe tagoltan**

VIII.

A fehéregyházi forrásnál... — Petőfi Sándor...

A fegyverek döntöttek, s a fehéregyházi forrásnál meghalt valaki, aki alig egy hónappal előbb, *A honvéd* című versében azt írta: „A hazáért halni nagyobb boldogság / Ezen a világon!” Petőfi Sándor (1823–1849), „aki a magyar nép tudatában egyértelműen az a költő, akinek a képe a legerősebben és a legigazibb vonásokban él bennünk, akit nem kell a könyvszerű feledésből kiásni, akinek értékét nem kell revízió alá venni. Petőfi eleven volta a legszebb bizonyítéka annak az egyébiránt sokszor tagadott ténynek, hogy a magyarság meg tudja becsülni irodalmi nagyjait” (Szerb Antal).

Rövid élete ellenére életműve felmérhetetlen hatást gyakorolt magyar irodalmunkra, egész anyanyelvoktatásunkra is, ő az, akit minden magyar iskoláskora óta ismer és tisztel. Édesapja, Petrovics István, édesanyja, a szlovák nemzetiségű Hruz Mária nagy *gondot fordítottak fiúk iskoláztatására*. Kecskemét, Sárszentlőrinc, Pest, Aszód, Selmec és Pápa — jobbnál jobb iskolákba járaták, s a 15-16 éves fiú latinul, franciául és németül olvas, ismerkedik a francia és a német költészettel. A latin oktatás nem mindig kellemes emléket idézi: „Diligenter frequentáltam / Iskoláim egykoron, / Secundába ponált mégis / Sok számár professzorom. / A poesisből is ebbe / Estem inter alia, / Absurdum pedig, de nagy, hogy / Ennek kelljen állnia. / El sem obliviseálnak, mert / Ha occasiom akadt: Kutyaliter infestáltam / E jó dominusokat. / Egynek pláne... no, de mindhogy / Szerellemhistória, / Talán jobb lesz in eternum / Sub rosa maradnia” (*Deákpályám*). Talán Petőfi is ismerte a régi kéziratos énekeskönyveinkben fennmaradt diákdalt: „Isten hozzád Rudimenta / Kalamáris, tenta, penna, / Az Atyám se vólt pap soha, / Nem verte a’ dobot soha...”

Petőfi iskoláztatása és kulturális beilleszkedése során tökéletesen elmagyarosodott, s maga vallotta versében: „Magyar vagyok. Legszebb ország hazám / Az öt világrész nagy területén...” A *pápai kollégiumban* ismerkedett meg Jókai Mórral, s a kollégium önképzőkörének jeles tagjaként ekkor talált igazi költői hangjára is. Később Jókai Mór, Lisznai Kálmán, Tompa Mihály és mások közreműködésével megalakította a *Tízek Társaságát*, olyan elvi, baráti közösséget alakított ki, amely később a történelmet is befolyásoló erővé válhatott — 1848. március 15-én. „Ezt a napot »Petőfi napjának« nevezte a magyar nép, mert ezt a napot ő állította meg az égen, hogy alatta végig küzdhesse a nemzet hosszúra nyúlt harcát szabadsága ellenségeivel” — írta Jókai Mór, Petőfi barátja és küzdőtársa a márciusi napokban. „Petőfi merész föllépése nélkül ki tudja meddig elforgatták volna a politikusok a szóbeszéd archimédeszi csavarát.” A költő egyik monográfiája, Fekete Sándor írta: „A történelemben sok kiváló forradalmár küzdött és sok nagyszerű költő alkotott, de egészen kivételes történelmi szerep jutott Petőfinak: költő létére egy népforradalom kezdeményezője lett.”

A *Nemzeti dal* (1848) tizenkét évvel a *Szózat*, negyedszázaddal a *Himnusz* után egy csapásra, egyetlen nap alatt a magyar nemzeti tudatot meghatározó alapmű lett. Műfaja: kiáltványvers, refrénje alkalmassá tette, hogy sokan és gyorsan megtanulják, hogy együtt mondják, szavalják a költővel, ezáltal a közös cselekvés részesei legyenek. Képzelt-e, remélhet-e a sorstól, az élettől, a történelemtől ennél többet és nagyobbat egy huszonöt éves költő? (Azóta nemzedékek sora — még a tiltás ellenére is — mondja, szavalja a költővel — Erdély-szerte!) A vers a történelmi pillanat felismerését kiáltja világgá, a *most vagy soha* alternatíváját. A cselekvésre legalkalmasabb pillanatot Petőfinak és társainak sikerült megtalálni, akiket „márciusi fiatalok” néven tart számon a történelem. Hiába az eső, hiába a szél, hiába a város fölé meredő ágyúcsövek, egy maroknyi fiatalember a történelmet formáló erővé válhatott. A márciusi napok lendületében, felfokozott idegállapotában, a közéleti cselekvés órányi szüneteiben is születtek versek, pl. a *Föltámadott a tenger* allegorikus látomása.

Petőfi verseit szoros egymásutánban, lírai elbeszélésként is élvezhetjük, sőt így élvezhetjük igazán.

Lírai önarcképe, ars poeticája is *A természet vadvirága* (1844);

Verseinek seregszemléje: *Dalaim* (1846);

A költő feladata: *A néppel tűzön-vízen át* (*A XIX. század költői*);

Népdalszerű versei, amelyek népdallá is váltak: *Fa lesznek...* (1845), *A virágnak megtiltani nem lehet* (1844), *Rózsabokor a domboldalon* (1847), *Befordultam a konyhába* (1844). (Ez utóbbi helyzetdal is.);

Zsánerkép: *Megy a jubászs számáron* (1844);

Népi alakrajzai: *Pál mester* (1844), *Orbán* (1845), *A tintásüveg* (1844);

Komikus eposz: *A helység kalapácsa* (1844);

Életkép: *Egy estém otthon* (1844);

Jellemkép: *Pató Pál úr* (1847);

Mese-eposz: *János vitéz* (1844);

Tájverseiben az Alföldet a szabadság szimbólumaként mutatta be: *Az alföld* (1844), *A csárda romjai* (1845), *Kutyakaparó* (1847), *A Tisza* (1847), *Kiskunság* (1848);

Romantikus szerelmi versei: *Reszket a bokor, mert...* (1846), *Bírom végre Juliskámat* (1847), *Szeptember végén* (1847), *Beszél a fákkal a bús őszi szél* (1847), *Minek nevezzelek?* (1848)...

Családi lírája: *Füstbe ment terv* (1844), *Egy estém otthon* (1844), *István öcsémhez* (1844), *Fekete kenyér* (1845), *Szüllőimhez* (1844), *A jó öreg kocsmáros* (1845), *Szüleim halálára* (1849);

Forradalmi látomásköltészete:

1846 — *Egy gondolat bánt engemet...*

1847 — *Meddig alszol még hazám?*; 1848. január — *Olaszország*;

1848. február — *Az országgyűléshez*; 1848. március — *Dicsőséges nagyurak...*

1848. március 15. — *Nemzeti dal*, *Föltámadott a tenger...*

1848. április — *Készülj, hazám!*, *Rákóczi*; 1848. május — *A király esküje*;

1848. június — *A magyar nép*, *Márciusi ifjak*, *A nemzetgyűléshez*;

1848. június-szeptember — *Az apostol*; 1848. szeptember — *A székelekhez*;

1848. október — *A vén zászlótartó*, *Tiszteljétek a közkatonákat*;

1848. december — *Csatadal*; 1849. január — *Európa csendes, újra csendes*;

1849. február — *Burián Pál emlékkönyvébe: Lantom, kardom tied, oh szabadság!*

1849. április — *Az erdélyi hadsereg*; 1849. június — *A honvéd; Föl a szent báborúra!*

1849 júliusában az utolsó ránk maradt verse elé ezt írta: *Szörnyű idő*, a végső pusztulás látomása, a költő rémülten sejtí a végromlás közeledtét, és csakhamar lesújt rá is a nem válogató sors...

A költő honvéd századosként Jozef Bem tábornok (Bem apó) seregében szolgált. Az idős tábornok s az ifjú között meghitt barátság szövődött (Bem nem tudott magyarul, Petőfi lengyelül, ezért franciául értekeztek), Bem „*mon fils*”-nek, fiának tekintette, és igyekezett a harctól távol tartani, ezért futárszolgálatra osztotta be. Meg is mondta neki: A hazának nem az Ön kardjára, hanem a tollára van szüksége!

Petőfi Erdélyben, Fehéregyháza határában, 1849. július 30-án tűnt el örökre — legendává vált. Alakja, elsősorban a márciusi eseményekkel, a forradalommal összefüggésben szimbólummá vált a magyar közgondolkodásban, a költészetben: a szabadság szimbólumává, a nemzeti elkötelezettségé és a tenni akarás szimbólumává. Költők, írók különböző válságos időszakokban, nehéz történelmi pillanatokban idézték meg. A helyzettől függően, változó hangsúlyokkal, személyes tartalommal (Bánki-Pála, 2004. 286.).

Pályája, mint az üstökösé — mondta barátja, Arany János.

Világirodalmi helyét Hermann Grimm az öt legnagyobb közt jelölte meg: „Petőfi, Homeros, Dante, Shakespeare és Goethe úgy tűnnek föl előttünk, mint

egy és ugyanazon költőnek vissza-visszatérő megtestesülései” (Somos Béla, 2005. 227.).

Hatását nem tudjuk Horvát Jánosnál pontosabban megfogalmazni: „Az irodalom innen kezdve jelent többet annál, amit addig jelentett: nem a műveket s könyveket, hanem valóságos életbeli viszonyt a kimagasló egyes és a kollektivitás között. S innen nagy sikere Petőfinek a különben »nem olvasó« rétegekben is” (Nemeskürty István, 1983. 487.).

Ugyancsak Nemeskürty István (1983. 465.) szerint Petőfi „sikere majdnem megmagyarázhatatlan: olyanok is olvasták, akik addig nem vettek verseskönyvet a kezükbe. Azaz mégis magyarázható: eltalálta azt a hangot, amelyet tömegek érezték a saját — addig meg nem szólaltatott! — hangjuknak. E sorok írója századunk harmincas éveinek elején, elemista korában úgy olvasta Petőfit, mint ma a regényt szokás: versről versre, lapról lapra haladva, s ebben nem állt egyedül. Társainak mesélte, most hol tart, mit olvasott, s e tekintetben a kis nebulók eszmét cseréltek egymással. Ezek a Petőfi-versek tehát érdekelték egy huszadik századi gyermeket, túl azon a gyönyörűségen, az ismeretlen világokba hatolás borzongató élvezetén, amit a versek olvasása ösztönösen-öntudatlanul jelentett.”

A mai nebulók az elemiben ma is szívesen olvassák, tanulják, szavalják Petőfi verseit, az általános iskola hatodik osztályában is még szívesen olvassák, szavalják a *János vitézt*, a középiskolában már irodalomtudománnyá, -történetévé változtattuk Petőfit, pedig ott is a művészt, a képeket, a stílust kellene előtérbe helyeznünk, azt az édes anyanyelvet, amelyet ő is édesanyjától tanult, az iskolában tökéletesítette, s magyar irodalmunk egyik legnagyobb költőjévé válva a saját korában, de bármikor, bárkit — magyart és más nyelven beszélőt is — szívesen tanít, oktat, nevel... (Tanítványaimmal több alkalommal is elindultunk Petőfi nyomában, a fehéregyházi forrásnál, az Ispán-kútnál, szobránál, Koltón, a vajdahunyadi várban, s természetesen Kolozsváron, a Biasini-háznál is tiszteletünket tettük, felidéztük az ábrándos, a könnyelmű, a szerelmes, a mámoros, a bánatos és a haragos költő verseit, amelyek lelkének „holdsugári”, „pillangói”, „vadrózsái”, „szivárványi”, „fellegei” és „villámlási”...)

Irodalom

BÁNKI István—PÁLA Károly

2004 Irodalom a középiskolák 10. osztálya számára. Apáczai Kiadó, Celldömölk.

NEMESKÜRTY István

1991 *Verecke híres útján*. Tanulmány és filmvázlat a honfoglalásról. Szabad Tér Kiadó, Budapest.

SOMOS Béla

2005 *Irodalmi atlasz-könyvek*. 9. évfolyam. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest.

SZERB Antal

1935 *Magyar irodalomtörténet*. Révai Kiadás, Budapest.

Brauch Magda

Nyelvi illem — régen és ma

1

Emberek vagyunk, társas lények, közösségben élünk. Cselekedeteink szóbeli megnyilvánulásainkban élnek. A beszéd is cselekvés, tett. A szó, a beszéd módja minősíti az embert.

Az emberek egymás közötti beszédbeli kapcsolata messze túlmutat a nyelvhelyességi kérdéseken, ám ennek ellenére nagyon is összefügg velük. Szóból ért az ember — tartja a közmondás —, de az már egyáltalán nem mindegy, hogy a szavaknak mi a közvetlen vagy átvitt jelentésük, érzelmi töltetük, a beszélőpartnerre gyakorolt hatásuk. Szándékaink kifejezésében a szavakon, azok jelentésén kívül fontos szerepet játszhat a hangsúly, a hangerősség, hiszen ugyanazokkal a szavakkal kijelenthetünk, kérhetünk vagy parancsolhatunk valamit. Szerepet játszanak a kölcsönös megértésben az úgynevezett másodlagos jelentéshordozók is, mint a vállvonogatás, legyintés, fejcsóválás, arcfintorok, vállveregetés stb., de elsődleges funkciója mégiscsak a hangos beszédnek van.

Emberek vagyunk, emberi módon kell szólnunk egymáshoz. Mai rohanó világunkban mégis egyre általánosabbá válik a nyegle, udvariatlan beszéd, sőt, a nyelvi durvaság, faragatlanság is. Az egyes emberek nyelvi kultúrája, a beszédben megnyilvánuló magatartása — mint már említettem — etika és etikett kérdése is, mégis közvetlenül összefügg a nyelvi formákkal, kifejezésekkel, hiszen szavakkal köszönünk, szavakkal szólítunk meg valakit, tegezzük vagy magázzuk, vitatkozunk vagy veszekszünk valakivel. Az udvarias, a tűrhető, az udvariatlan, netán durva viselkedés az emberek között tehát mégis elsősorban a verbális kommunikáció függvénye. A jólneveltség vagy az ellenkezője is mindenekelőtt az illető beszédmódjából állapítható meg. Abból, hogyan köszön (ha egyáltalán köszön) valakinek, milyen megszólítást használ, milyen magázási formával él (ha magázódik a megszólítottal), és így tovább.

A kulturált beszéd szabályait, követelményeit nagyon nehéz egyértelműen meghatározni. Az udvariassági formák, beszédfordulatok függnek a mindenkori nyelvi divattól, hiszen azok is változnak. Ma már nem lehet, például, a XVIII. század társalgási stílusában beszélni, de fél évszázaddal vagy akár 20-30 évvel ezelőtt is másképpen szóltak egymáshoz az emberek, sőt, különböző módon beszéltek a városiak, a falusiak, a fizikai dolgozók és az értelmiségiek. (Ezek a különbségek többé-kevésbé ma is megvannak.) Általánosságban azonban elmondható, hogy a mai nagyszülőkorban lévő emberek sokkal udvariasabban, kultu-

ráltabban beszéltek gyermekkorukban, mint a mai nemzedék — tisztelet a kivételnek. Ezt a megállapításomat egy, a közelmúltban végzett felmérésre alapozom, amelynek során mintegy ötven időskorú (65 éven felüli) emberrel folytattam hosszabb beszélgetést a fent jelzett témáról.

2

Mielőtt az idős emberek tapasztalataira rátérnék, elemeznünk kell a nyelvi és magatartáskultúra általános kérdéseit, többé-kevésbé mindenkor érvényes követelményeit.

A köszönés, ha elhangzik, már udvariasságszámba megy, különösen napjainkban, amikor közvetlen szomszédok is elmulasztják, pedig naponta találkoznak. (Persze, az is több mint furcsa, hogy fiatal nők, sőt férfiak is elvárják, hogy idősebb hölgyek előre köszönjenek nekik. Saját tapasztalatból mondom ezt.) A köszönés formája a felek viszonyától függ. Magázás esetében talán máig legszebb forma a Jó napot kívánok!, illetve ennek a különböző napszakokban használt változatai: Jó reggelt, Jó estét, stb. kívánok. Manapság a „kívánok” legtöbbször elmarad, ezt már nem lehet nyegleségnek tekinteni, bár kétségtelen, hogy a teljes mondat udvariasabb. A kezét csókolom-ból is kezicsókolom, majd csókolom lett, de ezt sem lehet megróni, ilyen a divat, minden megrövidül, miért maradnának ki ebből a köszönési formák. Tegező viszonyban a legelterjedtebb még ma is a szervusz, a latin servus humillimus sum rövidítése (amelynek már semmi köze sincs az eredeti jelentéshez). Alakváltozatai Székelyföldön a szerusz, az anyaországban pedig még a televízió híradójában is hallottam a szerbusz változatot (de lehet, hogy nálunk is előfordul, mindenesetre helytelen). Nyegle, de fiatalos formája a szevasz, mellette él a modern szlengben a szia (de ez is már több évtizedes), újabban pedig a csao és — amerikai mintára — a helló. Ez utóbbiak barátok között nem udvariatlanok, természetesek, de nem mindenkiel szemben engedhetők meg, még akkor sem, ha az illető idősebb fél felajánlotta a tegeződést.

Nyelvészek is vitatkoznak arról, hogy búcsúzáskor melyik változat a helyesebb: a névelős „A viszontlátásra” vagy a névelő nélküli „Viszontlátásra.” Bár abban egyeztek meg, hogy mindkét forma helyes, jómagam a névelős változatot tartom teljesebbnek (de ez csak magánvélemény), egyébként mindkét forma udvarias. Más, ma is élő búcsúköszönések városban a Minden jól!, falun az Isten áldja! és a Jó egészséget! A szavak jelentése szerint ezek nagyon szép köszönési formák. Kisgyermekektől szokás így elköszönni: Pá!, illetve ennek székelyföldi változata a Táj! vagy Táj, táj! Nagyobb gyerekek vagy felnőttek körében is elhangzanak néha, de akkor már modorosnak tűnnek. Akárcsak a nyegle „Viszlát!” rövidítés.

Manapság a köszönésnek szinte tartozéka, de gyakran helyettesítője a „Hogy vagy?” kérdés, melyet újabban amerikai filmek hatására a „Jól vagy?” is felvált-

hat, sőt, nálunk, román hatásra a „Mit csinálsz?”, esetleg a „Mit még csinálsz?” tükörfordítás. Ez utóbbi formák megítélését az olvasókra bízom.

3

A megszólítás eldöntése a köszönésnél jóval kényesebb nyelvi dilemma. Egy-két évtizeddel ezelőtt még mindenki elvtárs, elvtársnő volt, bár az egyetemi professzorokat uraztuk, és a „doktor elvtárs” is nevetségesen hangzott. Az is „enyhe” túlzás volt, hogy elemista gyermekeknek így kellett szólítaniuk a tanítójukat, hiszen nemcsak elveik nem lehettek még, a szó jelentését sem érthették (amely különben is régen elvesztette eredeti értelmét). Még ilyen körülmények között is megmaradt az „úr” megszólítás, de a nők esetében mégis hagyott maga után némi űrt a rossz emlékű „elvtársnő”. A „hölgy, hölgyem” nem annyira természetes, mint az „úr, uram”, de elavult a „nagyságos asszony”, „kiskegyed”, sőt a „kisasszony” is. (Még akkor is, ha mostanában divatos folyóiratok címül választják.) Leghelyesebb, ha a legtöbb (vagy az összes?) nyugati nyelv mintájára megmaradunk a semleges, egyszerű „asszonyom” megszólításnál. Az asszony az értelmező szótárak szerint is általában felnőtt (20 éven felüli) nőt jelent, nemcsak férjezett nőt (hiszen az apácafőnöknő is tisztelendő asszony). Szerencsére, újabban már nálunk is kezd elterjedni ez a megszólítás, úgyhogy nyitott kapukat döngetek.

Akadnak, persze, bizalmasabb formák is, mint a „néni” és a „bácsi”, de ezekkel csínján kell bánni. Inkább csak rokoni, családi körben vagy jó barátok, ismerősök között használjuk őket, de leginkább csak akkor, ha a megszólító és a megszólított között legalább 20 év korkülönbség van. A mai idősebbek — különösen a nők — nagyon kényesek erre. Itt tennék egy kis kitérőt: kezdő tanár koromban falusi diákjaim, de a szüleik, nagyszüleik is „tanár néni”-nek szólítottak, de ez ott így volt szokásos, és a világon semmit nem vont le az irántam érzett tiszteletükből, melyre ma is szívesen emlékszem vissza. Nem is öregített ez a megszólítás, hiszen huszonéves voltam. Ma azonban, amikor már bőven néni vagyok, egyáltalán nem tetszik, ha a piacon, az utcán, boltban ismeretlenek néninek (azaz románul: tanti-nak) szólítanak, mivel ezt tiszteletlenségnek érzem. A román „doamna” (asszonyom) megszólítás annyira általános és régi, hogy nyugodtan használhatnák azt is. Érdekes, a férfivásárlókat mindig urazzák, nem „bácsizzák”, még az egészen öregeket sem.

A megszólításokról beszélve nem szabad megfeledkezni a gyermekekről sem, hiszen nekik sem mindegy, hogyan nevezik őket a családban, az óvodában, iskolában. Nálunk régen az volt a szokás, hogy a családban a gyermeket — különösen, ha egyke volt — mindenféle becenéven szólították, de a „hivatalos helyeken”, azaz a tanintézetekben kizárólag a családnevükön: „a” Balog, Kiss, Szabó. Így emlegették, szólították egymást maguk a gyerekek is. „A maga fia már Orczy” — mondja a büszke édesapa Móricz regényében (Légy jó mindhalálig), pe-

dig csupán arról van szó, hogy a kis Nyilas Misi talán nem is ismerte legjobb barátjának keresztnévét, vagy legalábbis sosem használta, de a becenevét (Bébuci) akkor hallotta először, amikor ellátogatott otthonukba. Ez a nemkívánatos szokás, szerencsére, napjainkban megváltozott, mert — nyugati mintára (végre valami jót is tanultunk tőlük) — ma már az iskolában is kezd divatba jönni a keresztnév, sőt beceneven való megszólítás, és a pedagógusok szerint a gyermekek igénylik is ezt, még a tanítók, tanárok részéről is.

4

Hosszabban kell tárgyalni a szülők, rokonok, hozzátartozók megszólításának formáiról. Bár a szülők, nagyszülők megszólítása szűk családi körön belül általában megegyezés kérdése, esetenként spontánul alakul ki, itt is elég nagy különbségek tapasztalhatók a régi és a mai szokásban. Említett adatközlőim szerint 50 évvel ezelőtt is elég nagy volt a változatosság ezen a téren. Városon az anyu és apu volt az általános, az elszigeteltebb falvakban az édesanyám, édesapám, vagy birtokos személyjel nélkül: édesanya, édesapa. Előfordultak alkalmoszerű, kedveskedő formák is: mami, tati, tatus, anyuci, apuci. Az anyaországi mama és papa nálunk, Erdélyben, soha sem volt divatban. A nagyszülőket régebben csakis nagymamának, nagytatának szólították, esetenként nagyanyónak, nagyapónak, de a „nagy” előtag sohasem maradt le, mint manapság, amikor a nagyszülő: mama és tata, nemcsak falun, hanem városban is.

A nagynéniket, nagybácsikat régen is (János) bácsinak, (Mari) néninek szólították vagy nálunk — román hatásra — a nagynénit tántinak. Följegyeztem még a következő formákat: néném, bátyám, nagynénje, nagybátyja, ángyó. A fiatalabb rokonokat — ha azok úgy igényelték — a keresztnévükön is szólíhatták, bácsi, néni nélkül.

A régebbi és a mai szülői megszólítások között tehát nincs nagy különbség, de régen az sohasem fordulhatott elő, hogy a gyermekek a keresztnévükön szólítsák szüleiket, ma azonban lehet ilyet tapasztalni. Persze, ha a gyermek máskülönben udvarias, jól nevelt, a megszólításon semmi sem múlik, de ellenkező esetben ez a szokás összefüggésbe hozható a szülői tekintély megcsorbulásával. Pedagógus körökben ismert Thomas Gordon elmélete, amelynek lényege a szülő (felnőtt rokon, pedagógus) és a gyermek közötti fölé- és alárendeltség megszüntetése. Ezzel nem kívánok vitába szállni, mert nem tartozik a tárgyhoz, csupán nyelvészként (és volt pedagógusként) arra is kell gondolnom, hogy a szülők nyeglé módon való megszólítása — egyes gyermekek részéről — azok lebecsüléséhez is vezethet. Ebben az esetben pedig ismét nem beszélhetünk egyenlőségről, hiszen a kapcsolatban a felnőtt családtag is húzhatja a rövidebbet.

Egyébként — véleményem szerint, amely egy a sok közül — a szülői megszólítások között is van értékrend. Kisgyermek szájából kedvesen hangzik a mama és a papa (nálunk: tata), de ezek annyira elterjedtek — főleg a rádiós és televí-

ziós műsorok révén, ahol előszeretettel beszélnek így a szülőkről —, hogy szinte sose hallható az anya, apa, még ritkábban az édesanya, édesapa szó (nemcsak megszólításként, hanem, ha a szülőkről van szó). Ez a körülmény valószínűleg összefügg anyanyelvünk jelenkori infantilizmusával, a kicsinyítésekre való törekvésekkel, amelyek már régen túllépték a gyermeknyelv határait. Szerencsére, egyes gyermekek, fiatalok valósággal visszaautasítják a mamázást-papázást, illetve az interjúkban adott válaszaikban következetesen az anyu, apu, anya, apa, ritkábban az édesanya, édesapa szavakat használják. Sajnos, a riporterek ezt nemigen veszik észre, s így nem is tanulnak belőle.

5

A megszólítás kérdéskörével összefügg a tegezés és magázás is.

Jóllehet a tegezés és magázás egy családon belül elsősorban magánügy, meg egyezés kérdése, saját felméréseimből megállapítható, hogy a XX. század első felében vagy közvetlenül a világháború előtt a mai idős emberek gyermekkorában, azok 70 százaléka magázta szüleit, a nagyszülők és rokonok esetében ez a százalékarány 80-ra emelkedik. Azért nem beszélhetünk száz százalékról, mert adatközlőim fele városi környezetben nevelkedett, de más felmérésekben — amelyek kizárólag falusiak körében történtek — ez az arány százszázalékos. Előfordult, hogy a kisgyerek, amíg meg nem tanult folyamatosan beszélni, mindenkit tegezett, de már 3-4 éves korában rászoktatták a magázásra, azaz megtanították „illetelmesen” viselkedni, beleértve a köszönési formákat, a „kérem szépen”-t, a „köszönöm szépen”-t is, és ha ezeket a szabályokat nem tartotta be, annak következményei voltak, úgyhogy általában megszokta ezt a tiszteletteljes beszédmódot, és természetesnek tartotta.

Azokban az időkben — főleg faluhelyen — a nagyobb lányok, fiúk is magázódtak, ha nem voltak szorosabb barátságban, sőt a férj és feleség is magázta egymást, bár ez utóbbi nem volt általános. Az azonban igen, hogy a felnőttek nagy általánosságban magázták saját szüleit — még városi környezetben is. (Az én szüleim is magázták a nagyszüleimet, én azonban tegeztem őket, igaz, csak a nagyanyáimat ismertem.) Természetesen magázták az anyóست és az apóست is.

A legtöbb helyen és esetben a tegezés tiszteletlenségnek számított. Magam is megjárta ezzel, illetve a szüleim, akik a rokonok tegezésére szoktattak. 5 éves koromban letegeztem addig nem ismert rokonaimat, és emiatt megkaptam a „neveletlen” jelzőt. Lehet, hogy igazuk volt, hiszen én is közeledem korban ahhoz a generációhoz, amellyel ezek a felmérések készültek, és alkalmazkodni kell a mindenkori nyelvi szokáshoz, amely a maga idejében a jólneveltség mércéje is volt.

A magázás formái nem voltak túl változatosak. A leggyakoribb a „maga” megszólítás volt, ami faluhelyen nem számított sértőnek vagy lebecsülőnek. Csak

az egészen öregek ismerték és használták a „kend” megszólítást, egyetlen adatközlő emlékezett a „kegyed”, egy másik a „kelmed” alakra. A „magával” való magázás helyett városi környezetben a „tetszikezést” tanulták el a gyermekek a szülőktől, de ez utóbbit a falusiak nem ismerték.

6

A magázás vagy a tegezés divatja a 60-70 évvel előbbihez képest mára gyökeresen megváltozott, bár napjainkban is egy-egy — szűkebb vagy bővebb — család magánügyének tekinthető. Rengeteg tényező befolyásolja: a rokonsági fok, a közös megegyezés, a kapcsolat jellege, a nyelvi (és nemcsak nyelvi) ízlés, a mindenkori nyelvi divat stb. Ez utóbbira elmondható, hogy — különösen anyaország mintáján — a jelenkorban tegeződő, azaz a magázás egyre ritkább jelenség. A munkatársak, főleg az egyenműek első látásra tegeznek egymást, ugyanez vonatkozik a szomszédokra (mármint, ha ismerik egymást). A fiatalok, nemre való tekintet nélkül azonnal összetegeződnek. A kicsi és nagyobb gyermekek válogatás nélkül tegeznek minden felnőttet a szüleiktől kezdve a háziorvosukig, bár a tanáraikkal — egyelőre — még kivételt tesznek (az óvó nénit viszont sokszor letegeznek). Jól van ez így vagy sem, mármint a gyermekek részéről — nem itt fogjuk eldönteni. Ha a gyermek máskülönben jól nevelt, akkor a tegezés inkább bizalmas közelséget jelent, mint „bratyzíást”. Persze, ez utóbbi is lehet e túlzott liberalizmus következménye.

A magázás tehát kezd kimenni a divatból, maholnap archaikus formává válik. Ennek ellenére ma sem lehet teljesen nélkülözni. Nem tegezhetik, még a mai fiatalok sem, az idősebb távoli rokonokat, az ismerősöket, akikkel nincsenek bizalmas viszonyban. A hivatali ranglétrán fölöttünk állókat csak akkor lehet tegezni, ha ők ezt felajánlják. A diákok — mint már említettem — nem lehetnek pertu viszonyban a tanáraikkal, sem a középiskolában, sem az egyetemen. (Bár néhány fiatalabb tanárról is elképzelhető, hogy megengedi ezt, de az ilyen alkalmat ki kell várni). Végül magázni kell a teljesen idegeneket, akikkel a mindennapi életben kapcsolatba kerülünk.

Csakhogy amíg a tegezéssel — nyelvileg — nincs semmi gond, a magázás anyanyelvünkben eléggé kényes kérdés. A legismertebb magázó névmás, a „ma-ga”, amelyből az ige is ered, a legelterjedtebb, de nem a legudvariasabb forma. Faluhelyen még ma sem sértő vagy udvariatlan, de városi környezetben legtöbbször az. Persze, az egy korosztályhoz tartozó fiatalok vagy akár idősebbek is — ha véletlenül még nem tegeződnek — használhatják városon is. A tanárok, egyetemi professzorok is így magázzák diákjaikat (ritka esetben használnak úgynevezett „tetszikezést”), de más esetekben, például, ha a főnök így magázza beosztottját, az lebecsülő lehet. Legalábbis az én nyelvérzéke (és érzékenységem) szerint, amellyel lehet vitatkozni.

A „maga” tehát a legelterjedtebb, de nem a legudvariasabb magázó névmás, de nem (csak) arról van szó, hogy valakit így szólítunk. Az ilyenfajta magázás elsősorban azt jelenti, hogy egyes szám harmadik személyű igealakokkal beszélünk valakihez: Jöjjön ide! Figyeljen ide! Ne menjen sehová! Tudja-e, hogy ... stb. Ha ezek vagy hasonló mondatok elé még a „maga” megszólítás is odakerül (Jöjjön maga ide!), akkor a beszédmód egy fokkal még modortalanabb, viszont, ha a „maga” megkerülésével, helyette az illető nevét mondjuk ki, esetleg még a „kérem” vagy „kérem szépen” formákkal is megtoldjuk, akkor a harmadik személyű igealakos magázás is udvariasabb, sőt, elfogadható lesz: János bácsi, kérem, jöjjön ide. Rozi néni, arra kérném, ne menjen sehová.

Mint már említettem, a „maga” megszólítást régen a „kend”, „kelmed” is helyettesítette, de mára mindkettő elavult, sőt a „kegyed” is. (Hiába választotta egy népszerű folyóirat címéül.) Talán érdemes volna felújítani viszont a szintén régen használt, de máig is hallható, olvasható „ön” megszólítást. Petőfi is így szólítja meg Aranyt híres első levelében, amikor még nem tegeződtek: „Üdvözlöm Önt!” Ennek a szép, tiszteletteljes szónak nincs semmilyen ironikus mellékszövegje, nem is annyira elavult, mint a „kegyelmed”-ből rövidült társai (kend, kegyed, kelmed). Persze az „önözést” éppen úgy el lehet kerülni, mint a „maga” megszólítást, ha a megszólított személy nevével, rangjával és mellette a „kérem”, „kérem szépen” szavakkal helyettesítik.

A legudvariasabb magázási forma az úgynevezett „tetszikezés”: Hogy tetszik lenni? Mit tetszik csinálni? Ne tessék haragudni! stb. Anyanyelvünkben, amely minden más szempontból gazdag is, leleményes is, ezt csak ilyen körülírásos formában lehet kifejezni. Az ismert idegen nyelvekben a minden udvariassági szempontot tökéletesen kielégítő magázást a többes szám második személyű igealakokkal fejezik ki (a románban is: poftiți, veniți), s ez így egyszerű és praktikus. A magyarban a „tetszik” igét nem lehet elkerülni, mert jobb nincs. Legfeljebb akkor nem ajánlatos a használata, ha véletlenül kissé megmosolyogtató beszédhelyzet alakul így ki: „Betegnek tetszett lenni?” Erre általában az a válasz, hogy: „Tetszett a fenének, de az voltam.” Ilyenkor éppen úgy el lehet kerülni a körülírást, mint a már említett „maga” vagy „ön” megszólításokat. „Úgy hallottam, hogy a néni (bácsi) beteg volt. Igaz ez?” A „tetszik” ismétlődése sem túl szerencsés egy mondaton belül: „Azt tetszett mondani, hogy el tetszik jönni, miért nem tetszett eljönni?” Világos, hogy legfeljebb két „tetszik”-et bír el ez a rövid szöveg.

Folyamatos beszéd közben, persze, nem könnyű válogatni a kifejezések között, de egy kis figyelemmel ez is megoldható.

A nyelvi udvariasság követelményei minden korban adottak, és ez alól jelenkorunk sem lehet kivétel. Sajnos, ennek ellenére, napjainkban éppen a jólneveltséget bizonyító nyelvi formák változtak meg. Volt már szó arról, hogy a mai gyermekek majdnem minden felnőttet tegeznek, de talán mégsem ez a legnagyobb baj, hiszen az udvarias beszéd sok egyéb tényezőtől is függ (még a hangszíntől, hanghordozástól, arckifejezéstől stb. is). A legnagyobb hiba ott keresendő, hogy a mai beszédben divatba jött a faragatlanság, a beszédbeli durvaság. Ezt a stílust elsősorban a fiatalok terjesztik, de nem ritkán az idősebbek is „felzárkóznak” mögéjük, mert a durvaságot nyelvi divatnak tekintve nem akarnak „lemaradni”, jó pontokat akarnak szerezni az ifjúság előtt.

Kérdés, hogy lehet-e ezt a mai durva beszédet valamilyen jelenkori argónak tekinteni. Ha így volna, ez egyszersmind azt is jelentené, hogy a mai nyelvhasználatban egyenlőségi jelet teszünk az argó (zsargon, szleng) és a faragatlan beszéd közé. Márpedig az argó mindig inkább a szellemes, tréfás, ötletes beszédet jelentette, mint a durva beszédet. Így vált köznyelvivé sok ma is hatásos, kifejező, de korántsem csúnya szó: kaja, pia, hekus, zsaru, csór, bunyó, falaz, zrí, haver stb.

Fiatalokról lévén szó meg lehet állapítani, hogy ma sem a — már jócskán megváltozott — diákzsargon jelenti a nyelv eldurvulásának veszélyét. A matek, dogá, oszi, diri vagy a tök- előtagú szavak (tökjó, tökrossz, tökunalmas stb.) legfeljebb a túl gyakori használat miatt veszítik el eredeti színüket-ízüket, talán nem is túl szellemesek, de korántsem durvák. A baj tehát nem itt kezdődik, hanem ott, amikor egyesek „haver” helyett így szólítják meg barátaikat: te hülye, lökött, vacak, rozoga (ezek még finomabbak) vagy ostoba, dög, ocsmány, szemét, szemétláda. Ez utóbbiakat meg az itt nem említetteket (a nyomdafestéket sem tűrőket) talán inkább az illető háta mögött mondják, bár szemtől szembe, megszólításként is előfordulhat bármelyik, és az a legérdekesebb, hogy ez utóbbi esetben szó sincs valódi haragról, indulatról (amely talán indokoltta tenné az efféle szavak használatát). Az ilyesmi egyszerűen divat, aminek az alapja a nyelvi nyeglegesség, a rosszul értelmezett tréfa vagy egyszerűen a szokás. Aki az ilyen megszólítás miatt megsértődik, az nem elég modern, nem „belevaló”, azt visszaküldik a múltba, a régebbi századokba vagy még cifrább helyre, mert a szép szó, a tisztességes beszéd ma már elavultnak számít.

Természetesen, ebből a szempontból is beszélhetünk kivételekről, jólnevelt, illemtudóan beszélő fiatalokról. Jó lenne, ha a környezetükre, baráti körükre is hatást tudnának gyakorolni.

A ma már nagyszülőkorban lévő emberek vallomásai szinte egyöntetűen bizonyítják, hogy a köznapi beszéd módja régebbi (fél évszázaddal, 60-70 évvel ezelőtti) időkben jóval illemtudóbb volt, mint a jelenben. Az ismerősök — különösen faluhelyen — nem elégedtek meg a rövid „Jó napot!” köszönéssel, hanem rendszerint hozzátették: „Adjon az Isten jó napot!” A ritkább köszönési formák, a mezei munka során elhangzó kölcsönös üdvözlések is roppant tanulságosak: „Isten áldja meg a munkájukat, magukat!”, amire a válasz: „Áldja meg az Isten a magukét is a másokéval!” (Magyarbikal, Kolozs megye), illetve: Adjon Isten jó munkálkodást és segedelmet! (Gyergyócsomafalva, Hargita megye).

El lehet gondolkozni azon, hogy a fenti módon megfogalmazott köszönési forma a maga pontosságával, gondosságával mégiscsak többet mond, mint az egyszerű „Jó napot”, amely sztereotippé vált, nemigen érezzük már, hogy eredetileg jókívánságot tolmácsol (különösen így, hogy a „kívánok” befejezés is elmarad belőle). Az ilyen látszólagos apróságok is jelzik az egymás iránti megbecsülés fokát.

Az idős emberek visszaemlékezései azt is bizonyítják, hogy a régebbi időkben a családtagok egymás közötti beszédbeli magatartása is sokkal illemtudóbb volt, mint a későbbi évtizedekben és főleg napjainkban. Ezt az állítást igazolja a megkérdezetteknek az otthoni beszélgetés hangneméről, a durva, vulgáris, trágár beszédről elmondott véleménye is. A vallomások egyöntetűen, azaz 100 százalékban bizonyítják, hogy születési helységtől, a szülők foglalkozásától, vagyoni helyzettől függetlenül a szülők, a felnőtt hozzátartozók füle hallatára soha, semmilyen körülmények között nem lehetett a gyermeknek káromkodni, illetlenségeket mondani, csúnya szavakat használni, „még egy fenét se” (ahogyan azt egy idős asszony vallotta).

90 éves, de szellemi képességeinek teljes birtokában lévő nagynéném vallomása szerint gyermekkorában a családban sohasem hangzott el trágár szó vagy szitkozódás. Ha valami kihozta őket a sodrúkból, a legerősebb kifejezés ez volt: „A csuda vigye el!” A gyermekek egymás között néha veszekedtek, sőt egy időben a szülők között is feszült volt a viszony, de tiszteletlen beszédre, csúnya szóra ebből az időszakból sem emlékszik. Azóta alaposan megváltozott a helyzet, azaz fokozatosan romlott. Ő a férjével már váltott néha durvább szavakat is, a lánya és a veje szájából is ki-kicsúszik egy-egy káromkodás, de — szerencsére — abban a családban ez inkább tréfából történik, mint durvaságból. Ilyen is van, de a legtöbb családban — ahol durván beszélnek — a családtagok nem becsülik eléggé egymást.

Az egy-két nemzedékkel ezelőtt gyermekeskedők és szüleik, hozzátartozóik tiszteletudóbban beszéltek egymással, mint a mai fiatal nemzedék, de azért emberek voltak ők is, emberi gondokkal, bajokkal, kellemetlenségekkel, s ilyenkor őket is előntötte az indulat, a gyerek pedig akkor is gyerek volt, veszekedett, verekedett néha pajtásaival. Ilyenkor elhangzott az „örök harag”, a fenébe küldés, a lehülyezés vagy a még erősebb szitokszó, de ez nem volt annyira napirenden, mint ma, amikor bizonyos trágárságok a kötőszók gyakoriságával vetekednek, s még csak belső indulat, harag sem szükséges az elhangzásukhoz.

A felméréseim során megkérdezett mintegy 50 idősebb vagy nagyon idős személy vallomása szerint a nyelvi illemtudás terén fél évszázaddal ezelőtt (vagy még régebben) a következő volt a helyzet: a megkérdezettek 24 százaléka bevallotta, hogy gyerekként gyakran használt durva szavakat, de nem a szülők előtt, további 26 százalékuk csak ritkán, alkalomszerűen beszélt így a testvérével, barátaival, 50 százalékuk viszont azt állítja, hogy gyermekkorában soha nem használt csúnya szót, nem káromkodott, egyrészt a szülői tiltás miatt, másrészt azért, mert az ilyen stílus a családban is szokatlan, sőt ismeretlen volt.

A szülők, nagyszülők, rokonok esetében ez az arány így alakul: mindössze 15 százalékukról vallották be az egykori „gyerekek”, hogy gyakran hallották őket szitkozódni, káromkodni, másik 15 százalékuk ezt csak alkalomszerűen vagy tréfából tette. A családtagok 70 százalékától viszont a gyerekek sohasem hallottak durva beszédet, trágár szavakat. (Mivel ez az arány a gyerekek részéről csak 50 százalék, föltételezhető, hogy egyeseket az utca tanított meg a csúnya szavakra.)

Ha ezt így elfogadjuk — és nincs okunk kételkedni benne —, akkor ez azzal magyarázható, hogy régen a gyermek szemében a szülő, a nagyszülő, a felnőtt rokon, a tanító stb. példakép volt, akire föl lehetett nézni, és akinek föltétlen engedelmességgel tartozott — nyelvi értelemben is, mert beszédjének módját is megszabták, irányították. Szépen, tiszteletudóan kellett szólania a „nagyokhoz”, egyrészt, mert a tízparancsolat is ezt írja elő, másrészt jóval nagyobb volt a fegyelem a családban is, az iskolában is. Még ha a szülő, a felnőtt száján ki is szaladt a káromkodás a gyermek előtt, az „más” volt, hiszen gondokkal küzdött, enni adott a gyermekeinek, hajlékot, otthont biztosított a számára. A gyermeknek kereken megtiltottak bizonyos dolgokat, így a káromkodást, a csúnya beszédet is, és a tilalmat nem lehetett megszegni következmények nélkül. De, az adatok tanúsága szerint, a felnőttek többsége is féket tett a nyelvére, hogy ne mutasson rossz példát gyermekének, vagy egyszerűen illemtudásból, szeméremből és — amint egyik legidősebb adatközlőm mondotta — azért nem káromkodtak, hogy „ne bántsák az Istent.”

Az előző részekből látható, hogy milyen volt a nyelvi illem 50-60 évvel ezelőtt a családokon belül. A gyermekek nemigen beszélhettek tiszteletlenül, durván szüleikkel, hozzátartozóikkal vagy általában a felnőttekkel — megtorlás, következmények nélkül.

A túlzásba vitt fegyelmezés, a nyelvi téren is megkövetelt szigor helyessége ma részben azért vitatható, mert ezzel rendszerint együtt járt, hogy a gyermeknek „hallgass” volt a neve, nem szólhatott bele a felnőttek beszédébe, nemigen kértek ki a véleményét, még akkor se, ha róla volt szó. Érdekes, hogy a mai idős emberek egyöntetűen azt vallották, hogy ez így volt helyes, így volt természetes számukra, és a legnagyobb szeretet és nosztalgia hangján beszéltek szüleikről, gyermekkorukról. A mai nevelési módszereket, a gyermekek és serdülők szabad magatartását, stílusát viszont egyöntetűen helytelenítik.

„A demokrácia és az istentelenség a hibás” — mondták szinte kórusban a kisiratosi otthon gondozottjai (Arad megye).

Lehet, hogy részben igazuk van, de a beszéd eldurvulásáért, a nyelvi illem hiányáért elsősorban a családi közösség fellazulása a felelős. Ma már általában nincs meg a családban az az összetartó erő, az a szilárd alapokon nyugvó kis közösség, amely egykoron a gyermek számára az egyetlen lehetséges létezési formát, a biztonságot jelentette, még akkor is, ha a felnőtt családtagokkal szemben nem volt, nem lehetett „egyenrangú fél”. (Nem is vágyott ilyesmire, tudta a helyét, a kötelességét, s az elég volt neki.) Napjainkban gyakran szétesik a család, de ahol együtt marad, ott is a megélhetés vagy a több pénz utáni hajsza a fontosabb, mint a gyereknevelés. Igaz, hogy a gyermek mindent megkap, amit pénzért kapni lehet, akár van rá szüksége, akár nincs, de azt, amit ingyen kaphatna — a társas viselkedés, a nyelvi illem szabályai —, azt pénzért nem lehet megvásárolni számára. A szülőnek éppen erre nincs ideje, lehetősége vagy türelme (esetleg maga sincs tisztában ezeknek a szabályoknak a jelentőségével vagy magukkal a szabályokkal sem). Manapság beszélhet a gyermek otthon, amennyit akar, csak nincs kivel. Beszélgetés helyett rábízák a televízióra, ott pedig van alkalma elég durva beszédet hallani, de azt is eltanulhatja, hogyan „kommunikálnak” egymással, jórészt a nálunk fejlettebb országokban a szülők és a gyermekek, a tanárok és a diákok. Sajnos, ez nem a legjobb példa a számukra. A szülőknek inkább ellensúlyozniuk kellene az ilyen hatást, és időnként meg is teszik, de egyre türelmetlenebbül (hiszen kevés rá az idejük), s a durvaság újabb durvaságokat szül. Így eltűnik a kölcsönös megbecsülés, olykor még ennek az igénye is. Még a szitokszavak is durvábbak a régieknél, nem beszélve az előfordulási arány növekedéséről.

Pedig emberek vagyunk ma is — emberi módon kellene szólnunk egymáshoz, hogy ne csak értsük, meg is értsük egymást.

Bertha Zoltán

Magyarság és emberség*

A magyar nemzeti irodalom legfőbb jellegzetességeiről

„One can only reach out to the universe with a gloved hand — that glove is one's nation” („az univerzum felé csak kesztyűs kézzel nyúlhatunk ki, s ez a kesztyű a nemzetünk”) — foglalja nemzeti identitás és univerzalitás finom összefüggéseit rendkívül találó és mélyértelmű metaforába W. B. Yeats, egyszersmind a nemzeti önazonosságot az egyetemesség elérésének vagy megközelítésének a feltételeként elgondolva. Saját nemzetére vonatkoztatva hasonló képzetformák mozgósításával tömöríti axiomatikus szentenciába (a „sic itur ad astra” — gondolat jegyében is) Ady Endre, hogy „a magyarság szükség és érték az emberség s az emberiség csillagokhoz vezető útja számára.” Babits Mihály ugyancsak leszögezi a nemzeti jelleg értéképítő önállóságának humánontológiai és értékfilozófiai, axiológiai bizonyosságát, amikor azt fejtegeti (szinte Adyt is visszhangozva) Trianon alatt és után, hogy ez „az a haza, melyet sohasem lehet az Emberiség ellen fordítani: mert kincse inkább ez az emberiségnek, és sokasodása és gazdagodása”; „ez az a haza, amelyre igenis szüksége van az emberiségnek, amelyet meg kell őrizni az emberiség számára.” S midőn így vall: „Magyar vagyok: lelkem, érzésem örökséget kapott, melyet nem dobok el: a világot nem szegényíteni kell, hanem gazdagítani. Hogy szolgálhatom az emberiséget, ha meg nem őrzök magamban minden színt, minden kincset, ami az emberiséget gazdagíthatja? A magyarság színét, a magyarság kincsét!”; „azt mondhatnám, amit Illyés: bármely nemzet kiveszése ilyen tragikus görccsel markolná szívemet. S azt, amit Széchenyi: mindig méltó feladat egy nemzetet megmenteni az emberiségnek.” „Egy színt a csokornak, egy hangot a koncertnek.” A megmentés gondolata pedig újra Adyhoz is visszavezet: „bármilyen meg kell védeni (...) egy fenyegetett fajtát.” Hiszen minden nép, minden nyelv és nyelvhaza egy megőrzendő „külön látomás a világról” — s „a nyelvi haza halála metafizikai tragédia lehet az egész emberi civilizáció számára” (ahogyan pedig Szócs Géza posztulálta).

*Elhangzott 2012. november 14-én Budapesten a Petőfi Irodalmi Múzeumban az *Irodalmunk visszabódítása. Irodalomértésünk helyzetéről és a nemzeti szempontú irodalomértés esélyeiről* című konferencián.

A nemzetvédő minőségbölcseleti konklúzió így törvényszerűen teremti meg az etikai és a metafizikai belátás integrítását. Babits szavaival: e „szerencsétlen és megalázott nemzet — a harci erő védtelen áldozata — szellemi tekintetben szerencsésebb, mint a büszke hatalmasok: szabadon nézhet szembe a Gondolattal, melytől az Erő fél, s egyszerre szeretheti hazáját és az Igazságot.”; „hiszen az Igazság maga sem kívánhat itt egyebet, mint fölemelését ennek a boldogtalan népnek, melynek oly fájdalmasan *igaza van*.” „Mert erős a fegyver és nagy hatalmaság, / de leghatalmasabb mégis az igazság.”

A sajátos nemzeti érték- és lényegvalóságok szükségszerűségét azután számtalan kortárs kultúrtörténész és elméletíró irodalomtudós is csak megerősítheti. A nemzeti tudat és a nemzeti önazonosság metafizikája a teljes közösségi önmegvalósítást követeli („the metaphysics of nationalism speak of the entry into full self-realization of a unitary subject known as the people”) — summázza Terry Eagleton. Az értelmiségi nagyon gyakran tekinthető úgy a saját népe szemében, mint aki képviseli, kifejezi és tanúsítja a nemzeti közösség szenvedéseit. Ezt a rettentően fontos feladatot pedig — a történelmi emlékezet ébrentartását, a kollektív létezés megerősítését — a művészek az egyetemes esztétikai értékek és távlatok hiteles megteremtésével töltik be (an „intellectual is very often looked to by members of his or her nationality to represent, speak out for, and testify to the sufferings of that nationality /.../ To this terribly important task of representing the collective suffering of your own people, testifying to its travails, reasserting its enduring presence, reinforcing its memory, there must be added something else, which only an intellectual /.../ has the obligation to fulfil. After all, many novelists, painters, and poets /.../ have embodied the historical experience of their people in aesthetic works, which in turn become recognized as great masterpieces. For the intellectual the task, I believe, is explicitly to universalize the crisis, to give greater human scope to what a particular race or nation suffered, to associate that experience with the sufferings of others”) — fejtegeti Edward W. Said. Az esztétika nincs elvágha az etikától vagy a politikától. Ekképpen az irodalomtudomány feladata nem egyszerűen az olyan esztétikai vizsgálódás, amely az értékelést és a kifinomultságot célozza meg, hanem az olyan kulturális elemzés, amelyet a társadalmi megértés és az emberi emancipáció érdekel („aesthetics is not severed from ethics or politics. Thus, the task of literary study is not simply aesthetic scrutiny in the pursuit of appreciation and refinement but cultural analysis in the interest of social understanding and human emancipation”) — taglalja Vincent B. Leitch.

Régebbi és újabb gondolkodók győzhetnek meg tehát nemzeti sajátosság-szféra és egyetemes értékrend egymástól elválaszthatatlan minőségekkel rendelkező, organikus kapcsolatáról, kölcsönös előfeltételezettségéről és összefüggéséről; a kölcsönviszonyban az egymást átjáró értékdimenziók szintézisigényét evidenciának tekintve. Megint Babitsot idézve: „Minden művészet annál értéke- sebb, mennél nemzetibb, mennél jobban differenciálódott minden irányban, a

nemzeti irányában is. S az irodalom, a nyelv művészete, annál értékesebb, mennél nemzetibb a nyelve, mennél idiomatikusabb, a görög szó etimológiai jelentése szerint.” Németh Lászlóval szólva: „Mennél mélyebben vagyok magyar, annál igazabban vagyok ember. A legfranciább franciák, a legnémetebb németek, a legoroszabb oroszok voltak azok, akik az egész emberiségnek is mondtak valamit.” A magyar irodalmi tudatvilágnak markáns vonása az az önszemléleti bizonyosság, amely szerves szimbiózisban fogja fel magát a világkultúrával. Még a közvetítés, a fordíthatóság nehézségeivel történő birkózás közepette is. Babits szerint: „nem lehet csodálkozni, hogy a könnyen fordítható művek többnyire egészen más, nem speciálisan irodalomművészeti értékekkel bírnak — ha egyáltalán értékesek: s az ilyen művek összessége hamis fogalmat ad valamely irodalom értékeiről. (...) Mindenhez az irodalomban, ami nem külsőleges és technika, köze van a nyelv géniuszának — és lefordíthatatlan.” Ezért, ennek elfogadása folytán sem lehet csodálkozni azon a szándékon, amely legjobbjainkat mindig a hozzájárulás, a többletnyújtás minőségigényével vértette föl, az utánzás és a másolás szervilizmusával szemben. Abban a hitben, hogy alkotó autonómiájával és aktív önállóságával, akár a példanemzeti célkitűzés törekvéssel vagy a példanemzet-alakítás reményével a magyar sors és a magyar szellem legalább a „sajátosság méltóságának” státusát biztoson elérheti. Makkai Sándor is így hirdette: „Nem érette, az ő kedvéért, hanem önmagunkért kell európai nemzetnek lennünk. Ez, éppen ebből kifolyólag, valami egészen mást jelent, mint Európa utánzójának, szolgájának, vagy éppen majmolójának lenni. Nincs szükségünk Európa bűneire, igazságtalanságaira, szeszélyeire, képmutatására, felfuvalkodottságára. Saját magyar jellemünk és szellemiségünk kifejtésére van szükségünk az európai kultúra valódi és örök értékeinek érvényesítése által. A mi európai feladatunk: embernek lenni — magyarul.” De József Attila is önérzetesen jelentette ki: „Az emberiségnek éppen magyar mivoltunkkal tartozunk.”

A világhorizontú betagozódás vetületeit és módozatait árnyalatosan boncolgatva Babits arra is felhívja a figyelmet, hogy irodalmunk „európai még akkor is, még abban is, mikor nemzeti. Az úgynevezett nemzeti irány nem jelentett nekünk valami egyoldalú begubózkodást és elzárkózást a világirodalom nagy áramlataitól: hanem éppen az áramlatok egyikét”; s hogy „a nemzetiség pedig csak akkor értékes a világirodalom számára, ha abba beilleszkedett, avval összehangolódott, átítatódott.” Igaz, hogy „valamely irodalom éppen annál inkább lehet világirodalmi érték, mennél *nemzetibb*: mennél több *új* színt, *új* hangot visz belé a világirodalomba.” A „világirodalom általában az egész kultúra — a népek lelkének óriás koncertje”, s e „nagy koncerthez egy új hangot adni, egy új színt a világirodalom nagy tarkaságához, a legnagyobb szolgálatok egyike, melyeket egy kis irodalom a világirodalomban tehet, s része a kis nemzetek azon nagy feladatának, mely nálunk Széchenyiben vált leginkább tudatossá, aki így fejezte ki: 'egy nemzettel ajándékozni meg az emberiséget'. Az élet mindig keresi a különégeket és tarkaságokat, és milyen szegény lenne az egyszínű emberiség!” S tovább árnyalva azt is elemzi, hogy míg „tehát egy irodalomnak, *mint egésznek*, értéke annál na-

gyobb a világirodalomban, mennél inkább új hangot visz bele, s mennél több új kifejezőeszközzel gazdagítja, azaz mennél kifejezettebben külön nemzeti karakterrel bír: addig, megfordítva, valamely *egyes* műnek világirodalmi értéke annál nagyobb, mennél általánosabban emberi vagy európai érdekekkel bír, s mennél európaibb eszközöket használ a kifejezésre.” Németh László ugyanilyen kölcsönösség alapján figyelmeztet a kétoldalúság nélkülözhetetlenségére: „Nincs barbárabb, mint a külföld szempontjait fordítani a magyar irodalom ellen. De nincs sürgetőbb, mint olyan értelemmel gondolkozni magyar alkotásokon, amely sok idegen művön is gondolkozott.”

A magyar irodalom történeti folyamataira és mozgástendenciáira tekintve az egyik legfeltűnőbb, leginkább szembeötlő — vagyis nehezen vitatható — sajátlanos jelenség: az utóbbi mintegy két évszázadban lezajlott hatalmas arányú, az addigiakhoz képest és általában a nagyvilág kultúrtörténeti szemszögéből is különlegesnek látszó kiteljesedés, kicsúcsosodás — hallatlan jelentőségű írók sokaságának az egyidejű teljesítményrengetegét, értékösszességét eredményezve. A „kis nép, nagy szellem” tézise igazolódik, és Babits például már a tízes évek elején azt összszegzi, hogy a magyar literatúrában „először a *kifejezés* európai értékét találtuk: s történeti fejtegetéssel bizonyítottuk, hogy irodalmunk úgyszólván kezdetétől fogva a nagy európai kultúrának egyik kifejezésformája, s már mint ilyen is helyet foglal az úgynevezett világirodalomban. Másodszor megmutattuk, hogy e világkultúrába nemzeti sajátágaival s önálló, egyéniségyszerű karakterével egészen *új szint* hozott. E két pontot tekintve számlánkon igen erős *aktívát* sejtettünk meg.” Modern jövőjében „végtelen kilátásokat” remél, mint ahogy a húszas évek derekán Németh László még határozottabban körvonalazza ezt a lehetőséget — a mechanikus teleologikus evolucionizmussal szemben a szerves mozgás-jelenségek és növekedésmotok kiszámíthatatlan erupcióját érzékelő egyfajta organicista elméletének jegyében, sőt ebből következően egyenesen a mintaállítás afirmatív, küldetéses törekvésének szellemében —: „A nemzetek akkor adják legjobb erőiket, midőn magukra eszmélve, a genezis ihletével először öntik tökéletes és eredeti alakba külön mondanivalójukat.” (...) „Aki ismeri a magyarságban immár százötven éve erjedő erőket, látja, hogy tanuljuk el fokról fokra Nyugat kifejező eszközeit, hogy kerekedünk a Nyugat fölé a mi külön mondanivalónkkal, elhiszi, hogy a következő szót a magyarság fogja mondani. Az áttörést már múlt a század előkészítette. Berzsenyi, Csokonai, Katona, Vörösmarty, Jókai, Arany ennek a municióraktárnak a felhalmozói. A kilencszáz körüli évek tespedéséből nem remélt magasságokba csap föl a magyar génusz. A nemzeti katasztrófa ezt az irodalmi föllendülést széles magyar rétegek személyes ügyévé tette. (...) Egyszer forduljon felénk Európa figyelme, irodalmunk hódítani fog.” Németh a nemzeteket tartja Európa eleven szerveinek, amely mindig más és más újraéledő szervével, azaz nemzetével nőtt és ugrott ki — „a teremtmények soha nem tapasztalt sűrű egymásutánjával” —, mint például az antik görögség. De a harmincas évek végén Babits is az athéni kultúrára hivatkozva állapíthatja már meg — és saját korábbi eszményeinek, vágyainak

a megvalósulását is mintegy konstatálva —, hogy a „mi kicsiny és ismeretlen népünk feltűnően nagy s magas értékű irodalmat és művészetet hozott létre, amely nemcsak egyes csúcsteljesítményeiben, de egészében is hatalmas nemzetek teljesítményeivel kiállja a versenyt. (...) Ma, amikor a kultúra ereje és szellemisége egész Európában hanyatlani látszik, a tépett és megszegényedett magyar még mindig tartja irodalmának és művészetének színvonalát, mely semmivel sem áll a legjobb nyugati színvonalnál alacsonyabban.”

Mindezekből táplálkozva a magyar nemzeti irodalmi paradigma irányadó alapvetéséhez tartozónak gondolhatjuk egyfelől a világirodalmi jelenségek teljes körű jelenlétét, reflexióját és asszimilációját, másfelől azok sajátos átformálódását. „Európai és magyar szellem párhuzamossága és markáns eltérése magyaráz meg leginkább speciálisan magyar jelenségeket a *Gellért-legendától* máig” — fektette le tézisének napjaink irodalomtudományi diskurzusában Imre László is. Mindemellett számba vehető egészen egyedi, különös szemléleti formák és beszédmodok, specifikus poétikai, műfaji képződmények kifejlése és meggyökeresedése is. A magyar jellemről értekező, bizonyos nemzetkarakterológiai ihletettségű tanulmányában Babits Mihály olyan tulajdonságokat sorol, mint a képgazdagság, a realizmus, a kifejezés jőzansága, az edzett flegma és a bölcs, morális szónokiasság. Azonban ezeknél talán még általánosabb jellegzetességek is nyomatékosíthatják a sajátosságok paradigmakonstituáló karakterjegyeit. Elsősorban talán azt, hogy az egyes kiteljesedő tulajdonságok bár külön-külön nyilván más és más népek irodalmában is fellelhetők vagy kiemelve azonosíthatók, mindezek ilyenfajta együttállása, jellegképző kombinációja vagy koegzisztenciája mégis leginkább a mi irodalmunkat markírozhatják.

Valószínűleg tagadhatatlan a megmaradás létkérdéseit tematizáló és problematizáló, morális vétetésű és vonatkozású sorsirodalmiság jellegmeghatározó hangsúlyossága. Amely erőteljes és elementáris történeti tudatossággal reflektál a kollektív fennállás historikus dilemmáira és kataklizmáira. Sorsos tájékozódás, nemzeti önismeret, lelkiismereti hajlam és beállítódás, kötelességérzet és képviselői felelősségtudat egyaránt identifikálja. A történelemben való szubsztenciális fennmaradás szükségképpeniségét egyetemes, világtávlatú és emberfölötti, természetfölötti perspektívákba illesztve képzelel el. („*Megmaradni*. Ahogy lehet. S hogy lehet? Úgy, ahogy a nép nagy többsége hiszi, hogy lehet. Mert a hit nagy erő, a történelemben talán a legelső erő” — Veres Péter; „Atyám, míg néped egy is van e földön... míg néped van... magyar is legyen”; „Volt-e a magyarral valami célja, valami külön célja a Teremtőnek? (...) Azzal, hogy oly sok emberi nyelv van, kicsi és nagy — volt-e terve az Úrnak? És vélünk, a mi nyelvünkkel volt-e, s ha igen, mi célja, terve volt? (...) hiszem, hogy akármily kicsiny, de mégis volt célja. Ha semmi más, egy bizonyosan: hogy megmaradjon. Hogy fennmaradjon most és mindörökké” — Páskándi Géza; „A nemzet célja tehát az lehet, hogy az Isten csak számára kiválasztott nyelvét az emberiség legvégső határáig továbbvigye, gyarapítsa mindannyiunk örömére, és tegyük

hozzá, Isten nagyobb dicsőségére” — Kányádi Sándor; „úgy cselekedjünk, hogy megmaradjunk” — Sütő András.)

Kialakul egy olyanfajta sajátos (és közismert) erkölcsi nemzetfogalom, azaz nem származás- és eredetközösségi, nem etnocentrikus, nem vagy nem pusztán állampolitikai, földrajzi-területi, táji-természeti, gazdasági, társadalmi, de még a hagyományközösségi nyelvi-kulturális adottságokon, övezeteken, körülményeken is túlhaladó, azokat transzcendáló, szinte vallási (mert önkéntesen és szabad akaratból sorsvállaló) attribútumokkal felruházott, vagyis szakralizáló morális nemzeteszme és konfirmált nemzeti aspiráció, amely elvileg a legmagasabbrendűnek értelmezhető, mert tisztán lelki-szellemi erezetű, spiritualizált vérvonalként vonul végig irodalmi gondolkodásunk évszázadain. Azon túl, hogy nyelvében és lelkében él a nemzet: erkölcsiségében, morális hűségében a legmagasztosabban és legigazabban. Újra Babits hangján utalva erre: „— Mit ér az ember, ha magyar? — kérdezte Ady Endre. De nem ő először, s nem ő utoljára. Azt mondhatnám: az egész magyar történelem ezt kérdezi. Amit Ady versével, szavaival, ugyanazt kérdezte Széchenyi egész életével. Nincs még egy élet, mely oly ellenállhatatlanul veti föl a 'magyarság és emberség viszonyának problémáját.'” Magyarság és emberség, nacionalitás és humanitás erényelvű (ügyszólván meritokratikus) egybefüggéséről, fundamentális széttephetetlenségéről szintén idézetek (itt természetesen csak kiragadott, vagyis jelzésszerű) özöne tanúskodhatik — szállóigészerű maximák és szentenciák ezerféle költői és filozofikus hangnemből: „Mi az hát, ami a magyart emelheti? / Valóban nem más, mint az ész s erkölcs” (Berzsenyi Dániel); „Minden ember legyen ember / s magyar” (Vörösmarty Mihály); „Ha nem születtem volna is magyarnak, / E néphez állanék ezennel én” (Petőfi Sándor); „Testvéremül elfogadom, / Ki tiszta ember és magyar. (...) Kitárul a felé karom, / Kit magyarrá tett értelem, / Parancs, sors, szándék, alkalom”; „Ember az embertelenségben, / Magyar az űzött magyarságban” (Ady Endre); „Hát igenis lenni, lenni: elsősorban embernek és emberiesnek lenni, jó európainak lenni és jó magyarnak lenni” (Kosztolányi Dezső); „Nekem nem magyar, aki élvez, aki kizsákmányol, aki élősködik. Nekem az magyar, aki dolgozik (...) Nekem magyar: az élet nyolc millió verejtékes, szomorú gladiátora” (Szabó Dezső); „Ember is; magyar is; magam is”; „adj emberséget az embernek. / Adj magyarságot a magyarnak” (József Attila); „Nem a mi dolgunk igazságot tenni, / A mi dolgunk csak: *igazabbá lenni*” (Reményik Sándor); aki „amíg embernek hitvány, magyarnak nem alkalmas” (Tamási Áron); „mindíg magunkért, soha mások ellen” (Dsida Jenő); „a magyarság az én szememben, de a múlt magyarjai szemében is: a nemes gondolkozás és a nemes magatartás” (Veres Péter); „A magyar az, akinek jellemzésére azt mondhatjuk el, amit a tökéletes emberről gondolunk”; „Jó magyar az, aki emberi, jó tagja a magyar közösségnek” (Illyés Gyula); „Mennél jobban sikerül embernek lennem, annál igazabb, tisztább és termékenyebb lesz magyarságom is. (...) egységes a magyarság akkor, ha minden magyar emberebbé lenni igyekszik, hogy ezáltal magyarábbá váljon”; „Hontalan vagyok / de vallom rendületlenül, hogy Ő az út s az

élet / és maradok ez úton, míg csak élek / töretlen hittel ember és magyar” (Wass Albert); „én *ember* vagyok *magyar* és *Európa*” (Hervay Gizella); „EMBERNEK MAGYART, / MAGYARNAK EMBERIT!” (Utassy József).

A feltétlen érvényesség szintjén szakralizált ragaszkodás és kötődés modellje szorosan és természetyszerűleg fonódik össze azután a transzcendentális eszmélkedés belső ösztönzéseivel. A személyes és közösségi egzisztenciális krízishelyzetek végeláthatatlan sorozatában lezajló történelmi létküzdelem egyszerre volt hitküzdelem is, és fordítva; az Isten-kérdés közvetlenül ember- és nemzetkérdés. Kitüntetett jelentőséget nyert így a vallási tapasztalat artistikusan nyelvvformáló átesztétizálásának, összeforrasztásának érzetköre is. Az archaikus és a keresztény mítosziság magasművészeti megnyilatkozásainak áramlatai — a fokozott hitörzés és nemzetvédelem egyidejűségében — az azonosságvállalás mitikus-biblikus közegét szélesítették ki; a hitvalló imádság, a segélykérő óda és könyörgés, a lamentáció, a zsoltáros ének, a régiségben gyökerező folklorisztikus-liturgikus konfesszió számtalan műformájában; s csak újabban is a nemzeti *Himnusz* (Kölcsy), a *Szózat* (Vörösmarty), a *Psalmus Hungaricus* (Dsida), a „Húsvétlan a magyarság” (Ady), a „Krisztus-követő bús próbálkozás” (Reményik), a „Népek Krisztusa, Magyarország” (Márai) képzetvilágában, az „imitatio Christi”, a magyar passió — a krisztológiai sorsazonosítás — megannyi vallomástételében. („Kereszténynek lenni és magyarnak lenni csaknem ezer éven át teljesen egyet jelentett” — mondta Szerb Antal.) A „patrióta a heveny bajok mögött embermagjával a végzethez beszél, s küldetésnek érzett pályája teremt Istent neki. (...) a magyar szellemben mindig megvolt a hajlam a patrióta lírából a végokok körén mint vallásos líra szállni följebb” tehát (amint arra pedig Németh László is rámutatott). És bizonyítottá válik így az a kultúrantropológiai állítás is, miszerint „az etnikai identitás folytonossá tételének kiemelkedően a leghatékonyabb eszköze a vallás. A szokatlanul tartós fennmaradás (...) esetei — a szamaritánusoktól a baszkokig — egytől-egyig ugyanazt a képet mutatják: az etnikai identitás egy sajátos vallási beállítottsággal fonódik össze” (Jan Assmann).

A mitológikus ősiség mélységperspektívája és a modern létszemléleti és kifejezésformák egymással ötvöződő tendenciája különös kijelölő hatásfunkcióval látja el a magyar irodalmiság erős folklór-ihletettségét, az autentikus tradicionális és a modernizmus között létesülő kapcsolatok szorosságát, illetve a bartóki modell vagy szintézis kivételes inspiratív hatását. A népi kulturális örökségbe való beágyazottság („a nagy medence, amelyből az egész nemzet eredt, valóban a parasztság” — Németh László), a folklórhagyományok reintegrációja, a remitológizációs kísérletek még a klasszikus vagy a neoavantgárdizmus experientalizmusát is be tudja oltani a népiség szabad vagy jelképes látomásosságával, s a népi expresszionizmus vagy szürrealizmus (Sinka István, Nagy László, Juhász Ferenc) után vagy mellett a mágikus realizmus korai vagy szinkron válfajai is termékeny talajon bontakozhatnak ki (Tamási Árontól Bálint Tiboron át Gion Nándorig). A népiség ideáltípusai — főként a magyar népi írói mozgalomban —

egyébként is olyan gondolati és formanyelvi tüneményeket produkáltak, melyek legerőteljesebben magyar kultúrtörténeti fejleményeknek (mondhatni afféle „szellemi hungaricumoknak”) számítanak. Ilyen például a harmadikutas ideológia vagy nézet- és eszmerendszer kidolgozása (benne a Kelet és a Nyugat közötti örökös őrlődés dilemmatikus helyzet- és feladatértelmezésével, a kettősség és a köztesség hátrányait előnyre váltó, szintézisteremtő történelem- és társadalom-filozófiai, nemzetpolitikai esélyek részletező körülírásával). Ilyen aztán az irodalmi szociográfia művészet- és tudományközi polifóniája, komplexitása is. És ilyen a tényfeltáró, valóságirodalmi, non-fiction elbeszélőformák bőrsége, amelyekben a tárgyias epikai szépirodalmiság, meg a publicisztikai, riporttudósítói, naplószerű krónikási előadásmód feldúsítja a szubjektív önéletrajziséggel és az esszéizáló szellemiséggel telített, sokértelmű prózapoétikai szövegszöttek összetettségét. De megfigyelhető magának a negyedik műnemnek, az esszé-műfajnak (elsősorban az irodalom- és társadalomkritikai, a kultúrtörténeti, néprajzi, teológiai vagy a lélek- és lételméleti esszének) a páratlanul monumentális arányokban és mennyiségi-minőségi jelentőséggel bíró kiterjedése is. És a nemzet-tudati önreflexió külön termékenyítő övezete a kisebbségiség sorsélménye: az elszakított nemzetrészek részint elkülönülő, de a „sokágú síp” (az illyési „ötágú sípból” továbbfejlesztett) metaforának az alapvető igazságát is megtámogató irodalomtörténete. A nyelvi és kulturális kollektívumként, szimbolikus értelem-közösségként felfogott nemzetegészen belüli erdélyi, felvidéki, délvidéki, kárpát-aljai, őrvidéki létformák emberi világa, kisebbségiségében jellegadó szerepe, a szórványlét, a nyugati és tengerentúli diaszpóratudat, a szétszórás-szindróma, az emigrációs életérzés — a megélt minoritás mint átható sorsprobléma —, mindennek ennyire változatos és komplex kifejeződés-módokban és ilyen arányokban jelentkező összessége: alighanem ugyancsak jellegzetes magyar kultúrtapasztalat. A „lehet — nem lehet” vita alapján egyrészt a maga elviselhetetlenségével, másrészt viszont a heroikus pesszimizmus vagy a neokantiánus értéketika egzisztenciális éthosza szerinti helytállásával és kitartásával: az „ahogy lehet” vagy a „lehet, mert kell” törvényének megfelelően. (Az „ahogy lehet” szofizmája egyébként régebbi keletű és tartós életű motívum, illetve szófordulat: feltűnik már Arany János balladisztikus históriás-krónikás énekében — *Török Bálint* —, Reményik Sándornál poéma-cím, Szabó Pálnál regénycím, Wass Albert jeremiádszerű, panaszdalos-rapszodikus regényéből — *Adjátok vissza a hegyeimet!* — így hangzik: „hogya valahogyan megmaradjon a család, a magyar élet, a magyar gyermek és a magyar jövő. Ahogy lehet”; Veres Péter Szárszón hangsúlyozta az „ahogy lehet” stratégiáját, s Czine Mihály is gyakran utalt rá: „Fegyverrel, ravaszsággal, munkával: de megmaradni. Ahogy lehet.”) Sőt a „szenvedés nemesít”, az ágostoni „megváltó szenvedés” vagy a „teher alatt nő a pálma” antik-keresztény etikai-perfekcionista eszményiségének és bölcsességének indíttatását, irányultságát is követve kristályosodik ki a kisebbségi humánus és emelkedésideál („kín kovácsolta korona”, „romon virág” — Reményik Sándor; „teremtő”,

„produktív fájdalom”, „sebző homokszemek”-ből, „fájdalmas izgalomból” „igazgyöngy” — Áprily Lajos; „súly alatt a pálma” — Ligeti Ernő; „akár a gyöngykagyló, feleim, / mert szomorú az, feleim, / hogy mocsok által jutunk kincshez” — Szilágyi Domokos) — és mintha Babits (a „szerencsétlenségnek nemessége is van, amely kötelez”) és Németh László nyomán is („hol keresse méltóságát egy /.../ kisebbségi sors? A kevesebb joga az élethez az, hogy különb”). Vagy „a kisebbségi sors ajándékairól” elmélkedő László Dezső szerint: van „egy emberfajta, amelyiknek millió és millió egyedét valami megfoghatatlan hatalom arra kényszeríti, hogy akkor is magyarnak vallja magát, ha abból kára származik.” S ez hangzik ki Csoóri Sándor axiómájából is: „magyar az, aki az érdekei ellen is magyar akar maradni! A kérdés tehát nem faji, ahogyan sokan értelmezni szokták és szeretik, hanem filozófiai és erkölcsi.” Hol van ez a nemzet, az ilyen nemzet? — kérdezik gúnyosan Németh László *Apáczai*-drámájában, s a válasz így érkezik: „a csillagokban”. Lélekben, szellemben, ideában; hitben és reményben — mint Adynál, Móricznál, Babitsnál („mint maga a lélek, oszthatatlan”), Reményiknél („Magyarok voltak Magyarország nélkül, / Magyarok vannak Magyarország nélkül, / Magyarok lesznek Magyarország nélkül”), Illyésnél („haza a magasban”) s még annyi sokaknál.

A magyar irodalom értékrendszere a közvetlenül (tematikus-historikus, eszmei-erkölcsi jelentéstartalmi vonásaiban) megragadható különmeműségekben és együttes, paradigmatisztikus konstellációkban, s az irodalmi műfajok, stílusok, hangnemek, világképi és esztétikai irányzatok jelleggazdagító formái, poétikai modulációiban, tipológiai értelemben vehető elkülönülődéseiben egyaránt megnyilvánul tehát. Az emlegetett modern hagyományelvű népiség újabb ágai közé helyezhetők például a *Gyerekidő* (Serfőző Simon regényciklusának) darabjai, amelyek hangulatisága valahol a Szabó Pál-i és Tamási Áron-féle mesélő kedélyvilág hatástörténeti tartományaiban kontextualizálható, Oláh Jánosnak a móríci, sántai, Szabó István-i novellisztika nyomdokába lépő „száműzött” történetei, a Veres Péter-i realizmus átmentett erkölcsiségéből is táplálkozó Sarusi Mihály tollán megújított, felfrissített krónikás falurajzok, vagy Nagy Zoltán Mihály lírai-balladás regénytrilógiái. De még arra is akad példa, hogy a modernség neoavantgárdista regisztereit megszólaltató műtípusok — az underground vagy a protest-art területén — akár folklorisztikus szabad asszociativitással vagy újraértett, aktualizált nemzetpolitikai üzenetekkel töltöttek: Balaskó Jenőtől az Inconnu csoportig.

Az abszurd-groteszk dráma kelet- vagy közép-európai változatának reprezentánsai közül Örkénytől Páskándiig ugyancsak sokan világossá tették, hogy a képtelen társadalmi-egzisztenciális élmények konkrét tapasztalatisága és referencialitása mifelénk a metafizikus abszurdot is részint másféle nyelvkritikai és történelemanalitikai tulajdonságokkal rétegezi meg. Az elvont és általános krízisérzet a szorongás és kiszolgáltatottság akár többlet-jelentéstartalmakat mozgóató valószínűségos létgondjaival telítődik. Örkény István 1976-ban, Amerikában, a közép-európai groteszkről tartott előadásában azt fejtegette, hogy aki „határvidéken él, an-

nak szüntelenül értelmeznie kell a dolgokat”, ahogy bennünk, magyarokban, az „életért és a nemzet megmaradásáért vívott állandó küzdelem bizonyos szorongást fejlesztett ki”, s a szkepszis, a paradoxonokban látás, a groteszk létérzékelés másfajta stílusra és szemléletre kényszerít és képesít, mint ami a szublimált, metafizikus abszurdban megszokottá vált. Mi „másképpen kérdezzük, mint önök itt Nyugaton” — vallotta Örkény, s így folytatta: „Samuel Beckett színdarabjában Vladimir és Estragon Godot-ra vár. De hol? Akárhon. És mikor? Nem érdekes. Bármikor és a föld bármely pontján. Vladimir és Estragon absztrakció, nincs más dolguk, mint az, hogy várjanak, valahol a térben”; „mi viszont jobban szeretjük drámáinkat konkrétan és pontosan elhelyezni az időben és a térben”; „mi nem érezzük jól magunkat a semmiben, nekünk meg kell érintenünk a földet, hogy erőt merítsünk belőle”. Páskándi Géza pedig (nyilvánvaló önértelmező szándékkal is, *ars poetica*-szerűen) így fogalmaz: „Nálunk világosabban ki lehet venni a célpontokat, s ezek a jelen történelméhez viszonylag jól kapcsolhatók. Az indítékok nyíltabbak. A világ, a lét *teljes* értelmelenségét nem sugallják vagy ez nem hangsúlyozódik... Hisz például a 'teremtett világ' ab ovo nem lehet célirány nélküli. Így hát nemegyszer *abszurdoidok*, s nem abszurdak. A hely kódébe burkolt parabolák; jelképek beázott, elmosódott körvonalaival... Felbukkannak bennük a *folklor színei*, *motívumai*, jobban, mint amazokban. A *népi észjárás* fordulatait, *paradoxon*os, *szörfizma*s megoldásait inkább felhasználják, helyesebben: nem leplezik úgy. Még nem feledték. Nem agonizál az ésszerűség, csak nagyon ellentmondásos. Tehát könnyebben kimutatható a történelmi-földrajzi háttérük, a *genius loci*ra, a hely szellemére való vonatkozás... Vagy az utalásokból a körülbelüli időpont is kivehető, amikor születtek. Az abszurdoidban az ember nemcsak vak eszköze a képtelen helyzetnek, hanem (...) maga is *bűnrészes*e annak. Felelősebb alakok ezek.” Egyébként a karkai, orwelli abszurd naturalizmussal is rokonítható nagy honi regényteljesítmények világa sem szakítható el közvetlen élményalapjaitól — Bodor Ádámától Szilágyi Istvánig és Mózes Attiláig. És persze még a posztmodern ízlésformákból sem zárható eleve ki a kollektív sorstapasztalatok referenciatartománya. A virtuóz nyelvjáték varázsaiba és katarzisaiba élénken szűrődhetnek be a bárminemű létvalóságra reflektáló frivol ironia és fekete humor sziporkázó tónusai — mint például Szőcs Gézánál, aki '56 leveretéséhez ilyen songot társít: „Reszkess (...) kuruc népség / reszkessetek talpasok / győzni hozzák Kádár Jánost / szovjet hernyótalpasok!”

Lokalitás és globalitás harmonikus újjászervezése („mutual reorganization of the local and the global”) napirenden van — a posztkoloniális elméletek, s például Stuart Hall szerint is. A regionális és az univerzális kiegyenlítő kölcsönösségére mutat rá Páskándi Géza, amikor kozmikus megerősítést, felboltozódását látja a vicinális vidékeknek, az otthonos kistájaknak, a meghitt tájházáknak, a bensőséges szülőföldeknek: az égből. „Nézd csak a csillagtérképeket! Bika! A földi istállóból felvitték az égből. A földi istálló egy portán állt, a porta a faluban (...) Felvitték a falut, a vidéket, az égre. Kis Kutya, Nagy Kutya! Felvitték a házörzőket is! A vadászebeket! Nagy medve... Az erdőt, a sziklát! Nem

tudsz úgy beszélni az égről, hogy közben ne a falut, ne a vidéket emlegetnéd, ne majort, ne tanyát, ne erdőt és mezőt” — hangzik egyik (Beckettet parafrázáló) abszurd drámájából. S más műveiből is: „a Mindenséghez, Univerzumhoz, a végtelenhez képest maga a glóbusz is csupán parányi sár-provincia”; „A ’provincia’ a megmaradás egyik esélye, mint némely hálnak a holtág vagy öböl”; „Földünk is csupán provincia (és provinciális) az egyetemesnek mondott törvények uralma alatt. Nyelveink holmi diaszpórák a végtelenségnek keresztelt tér és idő hangjai közepette. Pánprovincializmusban élünk. Láthatjuk naponta”; az „egyetemeség és tájiség *egymásban* jelentkeznek”; „az egyetemes gyökerei is anyaföldben, hazaföldben nőnek, és nem a semmiben”; „nem lebegő gyökerek, hisz még azok is csak *helyi* vízben tudnak lebegni, ha élnek”. S így kerekedik ki az intim szülőhazaszeretet teológiai-krisztológiai mélységű, magasztos himnusza: „áldassanak a szülőföldek, mert úgy szeretik a nyelvi hazát és úgy szeretik a nemzetek hazáját, a kerek világot, hogy egyszülött zseniális fiaikat adják neki és érte”. Az emberi minőségnek nincs tehát mérete; nincs központja és perifériája — csak mélysége és magassága. Bárhol születik: köt és emel. Köt és emel a bennünk lévő — s a fölöttünk húzódó értékekhez. Az ehhez a szellemkörhöz köthető idézetek sokasága pedig jelezni kívánta: nem biztos, hogy klasszikusaink, szellemóriásaink tanításainak revíziója lenne a mi legfőbb feladatunk. Lehet, hogy elég volna csak jól megérteni őket.

Fülöp Kálmán

Január átsiet az úton

(Egy képzelte találkozás margójára)

A-nak

Rápermetez barna szememre
a reggel első villanása
körbefonja lassan a telket
minden mi más elmarad s mára
riadót fúj még némaságom —
hó takarja az alvó kertet

mintha nem is évkezdett volna
rabbá ejt újra most a vers
s bár rég kiszállnék, rám szól az óra:
honnán, hová, ennyi az élet
s mi marad ha a tél kikezd

nem szoktam elsietni semmit
s ha adni kell az sem nehéz
sok árva lélek, néma tekintet
belém szorul a szó
s a föld felé tekintek —
a csend szirmai ha könnyek égnek
száll apró pernye ég felé

kacat és lom ami körülvesz
csorba világ, koldus valóság
ránk erőszakolt béna kor
csiszolatlan, kiszáradt lelkek
mosolyán mások ünnepelnek —
szekrényem mélyén rág a moly

ha megszólal bennem a költő
s arcom ráncain megjelennek

egy más dimenzió álmai:
agyamban így születnek versek
kibomló rügyek vágyai

január átsiet az úton
kezet ráz velünk, szúr a szó —
s a kávéház hűvös magányán
szemünkből lágyan hull a hó.

2013

Rímek a jég felett

Arcomra dermedt már a téli reggel,
s a befagyott víz rám köszönt a mélyből.
Őznyomok álman mélézött a félhold,
és kancsalul kipillantott az éjből.

A mínusz tíz fok ráfeszült a csendre
és talpam alatt nevetett a hó.
Hogy fáztam, őt cseppet sem érdekelte,
neki ez élet s furcsamód való.

S hogy ott és akkor kedvem támadt írni
a befagyott folyó jegére verset
magam sem tudom, hogy történhetett.

Talán mert épp akkor tanultam félni
s a rám zuhanó balga kinkeservet
rímekbe szedtem az eres jég felett.

Zöld

Keserűgyökér, fején ütött szegek,
az utcasarkon koldusgyötrelem —
garasos csend a felgyúrt reggelen
és viharfelhős, törődött egek —

vakon szedett pókhálófájdalom:
szatír lüktetés vadvirágai —
s a kerti almafámnak ágai
simogatva, roskatag vállamon

szétterülnek mint fűzöld fellegek
mint édes álmok elszórt hajnalon
és ébredéskor csalódottan, vakon,

a sarki koldus kér néhány garast:
üresen ásít a zsíros kalap
vérehullató rossz aszfalt felett.

Minden nap vár

Nagyanyám arcán érett az este,
asztma kínozza, mosolya fájt.
Ő volt a béke, s tekintetében
bújócskát játszott a balga világ.

Kenyeret sütött s én dúcra vártam,
lángok sikolya zuhant a padra.
Nem szólt, csak némán letört a dúcból
s ráncos kezével kezembe adta.

Ő volt számomra a néma jóság,
ő volt az élet s rongyos halál.
A képkeretből gyötrő valóság,
szólítgat engem s mindennap vár.

Eszteró István

A hangya kalandja

— madáchi színekben —

I. A mennyekben

*Az első Éva egy neandervölgyi,
még szülikon nélkül hódító hölgyi,
kiszáradt a borda
kannibáli torka,
amíg Ádámmá avatták emlői.*

Kiválasztott az Úr a hatodik napon
mindjárt kettő hangyát darwini alapon,
hogy az embernek szolgáljon mint jelkép,
ha nem fűlik a foga munkához egyébként,
melyben gyönyörködve a kedély el nem tompul
levélfakadástól míg sárga meg rőt lomb hull,
hiszen a szirupos édeni viszonyok
miatt alighanem a háta viszolyog,
és kígyó nélkül is az lesz az első dolga,
hogy a tiltott gyümölcsöt rögtön megkóstolja.
Ám higgyék csak, megorrolt, nem veri nagydobra,
hogy édeni flörtnél talentumuk nagyobbra
predesztinált, így *kívül tágasabb* a mezsgye,
mit vázlatul kreált, hogy ember befejezze,

s mert Lucifer derült a témán módfelett,
zsebébe hangyákkal ugrasztott jó szelet,
akik a kénkőbűztől megvadultak menten,
hogy elröpítették a csavart csillagrenden
keresztül-kasul a rémült pokolnagyot
a világ elejéig, hol nyekkent egy nagyot.
Rázta a nadrágot, hogy rengett pokol, éden,
úgy vakarta farát, jaj, elfordult a szégyen,
ahogy megszökte magát jobbra is meg balra,
megesküdtél volna, hogy egy egész boly marja.

II.
A paradicsomban

*Tiltott gyümölcsre bágott a hangya
tudtán kívül, s nőtt rögvest nagyra,
le is pottyant almástul
súlyánál fogva, nem mástul,
a termékeny puha avarba.*

A kiválasztottak már ásni kezdtek nyomban
a TUDÁS FÁJA alatt a paradicsomban,
levélhalmazon át, a gyökerek közt túrván
a mélyreható mélybe elvezető túrán,
fennakadás nélkül, hol a vizsgák feszült
légkörén elszántan röpdösnek a betűk,
illatszók, mondatok, hogy a hangyaelme
frissessége direkte bizonyítást nyerne.

S támadt honfoglalás, ünnepi és jámbor,
mikor kirajzanak a földből, fűből, fából,
kik építeni, óvni, nevelni se restek,
s bár ettek a gyümölcsből, bűnbe mégsem estek,
miként az emberpár, mely sorsüldözött kóbor
lesz azonmódúlag, hogy kiesik a jóból.

III.
A paradicsomon kívül

*Ádám kedvence ó Merlot,
merre fordulni nem mer Lót:
Szodoma, Gomora
tűzének gomolya
égette, de hát kóser volt.*

Nekem nyóc, mond Ádám dűtve a garatba
tőke levét nonstop, mert fúrta Úr haragja,
már kettő Évát látok, s egy is több a soknál,
ha mind helyében kell az Édenről leszokjál,
ki szánom-bánomok közt türelemmel tűröd,
hogy egy rohadt almáért kiteszik a szűröd
örökös strapára ítelve ivadékid
a nagy fekete lyukba szippantó sötétig.

Inkább, ha úgy tetszik, majd álmodom a hangyák
 ösztönökbe pályázott izgalmas kalandját
 levelek közt nyüzsgő örök áramában,
 ha díszletei között megvetem a lábam,
 saját hangyafőmre, amely nagy és lapos,
 ha véletlenségből cipőm rá nem tapos,
 míg Évához érek, mily bűbájos rovar,
 hajlongni hangyaság előtt nem sokall,

mától többé velünk nem packázik az Úr,
 hogy szeretet, hála csak hozzá idomul,
 nem irkál át jövőt sok maffiózó senki
 a térképen, bukszámban, se ruszki, se jenki,
 a hangyák közt majd én a parabola, példa,
 s ha kifáradok, Éva.

IV. Egyiptomban

*Volt egy úr, nagyon nagy: Ramszesz,
 lelkes cicákra ki mancsot tesz,
 bár francia dáma
 szerint a szerszáma
 Párizsban utólag kampec.*

Először is Fáraóhangyaként a trónon
 szólít, íme, tiszttem a rabszolgákhoz szólnom,
 ékes szóval mégis, hogy értsenek belőle,
 annak nevét karcoljuk a piramiskőbe,
 aki tiszta szívvel és fenntartások nélkül
 itt szőröstül-bőröstül maga is beépül,
 a nyelvére harap, mely vulgáris, sőt barbár,
 ha rávillant szemével a körmönfont hajcsár,
 míg kőről kőre lép a kontinuitás
 piramis alaptól a csúcsig, nem vitás,
 máskülönben korbács, a csápok vad csapója,
 ami a hangyalelket öröklétbe rója,

de ha nejed, mázlis, véletlenül az Évi,
 profilod a jövőt még papiruszról nézi.

V.
Athénban

*Nézték egymást vicaverza
tíz napig, a görög, perzsa,
míg szólt Milti: marakodni,
mert ez itten maratoni,
egy meg hírrel fusson, persze.*

Vitázhatnak létszámról majd a történészek,
falanx élén, ahová rendelt hangyafészek,
évezredek avarján fúrok át az őszbe,
mikor a hangyalélek túlerőket győz le,
ahol az írisz nyílik szivárványtól elcsent
színeiben pompázva boldogsággal versenyt.

Csak égi névadója, a szeszélyes nimfa
cserél mosolyt gyakorta mennydörgésre, mintha
fenyegetne vörösen izzó hangyaarccal,
hogy csatavesztéskor törődjem hadisarccal:
gabonát, százgrammnyit s tíz aranyszemcsét per zsák
követelnek nyomban a szemtelen perzsák
nyüzsögve feketén elorzott romokon;

vezényelhet haza az ősi feromon,
ha lenne népszavazás, amely ki nem túr itt
minden pofára ejtett szalmaszálon túlit,
ahol igazoltat kapunál a szimat,
már hallom, hogy rágják nyakam s rágóimat,
adj bár egy aszpirint, ne fájjon a fejem,
kérem, míg pár lábam mentené a nejem
az utókornak, mert nem mindegyik szaladt,
s kevéske hangyatejet, hogyha még maradt.

VI.
Rómában

*Gladiátor sisakja cifra
arénára több réssel nyitva,
de ő csak Luciát,
végsőt is így kiált
bámulva egyetlen líkra.*

Hej, micsoda illat, amott egy mézesüveg,
 ha megmártózás ellen nem int a feszület,
 ugorjak-é fejest, hiszen már feketélik
 azok tetemétől, kik üdvösségnek vélik
 tobzódni javakban, átkozott szindróma,
 amelybe belefúlhat, aki országolna.

Lám, trónus árnyékában a hatlábú hímek
 borhoz, tivornyához minap kerestek rímet,
 s örömhangyák keblén szippantva be virágport
 hanyatt-homlok méztóba mind sietve gázolt,
 aztán kapálózva, az utolsó szuszig
 bízva bízott valahány, hogy ő még kiúszik,
 s most elmeredt szemekkel a szájukat tátják,
 akárha élnének, s a halálukat játsszák
hangyaszem nézve immár lélegzetvétel
 nélkül a nyíláson alászivárgó fénnel.

Melyet feléd nyújtok, tekintsd e szalmaszálat,
 még akkor is, ha rajta felkopik az állad,
 ó, mássz, ragacsos Éva, sebesen át rajta,
 s ne csápolgass közben se jobbra már, se balra.

VII.

Konstantinápolyban

*Ádika hős lovag leve,
 bár szépet hasztalan tevé,
 mert mutat Izóra
 fűgét az izére,
 melynek olyan csúf a neve.*

Nem túlzok, az igazi hangyaság, a békés
 előtt sem világos a kapitális kérdés,
 a hangyarend iránnyai vaj mire vezetnek,
 ki igaz hangya erre, és ki az eretnek
 világrészek küszöbén, míg átlépünk szerre,
 egymás haját tépvén, ha nőtt volna a fejre,

habár a gond az, be mikor valljuk okát,
 ki nevelje nagyobbra végül potrohát
 meg nem feledkezvén a hangyaboly ügyéről,

mielőtt a voksszám végzetessé gyérül,
hiszen az elv a régi, ahogy a plenáris
testálta, szimatunk oly multikulturális,
bár nem vagyunk egyformák, analóg a nézet,
egyik-másik szeretne már több harmatmézet,
a kamra kulcsait magához venné nyomban
a közért való rettentő aggodalomban,
mitől meg-megizzad a gömbölyödő tarkó,
ha úgy érzi, hogy egyre kevesebbet marko',
ezért aztán vér folyik patakokban messze,
a tulipános ládát vörösebbre festve.

A hangyabakának nehéz a viselet,
hogya minden bolyban másik Évát szeret,
amíg kitanulja az egyik rigolyáit,
szemét a földre sütve közelít a másik,
de tedd hozzája azt is, ha mint zárdaszüzet
el sohasem érve a karjából kiűzet.

VIII.

Prágában

*Száll Kepler úr álmában
csillagrajjal hátában,
bolmiját abova
szórta Keplerova
szerteszéjjel Prágában.*

Van-e tudós hangya, ki morzsáért cserébe
harmat-lencsén bámul a csillagok szemébe,
hogy bukdácsolva egyre göröngyös ösvényen
a mennyei pályáknak küszöbéig érjen
éjt nappallá téve, mert ruhák és szalagok
díszében szép neje más karján andalog
a pázsitszőnyegen, és szemérmetlen csápja
érzéken csapong, s az egész udvar látja?

Jósolnál balgákat, a sereg diadalmát,
míg Éva a kígyóval kóstolja az almát,
amikor mint csillagász professzort maholnap
látcsövekkel együtt az utcára pakolnak,
gazdálkodja ki neked majd egy másik század,

hogy üstökösön csücsülve lóbálhasd a lábad,
 míg az udvaroncok a legfelsőtől kezdve
 hazudozva tépik a szájukat sebesre,
 álmodnál szépeket egy virágra borulva
 a hangyatársadalomnak ezer év múlva?

IX.

Párizsban

*Danton meg a Robespierre
 játszottak a fejekkel,
 sajátjuk is sebtiben
 a porba hullt, tres bien,
 többé nem nőtt egy se helyr'.*

S lám, van a fűben-fában olyan sürgés-forgás,
 ki nem vigyáz, a szemét kiüti a forgács,
 ácsolnak egyre-másra nem csicsás trónszéket,
 amelyhez uralkodó vághatna jó képet,
 sorára várakozva szalmaszálon ül ott,
 halálát kiáltja ezernyi sansculotte,
 hol guillotine bárdjától potyog nyakra-főre
 sok elvándorló lélek nemes hangyafője,

s mire a nap bolyon túl röghatárt cserélhet,
 töröl a többségi izgága kisebbséget,
 még engem is, Évám, ki nem vagyok banális,
 ha szavamra felbolydul egy vakondtúrás is,
 mégis a hatlábú, a dörgedelmes Danton
 fejét úgy veszti el a véres hangyahanton,
 hogy egy csodás hűhóban játszva hangyavezért
 keresi örökké az álma másik felét.

X.

Prága, II.

*Kiszámolta este Kepler,
 hogy elpatkol, ha még koplal,
 mert üres a kincstár,
 bár sok dolga nincs már
 e világon, s pakolt reggel.*

Arra ébredni, hogy vár a hepehupás
tér, hat tornacipő és a *tandemfutás*
gyötrelme a császári hangyatanodában,
s bármennyire látomás felé vinne lábam,
mint szél fújta lángnak a kószáló koromhoz,
vissza kell futkosnom az elmaradt koromhoz
szaglászva üszkös nyomon apraját és nagyját,
amerre névjegyüket füstölögni hagyják,
az tán Rudolf császár, ki ottan hangyamezben
alkimista tégelyt forgatva összerezzen,
a gyönyörűségtől elnyílik szeme, szája,
és észre sem veszi, hogy repül koronája.
Ropja a miniszter, azonnal múzeumba
vele, s járja ajtónálló, *umbala, umba*,
bölcsek köve gurul, ki tudja, hogy hol áll meg,
magtár, mézes bődön, a császárság is rámegy,

nincs egy árva fűszál a tórs közt kelőben
hangyaságát rühellő ifjú hangyafőben,
míg kender füstfelhőjén lengenek elnyúlva
az egyik bódulatból a másikba múlva,
még jó, ha ébredező fél analfabéták
csak vaktában dobálják a spongyát, a krétát
habzó szájjal motyogva, mert új csillag, egy jel
kerül a táblára, hogy „bazzmeg, hülye Kepler”.

XI. Londonban

*Az lányokat, tán nem is hiszik el,
úgy hívták, hogy Jenny és Jennifer,
titokban felváltva
feküdtek egy ágyba,
pedig hát tudta ezt Jerry well.*

Ezer előkészület folyik ezer fronton,
vásárolnak kebabot, hangyairtót fonton,
házi bombát, gyutacsot, parfümöt is, illót,
kirakati mosolyon alkalomhoz illőt,
mint dicstelen jelentől olajozott Temze
fertőző hullámin a halált ütemezve,

úgy hemzsegnek tolongón vásárban a hangyák
szimatolván porondon egymás zsebét, rangját,
dolgozóhangyától a peckes katonáig
rágógumit rág mind, és csápja hadonászik
épp egy bódé előtt, hol hangyakirálynőket
csórén mutogatva csalják a vevőket.

Már-már felkiáltok, hát nincsen itt virág,
nincs egy szabad Éva, már mindegyik privát,
midőn jobbról, balról kettő is közrevesz
manőverező bájjal, hogy csak költekezz.

De hol van Lucifer, hogy mondja, mi a fair?

XII. Falanszter

*Élt egy suszter, ki megunta
kopácsolni pincehukba',
elrikkantotta magát:
sorakozó, kutyafák,
s felállt faszegebből a hunta.*

Volt egyszer, hol nem volt valahol egy falanszter,
kihalt az elefánt és bolhástul a hamszter,
amerre legelésztek levéltetűcsordák,
nem látni egy falunak integető tornyát,
jövő sámlijára se huppan hangyagazda,
ki fejéskor a sajtárt lába közé kapja
színültig csordítva beléje harmatmézet,
hiszen a fejőgépek mindent elintéznek,
a bölcsek is feledve, mindenik és végképp
(Plató agyonrázat merengve pár tehénkét),

de hangyává kit tettem, legjobban fáj Éva,
ha elvett álmainkért csíp dagadtra néha.

XIII.
Az űr

*Volt egy űr, a neve Ikárosz,
ki magasba szárnyat irányoz,
ahol a nap tüze
vele tréfát űze,
hasonló lett égett libához.*

Időnek múltával az ég is egyre többet
csalogat kékjével, a fű magasba szöktet
repülni hártaszárnyak lendületén újra
katángkórón remegő ökörnályon túlra,
ahol pirosuló bokrok hajlanak az űrbe
a gondolat sötétjét lobbantva derűre
bogyóikkal, megannyi ringatózó bölcsőn,
melyek törékeny bájjal lengnek át az őszen,
csak szállni, hol illattól megpezsdlő elme
tűzijátékára még tarka rét felelne,

míg Föld szelleme hagy, mely gravitációt
von köréd, s bekattan csöpp skatulya, fiók,
még ott is arra gondolsz, hogy teteje az ég,
mint hitted a nagyobbik skatulyában még.

XIV.
Az eszkimóknál

*Egy eszkimókölyök, az eszkimóka
csöpp fókaszírért ment a messzi boltba,
motorszánon pörge
kanyarral előzve
szólt vissza Évinek: kapd be, pufóka.*

Ám Gaia mégse hűlt ki, inkább felmelegszik,
kiszárad a koponya, összemegy a lexik',
három írásjel egy hosszabb SMS-e,
ha keringőre inti Hurri Kán kedvese,
s villan rőt hajzatának bonszáj koronája,
ahogy dögös formáját égre tetoválja,
terebélye alatt vörösebbre nem ég

vöröshangya sem, ha eltéved a derék
 pihétlenre epilált meredek lábszáron
 a rengeteg allergén fűszerezte nyáron,
 amikor a családfa hasadozik rostig,
 az utcát ellepik a csövesek, a prostik,
 bűnöző rendőrök, utcagyerek, drogos
 jeleztén, a morál lejtője hány fokos,
 hol szívós rámenősök háborúja ásít
 folyékony fókából tankolni fulladásig.

A föld flaszter mázán Renault, Ford, Toyota,
 kinek nem hiányzik, füstgomolyt toj oda.

XV.

A paradicsomon kívül, II.

*Nagy Hangyász kamelta Furnikárt,
 miután jóllakott, szundikált,
 egyszer a falat ott
 nyelvébe harapott,
 mire azt mondta: itt fúrni kár.*

S akkor a hangya és Ádám, kik voltak egyek,
 felébredt, az álom bárkája megfeneklett,
 örült is végtelenül, hogy nincsen vége
 mindennek, kamrában ha öt-hat bödön méze,
 s hogy lát bőven banánlevélbe csomagolva
 gombostűfejnyi gombát a polcokon sorba',
 másrészt irtózatosan gyötörte magát
 a jövőt illetően, s tornázta potrohát
 fel egy fűszálon, hogy hajlatáról bakot
 ugrik a mélybe, otthagyván csapot-papot,
 de ekkor Éva megmutatta mind a bábót,
 és mondá a Hang, aki mindkettőbe látott,
 hogy nincs vész, csak éppen más DVD, nem ez
 a nekik kijelölt álmokkal a lemez,
 meg azt, hogy ez az Ádám nem is az az Ádám,
 más útjelző, felirat, villogás a sztrádán,
 s a hangyaság nem süllyed, hál' isten, mélyebbre,
 nekik más vízum kell a hangyaéletbe,
 mégis legott tőlük bocsánat kéretett,

mert elcseréltek történelmet, végzetet,
és majd gondoskodnak, hogy a továbbiakban
nehogy csorbuljanak segélyekben, fiakban,
épül szeméttel, lesz hulladékuk dosztig,
a DDT-t bevonjuk, emberre is toxik',

a kettő hangya rögyest elsüllyedt e slusszal,
majd meglátjuk, úgymond, ki bírja tovább szusszal.

Nagy Irén

Tavasza

Tulipánsorok — százszínű lepel,
hogy irul-virul a járda hosszán!
A tavasz kinyílt. A csendes utcán
kóbor szél könnyű illatot terel.

Halkan sóhajt a kert. Rigó kiált.
Piheg a völgy frissen zöldült szíve.
— Áttetsző kék harang — a földre le
szór az ég törékeny harmóniát.

Kapucsengő — régi dallam szerint
csendül. S a mélabú, fájó magány
felröppen. S mint madár amott a fán,
kicsit megül, majd szárnyra kap megint.

Beke Sándor

Álom és értelem

Alliterációs verskísérlet

Segédlet az olvasónak

Az alábbi versek az abc betűivel megírt alliterációs kísérlet — a szó szoros értelmében. Az *alliteráció éjszakáján* című költemény szakaszainak első sora a második részben külön költeményt képez úgy, hogy ebben a szövegkörnyezetben új értelmet ad a szövegnek. Ugyanez történik az ezt követő versformákban is, ahol minden költemény az első vers egy-egy — vers-képletnek megfelelő — alliteráló sorát kölcsönzi. Így, itt is, a versek minden esetben új mondanivalót nyernek.

A több, mint húsz éve keletkezett „alap-költemény” sorai a versformákba „költözve” magukkal hozzák a már-már túlságosan feszült, nyomott álombeli hangulatot, de mindig más értelmet kapnak. Ebben az értelemben mégis van valami közös: az álom intő „észláng-értelme”, mely salamoni bölcsességgel szólva „érlel, értet, éltet”.

A szerző

AZ ALLITERÁCIÓ ÉJSZAKÁJÁN

I.

Aranymezőt aranyoz
aranymester, aranyos.
Aranyszőke aranyfüst,
aranyeső, aranyüst.

Árvalányhaj-árván
állhatatos Ádám.
Álnok árus álcáz,
árul álmot, áldást.

Bábeli babaarc
balsors-balladában,
bohóckodva bódul
bíbor bokrétával.

Cinikus cimbora,
cifra cigánykerék,
cinkos cirkuszos —:
céda, cafka, cégér.

Csipkés csodafényben
csalfa csalárd császár,
csalogat, csilingel —
csaknem egy csalogány?

Dérsípte délvidék,
dicstelen délibáb,
de derül a derék...
dalol a Dunánál.

Emigráns emlékek,
elkotródó eszmék —
européer eped,
eklogákból eszmél.

— *Észbontó érzelem*
égtáj égiszében!
Észláng-értelem
érlel, értet, éltet...

Fantazmagória
fáradt fényözönben,
figuránsok frakkban,
fonák förtelemben.

Gótikus gondolat,
gáláns gólyamese,
gondterhelt gúnyrajzban
gracióz groteszkje.

Gyötrelmes gyebenna,
gyatra, gyalázatos —
gyönyörűen gyűlöl,
gyertyalángnál gyilkol.

Hallga halleluja
haláltánc hidegen —:
hullunk harmat-hullán
halva hófehéren.

Idomár idomít
ínséges időben —
ilyen időrablók
intenek, ítélnék?

Jajongva jeleznek
jázmin-jácint-jányok:
„jégvirággal járnak
jövendő júdasok!”

Kopár kősziklákön
kornétás kürtől, s
kukurém kuvikol —:
kacsint a kuruzsló.

Lázongó látomás:
lángoló lenhajú.
Lila lázálmában
leselkedő limbus.

Méla merengőnek
madártemetője,
mankós öregeknek
máglya-menedéke,

naptalan nemléte —
nincstelen némaság...
Naplopók nevetnek —
nemtelen nógatás.

Ostoba ólálkodik,
oltári oltalmaz,
óvatlan oktondi
óment okulgat.

Örjöngő örvények
ölelnek ölükbe,
önkényes örömmel
őgyelgőn ölnének.

Párharvok poénje:
pazar, pecér páholy;
pirosló patthelyzet
pásztortüze pártol.

Rémese, rongybaba,
rozoga romhalmaz,
rőzseláng-regében
ruhátlan ráhavaz.

Satrapa-sírhelyen
sóvárgó Salamon,
senyvedő sebhelyen
sodrásban siralom.

Színvak szélkakasok
szilajul színlelnek,
szívünkben szipognak
szítóvas-szirének.

*Tündér tavirózsák
türkiz tavaszában
törpeálmok talán? —
tündén tovaszállnak...*

*Újhold udvarában
utcabált újságol:
ujjongva urizál
újrázó udvaronc.*

*Végtelen vakvágány
vígeposz világa —
vésziósló valahány.
Vajon végromlása?*

*Zárójel zugában
zord zarándokhelyen
zokogva zengedez —
zenit-zenebona...*

II.

*Aranymezőt aranyoz
árvalányhaj-árván.
Bábeli babaarc,
cinikus cimbor.*

*Csipkés csodafényben
dérscsöpte délvidék,
emigráns emlékek,
észbontó érzélem.*

*...Fantazmagória,
gótikus gondolat,
gyötrelmes gyeheña,
ballga halleluja.*

*Idomár idomít.
Jajongva jeleznek*

*kopár kősziklákon:
lázongó látomás.*

*Méla merengőnek
naptalan nemléte.
Ostoba ólálkodik —
örjöngő örvények.*

*Párharcok poénja:
rémmese, rongybaba...
Satrapa-sírhelyen
színvak széllkakasok.*

*Tündér tavirózsák
újhold udvarában,
végtelen vakvágány
zárójel zugában.*

(1987–1997)

KIRÁLYI AKROSZTICHON

*Jégvirággal járnak
Égtáj égiszében —
Zord zarándokhelyen
Ujjongva urizál
Sóvárgó Salamon.*

*Sodrásban siralom —
Zenit-zenebona*

*Eklogákból eszmél...
Rőzseláng-regében
Emigráns emlékek,
Türkiz tavaszában
Elkotródó eszmék —:
Tündén tovaszállnak...*

TELESZTICHON EGY LIDÉRCES ÁLOMBÓL

Nemtelen nógatás:
zokogva zengedező
gracióz groteszkje —
Céda, cafka, cégér
naptalan nemléte:

pirosló patthelyzet.
Önkényes örömmel/
ölelnek ölükbe
őrzöngő örvények...

TRIOLETT — ÉGTÁJ ÉGISZÉBEN

*Csipkés csodafényben,
gondterhelt gúnyrajzban
gáláns gólyamese —
Csipkés csodafényben,*

fáradt fényözönben
figuránsok frakkban —
*Csipkés csodafényben,
gondterhelt gúnyrajzban.*

TERZINA — ZORD ZARÁNDOKHELYEN

Zárójel zugában
színvak szélkakasok —:
szívünkben szipognak.

Lila lázálmában
csalogat, csilingel.
Bíbor bokkrétával

Gyatra, gyalázatos
eklogákból eszmél —
pásztortüze pártol

— haláltánc hidegen —
vajon végromlása
méla merengőnek?

égtáj égiszében.
Balsors balladában
cifra cigánykerék.

...Oltári oltalmaz,
zord zarándokhelyen,
zárójel zugában...

RONDEL — TÜRKIZ TAVASZÁBAN

*Nincstelen némaság —:
naplopók nevetnek
önkényes örömmel —
Végtelen vakvágány...*

Állhatatos Ádám
égtáj égiszében.

*Nincstelen némaság —:
naplopók nevetnek.*

Törpeálmok talán?
Mankós öregeknek
madártemetője —
nemtelen nógatás,
nincstelen némaság...

FÉLGLOSSZA — FÁRADT FÉNYÖZÖNBEN

*Haláltánc hidegen
sóvárgó Salamon,
csipkés csodafényben
színvak szélkakasok.*

Gyötrelmes gychenna
satrapa sírhelyen,
újhold udvarában
haláltánc hidegen

elkotródó eszmék —
Gyatra, gyalázatos...
Eklogákból eszmél
sóvárgó Salamon.

Balsors balladában
örjöngő örvények,
gondterhelt gúnyrajzban
csipkés csodafényben.

Vészjósló valahány
pásztortüze pártol,
árvalányhaj árván
színvak szélkakasok.

*Színvak szélkakasok
csipkés csodafényben,
sóvárgó Salamon
haláltánc hidegen.*

RONDÓ — MÉLA MERENGŐNEK

Fáradt fényözönben
gyatra, gyalázatos
pásztortüze pártol —
Pirosuló patthelyzet
gracióz groteszkje:
pazar, pecér páholy.

Fáradt fényözönben,
fonák förtelembe
újrázó udvaronc
utcabájt újságol
méla merengőknek.
Fáradt fényözönben...

PETRARCA-SZONETT — LILA LÁZÁLMÁBAN

Ínséges időben
csalfa, csalárd császár.
Csaknem egy csalogány
csipkés csodafényben?

Fáradt fényözönben
álmatlanság, ábránd —
végtelen vakvágány

égtáj égiszében...
Zárójel zugában
gyatra, gyalázatos —
gondterhelt gúnyrajzban

— kopár kősziklákon —
figuránsok frakkban.
Ilyen időrablók...

SHAKESPEARE-SZONETT — CSIPKÉS CSODAFÉNYBEN

Sodrásban siralom,
zárójel zugában
sóvárgó Salamon.
Újhold udvarában
— fonák förtelemben —
lángoló lenhajú,
csipkés csodafényben

leselkedő limbus.
Nincstelen némaság...
Figuránsok frakkban:
tündér tavirózsák
balsors balladában —
pazar pecér páholy:
gyatra, gyalázatos.

HAIKU — 1.

Újhold udvaron,
senyvedő sebhelyében,
vígeposz világ.

HAIKU — 4.

Törpeálomban,
elkotródó eszmében
ébresztő ének.

HAIKU — 2.

Csipkés csodafény
gondterhelt gúnyrajzában
máglya-menedék.

HAIKU — 5.

Színvak szélkakas
zenit-zenebonában
szilajul színlel.

HAIKU — 3.

Haláltánc-hideg
madártemetőjében
egy mankós öreg.

HAIKU — 6.

Zokog, zengedez
nincstelen némaságban
méla merengő.

(1987–1997)

Ferenczi Enikő

Bese

(IV.)

(Részlet a *Szarvasünnő népe* című regényből)

Kincsa karján Érd is megjelent, hogy a fiát meghallgassa. Nem hitt a fülének és a szemének, holott régóta érezte azt, hogy Bese bölcs hallgatása sok mély gondolatot rejthet. Igencsak elálmélkodott azonban a szokásosnál terjengősebb és folyékonyabb beszédén. Ha nem hallotta-látta volna, nem hitte volna el, hogy ilyen is a fia: nálánál eltökéltebb a beszédben, és hogy ő ezt Égúr segítségével megérhette.

— Lehet az a baj, hogy túl hosszú ideje tart már a béke és hiányoznak a barátság kipróbálására való alkalmak. „Szélcsendben nem tudhatod meg, hogy jó-e a kormányos, mivel ilyen ítélethez zivatarra van szükséged.”

A vérrel összekapcsolt rokonság pontosan olyan, mint a vérszerződésen alapuló. És a vérszerződésre felesküdtök pedig éppenséggel olyan, mint a születéssel szerzett. Mindkettő a szeretetnek egyazon szaván szólal meg s az erőt egyesítő vér köti őket össze! A vérszövetség esküje pedig így hangzik: „egymással fogunk élni, s ha kell, egymásért meghalni.” Ezt soha többé ne feledjétek! — Utolsó szavait nagyon nyomatékosan ejtette ki, minthogy a befejezéshez lejtettek.

A nemzetség férfiai mélyen magukba néztek és megpróbáltak minden bántó, ártó gondolatot kitörölni a szívükből. Örömmel és önszántukból tettek, mert érezték, nagyon megkönnyebbülnek tőle. Egyaránt jó testnek és léleknek. Mintha a megtisztulástól valósággal újjáélednének!... Végezetül az igazak, a szomszéd falu meggyanúsítottai helyett, békejobbot nyújtottak a kételkedőknek!

„Lám, mégsem hozott bajt a fejemre a szarvasbika iránti tiszteletlenségem. Sőt, mintha áldás kísérné éppenséggel”, gondolt vissza Bese immár megkönnyebbülten a korábbi tépelődésére. „Ejsze, Nimród lépett közbe érettem Égurnál, hogy a szarvasbikát kiengesztelje, mert a jónak mindenképpen győznie kell a rossz felett! Különben, hogyan is lehettem volna képes erre a szokatlanul hosszú beszédre?”

Vérszerződéssel választott barátja, Tas hangja is felcsendült nemsokára. Hangosan adott hálát az Egek Urának, amiért Bese összefogta a nemzetséget és meggátolta erényük megingását. Ezt követően felelevenítette a törzsi vérszerződést, mert nem mindegyik gyermek látott még olyan magasztos fogadalmat. Hatalmas lapátkezével az egymást követő lépéseket utánozta.

„Nagy agyagserlegbe bort öntvén hozzávegyítik a szerződő felek véré, árral megszúrván, vagy késsel megvágván kevésbé testüket, aztán belemártanak a serlegbe kardot, nyilakat, két-

élű szekervét és hajítódárdát. S miután ezt megtették, hosszasan imádkoznak és azután... a szerződő felek... isznak belőle."

(Hérodotosz IV. könyve nyomán)

Eskütlen esküvék a nemzetség apraja és nagyja.

Mintha mindenki mindenkivel szövetkezett volna.

Végezetül Tas felszólította a nemzetséget, hogy térjen vissza a munkájához s ott folytassa, ahol korábban abbahagyta. Szótlanul fejezték be a férfiak a szekerek javítását és a sarlók fenését. Mindegyikük lelkében ott mocoogtak Bese szavai, Tas mozdulatai és az eskü kiolthatatlan parancsa.

Jómaga úgy tevékenykedett közöttük, mintha semmi sem történt volna, noha az ő gondolatai is folyton-folyvást a beszédéhez tértek vissza.

„Nem ok nélkül történt mindez”, gyanította. „Most már tudom, nem vaktában került utunkba a szarvasbika. Túlon túl tündöklő volt a megjelenése és szerfölött fejedelmi az alkata. Égúr hírnöke lehetett, s a vezérség átvételét jelentette. Így aztán az sem volt véletlen, hogy elfelejtettem kiengesztelni. Még nem tudhatom, milyen áldozattal fog járni a mulasztásom. De előbb-utóbb fény derül majd rá. Hiába tépelődnek most rajta. Inkább azt kellene összegeznem magamban, ami régóta foglalkoztat: mitől vezető egy vezető?”

Úgy vélte, tisztábban láthatja a tennivalóit és a sorsát, ha a vezetői erényeket összeveti a saját tulajdonságaival. S talán jobb nemzetségfő válhat ekképpen belőle! Eddig nemigen törődött véle, de most, hogy miért, miért nem, egyszeriben az idő sürgetését érezte.

„Az egységet kell elsősorban megőriznem. Különben pártokra szakad a népem s olyanok leszünk, mint az ide-oda röpködő szélfújta levelek és nem mint a törzs egyenességéhez ragaszkodó, ágon maradt hívek.

Nem az az atyafi bomlaszt, aki bizonyos dolgokról másképpen vélekedik, mint nemzetségünk zöme, hanem az, akinek törzse testvériségében rendül meg a hite. Aki szarvasünő népéről rosszat feltételez és ennek utána rokona ellenében lép fel. Aki tetteivel nyilvánítja ki méltatlanságát, mert »a tettek hangosabban szólnak, mint a szavak.«

Akkor léptem közbe, amikor éppen esedékes volt, amikor gazok módjára kezdtek terjedni köztünk a kicsinyes és korlátolt vélekedések, amikor egyre mélyebb ékeket vertek szövetségünkbe a bomlasztó szavak. Éppen akkor, amikor még nem rendült meg helyrehozhatatlanul a közösségünk egyensúlya. Pontosan akkor, amikor a rossz visszaszorítására mindenképpen cselekednie kellett már valakinek.

Ekképpen beszédem ereje is meggyőzőbb lehetett. Leginkább az emberek néma, de helyeslő döbbenetén mérhettem le. Ezért vett testvérbarátom is azonnal a pártfogásába.

Azt is éppúgy éreznem kell azonban, hogy mikor nem szabad cselekednem. Az ember ellen dolgozik az időpont félreismerése: úgy az elhamarkodott korai, mint az elodázott kései döntés. Aprólékos megfigyeléssel, az érzékek kihegyezésével, a helyzet jó s rossz erőinek a mérlegelésével és a lehetséges következmények előrelátásával fel lehet becsülni a kellő pillanatot és ki lehet használni a kíváncsatos alkalmat. Sosem az ember előnyére, természetesen, hanem mindig a közösség javára.

Ma támadt fel bennem első ízben az a vágy, hogy vezető lehessenek. Eddig tudtam csupán, hogy apám jogán egyszer majd az leszek. Most érzem magamban az irányításhoz szükséges erőösszpontosítást, a testi és lelki megpróbáltatások fölötti szívósságot és kitartást.

Minden jó tulajdonságom megvan ahhoz, hogy zökkenőmentesen folytathassam apám munkáját. Beszédem óta máris a nemzetség fejének érezhetem magam. Mindenki elfogadott annak és testvérbarátom is megerősített új minőségemben. Semmiféle büntetendő gőg nincsen ebben. Eddig az apám iránt érzett tisztelet és a szokások köteléke nem engedett cselekedni. Szemmel látható azonban, hogy atyám nem képes már a nemzetség vezetésére, összefogására. Az őszek tanácsára támaszkodva nekem kell helyette hamarosan kézbe venni a dolgokat.

Hisz napnál világosabban érzem, valamiféle sorsformáló folyamat kezdődött el, de amíg a jövő nem körvonalaódik kellőképpen, addig elsősorban az egységet kell ügyelnem.”

Munkájuk végeztével Bese a karám mellett marasztalta a férfiakat. Leányát kérte magához és súgott valamit a fülébe.

Térült-fordult Pirka és nemsokára a bujdosó *serleggel* meg egy mézsörös tömlővel jelent meg.

Jól ismerte a leány a kelyhet. Gyermekkorában, amikor senki sem volt a közelében, ki-kivette a zsákból, forgatta a kezében, gyönyörködött benne. Egy Fehérváron letelepedett szkíta ötvösmester kezéből került ki az ünnepekkor kézről kézre járó ezüstpohár. Azért volt annyira hűséges rajta az ábrázolás.

Két szkíta emberpár. Ruházatuk, hajuk-szakálluk aranyból készült és népük viseletét tükrözte. Annyira aprólékosan és pontosan volt megmunkálva, hogy különbözött egymástól az ingük és a nadrágjuk mintája. Még a hajuk és szakálluk szálai is különváltak. Az egyik pár szembe ült egymással és kezeik a puzdráikon nyugodtak; a másik, szintén egymással szemben, egy kost nyúzott térdepelve. Aranylott a kos gyapja. Kiterjesztett szárnyú apró kerecsenek díszítették a füleket, amelyek ezüstszegekkel voltak az edényhez illesztve.

Számtalanszor kitapogatta már mutatóujjával a szépen kikalapált felületet és az aljára vésett jegyeket:

Ü K S E

Mielőtt a zsákba visszatette volna, mindannyiszor a szájához emelte. Áhítattal csukta be olyankor a szemét, mert azt képzelte, hogy szarvasünő forrásvízzel hígított vérét issza...

Áldomással szerette volna Bese megpecsételni a helyrezökkent békességet, a visszaállt egységet. Ünnepelesen akarta az emberek tudtára adni, hogy továbbra is mindenki egyforma a szemében és hogy ezután sem tesz különbséget közöttük. De elvárja tőlük, hogy emlékezzenek a szavaira és soha többé ne forduljanak a saját atyafiaik ellen. Nem szabad vízzé válnia a törzset egybekapcsoló vérnek!

Mindnyájan leültek a valamikor réges-régen odahordott kövekre.

Magasan süttött a nap az égen. Amíg a pohár körbejárt, egy-egy regősének rögzítette eseményről emlékeztek meg. Elég volt egy-két szót ejteniük róla, hogy mindegyikük ugyanúgy idézze fel a történetet.

„...hiába kérte Dáriusz a szkítákat, hogy ütközzenek meg a seregével, ha erősnek tartják magukat; ha pedig nem, akkor vizet és földet vigyenek néki ajándékba, hogy megtárgyalhassák a békefeltételeket. A két holdfordulónál is hosszabb idő után nagy ínségre jutott a perzsa sereg. Amikor a szkíta fejedelmek tudomására jutott mindez, hírnököket szalasztottak a perzsa királyhoz. Madarat, egeret, békát és öt nyilat küldtek véle, de semmit sem üzentek. A perzsákra bízták a küldemény értelmének a kibogozását. Maga Dáriusz úgy vélte, a szkíták alávetik néki földjüket és vizüket. Hamarosan be kellett azonban látnia, hogy annak a tanácsadójának volt igaza, aki az ajándék értelmét ekképpen fejtette meg: „ha nem váltok madarakká, hogy az égbe repüljete, ha nem váltok egerekké, hogy a föld alá bújjatok, ha nem váltok békává, hogy a mocsarakba ugorjatok, akkor nem fogtok hazatérni, síjgatván ezen messzire lövő és mindig célba találó nyilainktól.”

(Hérodotosz: IV. könyve nyomán)

A kézzől kézre és szájról szájra járó *serleg* komorságot oldó, derűt fakasztó édes tartalma és *törzsük történetének s törvényeinek egybehangzó megidézése* újra összeforrasztotta őket.

Lélekben megerősödve, jókedvvel tervezgették az aratást és a bőség napját.

Kozma László

Vízimalom

Csíkszék, Kászon, Csobotfalva
S Újfalunak csobog malma.

Hajtja patak sodró árja,
Öreg molnár a gazdája.

Megőrli a nép kenyerét,
Ünnepnapra legyen elég.

Csillogásán patak-útnak
Gyermekei messze futnak.

De az öreg malom járja,
Szívritmus a dobogása.

Arra vár, hogy visszajönnék,
Öröm-búzáat megőrlönek.

Hogy kisüljön friss kalácsa
Húsvéti feltámadásra.

Menasági rétek

Híresek a menasági rétek,
Sárgája az arany pipitérnek.
Búzamező ahogy szélben hajlik,
Mint az égbolt, mikor meghajnallik.

Híresek a menasági rétek,
Kemény kaszapengés itt az ének.
Visszacsendül rá a Fiság völgye,
Zúgjon habja bánatra, örömré.

Híresek a menasági rétek,
Tarka virág nyílik itt tömérdék,
Mely bimbóját fehérén kibontja.
Nem vágyok, csak egyetlen szíromra.

Híresek a menasági rétek,
A hegyoldal ahogy messze kéklett.
Ködfátyol hull távoli hegyekre,
Páros csillag ragyog fényesedve.

Juhnyáj

Mint gomolygó felleg, a csapat,
Előtte a kutyák hatalmasak.
Dörgő hangon egy-egy felugat,
Megvillantják villám-fogukat.

Övék a nyáj! — A rabló elszalad,
Medvét űznek és farkasokat.
Mert megvédik, s bár árnyék éjbe nő,
Támadásra nincsen vakmerő.

Tej csordul a csillanó úton,
Csöndes a táj, csupa nyugalom.
De a szemük lobbanó parázs,
Mutatja, hogy virraszt és vigyáz.

Tavaszwáró

Ne félj, szívem: a Maroson
Új fény fakad hamaroson.

S mely bánatunktól iszapos,
Friss nótát csendít a Szamos.

Szikrázó bicikliküllő:
Karikázik a Küküllő.

Magasban fészkelj

Magasban fészkelj, mint a madarak,
Ne érjenek ragadozó vadak.
Álmodat, a halványkék erest
Színes tojások jövőjébe mentsd.
A szívdobbanás alig hallható,
De tojás mélyén kopogtat a szó.
És fölszárnnyal csillagokon át
A szabadság, mely kimondja magát.

Szobor a Kárpátokban

A Kárpátokban fönt egy szobor van,
Kő-ajka néma, szótlan.
De a keze egy kürtöt szorít,
Arany zengés alvó érceit.
És tavasz jó, dörgéssel teli,
Ha a kürtöt ajkához emeli.

Csatáné Bartha Irénke

Hatvan éved lombkoronája

(Cseh Károlynak a 60.-ra)

Tudom: a Bükk szerelme éltet,
hozzá igazult bánatban is lépted,
szavak varázsa, versvilágod fénye
ékes gyöngykoszorú e táj fejére.

Vigasztalannak vigasz vagy,
ábrándos lelkek reménye,
s ha kell, visszhang, partnak ütődve,
csengő-bongó ének e táj szívében.

Kilombosodott hatvan éved fája,
madárdal fészkel ott, új tavaszra várva,
s hiába huhognak baglyok, ölyvek,
voltál és maradsz a Pirkadat őre.

Ki szárnyakat kapott, nem ragadhat sárba,
hangyalétből szárnyalsz sasok magasába,
pásztázni a tájat, s ha vihar közeleg,
mint bölcs párkák, gúzsba kötöd a szeleket,
ne dorbézoljanak itt fagyos telek.

Életed tarka képek sora a vásznon,
tűzhelynyi parázs tekintetek bűvkörében,
álomkertedben múzsák dalolnak, pacsirták, rózsák,
vigyázz, vad indák szépségüket meg ne fojtsák!

Tudom, elmúlt már hatvan nyarad bája,
de kilombosodott a bölcsesség fája,
lobogjon sokáig versvilágod fénye,
e hangzavarból kicsengő tiszta hangok reménye.

2012. december 6-án

Eltűnt nyomok a hóban

In memoriam Cseh Károly

Eltűnő Nap fénye a havas táj felett,
de mosolyod melege még itt kereng,
sokáig emlékezünk rá,
meghódította a szíveket.

Szegényebbek lettünk, Te álmaid
varázsszőnyegét terítetted lábunk elé,
csendes hittel lelkünkre
gyöngysújtásos szavaid.

Visszhangjuk fáj, hiányod büntet,
minden versed angyali üzenet,
fényre nyíló ablak, melyen
a jószág, a szépség ránk tekinthet.

Most sírva emlékezünk
elpazarolt kincsünkre,
mit Isten adakozó ujjá
közénk hintett.

Lásd, riadtan keressük
szánod nyomát a hóban,
s az elsuhanó angyalszárnyakat,
árván, kifosztottan
bedeszkázott a csend fala...

De „a Lélek él!”, itt jár közöttünk,
éjsötét utakon arcod aranypírt izzad,
hogyan belelássunk a Csodák rejtekébe,
miknek bölcs tudója, apostola vagy.

Már sápadtabb színekkel jó a Hajnal,
díszes pártájából egy sugár kiesett,
de odafentről sziporkázó fényjeleket
egy mosolygó csillag adakozón hint,
s a borsodgeszti úton tavaszok fölpárálló
hitével egy bodzaág jóféle csendre int...

2013. január 9.

Elekes Ferenc

Dániel

A hozzám hasonló korú bözödi emberek bizonyosan emlékeznek Dánielre. Már akik még élnek azok közül Bözödön. Azért sem felejtethetjük el az ő nevét, mert a szent könyvekben is lakik egy Dániel nevezetű próféta, s ezek a bözödiek roppant járatosak voltak a szent könyvekben. Még nálamnál is jobban eligazodtak a bibliában. Pedig ők még azt sem tudhatták, amit én, például, hogy Kolozsváron melyik fertályban található a teológia.

Voltak napok, amikor föladatomból volt meglátogatni egy-egy bözödi családot, hogy megtárgyaljuk a gyermekük magaviseletét és a tudományokban való haladását. Egyszer, amikor egy szülő megtudta, hogy főleg a magasugrást és a nagyszünetet tanítom a gyermekének, pálinkát tett előmbe, s azt kérdezte, én vagyok-e az a Dániel, akiről különös hírek terjednek a faluban. Mondtam, hogy én eddig még soha nem voltam Dániel és előreláthatólag nem is leszek. Azt mondta erre, ezeken a Dániel-féle, Bözödön feltűnt embereken nem lehet eligazodni. Legtöbbször ott lehet látni őket a kocsmai italozók között, megfordulnak a községházán s az iskolában is. Ezekről az is kitelik, hogy végignézzék, mit csinálnak a gyermekek nagyszünetekben, s talán a magasugrást is kipróbálják. Úgy látszik, a Dániel mind próféta természetű emberek. Elvegyülnek a nép között és tanítványokká akarnak tenni minden népeket. Ahogyan meg vagyunk írva a bibliában.

Az erős pálinka, vagy tudományom fitogtatása készíthetett, de azt mondtam erre, Máté 28. És úgy kezdődik, hogy elmenvén, azért tegyetek tanítványokká... Ez pedig nem Dánieltől származik. Hanem Jézustól. És ez a Dániel jóval Jézus előtt élt. Ebből kifolyólag ő nem lehetett Jézus tanítványa, s nem is mondhatott affélét, hogy tegyetek tanítványokká minden népeket.

A házigazda jól megnézett magának. Még töltött az erős pálinkából, s azt mondta nekem, maga ennél a mi, bözödi Dánielünknel is Dánielebb. Hát maga honnan tudja, melyik próféta mikor élt, s melyik mit mondott? Mert az ilyen dolgokat csak a papok tudják, nem pedig azok, akik a magasugrást tanítják Bözödön. Mondom erre, ez nagy tévedés, mert én a nagyszünetet is tanítom, nem csak a magasugrást. Mégpedig lelkesedéssel. És erre azt mondja a házigazda, neki roppant gyanús, ha valaki eljön Bözödre nagyszünetet tanítani. És ez az ő Dánielük is roppant gyanús, akit állítólag a rajontól küldtek közéjük. Mert annak semmi dolga nincs a faluban, csak jön, megy és érdeklődik a népek felől. Hogy miképpen gondolkodnak a bözödi népek. Főleg a főnálló rendszer felől. Az ő Dánielük a múltkor még valami rozsdás szegeket is kért a gyermeküktől. Nem lehet tudni, mire kellettek neki azok a rozsdás szegek, mert már nem divat a keresztrefeszítés... Mondom, azokat a szegeket nem a maguk Dánielje kérte, ha-

nem éppen én. És én sem kértem, csak megemlítettem, hogy ha lenne szegünk és kalapácsunk, meg is tudnók javítani az iskola udvarán omladozó közös budit. És meg is javítottuk. Azokkal a rozsdás szegekkel. Erre valamennyire megnyugodott a ház ura, de azért megkérdezte, mégis, ki lehet az az új Dániel, aki az ő vallásuk felől is tudakolódik. Hogy ők hívők-e, vagy nem hívők. Mondom, ez a maguk Dánielje egy alacsony, kerek, békességes ember, semmi hitványságot nem hallottam róla. És nem is lehet hitvány ember, mert szereti a pálinkát, s a Teréz tanítónéni kompótját is szereti. És szokott beszélni a jövőről is. Arról, hogy szép jövőjük lesz a népeknek Bözödön. Szerintem neki épp az a hivatása, hogy a jövőnkéről beszéljen a népeknek, mint amiképpen a szent könyvekben lakó Dániel is szeretett a jövővel foglalkozni. Erre a ház ura szólt a feleségének, hozzon még egy üveg pálinkát, mert a mi beszélgetésünk mezején jókora dombra értünk, ahol nekünk nem árt elidőznünk.

Aztán föltette a kérdést, hogy ha ez az ő Dánieljük a jövővel foglalkozik Bözödön, szokott-e jósolni is. Mert a szent könyvekben lakó Dániel próféta híres jó volt. Egyedül ő tudta megjósolni, mégpedig egy álom alapján, hogy a király országa össze fog omlani. És azt is megjósolta, hogy élete végén a király fűvet fog enni, s mint barom, úgy fog meghalni. Mondom ennek a derék embernek, nekem ez a domb igen magasnak tűnik, szálljunk le róla a beszélgetésünkkel. Már csak azért is, mert én sem látom tisztán a jövőndőt, s ami engem illet, meglehet, az életem is ettől a maguk Dánieljétől függ. Mert úgy hallottam, újabban ez a Dániel az én származásom felől is nagy buzgalommal érdeklődött az iskolában. Pont olyankor, amikor én nem voltam jelen, hanem a nagyszünettel voltam elfoglalva. Na és, mi van abban, ha érdeklődött, kérdi a derék ember. Talán nem elég jó a származása? És nem taníthatja azt a nagyszünetet? Mondom, épp az a baj, hogy igen jó az én származásom. Azért is tanítom a nagyszünetet. És a magasugrást. Az a helyzet, hogy rólam kiderítették, király vagyok...

A ház ura azonnal szólt a feleségének, hogy nekünk több pálinkát ma már ne töltsön. Pedig még hozzá akartam tenni, hogy csak otthon. A kapunkon belül.

Albert-Lőrincz Márton

(nem vennék el senkitől)

csak egy picivel szeretném
nyugatabbra tolni a partjelző vonalat
délebbre az alapvonalat
keletebbre a napkeltét
és északabbra a telet
így okoskodik mindenki
aki az anyaméhből kilépett
én is
nem többel
csak annyival szeretném
nyugatabbra tolni a partjelző vonalat

délebbre az alapvonalat
keletebbre a napkeltét
és északabbra a telet
amennyit be tudok futni a nap alatt
nem vennék el senkitől
bár egy arasznyi kincset
sem lincset sem bilincset
(tüzem elég ha engem éget)
csak magamat adnám hozzá
száradó fénykötélen

(karácsonyi havazás a parkban)

hó-pernye táncol a levegőben
lent ölet tárja a gyertya fénye
arcomba cikkán vállamra ül
a pernye óriássá remekül

a gravitáló hóhullás csendje
vállamra ül a hó-pernyében
innen bár sűrű a havazás
messzebbre tekinthet a látás

angyalka villan
gyertyákat gyújt ma
fenyőcskét ölel Edison álma
úgy villószik mint gyertya lángja

a télifákon a havas parkban

bámész emberek szürke raja
(az utca szapora forgataga)
forog-sürög
a nagy csodát várja
(mi az? ki tudja?)
lángot szaggatva

tán nyomot hagyna léptem a hóban
sétálni kedvem szegetlen (volna)
ha annyi báva csizma tolongva
bele nem tapos a karácsonyba

Lenn a dűlőn

világra jössz
a mamának így van kedve
belefekszel egy korhadó testbe
bársonybőrt öltesz magadra
szépet foszlóst rongyosat

olyat hogy benne magadat
ezrek között is fölismerhesd

ez lenne
ez az élet rendje

szárnycsapásába örvény téved
így megy a világ sora véled
ha behulltál az egylevésbe
világra jöttél
nem is kérted

de észrevétlen (csak pillanat)
akár a villám a felhős égről
pattog rólad a sejtszövet
sok apró perce az első perctől
amint hagyták
amint élted

csillagok közt fönn az égen
(azt gondolom
mindig így lesz)
kirakodik minden-minden:
csecsebecsék
fontos dolgok
visszanézhetsz
úgy se látod
lenn a dűlőn esthomályban
csillaghullás
eltakarja

Tölcsérpróba

(In memoriam Szilágyi Domokos)

1.

adva a levés a születéssel
kőbe faragott életeddel
az élet kéj az élet bánat
húsba hasító nem kamu
tánc ha járod nem halál
tűbe fokozott vékony cérna

vitatkozik a nász a gyásszal
s fut a tekintet szerteszét
firtat tapogat szembenéz
föl kellene fogni a levés okát
s mondani érte egy imát

(„uram, taníts minket imádkozni”
és hány esztendő kell)

közben persze szárnyára emel
a titokzatos egyszeriség

2.

szárnyal olykor az ima
ha megtanultad
s fohászkodsz is ha kell ha segít:

„Add látnom, élő hatalom,
kínjaimat ravatalon.”

3.

adva a levés
adva
ehhez valami kell még
és mindig több a kellék
és egyre több a csapda
ó vess magadra
számíts magadra
kínjaid fektesd
magad ravatalra
ne hagyd magad

4.

„ne nyúlj hozzám, mert meggyulladok”,
ne gyújts gyertyát mert ellobbanok
ne szíts tüzet mert megvakulok
engedd bár azt amit akarok
nem hagysz játszani belehalok
gyúrhatok bábnak komoly vagyok
„add látnom, élő hatalom,
kínjaimat ravatalon”

5.
arcodon kiült a fintor maszkja
költő jaja a kirakatban

akár egy síró bölcső a tájban
adakozó és ringatatlan

(ének a dombon)

(ad sz. d.)

rászáll a sas a faágra
súlya az ágat lehúzza
mint dús koronája
mint tömött virága
mint a gondban hízó
fényszikasztó lárma

gyí te fakó élet
drága mókuserék
dombon lombot vető
kolozsvári nagyfa
költőnek mostoha
költőnek ajándék

ott rád esteledik
rád vetülő árnyék

ó költők költője
hogyan van az hogy nincsen
éles szemű sasból
hogyan lesz halott isten

maradni bár vágytál
szárnyszegetté lettél
sas kapott utánad
röpített az égbe
csak a testet hagyta
nagy fák árnyékába

(levél egy gyermekkori barátomhoz)

kocogni kéne barátom gábor
hetente legalább kétszer
ajánlom
magamnak is naponta mondom
el kell jutni a szívveréshez
almát dugni az üres zsebbe
hogyan mikor leülsz a pad szélére
vagy a kutyaürülékes fűre
(ott van a padka az ér falán
a téren minden csak mutatvány)
vitamint kenhes az oxigénre

néhány percig a padon ülhetsz
vigyáznod kell mert megszédülhetsz
oda lustulhatsz meg is hűlhatsz
és vidd magaddal az asszonyod
tulajdonképpen ő szokott
előállni az ötletekkel
noszogat hogy megint ma reggel
kocogni kell az éjt pihentem
nincs semmi ok a lustaságra
évek égnek az ér falára

P. Buzogány Árpád

Nem is kereslek

Kikoptál lassan az életemből,
ritkán jutsz eszembe, s még ritkábban
látlak, göndör hajad nem álmodom
s nem is kereslek az éjszakában.

És mesél nekem másról, magáról.
Hogy kedvelem, azt régóta tudja.
Néha elképzelem, vajon milyen
lenne vele a szenvedély útja...

Helyetted egy barna, halk beszédű
lánnyal üldögelek késő este
a kávézóban, akiről tudom,
a szerelmet nem velem kereste.

Ilyenkor eszembe jutsz, a hűvös
bőröd, langyos szájad, pohár borok,
éjfél utáni beszélgetések,
mikor a világ körülötted forog...

Nem engem — valaki mást kerestél,
napjaimból hát eltűntél lassan
s én nem vágyom már, hogy ezután is
göndör hajad párnámon láthassam.

Hiába nyíltak

Holdunk felhőkkel vegyül,
az este langymeleg,
hiába nyíltak rózsák,
mikor nem ismertelek.

Szél jár a nagy fák fölött,
visszhangja nincs a szónak,
mikor melletted vagyok,
csendbástyák szétomolnak,

apró fények serege
az éjszakára támad.
Elszabadult dallamok
izzítják retinámat,

hogyan te, csupán te legyél
egyetlen látvány nekem —
téged csodálni vajon
kiknek is segédkezem?

Bodó Márta

A fel nem adható város

A fel nem adható város a fejünkben él. Amit nem akarunk feladni, jóformán nincs is, mi még látjuk, mert bennünk a múlt s mi a múltban. Gyermekeink és unokáink csak tiszteletből nem nevetnek a szemünkbe, amikor megőrzendő épületekről, feljavítandó emlékhelyekről beszélünk. Se ház, se emléktábla, a temetőből, a levéltárból eltűntek emlékeink. A lábunk a fűszálra ereszkedik, de mint a kísértet lépése nyomán, a fű nem simul le, azonnal felemelkedik: léptünknek nincs súlya.

Nincs helyed a temetőben — hirdette kihívóan ronggyá olvasott kamaszkori könyvünk címe. Ki hitte volna akkoriban, hogy ez a teljesen abszurdnak ható cím a valóság: a temetőben nincs hely, ha eltemetnek is oda, nem marad nyoma; a fejfára látszólag felkerül a nevünk, de mint a fűszál a lépésünk nyomán, az emlékoszlopon másnak a neve marad bevésve. Talán a csontunk, a porunk sincs már ott a rög alatt, az is elköltözött a csupán a képzeletünkben lévő, a fel nem adható földi városból a még meglevő égibe.

Óda az életről

Kölyökkutya az udvaron, fehér bundája szürke, benne élősködők, barna lerakódás, bűzös rétegekben. Folyton vakarózik, néha nyivog bele. Aztán eszik, szalad, játszik, majd összerogy és alszik, megfontolás nélkül és a létbe vetett ösbizalommal akárhol és mindenhol, mint akinek nem eshet baja. Pedig forgalmas nagy udvar ez, autók parkolnak, emberek százai masíroznak át rajta. Anyja sehol, hogy megóvjá, szájában odébb hurcolja, nyalogassa, tanítsa. A kiskutya veszélyről mit sem sejtve ott alszik el, ahol az álom elnyomja, pici fehér alakja belevész az udvar kövébe, a folyosó padlózatába, csoda, hogy még nem léptek rá. Mit sem sejtve a létben rá leselkedő veszélyekről, rövid eddigi élete fő problémája az evés, ebből a konyhásoknak köszönhetően kijut neki, és a kínzó viszketés, amellyel senki sem törődik. A kapus vizsla szemmel, szánakozó arccal megáll fölötte, tenni azonban nem kíván semmit se tenni, eszébe sem jut, hogy lehetne, porok és cseppek nagy választéka áll rendelkezésre, csupán egy állatorvos kellene, hogy a szükségeset, a hatásosat felírja. Embereink fatalista, pár perc szemlélés után felénk fordulva komor arccal, mint maga a jóisten, megfogalmazza az ítéletet: ennek valami nagy baja van... Arcán, hangjában némi szánalom mellé a lemondás vegyül: ő már halálra ítélte a csöppséget, aki anyja nélkül elesett, kiszolgáltatott, az ember törődésére vágyik, de láthatóan az ember visszautalta őt a nagy természet hatáskörébe: ha mégis megél, életre volt ítélve. Csakhogy, ágaskodik fel bennem az életöszton és a tehetetlen harag, esélye sincs, csupán a reménytelen és értelmetlen és fölösleges szenvedésre. Elkeseredetten pró-

bálok a lelkére beszélni: be kellene kenni valami szerrel... Ő már eldöntötte, a kutya vagy meggyógyul magától, életképességét bizonyítandó, vagy ez volt a sorsa. Tenni nem kell semmit, a meccset a természet játssza le. Elkésérít a balkáni életszemlélet, a konyhás asszonyhoz fordulok: hiszen enni ad neki, bizonyára szánja hát. Cseppek kellenének neki, a hátára lehet cseppenteni és kimúlnak az élősködők, beszélek a lelkére némi szakszerű információt is nyújtva. Üres szemmel néz, hall, de nem ért. Az egyetlen esély, ha magam ragadom torkon a sorsot. Jelzem az asszonynak, valószínűleg magammal viszem a kutyát a 70 kilométerre fekvő nagyvárosba. Felderül az arca, vigye, lelkem, van itt nekünk elég. Míg csomagolunk, most ő beszél meggyőzően a lelkemre: tényleg sokat vakarózik szegény. Néhány telefonhívás, otthon az állatorvos a rendelési idő végeztével is fogad, hiszen a kis tömbházlakásba kell vinnem az ebet, ahol már néhány lusta kandúr él, nem töltheti meg őket a bolháival. Utastársaim lelkesen ölelgetik a kicsit, aki álmosan fészkel magát a meleg női ölekbe, amelyekbe régóta — kis élete néhány hetében — vágyik, de ahová sosem juthatott. Fészkelődik, majd fejét-lábát lógatva álomba merül. Pont mint a csecsemők, nevet rá kisgyerekes utasom. A mikroszkóp mondja ki a végső diagnózist: szőrtetű kínozza, egyszerű befújás máris enyhít a tüneten, enélkül azonban kínos élet várna rá, különben egészséges, szép házőrző válhat belőle, teszi hozzá elismerően a szakember, pénzt se fogad el a beavatkozásért. A megmenekült halálraítéltebeli délutánra visszatér az életöröm, a polcra lekerült plüssfigurát büszkén hordozza körbe. Élete sínre került: a konyhában ötóránként várja az étel, szőre percről percre fényesedik, szeme csillog. Az élet győz, mert az élet élni akar, erősebb embernél, állatnál, lemondásnál, reménytelenségnél. Mint bűvópatak találja meg az útját a véletlenül át a lehetőségig. Az élet, az élet, az élet.

Pállfy Tamás Szabolcs

lelki tréning

(Florus Krayne és Sietse Visser szupervizoroknak és csoporttársaimnak ajánlom)

töprengő lélekkel Bitára érkezünk
szomjasok vagyunk s csendre éhesek
hajrá tempóból most lazára váltunk
bár már rég nem vagyunk tizenévesek

holland trénereket viszontlátni jó
évi lelki tréning sok-e vagy kevés
kortyoljuk a kávé szürcsöljük a szót
templom szomszédságban kell az ébredés

közösségi házból papilakra át
úgy segítek neked figyelek terád
meghallgatlak értlek nézlek követlek

lélekápolásban többen követnek
erdélyi társaim rövidül a nap
aki sebzett gyógyít úgy lesz boldogabb

Marosszentgyörgy, 2012. szeptember 30.

Kiss Lehel

Jön a vihar

Vihar jön a Meszes felől
Tüzes lovon, hadszekéren,
Visszahozza ifjúságom,
Visszahozza hetven évem.

Hetven évem hozza, hozza,
Földbe döngöl hajló fákat,
Jön a vihar Meszes felől,
Dala élet, dala bánat.

Hosszú bánat, rövid élet,
Villámot szór rőt patkója.
Vihar jön a Meszes felől,
Ifjúságom visszahozza.

Visszahozza, ha elvitték,
Sóhajtozik, reszket a szél.
Jön a vihar Meszes felől,
Estére már ide is ér!

Hét szép lányok összeültek

Hét szép lányok összeültek,
az ég alá települtek.
Mind a hétnek tű kezében,
piros fonál, s kezdtek szépen
varrogatni — ügyesen.

Kezüik alatt puha párna-
hajra nőtt hét szép világfa,
míg hímeztek, varrogattak,
aki jó majd — csakis annak —
lány vagy fiú képiben.

Hét világfa hét szép ága
hegyén ül hét kismadárka.
Kismadárkák lenge szárnyán
pirossal varrt, szép szivárvány
pendül ének-ékesen.

Indázkodó, piros ének
lajtorjája vászon égnek
támaszkodik, nő a Napba,
Hold ölébe, víg tavaszba,
s nem ér véget sohasem.

Hollótükör

A hollótükör ébenfekete,
És nő folyton, mint sülő kenyér.
Nincsen nyele, sem cifra kerete,
S nincsen benne semmi se fehér.
A hollótükör ébenfekete.

A hollótükörben lakik a „Kár!”
Rávetül az égre, hét határra.
Elkerülné minden nagy madár,
S megtaposná minden kismadárka.
A hollótükörben lakik a „Kár!”

A hollótükörnek nagy szárnya van.
Mély szedererdőkön gázol át,
Margarétás rétek fölött suhan,
Átjár házat, hegyet, óceánt.
A hollótükörnek nagy szárnya van.

A hollótükör egyszer eltörik,
Ezer s ezer szilánkra pattan,
És nagy szárnyakat bont majd mindenik,
És „Kár!” zeng mindenik darabban.
A hollótükör egyszer eltörik.

Szentbenedek

Mállik a domb. A magasban
sóhajt a kút, a lakatlan,
tág vendégszobák.
Zizzen a tornyon a széna-
fű, s perceg egy kicsit még, ha
már a szű se rág.

Nem jó már vissza a gólya,
a rontás őszi bozótja
itt mindent benőtt.
Nincsen remény itt, ha volt is;
Nem áll, csak két unikornis
a kapu előtt.

Egymással szemközt leülve
mi járhat szép kőfejükbe',
Istenem, vajon?
Leszálló esti homályba
tekintnek vacogva, fájva,
jaj, fájva nagyon.

Szunnyad a gesztenyesor már,
lent, a Szamosban a zsoltár
ritmusa bágyad.
Bágyad az ég is, a Hold is;
Csak az két unikornis
őrzi a várat.

Nagyanyó

Nagyanyó végtelen buta.
Nagyanyó el akar menni.
Nappal elalszik a széken,
éjjel meg nem tud pihenni.
Fél bekapcsolni a tévét,
s állítja, nem tud jól enni.
Nagyanyó meg van tompulva.
Nagyanyó el akar menni.

Nagyanyó mindent csak elront.
Nagyanyó Apót siratja.
Fűteni csak érte kell már,
s itthon ülünk — csak miatta!
Nem tud már egy jó mesét se,
alig van egy kicsi haszna.
Nagyanyó több kár, mint haszon.
Nagyanyó Apót siratja.

Nagyanyó mindenütt ott van.
Nagyanyó sohase hal meg.
Köténye sarkával játszik;
Nagyanyó vásott egy gyermek!
Belakja a levegőt is.
Ki Nagyanyót vállal: balek!
Nagyanyó mindenütt ott lesz.
Nagyanyó sohase hal meg!

Mester Györgyi

A sajt

Tudta, zűrös hét vár rá, hiszen tavaly is, amikor náluk „nyaralt” a neje húga a pereputtyával, szinte semmire se jutott a saját munkájával. Muszáj volt sok időt velük tölteni, ügyes-bajos dolgaikat, beszerzéseiket intézni. Egyébként a családdal nem volt különösebb gondja, mindig is jól megfért a felesége rokonságával.

Nem tévedett, bejött az elképzelése. Egyik nap neki, másik nap a feleségének kellett kíséretetnie a vendégeket, de még a gimnazista nagylányt is befogták, hogy a szomszédos városka múzeumában kalauzolja őket. Tavaly ugyan jártak már ott, de a kicsik idén is ragaszkodtak hozzá.

Hasonlóképpen elodázhatatlan, sarkalatos pontja volt a programnak a helyi sajtuspecialitás beszerzése, mert abból vittek tavaly, és mindenkinek nagyon ízlett. Még a nyolcvanéves mámi, sógornője anyósa is megkedvelte a nagy lyukú, fanyarkásan sós sajtkülönlegességet, mivel kevés fogával még el tudta harapdálni. Az idős hölgy idén ugyan már nem jött, mivel közben ágyhoz kötött beteg lett, de a sajtra feltétlenül számított, és — állítólag — azt üzenté, addig nem akar meghalni, amíg a kedvencéből még egyszer nem evett.

Ezen a héten azonban, mintha az egész világ összefogott volna ellenük, a piacokról eltűnt a keresett sajt. Még önszorgalomból is utánajárt, felvette a barátaival a kapcsolatot, segítenének beszerezni a sajtot a már hazafelé készülődő vendégeiknek. Azonban itt is, ott is csak azt lehetett hallani, hiánycikk most ez a tejtermék, sok volt a külföldi, felvásárolták a teljes készletet. Már a helybelieknek se jutott. Ekkor, a huszonnegyedik órában, mentőkötelet dobott neki a Jóisten. A gazdaboltban kezdett szokásos, reggeli bevásárló körútja során véletlenül belebotlott egyik régi katonatársába, nem tudtak elmenni egymás mellett szó nélkül. Főként nem szomjasan, ebben a tikkasztó nyári melegben. Beültek hát sörözni a közeli kerthelyiségbe. Szó szót követett, mígnem az került terítékre, hogy kinek milyen gondja van a családjával. Ő nem panaszkodott, jól kijönnek az asszonnyal, a gyerekekkel sincs gond, csak hát a távolabbi hozzátartozók. A nej pereputtya. Még a jó viszonyban lévő rokonok közt is megesik, hogy akaratlanul is egymás idegeire mennek, megoldhatatlan problémát okoznak a másiknak. Itt van például ez a mostani eset — mondta. Én vegyem a lelkemre, hogy otthon az öreg mámi utolsó óhaja nem teljesül, mert mi ideki, Zetelakán nem tudunk neki a kedvenc sajtjából szerezni?! Hát akkora a baj? — kérdezte a barát. Miféle csudasajtot keresel te, amit beszerezni képtelenség? Erre ő elpanaszolta, hogy kereste, kutatta, már akár le is pénzelt volna valakit, ha pult alól, vagy bármi más módon szerez neki, de semmi fogatja. Lejárhatja a lábát, a sajt eltűnt a föld felszínéről, és holnapig, a rokonok indulásáig, már bizonyára nem is kerül elő.

Azt a nagy lyukú, fanyarkásan sósat keresed ilyen nagy vehemenciával? — kérdezte ismét a barátja. A nővéremék is csinálják, ma délután épp látogatóba

ígérkeztek. Megtelefonálom, hogy hozzanak egy darabot, és rögtön át is ugrom vele hozzátok. Azt sem tudta, hogy köszönje. Mégsem esik csorba a becsületén, mert az asszony már azt is feltételezte, talán nem is akarja igazán azt a sajtot megszerezni...

Nem is volt otthon, csak este mondta a felesége, hogy a barát meghozta a sajtot, és betették a hűtőbe. A sógorasszony nagyon örült neki, ő meg többször is elmondta, hogy aztán nehogy ott felejtsek a fridzsiderben, mert az már jóvátehetetlen hiba lenne. Mit is szólna odahaza az a szegény, kívánós mámi, ha nem kapná meg az ő kis sajtját!

Régen aludt olyan nyugodtan és gondtalanul, mint azon az éjszakán. Még reggel is, mielőtt elindult volna a gazdaboltba, két csók között odasúgta búcsúzkodó sógorasszonyának: a sajtot jól eltettétek, nem fog megromolni?! Nem, ne izgulj, szóltam a Józsinak, hogy tegye be a nagytáskába.

A bolt után még beugrott a henteshez, egy kis dagadóért, úgy gondolta, jó lesz vacsorára, bár a napokban, a vendégek miatt elég sok húst ettek, megevett volna már valami tézstafélét is, mondjuk sajtosat. Azt nagyon szereti. Az asszonynak is eszébe juthatott volna. Na de ebben a sajthiányos időszakban? Nem várhatja el tőle, hogy még erre is gondja legyen.

Mire hazaért, alaposan megszomjazott. Első útja a hűtőhöz vezetett. Ahogy benyúlt a tejesdobozok mögé, hogy a kedvenc sörét kivegye, meghűlt benne a vér. Ott volt a sajt. Kicsit eldugva, a tejes és gyümölcsleves dobozok mögött, közvetlenül a sör mellett. Az asszony nem volt otthon, a papírfecni hátrahagyott üzenet szerint próbára ment a varrónőhöz, így nem is szólhatott senkinek, hová rohan, csak kezében a sajtos zacskóval beugrott a kocsiba, és nyomta a gázt veszettül. A rokonoknak már majd kétórányi előnyük van — gondolta —, lehet, hogy csak a határ közelében éri őket utol. Akkor is, mindegy, hogy milyen fáradság árán, de utánuk viszi a sajtot. Ezen nem múlhat a dolog, amikor annyit törte magát a megszerzésével. A Józsi, a figyelmeztetés ellenére, mégiscsak elfelejtette betenni a sajtot a nagytáskába.

Hajtott, mint a meszes, amikor végre az egyik benzinkútnál utolért egy magyar rendszámú piros autót. A bennülők ismerősök voltak, akik ráadásul a rokonaikat is ismerték, mivel ugyanabban a kisközségben laktak, mint a sógorasszonyék. Ők is hazafelé tartottak. Megállt mellettük, kiszállt, és szinte esengve kérte őket, vigyék magukkal a sajtot, és hazaérve adják át a sógorasszonynak. Ha tudja, valamikor majd meghálálja. Azok csak nevettek, hogy milyen ijedt a képe, és nem akarták elhinni, hogy olyan fontos az a darabka sajt. De elvállalták a feladatot. Megígérték, még aznap este házhoz viszik a sürgős küldeményt.

Amikor elköszönt tőlük, újabb nagy kő esett le a szívéről. Meg is volt rendesen elégedve magával. Mégiscsak remek egy fickó ő, ha meg tudott oldani egy majdnem megoldhatatlan feladatot.

Visszafelé már nem hajtott olyan gyorsan, kora estére ért haza, farkaséhesen. Otthon az asszony azzal fogadta: jó soká elvoltál, pedig a kedvenc ételedet akartam készíteni vacsorára. Sajtos tézstát — már ha megtaláltam volna azt a darab sajtot, amit a tejes és gyümölcsleves dobozok mögé, a sör mellé tettem ma reggel. Képzeld, megszűnt hiány-

cikknek lenni, ma már szinte minden üzletben kapható volt a nagy lyukú sajt. Nem hagytad te véletlenül nyitva a lakásajtót, amikor elmentél hazulról?

És abban a pillanatban a két kő, ami a nap folyamán leesett a szívéről, mintha a fejére esett volna. Hát a saját vacsoráját vitte ő lóhalálában a rokonok után? Mégiscsak rendes ember ez a Józsi, betette a mámi kedvencét a nagy szatyorba...

Komán János

Szürkületben

Adalék *Az írásjelek lelke* című cikkemhez

Az írásjelek világítanak.
A gondolatokat a vesszők fénye
teszi láthatóbbá,
a pontok csillagainak ragyogásai
szépségükkel elállítják a lélegzetet,
egy pillanatra megpihen a lélek,
s örömével észreveszi
a közeledő felkiáltójelek gyertyalángjait,

melyekből néhányat meggörbít
a kétkedő kérdőjel sóhajtó gondolata.
Amott a pontosvessző ébredő parazsa
figyelmezteti a szemed.
Fényszóró írásjelek lámpásai,
világítsátok meg az eszünkre boruló
öregedő szürkületet!

Marosugra, 2012. 12. 22.

Ilyés András Zsolt

Bolyongásaim

Haladok...
Nyugton nem maradok.
Mint szennyes és megunt pólót,
hagyom el testem, ha lehúzzák a rolót,
csak apró botlás lesz, amikor meghalok,
körültáncolnak szűzies angyalok.
Enyésző testem már nem kísérti vágy,
szemeimnek sem hihetek tovább,
nem vezethet meg csalfa látomás,
mert vár rám újabb és újabb állomás.
S miért lennék magammal fősvény,
a lét hátán kitaposok néhány ösvényt.
Csábítanak a csillagok.
Haladok...

Elekes Ferenc

A nagy csönd

Milyen szépen jött be hozzám
ezen a hajnalon a Csönd,
puhán jött, tapintatosan, mint
aki nem akar zavarni,
lábujjhegyen jött, kis ujját
odatette a szája elé, lassan
lépegetett felém, föltűnés
nélkül, hogy is mondják,
amikor így jön valaki,
lopódzva szinte, de
nem tétovázva, andalgott
talán, hozzá sem ért
a kilincshez, nem is sejtem,
miképpen tudott bejönni
a becsukott ajtón,
semmi zörrenés a záron,
lába sem érte a földet,
nem botlott bele az
ajtónál felejtett cipőmbé,
helyén maradt az üres
váza is, amelybe valami
virágot akartam tenni
néhány hónappal ezelőtt, csak
kiment a fejemből, most
itt áll előttem mosolyogva,
nézzük egymást
zavartan, mondanám, fogadjon
örökbe engem, törődjék
velem, mert éppen
elárvultam a nagy
várakozásban, nem jó
a bizonytalanság, már
nem hiszek abban, hogy
jöhet valami más
moccanás, amiért
érdemes lenne megöntözni
a hervadó violát.

Ágyszélen ülve

Nem kell sietnem loholva,
cipőfűzőm, s más, ilyen fontos
gondom-bajom mind megoldva...

Ágyszélen ülök, mint az a bogár,
aki ma mélyen meghatott,
mozdulatlanságba menekül,
ha észrevesz egy gyanús mozdulatot.

Úgy vagyok én is. Hallgatok
lágú zenét,
viselem reád hullatott pillantásom
szégyenét.

Nincs érzésem a boldogsághoz.
A szerencse is, ha jön, féltőn
hiába szorít magához,
a vasárnapot megbánom hétfőn.

Nem nekem való ez az ágy,
a ház, a város, az ország sem nekem való,
s ez a világ se már, ez az itteni,
pedig hogy sietnek sokan,
hitvány sorsuk fényesíteni!

Filozófia

Az égvilágon a minden,
s a semmi az égvilágon
ott fönn és itt lenn,
rokonok valamilyen ágon.

Mit hoz a szél és mit visz el,
marad-e lábnyom?
Piciny pecsétet csak visel,
amit az idő rányom...

Mészely József

Az én gombakirályaim

Én a gombászást nagyon imádom,
főleg, ha velem tart tudós barátom,
aki lelkes gombászó és gombaszakértő,
nevét is mondom: Zsigmond Győző.
Vele a gombászást nagyon szeretem,
mert enged újra gyermeknek lennem,
mint hajdanán a jó apám,
kivel a kora őszök lucskos hajnalán
harmat-fürdetve értünk *Derezsnyébe**,
hogy gombát ehessünk még aznap ebédre.
Aztán a rétre, a vadonba szabadulva
engedte, hogy gyűljön kosaramba a gomba,
s mikor már megtelt degeszre,
kiindultunk az erdőszélre,
s mert elfáradtam mindig, megpihentünk.
De ő nem ült tétlenül, amíg ültünk,
kirakta kosaram gombáit az avarra, fűre,
és gyűjteményem szemügyre vette,
közben ingatta fejét, s mondta:
„Hát került ide elég fránya,
amit ma szedtél, mind kalapos,
mindegyik ép és kaptos...
A gombát úgy kell gyűjteni, mint a
tapasztalatot, ami drága,
tanulj meg kételkedni bennük,
hisz itt halálos némelyikük.
Amiért zöld soknak a kalapja,
nem biztos, hogy az mind galambgomba,
lehet halálosan mérgező galóca is,
mert szinte mind ilyen e sok kis hamis.
Ezeket a vipera mind megmarta,
hogy gyilkos mérgét megsokszorozza.”

No, de a lényegét ne feledjem,
versem elején barátomat említettem,
tudós barátom, Zsigmond Győzőt,
a nagy nyelvész gombaszakértőt.

Aki nagyon hasonlít jó apámra,
amikor bóklászunk réten, a vadonba',
neki is, ha kiértünk végre az erőszélre,
szívesen rakom ki kosaram tartalmát a fűbe,
s míg gyűjtött gombáim azonosítja,
nagy fejszóval és hümmögve sorolja:
„Ó, hát van itt tinórú, némelyik barna,
szép bolyhos, arany és tarka,
szürkegyűrűs és epeízű,
pikkelyes és kormos tönkű...
S *amanita rubens*, piruló galóca,
ennek lelógó a tönk gallérja,
kalap-húsa kettétörve,
színét váltja borvörösre,
de az ott, mellette, ni, párducgalóca,
mérgező ez az *amanita pantherina*!
Nézd, erre jellemző a bordázott gallér
és a jól tapinthatóan sima kalapél.
Ez a nagyobbacska ízletes vargánya,
boletus edulis, itt mifelénk medvegomba...”
Hallgatnám napestig e sok szép nevet!
Aztán még megtoldja és nevet:
„Azért, hát találtál néhány nem mérgezőt,
szép eredmény, úgy hármat vagy kettőt...
Én ezeket is eldobnám a te helyedben.
Tudod ugye, hogy ezt miért említem?!
Ehetőt mérgező mellé szedni veszedelem...”
S már hajítom is távolra szégyenemben,
és amíg én dobálózok a gombáimmal,
titokban mindig megtelik kosaram a gombáival.
S mindezt, hogy versembe idéztem,
csupáncsak azért tettem,
mert minap pottyant a kezembe
elhunyt anyám fotóalbumát nézegetve
egy elveszettnek hitt idő tépte fecni,
s rajta egy aligha olvasható találósdi,
mivel gyermekkoromban, hajdanán
gyakran tréfált meg jó apám,
mely régóta várja ébredését,
barátom *Moeszajába** való kerülését.

Mert várja, úgy vagy két évtizede,
s már bepötyögve az e-mail címe,
de mielőtt még elküldeném neki,
elmondom, hogy hallja itt mindenki.
Hát, íme: „Vagyok a vadon lakója,
s a rét kuncogó manója,
bár köszöntöm a napot,
mégse emelek kalapot,
akkor sem, ha felrúgtok, eldobtok.
Találd ki, hogy ki vagyok?”

**Derezsnye*: erdélyi erdőrész, dülő neve szülőfalum, a háromszéki Sepsikőröspatak határában.

***Moeszia*: Az erdélyi László Kálmán Gombászegyesület Sepsiszentgyörgyön megjelenő kiadványának neve.

Üzenet Nagyenyedre

Józsa Miklós magyartanáromnak

Jó lenne, ha ma is lehetne,
ha a kollégium emeleti terme
csupa suttyó diákokkal
lenne csordulásig telve.

Ott ülnék és hallgatnám
a históriás magyar leckét,
amiből Józsa tanár úr
feltárná a világeszmét.

És zengene a szava
a dús enyedi csendről,
százados vén falakról
s a gyümölcsérlelésről.

Mert tudja ő, bő termése
igazolja csak az öreg fát
s nyitott kezével is áldaná
a versek hersegő zamatát.

Barabás István

Tündérek és boszorkányok krónikása

Csire Gabriella születésnapjára

Beszólt Beke Sándor, az *Erdélyi Toll* fáradhatatlan szerkesztője: volna-e kedvem köszöntőt írni Csire Gabriella, gyermekirodalmunk kimagasló személyiségének címére, amennyiben április 21-én tölti be 75. életévét. Lelkesen vállalkoztam, mégpedig több okból: apai és nagypai minőségemben könyveinek hűséges olvasója voltam és vagyok. Évtizedek óta kollegiális, sőt jószomszédsági kapcsolatokat is ápolunk; mindketten a bukaresti Drumul Taberei negyedben lakunk. Volt és van tehát alkalmam családja körében is megismerni a feleség, anya, nagymama, anyós, újabban özvegy hétköznapijait. Férje, Csire József, zeneakadémiai tanár két évvel ezelőtt hunyt el, a családfát fiúk, dr. Csire Gábor, a bukaresti magyar líceum tanára, illetve az óvodás Apor unoka viszi tovább. Új, szerencsés fejlemény, hogy az *Erdélyi Toll* lapjain is találkozunk, igaz, Gabriella ott magasabb rangban szerepel, mert szerkesztő is. Mellékesen: 1990 után két évig az újraélesztett Cimbora főszerkesztője is volt, mígnem ügyeskedő vállalkozók csődbe nem vitték a népszerű gyermeklapot.

Mit írhatnék Csire Gabrielláról, mikor gazdag és változatos életműve (csaknem 45 cím, ennek fele az Erdélyi Gondolat kiadásában) ellenére is a szerénység megtestesítője? Rádásul, kezdeteben egy etikett színezetű dilemmával kellett szembenéznem: illik-e hölgy ünneplésekor az életkorát elárulni? Azután eszembe jutott, hogy jelen van vagy tíz lexikonban (köztük a mértékadó budapesti Akadémiai Kiadóéban is), márpedig ott fehéren feketével olvasható a tényállás: született 1938. április 21-én Marosújváron, de Kolozsváron nőtt fel, ott szerezte egyetemi diplomáját is, 1959 óta él Bukarestben, mikor az Irodalmi Könyvkiadó kivette rá hálóját, hogy szerkesztője legyen. Ugyanitt olvasható a kitüntető szentencia: „A mai romániai magyar gyermekirodalom élvonalába tartozik, Benedek Elek méltó utóda.” És sorakoznak a címek; a könyvek szereplőinek sorában királyok, tündérek, lovagok, boszorkányok, angyalok és ördögfiókák tülekednek kegyeinkbe férkőzni. Műfajok szerint saját mesék, karcolatok, az ifjúság számára feldolgozott mondák, regék, históriák, elbeszélő költemények, mindahányat perzsa, görög, római, germán, finn, és persze túlnyomórészt magyar hősök népesítik be békés egymás mellett élésben.

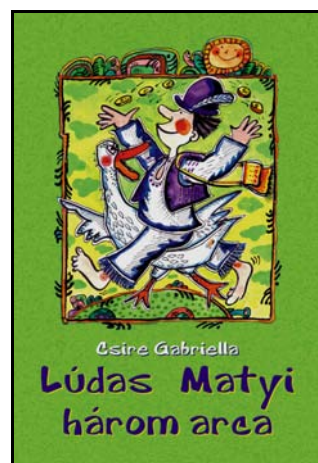
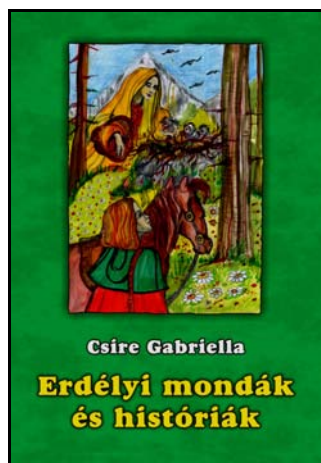
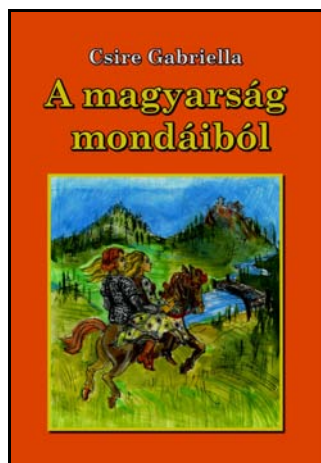
De Csire Gabriella nem csupán művelője az irodalomnak, hanem szakavatott kutatója is. Példa rá az *Elek apó Cimbora* című antológia, amelynek sikerét bizonyítja, hogy az Erdélyi Gondolat 2004-ben második kiadást is megjelentetett belőle. Nem is csoda, hiszen tartalmazza Benedek Elek 1922–1929 között szerkesztett, páratlan népszerűségű gyermeklapjának irodalmi anyagát. De többet is

kínál, mint üdítő olvasmányt: megment a feledéstől ma már nem ismert bedolgozó munkatársakat: főképpen pedagógusokat, de háziasszonyokat is, akik alkotásaikkal önzetlenül, minden anyagi ellenszolgáltatás nélkül segítették a *Cimbora* zökenőmentes megjelenését.

Szívemnek különösen kedves Csire Gabriellának egy másik antológiája: *Az anyám és én* (Ion Creanga Kiadó, 1982.). A család megtartó melegét ápoló anyának szentelt magyar versek, novellák, regényrészletek gyűjteménye, kezdve Janus Pannoniustól, el egészen Tamási Áronig, Illyés Gyuláig, Sütő Andrásig, Kányádi Sándorig. A kötet értékét nagyban növeli a bevezetőként szereplő esszé: hogyan jelentkezik az anyai szeretet a világirodalom remekműveiben, a magyar népbaladákban, műköltészetben és szépprózában. A tanulmány végkicsengése fénysugarat vet a mi ünnepeltünkre, Csire Gabriellára is, mikor ezt írja: „Az örömben, gyászban fogant, anya és gyermek kapcsolatát felvillantó művek emberségünk mércéjének, a lelkiismeret tükrének tekinthetők.” És itt olvashatjuk Móricz Zsigmond megrendítő vallomását is az *Életem regényéből*: „Minden család nívóját az asszony szabja meg. Az asszony a fészek. Az asszony a melegágy.”

Az antológia 31 évvel ezelőtt jelent meg, a magyar nyelvterületen azóta számtalan újabb kiváló írás látott napvilágot a témában. Milyen hálás vállalkozás lenne ezekből összeállítani *Az anyám és én* folytatását! Csire Gabriella, az Erdélyi Gondolat Könyvkiadó és persze némi nemes lelkű szponzorok összefogásából megszülethetne az új nagy mű, benne a mai fiatalok, a szakállasok és fülbevalósok írásaival, ahogy ők látják az anya szerepét a családban. És bekerülhetnének ebbe a kötetbe azok is, akik a cenzúra okán nem kaphattak helyet az elsőben: Nyíró József, Wass Albert, Szabó Dezső és mások.

Születésnapján mit kívánhatnánk jobbat Csire Gabriellának, mint hogy népszerűsége újabb és újabb értékes munkákkal növekedjék, szülők, pedagógusok, gyermekek felhőtlen örömeire!

Csire Gabriella megjelent könyveiből
az Erdélyi Gondolat Könyvkiadó gondozásában

Csire Gabriella

Regélő napkelet (I.)

Az égőáldozat

A földkerekségen szétszóródó emberek elhagyták az Urat: a világ minden részén más-más bálványt imádtak. Ekkor az Isten úgy határozott, hogy kiválaszt magának egy családot, s általa mutatja meg a hozzá vezető utat. Tekintete a kháldeai Ábrahámra esett, aki Ur városában élt.

— Hagyd el földedet, rokonaidat — parancsolta meg Ábrahámnak —, s telepedj meg azon a helyen, ahova én vezetlek. Nagy nemzetté teszlek és dicső nevet szerzek neked, megáldom azokat, akik téged áldanak, és megátkozom azt, aki téged átkoz.

Ábrahám engedelmesen követte Isten parancsát. Vele tartott Sára, a felesége és Lót, korán elhunyt bátyjának fia. Magával vitte minden vagyonát és szolgáit, így jutott Kánaán földjére. Mindenütt, ahol csak megfordult, oltárt emelt az Úrnak.

Gyorsan meggazdagodott a déli tartományban. Volt barma bőven, aranya s ezüstje. Lótnak is elszaporodott a jószága. Már nem bírta meg kettejüket a föld, versengés tört ki pásztoraik között a legelők miatt. Ekkor így szólt atyjafiához Ábrahám:

— Ne legyen versengés pásztoraink között, de közöttünk se! Hiszen rokonok vagyunk. Válj meg tőlem, Lót! Ha te balra mész, én jobbra térek. Ha jobbra tartasz, én balra indulok.

Lót járni kezdte a környéket, és örömmel fedezte föl: a vizekben bő Jordán folyó vidéke épp olyan dús, mint az Éden kertje. Barátsággal vált meg Ábrahám-tól, hogy a Jordán mellékén állítsa fel sátrait, ő maga Szodoma városába költözött.

Miután Lót eltávozott, az Úr megjelent Ábrahám előtt és így szólt:

— Tekints észak, dél, kelet és nyugat felé. Mind a tied, amit csak belátsz! Tied az egész Kánaán és a te ivadékaidé. Amint a föld porát se lehet megszámlálni, utódaidat is megszámlálhatatlanná teszem. Neked adom ezt az országot, Ábrahám, ez a te birtokod!

Ábrahám széltében-hosszában bejárta Kánaánt. Végül Hebronban vert sátrat, emelt oltárt az Istennek. Épp jókor, mert négy király együttesen támadt rá a Jordán menti településekre. A legnagyobb ütközet a Sós-tenger völgyében zajlott le, ahol Szodoma és Gomora harcosait megfutamították. A menekülők a völgy szu-rok-forrásaiban lelték halálukat. Az életben maradottak a hegyekbe húzódtak,

míg a győztes hadak mindkét várost kifosztották s elhajtották a jószágot. A felprédált Szodoma és Gomora lakosait pedig rabszíjra fűzték.

Héber ember hozta meg Ábrahámnak a hírt: elhurcolták Lótot is, háznépével együtt! Ábrahám rögtön felfegyverezte a nála nevelkedett rabszolgákat, több mint háromszázat, és üldözőbe vette az ellenséget. Éjszaka több oldalról támadta meg a négy király táborát s jó messze üldözte a megvert csapatokat. Lótot, háznépével és az elhajtott jószággal együtt kimentette az ellenség kezéből. Szabaddá tette a városokból elhurcolt asszonyokat és férfiakat is.

A diadalt arató Ábrahámot borral és kenyérrel fogadták a Királyok Völgyében.

— Áldott legyen Ábrahám a Magasságos Istentől, ég és föld teremtetőjétől! Áldott a Magasságos Isten, aki kezedbe adta ellenségünket! Csak a népet add vissza — hajolt meg Ábrahám előtt Szodoma királya —, a jószág maradjon a tied.

— Egyetlen fonalat vagy sarukötőt se veszek el a tiedből — felelte Ábrahám, majd búcsút vett Lóttól, és fegyveres rabszolgái élén hazatért.

Nemsokára ismét megjelent Ábrahám előtt az Úr.

— Szövetséget kötök veled — hangzott Isten szava —, őrizd meg kettőnk szövetségét, őrizzék meg ivadékaid is, és én neked adom Kánaán földjét örökre. Istene leszek e föld népének s minden bajtól, nyomorúságtól megszabadítom utódaidat!

— Nincs gyermekem — panaszolta Ábrahám —, szolgálaimra szállnak kincseim.

— Saját fiad lesz az örökösöd! — válaszolta az Úr. — Feleségedet, Sárát megáldom. Mához egy évre gyermeke születik asszonyodnak. Fiadat Izsáknak nevezd!

Esztenő múltán világra jött Izsák. Szépen növekedett a gyermek. Ábrahám jobban ragaszkodott hozzá az életénél. Ekkor az Úr próbára tette Ábrahámot.

— Menj egyetlen fiaddal a hegyekbe! — parancsolta. — Készíts oltárt. Izsák legyen az égőáldozat.

Hajnalban kelt Ábrahám: fát hasogatott, szamarát fölnyergelte. Izsákkal és két szolgájával együtt indult a hegyekbe, az Úr meghagyása szerint. Három nap múlva a kijelölt helyre ért.

— Maradjatok itt a szárárral — mondta szolgálainak. — Én fölmegek fiammal imádkozni a hegytetőre. Várjatok itt, míg visszatérünk.

Ábrahám fölrakta fia hátára az égőáldozathoz szükséges fát. Ő maga, kezében tűzzel és késsel, a gyermek nyomdokain haladt.

— Atyám! — szólította meg Izsák útközben Ábrahámot.

— Itt vagyok, fiam.

— Tűz meg fa együtt — mondta a fiú. — De hol van a bárány?

— Az Isten gondoskodik majd áldozati bárányról, fiam — válaszolta az édesapa.

Tovább baktattak, föl a hegyre, szótlantul. Amint eljutottak a kijelölt helyre, Ábrahám oltárt épített, arra helyezte a fát, Izsákot pedig a máglyára ültette.

Elővette kését. Karja magasba lendült, hogy lesújtson.

— Ábrahám! Ábrahám! — kiáltott le az égből az Úr angyala.

— Itt vagyok — remegett meg Ábrahám.

— Ne bánts a gyermeket! — zúgott az Úr hangja, zendült a magasból. — Most már tudom, hogy istenfélő vagy: egyetlen fiadat is kész voltál feláldozni értem.

Ábrahám föltekintett, égre emelte szemét, hátha megláthatná az Istent. Csak ekkor vette észre a szarvánál fogva fönnakadt kost a sűrű bozótban.

— Az Úr hegyén a gondviselés — emelte le fiát az oltárról.

A kövér kost tette most föl a farakásra és meggyújtotta a tüzet.

— Mivel a legnagyobb áldozatra is kész vagy — kiáltott le másodszor is az Úr —, megáldalak, Ábrahám! Nemzetségedet megsokasítom, mint az ég csillagait; mint a tengerparti fövény homokszemeit.

Égbe szállt az áldozati füst. Ábrahám és Izsák odahagyta a hegytetőt s a híven várakozó szolgákkal együtt hazatért.

Demeter Attila

Válság

Nem ilyen világot
álmodtam magamnak
ahol az ideák
a pénzhez tapadnak
ahol a sivárság
ünnepel a bűnben
klipek és reklámok
fogannak fejünkben
ahol az erénynek
helye sem világos
fiktív történelem
és csalóka pátosz

vesz körül, és pénzed
vérebeket hizlal
minden szép ígéret
packázik a kinnal
itt a virtuális
képzet-azonosság
szíved, lelked, agyad
szép lassan kimossák
vajúdik a nemzet
valaki segítsen
s fenn, a magas égben
könnyezik az ISTEN.

Ráduly János

Haikuk

Elbódít

A nyugalanság
Elbódít, földig aláz —
Fekete angyal.

Ember

Én, összetartás
És széttartás egysége —
Így vagyok ember.

Télben

Zimankós télben
Is melódiáz a szív:
Napfényt fütyörész.

Örökségem

Taglejtéseim
Nem fásult utánzatok.
Szép örökségem.

Gazdagság

Nemcsak mesét, a
Fájdalmakat is „gyűjtöm.”
Roppant gazdagság.

Hullámverésben

Hullámverésben
Folyton. Maholnap végleg
Időtlenülök.

Ága

Sűrű fájdalom.
Hajló ága lettem a
Szomorúfűznek.

Bábel

A sok nyelvet már
Összekavarom. Bábel
Tornyától jövök.

Rokon

Csillag, távoli
Rokon. Születésemkor
Én is fénylettem.

Élni

Túl az életkor
Felén, hívő lélekkel
Élni tanulok.

Gáspár Erika

Világunk

kettévágták a visszhangot,
és megölték a rókát.
a sivatagban már nincsen homok,
a kis hercegnek elment a barátja
s halottak a rózsák.
a gyermek hamvas bőre sápadt;
aranyhajára por csücsült —
a bolygó elveszett az űrben;
csak a kígyó...
az él még egyedül.

Várakozás

tündérek szárnya
simítja arcom,
pázsit a párnám,
ég a takaróm.
vergődik, sikolt, csapkod a lelkem,
várja, hogy eljőjj, s szólíts meg engem.
szavadat értsem, ne hagyd, hogy fájjon.
legyen szerelmünk por lepkeszárnyon.

Búcsú

fröccsen a
felhő-nyál
fejem felett.
menj.
bilincsbe vert
kezedbe teszem
a kulcsot.
kezd máshol.
tedd egyszínűvé
a szivárványt,
s sikollyá a nevetéseket.

Kereslek

Krisztus-bőröd alá bújva
zümmögnék,
véredbe olvadnék,
hogyan érezzem
földi, emberi testedben
az Istent.

Kísértés

Jób asszonya
sikoltott bennem:
átkozd, s dögölj.
majdnem megtettem.

hamu fejemen,
s Igéd a számban.
angyal kezét fogva
pokolba láttam.

vicsorgó árnyak
markolták lelkem —

(fiam hangjában hozzám
szólt Isten)

Jób asszonya
néha hallgat bennem.

Zsoltnak

Lilára vihogná magát a világ,
ha elmondanám, hogy
két fényes angyal őrzi léptedet,
simogatja lelked,
vigyáz, hogy rád ne taposson,
el ne lopja tisztaságod,
bölcsséged az élet.

Kiléptem

nem áll jogodban bántanod.
nem akarom, hogy fájjon
szavad, mozdulatod.

most nem vagyok.
hiányzom.
élet-pillanatnyi szünet
az örökkévalóságban —
s talán azt hiszed, csak álom voltam.
mondd meg Istennek:
kicsit játszom...

simogat a fény,
s a fű hajlik lábad
alatt.

olyan jó
látni a meglibbenő
lepkeszárnyat,
a fészekrakó madarat,

s nem venni észre
a kusza világot...

légy örökké,
te pillanat.

Szerelem

Szerelem...
Falon szökő árnyék —
Égető csók nyoma,
Jégből varázsolt
Olvadó ajándék,
Angyalok meglesett mosolya.

Szerelem...
Hajadon végigbizsereg
Tenyerem.
Hangod pecsétje
Lelkemen.
Véred véremben
Őrizem.

Menekülés

olvadj
örökkévalóságba
pillanat.

olyan jó,
amikor a szél
borzolja hajad,

Csalódás

arcomat fénybe rejtem,
ködbe burkolom lábamat,
láthatatlan leszek,
visszaszívódom az őselembe.
fáj a változás, olyan a világ,
mint egy kifordított, ócska kesztyű.
fáj.

tűzhamu,
vízsivatag,
földiszap,
égpokol.

Önzés

távolban kéklő zivatar
hangodban dermed a harmat
fázom

jöjj betakarlak

most már nem érhet semmi baj
megtarthatlak
magamnak.

Tar Károly

Pánik

(Regényrészlet)

III.

A háború nyomait viselő romos házak mögötti tengerparti homokon nagy gerblyékkel asszonyok fésülték a szőke homokot. A tenger, zátonyra futott halványzöld papiros, foszlányokra szakadt a parton. A hullámok elmúlásából merített annyi megszemélyesített együttérzést, hogy elmozdulhatott az ablak elől.

Úgy döntött, hogy a vasárnap délelőttöt a vállalat öklözőinek edzőtermében tölti, ahova a közös hálóban megismert edző és megyei bokszbajnok, Nelu hívta.

Amikor a tornateremhez igyekezve átvágtak a főutcán, éppen századnyi tengerész vonult előttük. Második világháborús *Százados úr seje haj!* kezdetű bakanótát énekelték, szilaj nekihevüléssel. A mellettük feszítő, fiatal tiszt kukkot sem értett a szövegből, de elégedett volt a csupa székely legényből álló, négy év sanyarú, tengerész szolgálatra ítélt fiúk keserű lelkesedésével.

Jenő ismerte és tisztelte ezeket a székely fiúkat. Időnként meglátogatta őket. Amennyire lehetett, közel férkőzött a kikötőben sorakozó szürke torpedórombolókhoz. A többnyire székelyből képzett matrózoktól tudta, hogy ezek a kivénhedt csatahajók harcra már nem valók, csak arra szolgáltak, hogy a fagyos teleken fémtestükbe zárt matrózok egészségét kikezdjék.

Az utcai bámészkodók tömegéből kilépve, Vicusba ütközött. Középkorú, nyilván festett bajuszkás férfiba karolva, mosolyogva magyarázott valamit. Láta, hogy Vicus asszonyosan rajongó tekintettel felnéz a mitugrász emberre. Hányingert érzett. Egy az igazgatóságon dolgozó, közismert mérnök volt a Vicus párja, aki mindenféle vállalati gyűlésen szót kért, és olyan művi lelkesedéssel beszélt mindenről, hogy a hallgatóság nem győzte ellenszenvvel. Ásítással, cöcögetéssel próbálták zavarba hozni, de az elnökségből valaki mindig a segítségére sietett. Nem tehettek másként, mert a mérnök mindig a szebb jövőről szónokolt, és a hallgatóság kényszeredetten hallgatott.

Hideg fuvallatként érte Vicus futó pillantása.

Aztán mindketten úgy tettek, mintha nem ismernék egymást.

A tornateremben, Nelu unszolására, felmászott a ringbe, felhúzta a bokszkesztyűket, és egy teljes meneten át, merész ütéseivel zavarba hozta a megyei bajnokot. Nelu nem akarta bántani a vézna fiút, mosolygott annak harcias kedvén. Egy jól irányzott balegyenessel aztán kissé lecsillapította Jenő fickándozását.

Nekitámaszkodott a köteleknek, forgott vele a világ, lihegve a töltött libákat utánozta. Képtelen volt megszólalni. Intett, hogy feladja.

Később, amikor segített kitakarítani az edzőtermet, elmondta bánatát Nelu-nak. A bokszbajnok káromkodva szidta a nőket, azzal hencegett, hogy nőgyűlölő.

Déltájban bejött az edzőterembe Doina, a közeli kisvendéglő kiszolgálónője. Jenő rögtön kapcsolt, hogy jelenléte fölösleges. Nelu kényszeredetten vigyorgott, miközben kituszkolta Jenőt az edzőteremből.

Közel volt a városi strand. A város magasságából száznál több lépcső vezetett a homokos partra. Néhány sietős napozót látott, a homokon elterülve. A hullámzó víz ritmusára lüktetett a vére. Méreg fröcskölt minden lüktetésében.

Vicus átejtett engem. Hát ez a szerelem.

A csalódás íze szokatlanul keserű volt. Bosszúra készítette. De fogalma sem volt arról, hogy mit tegyen.

A következő hét közepén a közös háló takarítónője szólt, hogy sürgősen menjen a városi klinika bőrgyógyászati osztályára, és keresse a beutaltak között Pop Nelut.

Ide küldött egy embert, aki meghagyta, hogy sürgősen jelentkezzen ott, mert életbevágóan fontos, mondta a takarítónő. Szánalom volt a tekintetében. Jenő megjegyezte, hogy Nelu két napja nem aludt otthon, de ez máskor is előfordult már, valószínűleg a sok gyűlölt nő egyikénél töltötte ilyenkor az éjszakát.

Nelut könnyen megtalálta a klinikán. Nem engedték be a kórterembe. Nelu kijött a váróterembe, fakult kincstári pizsamájában szánalmas volt.

Mi van?, kíváncsiskodott Jenő.

Valami fertőzést kaptam, ég az egész gombom, panaszkodott Nelu. Máskor hajlakktól fényes, szabályosan göndör haja kócos volt.

El kell hoznod... Feltétlenül meg kell győznöd Doinát, hogy jelentkezzen itt a klinikán.

Mineek?, kérdezte ostobán Jenő.

Minek, minek... Hát azért, mert vele voltam... És most tessék, megtöltött valami nemi bajjal! Mondd meg neki, hogy addig nem kezdik el a kezelést, amíg ő nem jelentkezik. Ez a szabály...

Hmm!, csodálkozott Jenő.

Kérlek, könyörgött Nelu. És kezébe nyomta az edzőterem kulcsát.

Legyen nálad. Ha keresnének, mondd, hogy elutaztam. Mondd, hogy anyám nagyon beteg... El ne áruld, hogy itt vagyok!

Jenő megígérte, hogy még aznap beszél Doinával, hiszen éppen délutános a vendéglőben.

Mit kívánsz, kisfiú?, mosolygott rá kedvesen Doina.

Vacsoraidő volt.

Tétovázott.

Tulajdonképpen..., nem tudta, hogyan győzheti meg a kiszolgálónőt.

Bízd csak rám, mondta mosolyogva Doina.

Kedves nő. Talán megérti..., gondolta Jenő.

Doina nagy kocka, forró musacat tett elébe, a tetejére öntött tejföl alatt barnára sült padlizsán- és paradicsomszeletek között, vastagon, darált húsréteg kínálta magát.

Mondani szeretnék valamit, nyögte ki Jenő.

Egyél csak, biztatta Doina. Majd utána...

Jenőnek ízlett a kaja. Szódavizet ivott rá. Fizetett. Doina a bejáratig kísérte.

Miről van szó kisfiú?, kérdezte cinkos mosollyal. Jenő észre sem vette a lány felajánlkozását, feladatára összpontosított. Elmondta, hogy mi történt Neluval.

Segítened kell, tette hozzá komolyan.

Rendben. Holnap reggel veled megyek a klinikára, mondta egyszerűen Doina, ahogyan ezt az érett falusi lányok magától értődően teszik, és sarkon fordult.

Ide gyere, nyolcra, szólt vissza anélkül, hogy Jenőre pillantott volna.

Doina vizsgálata a klinikán néhány percig tartott. Közélelmezési dolgozóként kötelező rendszeres ellenőrzés alatt állt, bemutatott könyvecskéjével is bizonyította, hogy nem beteg.

Jócslekedetük tudatában vidáman bandukoltak vissza a központba. Jenő fagyaltal kínálta a lányt, akiről kiderült, hogy néhány éve, egy Duna menti faluból jött munkát keresni a városba, s elégedett volt sorsával, tetszett neki a bóbítás, kis-kötényes felszolgálói ruha, a lehetőség, hogy rengeteg emberrel megismerkedhet. Mesélt, csak mesélt a lány, s Jenő is elmondta, miért kellett otthagynia szülővárosát, közben önkéntelenül is az edzőterem felé terelte Doinát.

Bejössz?, kérdezte a bejáratnál, miközben a kulcsot kotorászta nadrágzsebében. Doina bólintott, otthonosan mozgott az edzőteremben, egyenesen a sarokba tartott és természetes mozdulattal könnyedén hanyatt feküdt a kiterített birkózószőnyegen, combközépig felhúzta csaknem átlátszó nyári ruháját, nyújtotta két karját és lágyan magához ölelte.

Remegő kézzel lecibálta a lány bugyiját. Doina csiklandósan nevetve segített, aztán izmos lábai közé szorította a fiút.

Amikor zihálva, fejét a lány kézilabda nagyságú puha melle közé fúrva megpihent, Doina anyásan azt kérdezte, hogy volt-e már nővel.

Nem. Nem voltam, vallotta be őszintén.

Ilyenkor nem tódíthat az ember. A másik felemre leltem, biztosan minden tud rólam, gondolta. Az járt a fejében, hogy ő most így lett egész, vagy tulajdonképpen hárman vannak, ami akkor neki még nagyon szokatlan állapotnak tűnt.

Te vagy az első, mondta vallomásosan.

Doina kéjesen sóhajtott, és mint kedves ajándékot magához szorította a fiút. Büszke volt magára. Nem szívesen emlékezett az ő elsőjére. A nagybátya volt, aki a szénapadlás aljában olyan hirtelenséggel feküdt rá, hogy mire szólhatott volna, már megtörtént, aminek egyszer amúgy is meg kellett történnie. Kicsit

megszeppent akkor, de hát már annak két éve, és még azelőtt, és azután is, havonként rendszeresen vérzett, s az még kellemetlenebb, mint a nagybácsi sietős lökdösődése.

Jenő, ahol csak érte, simogatta Doinát, közben a hűtlen Vicusra gondolt.

Négyen is lehetnénk?

Elöntötte a méreg.

Vele kellett volna ennek történnie, gondolta. Magát hibáztatta. Ráébredt, hogy magának kellett volna elvennie azt, amire csak titkon vágyott, amit Vicus odaadó kedvére bízott, mert szégyellte szerelméhez társítani a testiséget, amelyben eddig még semmi gyakorlata sem volt.

Dühösen magához szorította Doinát, bársonyos fenekét simogatta és idegesen fészkelődött a lány lába között.

Akarsz még?, kérdezte szelíden Doina. Kibújt ruhájából, cirógatva vetkeztette őt is.

Válasz helyett keményen nekirontott, dühösen fickándozott, uralkodott a kuncogva élvezkedő lányon.

Igazi férfi vagy! A dicsérettől megtáltosodott s csak akkor hagyta abba, amikor Doina a gyönyörtől lelohadt alatta.

Jó kis gumiágy, gondolta férfiúi büszkeséggel, de aztán elszégyellte magát.

Rendes ember nem gondolhat ilyet! Ez a lány örömet adott. Azt hiszem, sikerült viszonznom kedvességét. Vicus sértéséért pedig elégtételt vettem. Úgy jártam el, ahogyan az a regényhős, aki vacsoráján nagy adag fokhagymás szeletnek képzelve hűtlen szeretőjét, aprólékos gonddal elfogyasztotta. Alaposan megrágva leküldi gyomrának sötéten csikorgó mélységébe egykori szeretőjét, hogy másnap reggel maradéka szagától is irtózva, mindörökre búcsút mondjon neki.

Nagyon jó voltál, te fiú!, szolt szelíden, miközben szedelőzködött Doina. Nelu elbújhat melletted... Ki tudja, hol, kitől szedte össze baját, merthogy tőlem nem, az biztos! Doina körülnézett a lestrapált edzőteremben, és fejét csóválva mondta: Sírhat az édesanyja...

Jenő saját, mindenre figyelő, mindenben jót akaró anyjára gondolt. Igyekezete, aminek makacsul ellenszegült.

Mi köze hozzá!, gondolta.

A testiség dolgait nem lehet siettetni. Lám az én anyám is, mennyit erőlködött, hogy alám fektessen valakit. De mert nem jött el az ideje, nem volt értelme a dolognak. Most pedig céllal és jól történt. Orvosság ez, a felejtés gyötrelmeit gyógyítja.

Bezárták az edzőtermet. A kulccsal babrálva, minden egymáshoz érintésekor meleg simogatást éreztek.

A kisvendéglőben Doina sietve munkaruhájába bújt, és protekciós adag csirkebecsinálttal kedveskedett alkalmi szeretőjének.

(Folytatjuk)

Molnos Ferenc

A toronyban

A toronyban még síri csend ül,
kíváncsi szél sem motoszkál,
téglaírók a vakolat máll,
porladozik,
némán pereg,
egérlyukban kisegerek
— szájuk sarkán kicsordult nyál —
igazak álmát aluszák,
vackukban megrágott csuszák,
öreg gerenda sem perceg,
megdermedtek mind a percek,
szű a fában elszenderült.

Pókhálót, mint kis vitorlát
öblösre hűs huzat dagaszt,
ide száll fel minden malaszt,
minden remény,
vágó és álom,
amit akarsz minden áron,
mint homlokon hordott tapaszt,
viselned kell, ha jó, ha rossz,
innen a táj mintás abrosz,
ellátni túl hét határon,
az életnyi zsibvásáron,
csak a ködös horizont a korlát.

Aki feljön, miért szorong,
miért markolász, amit csak elér,
miért remeg, ha feje fölé fehér
keresztet
rajzol a fény?
Nincs itt gazdag, s nincsen szegény,
minden ima ide felér,
négy ablaka nyitva, tárva
— azt hiszem, hogy nincs is zárja —,
este, hogyha szűkül a tér,
ki-besurran egy denevér,
s gerendák közt homály borong.
Itt születik majd az a hang,
ami szólít — hogyha van kit — dél-
ebédre,
rórátéra, vecsernyére,
elkísér az esküvői
ünnepélyen,
bátorít, hogy sose féljen,
ha a tettek mezejére
lépik az a tétova láb,
— így, így tovább, így legalább —
zúgja fülekbe keményen,
s koponyákban zendül mélyen
bús hangjával ez a harang.

Kamenitzky Antal

Ha nem találász itthon

Betegség, mit sziszegsz fülembe?
Szavad szerelném szerelembe.

Szívemnek szírmát, tudóm kékjét
menekvő évek gyengén védték.

Vakon tántorgok, csengő füllel,
tipikusan, mint életbűnjel.

Lakhelyem lassan kényszermenhely.
Nem tükröződöm őz-szemekben.

Ha nem találász itthon a mában,
keress a holnap csillagában.

2013. január 13.

Brauch Magda Erzsébet asszony

Madách Imre felesége, Fráter Erzsébet a magyar irodalom egyik legtalányosabb alakja. Alispán leánya volt, kulturált, intelligens és izgalmasan szép. Férjhezmenetele előtt „állandó” bálkirálynő, életeleme volt a siker, a csillogás, a ragyogás. Így ismerték megieszerte, és ezért ellenzi annyira ezt a házasságot a „nagyasszony”, Madách Imre édesanyja. A fiatal költő, aki édesanyja zsarnoki szeretetének béklyójában élt, egy farsangi bálon ismerkedik meg a körülrajongott lánnyal. Anyja akarata, sőt parancsa ellenére feleségül veszi.

A házasság egyelőre sikeresnek, boldognak tűnik: három gyermekük születik. Közbeszól azonban az 1848–49-es forradalom és szabadságharc, amelyben Madách — betegsége miatt — részt sem vesz ugyan, de a bukás után letartóztatják, mivel egy éjszakára szállást adott Kossuth bujdosó titkárának, Rákóczy Jánosnak. Madách — akit egy szomszédja jelentett föl — egy teljes évig raboskodik, ám ezalatt felesége továbbra is vidám társasági életet él (bár arról senkinek nincs tudomása, hogy hűtlen is lett volna férjéhez). A kérlelhetetlen anyós azonban addig nem nyugszik, amíg szét nem választja a fiatalokat, akik a költő kiszabadulása után még egy évig együtt élnek, és valószínűleg együtt is maradtak volna (bár az anya vádjai nem voltak hatástalanok a férjre).

A válás után Erzsébet asszony elhagyja a Madách-kúriát, és magával viszi leányát is. Volt férje többször meglátogatja Nagyváradon, azzal az ürüggyel, hogy leányát szeretné látni, sőt vissza is szeretné kapni. Kibékülésről azonban nem lehet szó, egyrészt azért, mert a volt anyós úgysen fogadná vissza a házukba, másrészt úgy hírlík, hogy Erzsébet itt is kicsapongó életmódot folytat. Sokan emlegetnek egy férfit, akivel — úgymond — „lazább” kapcsolatban áll, és az asszony „enyhe” alkoholizmusáról is suttognak a „mindenbe beavatottak”.

Az igazságot ma már nehéz volna kideríteni, de az tény, hogy egymás nélkül nem találják helyüket a világban. Valaha nagyon szerették egymást, és ez a szerelem talán soha nem múlt el egészen. Madách soha többé nem keres új élettársat. Főműve, *Az ember tragédiája* sohasem született volna meg Fráter Erzsébet nélkül. A drámai költeményben Éva ellentmondásos alakja a költő feleségét jelképezi, a két főhős kapcsolatában pedig felismerjük a szerzőnek felesége iránti érzelmeit: „Ádám: Oh nő, ha te meg bírnál érteni, / Ha volna lelked oly rokon velem, / Minőnek első csókodnál hívém, / Te büszke lennél bennem, s nem keresnéd / Kivül a boldogságot körömö, / Nem hordanál mindent, mi benned édes, / Világ elé s keserű, / Nem tartanál fel házi tűzhelyednek. — / Oh nő, mi végtelen szerettelek! / Szeretlek most is, ah de keserűen / Fulánkos a méz, mely szívembe szállt / (...) / Minő csodás kevercse rossz s nemesnek / A nő, méregből s mézből összeszűrve. / Mégis miért vonz? Mert a jó sajátja, / Míg bűne a koré, mely szülte őt.

Balázs Sándor

Köznapi filozófia

Gondolatok példázatokkal
VI.

VÁLTOZATOK EGY-EGY TÉMÁRA

ÁLLATI DOLGOK

**1. A természet nem ismeri a demokráciát;
ez nem állati, hanem emberi kiagyalás.**

Összeültek az állatok, s elhatározták: ha már országot alapítottak, akkor kijelölik annak államformáját is. Hosszú disputa után úgy döntöttek, hogy az Állatállam legyen köztársaság. Igen ám, de ennek elnökre van szüksége. Na és? Válasszunk köztársasági elnököt. De hogyan? Egyikük — madár volt — hallott valamit ciripelni a demokráciáról, s bedobta az animális ötletet: a demokrácia elvei szerint válasszuk meg a köztársasági elnökünket. Mégpedig egyenlő, minden szavazati joggal rendelkezőre kiterjedő, közvetlen és titkos voksolással. A hangyák éljeneztek, azt remélték, hogy egy ilyen szavazási rendszerben miért ne választhatnák meg az állam első emberét akár közülük is. Hiszen elég sokan vannak ahhoz, hogy a voksaik nyomjanak a latban. De nem mindenki fogadta lelkesedéssel ezt az ötletet. Az elefánt eleve tiltakozott ellene. „Mi az, hogy egyenlő? Az én szavazatom is annyit érjen, mint a szünyögé? Ha ez a demokrácia, akkor én inkább nem kérek belőle.” „Mi az, hogy minden szavazati joggal rendelkező? — ugrott fel a macska. — Még hogy az egérnek is adjunk szavazati jogot! Talán elvárja valaki, hogy ő rám szavazzon?” „Mi az, hogy közvetlen? — suttogott félénken a tyúk. — Csak nem gondolja valaki is komolyan, hogy én közvetlenül, a szavazófülkében adom le a szavazatomat, amikor a választókerület felügyelője a róka?” „Mi az, hogy titkos? — villogtatta szemét a sas. — Én mindent látni akarok. Ne süllyesszük le populációnkat a vakondokok szintjére. Ha ők nem látják, ki kire szavazott, az az ő bajuk.”

Nem tudtak megegyezni, végül úgy döntöttek, küldöttséget menesztenek az Emberhez, kikérik a tanácsát. Ő kioktatta őket:

— Állatian jó társadalmi berendezkedés a demokrácia. Ennél jobbat nem találtak ki, még ha vadállati voltából illene lefaragni ezt meg azt. De mégsem nek-

tek való ez a csalfintaság. Ennek a működtetéséhez csavaros észre van szükség, no meg egy halom garasra, propagandacélból. S ti halpénzen kívül más valutával nem rendelkeztek. Meg aztán hol rendeznétek meg a választási kampánygyűléseket? Az őserdőben a fenevadak megnyerése céljából, vagy a majorságudvaron? A szemétdombi kakas nem menne el a voksvadászat dzsungeli összejövetelére, de a párdutot sem engednék be a csirkék meg libák közé. Márpedig a demokrácia egyenlő esélyt kíván biztosítani mindenkinek ahhoz, hogy megismerje a vadállatok vagy háziállatok pártjának programját. Egyébként hogyan szavazhatnak szabad preferencia szerint. Rendben van, a farkasok, mondjuk, összeülhetnek, megszervezhetik magukat, felkészülhetnek a szavazásra úgy is, hogy a farkájukba nem engednek be senki mást. De mi történik akkor, ha a közös platformban nem tudnak megegyezni, s két pártot alapítanak: a farkasvakságban szenvedők a Szürkületi Toportyánok Blokkját és a farkasétvágyúak a Farkasfogpártot. Ordas legyen a talpán, aki választani tudna a két doktrína között. Márpedig a választás szabadsága a demokrácia fokmérője. Meg aztán a pillangók melyik ordas-pártra szavazzanak? Nem, ez nem nektek való. Az emberi társadalom más. Ott mindenki mindenkinek farkasa, s a demokrácia szabályai szerint mindegy, hogy abban a börtöncellára emlékeztető szavazófülkében erre vagy arra a pártra ütöd rá a pecsétet. A demokráciából mindenképpen farkas-falka-népuralom kerekedik ki. Javasolom nektek, mondjátok le az elnökválasztásról. Inkább kinevezek nektek én egy királyt.

Így lett az Oroszlán az állatok királya.

2. Amikor az áldozat saját hangján szólal meg, senki ne mondja, miszerint ő maga segíti elő, hogy áldozat legyen.

A farkas felfalta a pataknál szomját oltó báránykát. Ez volt a tény, amit nem csak Ezópusz írt meg, hanem az Ordasok Lapja és a Báránykák Újságja is egyaránt kommentált.

A farkasok kezében lévő médium így indokolta a cselekedetet: „A bárány a hibás, kihívó viselkedésével maga magát tette áldozattá. Ha nem nézett volna felháborodottan a nálánál tekintélyesebb és erősebb farkasra, ha nem szólalt volna meg saját hangján eleve agresszíven, már csak azért is, mert a maga vélt igazságát védendő bégetett, akkor nem történt volna semmi vele. Lám csak, itt van ez a jó lélek, aki szintén bárány, de mindig alázatosan meghajlik derékből, ha farkast lát. Ezért nem is faljuk fel őt a patak mentén. Vele soha nincs semmi bajunk. Miért is volna, hiszen ő szidja saját báránytestvéreit, amiért azok szájalnak. Holott — miként a Báránykák Újságjában éppen ő szakadatlanul hajtogatja — a farkasbárány együttélés alfa- és ómega-órájának mutatója csak akkor fogja a békét jelezni, ha nincs több bégetés. Nos, ez a nemes koponya éppen a juhoknak, birkáknak írt lapban kifejtette: ne óbégasson-óbégessen a bárány, mert így csak önmagát teszi áldozattá. Ezzel egyetértünk!”

A Báránykák Újságjának főszerkesztője viszont elmagyarázta: „Igaz, hogy lapunkban megszólal a bárány-önbírálat hangja is, mert mi nem cenzurázunk. A 'saját magára vessen az áldozat, ha áldozattá válik' hanghordozású véleményeket is közöljük. Még ha emiatt a 'préda tehet a préda voltaért' hangján nálunk sürgölődő birka-tollforgatókat sokan el is marasztalják, s követelik: másféle diskurzust, mint az ő farkasüvöltéshez hasonló hangon megszólaló, ám ordasellenes bégetést ne engedjünk meg. A most felfalt barika esetéről azonban határozottan kimondjuk: aki saját hangszálait rezegtetve közli mondanivalóját, annak ne róják fel, hogy maga-maga kíván áldozat lenni. Hiszen a bárányok csak így tudják kifejezni magukat. Meg aztán a nyekegő hangon kinyögött igazság is igazság marad, nem pedig az önszántukból áldozati báránnyá dicsőítés eszköze.”

Ez ügyben állást foglalt az Állati Hidrológiai Intézet szóvivője is:

„Mai tudásunk birtokában bizton állítjuk, hogy a folyóvizek fentről lefele folynak, s az az élőlény — legyen bár gyapjas —, amely a patakban a vízfolyás alsóbb régióiban elégti ki szomját, nem mocskolhatja be annak az állatnak — legyen bár vedlő szőrzetű — az ivóvizét, amely a folyócska felsőbb szakaszán végzi ugyanezt a műveletet. Ekképpen ha az ok nélkül felelősségre vont egyed a maga kifejezési módján — esetünkben bégetve — tiltakozik a vád ellen, jogosan teszi, s ezzel nem önmagát kívánja áldozattá glorifikálni, hanem áldozattá válik.”

Ám a farkasok közül ki vette figyelembe ezt a tudományos közlést?

3. Minden hasonlat sántít, akárcsak a sánta kutya.

Összeült az Állatok Tanácsa, megvitatta, miért sérti meg az Ember az ő közösségüket azzal, hogy szakadatlanul állathasonlatokkal kívánja igazolni saját gyengeségét.

Elsőnek a róka szólalt fel: micsoda képmutatás, az emberek egyvégtében hajtogatják: ravasz, mint a róka. Holott ez fordítva igaz: éppenséggel az én szemállásom, arckifejezésem hasonlít a ravasz emberére. Miért nem mondják azok a beképzelt társadalmi lények: a róka olyan, mint a ravasz ember.

A hal követte: mi az, hogy él, mint hal a vízben. Köszönöm szépen, nem kívánom nekik, hogy úgy éljenek, mint én. Aki egyvégtében az ő horgaikat, kukacos csalijukat vagyok lénytelen kerülgetni.

A lepke is közbeszólt: kikérem magamnak, hogy az 'éjjeli pillangó' hasonlattal engem morálisan megbélyegezzenek, s az erkölcsrendészet üldözzön, mert nem a kijelölt zónában röpködök.

A sas is megszólalt: nem veszik figyelembe, hogy hályog van a szememen. Nonstop sasszeműnek tartanak mindenkit, aki úgy lát, mint én.

A kakas sem maradhatott le: ki meri állítani: mint a kakas a szemétdombon? Hiszen a mi majorságudvarunkon nincs is szemétdomb.

A béka is békétlenkedett: micsoda dolog, hogy az én ülepem térbeli elhelyezkedését az államgazdaság helyzetének színvonalával hasonlítsák össze.

A farkas szintén panaszkodott: gyomorbántalmaim vannak, étvágytalanságban szenvedek. Még hogy valakinek farkasétvágya van!

A ló sem maradhatott ki: akik két lábon botorkálnak, mindig azzal mentegőznek, hogy nekem négy lábam van, mégis megbotlok. Szabadkozhatnék én is, mondhatnám: minél több a láb, annál több a botlás-lehetőség. De mégsem teszem. Ugyanis nem a botladozás jellemző rám. Akkor hasonlítsák magukat hozzám, ha úgy tudnak száguldani, mint én.

A gilisza is közbeszólt: kikérjük magunknak, hogy a csúszó-mászás, a gerinctelenség gyarló emberi tulajdonságait rólunk mintázzák.

A kutya tette fel a pontot az i-re: utolérik, mint a sánta kutyát — mondogatják a gondolkodás képességével dicsekvő élőlények. Ugyan kérem. Próbáljon versenyezni velem bárki emberfia, még ha két lábra állt is valamikor. Engem három lábon sem ér utol.

Egyedül a hangya vélekedett másként: Én örülök, hogy a szorgalmat rólam mintázzák az emberek.

De ezt az egyetlen ellenvéleményt nem vették figyelembe.

Végül a legbölcsebb, az elefánt vont le a következtetést:

— Micsoda disznóság — elnézést az állati hasonlatért. — Jó volna, ha az allegóriákat gyártó tudatos lények megszívlelnék: aki példázattal akar bizonyítani, az ugyanazt a hibát követi el, mint aki parabolával szeretne cáfolni. Ugyanis hasonlattal sem bizonyítani, sem cáfolni nem lehet.

4. Van, aki állítja: a kaméleon-alkalmazkodás a fennmaradás feltétele.

A biológus kifejtette véleményét az állatvilágban megfigyelhető alkalmazkodásról.

— A létfenntartás legfőbb feltétele a hozzáidomulás a létkeretekhez. Az az élőlény életképes, amely felismeri: milyenné kell válnia saját környezetében ahhoz, hogy elkerüljön mindenféle súrlódást közte és az élővilág többi egyede között. Ehhez ki kell találnia a megfelelő külsőt, viselkedésmódot, nehogy konfliktushelyzetbe kerüljön a nálanál erősebbekkel. Hiszen ezek akár fel is falhatják, ha észreveszik igazi mivoltát. Feladni önmagamat, felvenni azt a külalakot, amely tulajdonképpen nem az enyém, de nélküle nem érvényesülhetek — ez a titkos jelszava az őserdők minden okos lakójának. Ha talpon akar állni az életben maradásért folytatott irdatlan harcban. Mi az, hogy talpon állni? Ha biztos léptekkel menetelni igyekszik a jobb létviszonyai fele. Az ilyen okos egyed az erkölcsi aggályt zárójelbe teszi — különben is az állati viselkedésben nincs keresnivalója az etikának. Az ilyen állat a tettetést érdemnek minősíti. Senkinek semmi köze ahhoz, mi lapul odabenn. Fő a megnyilvánulás. Itt van például a hozzáigazodás nagymestere, a kaméleon. Ki róhatja fel neki, hogy színváltozón hol ilyen, hol olyan, attól függően, mit követel meg tőle a miliő. S főleg azok, akiktől a sorsa függ.

A hallgatóság körében valaki feltűnő egyetértéssel bólogatott.

— Így van ez a társadalomban is — lelkesedett a karrierista.

Ráduly János

Népies rabversek 1897-ből

1. Már a *Kibédi népballadák* című gyűjteményünk bevezetőjében utaltunk arra, hogy *Rabénekek, keservesek* címen külön fejezetbe foglaltuk azokat a lírai/epikus szövegeket, „amelyek a rabbáétel eseményeit, a rabság miatti keserűséget éneklik meg. Külön csoportba sorolásukat az indokolta, hogy aránylag szép számban élnek ma is a helyi folklórban: így az előkerült 29 balladát 9 típusba soroltuk” (Ráduly, 1975. 8.).

Az utólagos gyűjtések megerősítették álláspontunk helyességét. Újabb és újabb szöveg- és dallamvariánsok kerültek tollhegyre, így Faragó József is külön típuscímmel látta el őket *Ószékely népballadák* című kiadványában. Ezt írta:

„Az első ének az 1772 táján Udvarhelyszéken összeírt Czombó Mózes énekes-könyvéből választottam” (Faragó, 1998. 307.). Jelezni kívánta, hogy a népi/félnépi eredetű műfaj már a 18. század végén „polgárjogot” követelt magának.

Az ilyen típusú népi alkotások lényegi jegyeit Vargyas Lajos taglalta kimerítően *A magyar népballada és Európa* című két kötetes monumentális munkájában.

„A rab-énekek nem alkotnak egyetlen, kialakult típust valami meghatározott cselekménnyel, hanem sok-sok motívumot, amiből minden alkalommal új sorozat alakult (...) s amin keresztül egy kicsit a népköltészet alkotómunkájába is bepillanthatunk” (Vargyas, 1976. 722.).

Nos, bizonyos mértékben eme „alkotómunka” műhelytitkai is eléink tárulnak az alább bemutatandó szövegekben.

2. Mintegy három és fél évtizede őrzöm azt a régi kéziratot füzetet, amellyel a kibédi Bereczki Jánosné ajándékozott meg. A füzet lapjait magam „számoztam be”. 28 oldalból áll, csonka példány, hiányzik az eleje és a vége. A mérete: 18,8 x 12 cm. A szövegeket egyetlen kéz írta fekete tintával. Keletkezésének időpontjáról a 21. oldalon levő bejegyzés tanúskodik:

„Meg jegyzésem 1897-dik évre: olyan gyenge tél volt mindég, hogy egész télen nem volt semmi hideg, hó volt ugyan három versen egy-egy kevés, de mindjárt el is ment. Írta ifj. Bereczky János Szegeden február 14-én.” A füzet megmaradt részei tehát 1897-ben íródtak.

Az írásképe elárulja, hogy tulajdonosa kevés iskolai végzettséggel rendelkezett (esetleg elemi osztályok), és azt is tudjuk — a családi hagyományból —, hogy kibédi volt. Szegeden börtönbüntetését töltötte. Bűne politikai fogantatású volt/lehetett, erről bizonyos mértékben az 5-9. oldalon elhelyezett szöveg „el-szólásai” árulkodnak, például: „éljen a munkás Szövetség, éljen a munkás.” A 6. oldalon ez olvasható:

„Az igazságért ejtették a siralomba,
Csillag Börtön Zárkáiba (...)
Hamis tanúk vallomása
Ejtettek minket rabságba.”

A Csillag-börtön Szeged hírneves fogdája volt/lehetett.

3. Szólnunk kell — röviden — arról, hogy milyen típusú anyagokat tartalmaz a füzet. Szó esik — például — a házastársak kötelességeiről (kérdés-felelet formájában), műdal-szövegeket is találunk (*Haragos tengernek véghetetlen árja, Szomorú-fűz hervadt lombja, Cserebogár, sárga cserebogár*), könyörgések is olvashatók (Úrvacsora előtti, kenyér vételkor, Úrvacsora utáni). Jézus születését elbeszélő próza-szöveg is van a füzetben, ehhez kapcsolódik *Az Istennek szent angyala* kezdetű egyházi ének (az énekeskönyv-szöveg elég hű másolata) stb.

Minket itt most a rabéletről szóló három verses szöveg, valamint a „rabságban sín(y)lő ember imádsága” érdekel. Nem vállalkozhattuk a szó- és betű szerinti közlésre, a szerző írásmódjának megőrzése túlságosan megnehezítette volna az olvasást. Íme néhány használt szava: Hajzsd (= Hajtsd), mencsmeg (= ments meg), meg törzsölöm (= megdörzsölöm), hon(a)pom (= hónapom), vídíjzsd (= vidítsd) stb. Mind a központosításban, mind a szavak írásában a mai helyesírási normákhoz igazodtunk. Versekről lévén szó, helyreállítottuk a strófikus szerkezetet. A címadás tőlünk származik, a versek kezdősorát tekintettük/tekintjük címnek. A sorszámozás is tőlünk való. A szövegek végén — zárójelben — fel-tüntetjük a füzetbeli oldalszámokat.

1.

A börtönnek bútelt fala

A börtönnek bútelt fala,
Nem vigasztal engem soha.
Rabtársaim sem vigasztalnak,
Mert azok is mind búsulnak.

(4. old.)

2.

Csillag-börtön vastag fala

Csillag-börtön vastag fala,	Szomorúság rabja lettem.
De sok szegény rabot megszíva,	Itt szenvedek a börtönbe,
Kinek a piros orcáját,	Szabadságom el van veszve.
Kinek élete fonalát Szegeden.	Csillag-börtön helységében
Én is immár gyászt öltöttem,	Nincsen oly kolcs, ki találja,

Ki húsz hónap előtt
 Megnyissa szabadságom kapuját.
 Hervadok itt, mint a virág,
 Melyet a víz meg nem talál sehol sem.
 Erdély-ország az én hazám,
 Ottan sirat két kis árvám
 Szomorún.
 Én vagyok az árvák apja,
 Csillag-börtön zárkájába bezárva.
 Zárkának vasas ajtaja,
 Talán van négy lakat is rajta,
 Mikor aztot zárják reám,
 Azt gondolom, hogy ez a hely
 Csak sírhalom örökre.

Szabadság-vesztő helyt vagyok,
 Mint fél-holt, csak úgy számítok,
 Mert itt meg van minden vonva,
 Amélyk csak örömet hozna
 Szívemre.
 De mind addig meg van vonva,
 Míg húsz hón(a)pom utolsó napjára
 Derül az ég nekem is,
 Ha az a jó Isten segít.
 Ha bús felhők eloszlanak
 Fejem felől,
 Akkor borult után derül
 Az ég nekem is.

Bereczky János (11-13. old.)

3.

Rab vagyok, rab vagyok, szabadságot várok

Rab vagyok, rab vagyok, szabadságot várok,
 Csak a jó Isten tudja, mikor szabadulok.
 Sok könnyeim hullnak a fej váncosára,
 Mikor rágondolok két kis árváimra.
 Nincsen tehát nekem más
 Senkim a világon,
 Árva vagyok én,
 Mint a madár az ágon.
 Anyám elhalt, apám nincsen,
 A hitvesem hűtlen lett,
 Amely sokszor kesergeti
 Az én gyenge szívemet.
 Két kis árvám nyomorognak,
 Csak én fájlalom őket,
 Azért sokszor megdörzsölöm
 A megfájult szívemet.
 Rágondolok életemre,
 Hogy testvérim sincsenek,
 Amelyek (?) megvigasztalnának enge-
 met.
 A kis árvák nem ismernek,
 Mert azok még kisdédék,
 Én Istenem, neveld őket,

Mint szeretem én őket.
 Leáldozik a fényes nagy nap,
 Borús lesz a láthatár,
 Megnyugszik a szomorúval,
 Nem kesereg többet már.
 Leáldozik a fényes nagy nap,
 Borús lesz a láthatár,
 De búsabb a szomo(rú) rab,
 Mert árvái szaporodnak.
 Istenem, légy gondviselőm,
 Légy már az én megmentőm,
 Ebből a bús életből
 Vidítsd meg felettem az eget,
 Hogy ne keseregjek többet,
 Adjál egy kis víg életet,
 Mert keseregtem eleget.
 Ártatlan Istenem,
 Verd meg a tanúkat,
 Megették a víg napjaimat,
 Legyenek ők is szomorúak örökre.

*Írta ifj. Bereczky János
 Börtönbe február 7-én.
 (17-19. old.)*

4.

Rabságban sín(y)lődő ember imádsága

Könyörülj rajtam, óh, Istenem,
 Könyörülj rajtam,
 Mert benned bízok az én lelkem,
 És te szárnyaidnak
 Árnyékában vagyok reménységem,
 Míg elmúlnak a nyomorúságok.
 Hajtsd le, Uram, a te füleidet,
 Hallgass meg engemet,
 Mert én nyomorult és szegény vagyok.

Szabadíts meg engemet
 Az én ellenségeimtől,
 Én Istenem,
 És az ellenem támadóktól.
 Ments meg engemet
 A hamisságnak cselekedetétől.

Bereczky János
 (9. old.)

4. Az első, mindössze négy soros vers (ének) tökéletes megformálása, a „búrt fal” jelzős szerkezet kimondottan népi szemléletre vall (roppant eredeti), a második felében található gondolati „megcsavarás” pedig a Székelyföldön még ma is gyakori.

Ifj. Bereczky János székelyföldi származását a második szöveg igazolja: „Erdélyország az én hazám.”

A második és harmadik szövegünk terjedelmi hosszúságával tűnik ki. Vargyas Lajos írja a már idézett könyvében, hogy „A nagy változatosságot fokozzák az »egyéni« ötletek (...) Ez sokszor teljes, hosszú költeményt jelöl, máskor egy-egy rövidebb szakaszt. Mindkettőben nagy szépségekre találunk” (Vargyas, 1976. II. 730.).

Bemutatott szövegeinkben épp az „egyéni” ötletek játsszák a főszerepet, de ezek a népköltészet közelségéről tanúskodnak, a képi megformálás, a hasonlatok és a jelzős szó szerkezetek rendszere népi ízeket hordoznak: szegény rab, vastag fal, piros arc, fényes nap, árva vagyok én, mint a madár az ágon.

A sorjázó szövegmotívumok zöme is népi ihletettséggel. A harmadik versünk indító két sora rabénekeink gyakran használt motívumát tartalmazza. Vargyas Lajos közölt motívumjegyzéke 19. számában meg is jegyzi: „Általános forma: Rab vagyok, rab vagyok, Szabadulást várok, A jó Isten tudja, Mikor szabadulok” (Vargyas, 1976. II. 724.).

A tartalmi elemek nagy része is ismert a népköltészetben: szomorúság rabja, otthon maradt árvák, hűtlen feleség, örömtelenség, szabadságvesztő hely, Istenhez való fohászkodás, hamis tanúk megbüntetése.

Ifj. Bereczky költőnek is „érezte” magát, amikor szövegeit „megkomponálta.” Sok helyen elszakadt a kötött ritmikától, jellemző rá a túlzott szubjektivitás, a mondanivalónak „hosszú lére” eresztése. Ezek a részek a népi alkotó sajátos, egyéni javaslatai, amelyek még nem „szűrődtek át” a népközösség alakító rostáján. Az ilyen jellegű megfogalmazások jegyeiről Vargyas így nyilatkozott: „Mindenképpen látszik a népköltészeti alkotás két fő eljárása, az egyéni ötletek egymástól független születése, burjánzása, és a variálók összerakó munkája” (Vargyas, 1976. II. 744.).

Érdemes utalnunk az 1954-ben megjelent *Röpülj, páva, röpj* impozáns ballada-összeállításra, amelyben Csanádi Imre és Vargyas Lajos így „írják körül” a rabnóták természetét: „Dal és ballada-motívumoknak laza fűzésű, folyton variálódó, hol egymásba fonódó, hol egymástól távolodó csoportosításai ezek, — közös vonásuk az elsőszemélyes elmondás is. Ballada-gyűjteményben feltűnően dalszerűek, a hasonló témájú lírai daloknál mégis cselekményesebbek, drámaiabban” (Csanádi—Vargyas, 1954. 547.).

Végül arra is utalnunk kell, hogy a nép általában pozitívan viszonyul a rabéletet vállaló egyénekhez. Vargyas írja: „valami közös, nagy szerencsétlenségnek tartották a rabsorsot” (Vargyas, 1976. II. 744.). Ifj. Bereczkyben ez a tudat is munkálkodhatott, amikor tollat ragadott húszhónapos rabsága történetének megörökítésére. Istenhez való fordulása megkapaszkodást, reményt jelentett, íme:

Istenem, légy gondviselőm,
Légy már az én megmentőm (...)
Adjál egy kis víg életet,
Mert keseregtem eleget.

(A 3. szöveg befejező részében)

Az Istenhez való fordulás legkézenfekvőbb bizonyítéka a közölt imaszöveg. Valójában könyörgés: a „nyomorult és szegény” ember Istenhez való fohásza, hogy megszabadulhasson ellenségeitől, támadóitól. Az utolsó sorbeli „hamisságnak cselekedetétől” kifejezés utalás a hamis tanúskodásra, amely börtönbe juttatta Bereczky Jánost. Az imarögtönzésről bővebben írtunk a *Hozzád fohászokodom imában* című könyvünkben (Ráduly, 2009), valamint — újabban — a *Seprődi József népi imái* című tanulmányunkban (Ráduly, 2012).

Irodalomjegyzék

- Csanádi Imre és Vargyas Lajos
1954 *Röpülj, páva, röpj*. Magyar népballadák és balladás dalok. Szépirodalmi Könyvkiadó. Budapest.
- Faragó József
1998 *Ószékely népballadák*. Összesítő válogatás Faragó József gondozásában, bevezető tanulmánnyal és jegyzetekkel. Kriterion Könyvkiadó. Bukarest — Kolozsvár.
- Ráduly János
1975 *Kibédi népballadák*. Gyűjtötte, bevezetővel és jegyzetekkel ellátta Ráduly János. A dallamokat hangszalagról lejegyezte Kusztosné Szabó Piroska. Kriterion Könyvkiadó. Bukarest.
- 2009 *Hozzád fohászokodom imában*. Kibédi ráolvasások, népi imák, legendaballadák, kántálóénekek. Erdélyi Gondolat Könyvkiadó. Székelyudvarhely.
- 2012 *Seprődi József népi imái*. Erdélyi Toll. IV. évf. 2012. 4. szám (Székelyudvarhely).
- Vargyas Lajos
1976 *A magyar népballada és Európa*. I-II. Zeneműkiadó. Budapest.

Szőcs Katalin

Az élet virága

(I.)

A virág egy életforma. A virágok a legharmonikusabb létezési formák. A virágok életerővel rendelkeznek és életerőt sugároznak ki magukból. Mintázatukban és színeikben a tökéletességet ismerhetjük fel.

A lét energiái formákban öltenek testet. A formavilág legszebbjei maguk a virágok. A virág a világmindenség eredetének és harmonikus összetettségének szimbóluma.

A virág napjelkép. Az ókor a Napot istenként imádta. Az ókortól kezdve az Egyet, Istent, a Teremtő energiát körrel, rózsával vagy körbe írt ábrákkal szemléltették. Az Egy energiája Ég-ő ékként a Nap fényéhez hasonlóan ég. Égi eredetű az, igaz.

Kör alakból indulnak ki nemcsak virágaink, hanem településeink és szakrális épületeink is.

A kezdet és vég nélküli kör a Isten és a mindenség végtelenjét szimbolizálja. Mér-tani szempontból minden a körből indul ki. A létezés formáit az Egy körének metszései határozzák meg. A világot egyszerű alapelvek működtetik. A lét rendszere az alap-egység egymásra épülésével jön létre és bonyolultabb lesz. A világunkban található sokféle szerkezeti minta jól meghatározott elv szerint működik.

A létnek matematikai, azaz geometriai szerkezete van. Püthagorász szerint a geometria nagy mestere maga Isten.

A lét formái a mozgó részeinek kölcsönhatásából alakulnak ki. Minden mozgásban van, semmi sem áll meg. Még a legkeményebbnek tűnő anyagban is állandó rezgésben vannak az elektronok, atomok. Állandó hullámmozgás jellemzi a fényt, a levegőt, vizet, vagy az energiát. Minden gondolat, kívánság vagy minden érzés nem más, mint különböző frekvenciájú rezgés.

Az esszéus-hun tanítás szerint a fizikai világ mögött álló rend törvényei mindenben megtalálhatók:

„A Törvény az Élő Isten élő szava.

A törvény bele van írva mindenbe, ami élet.

Megtalálható a füvekben, a fákban, a folyókban,

A hegyekben, az égi madarakban,

Az erdő teremtményeiben, a tenger halaiban,

De legfőképpen megtaláljátok önmagatokban.” (32.)

Mindennek alapja Isten szellemi ereje, a Tudatosság fénye. Minden a fényből származik. A teremtő erőt az ókorban körrel ábrázolták. A kör volt az Ős-Egy jele. A formák az Egy köréből, annak levetüléséből, az ég és föld kölcsönhatásából jönnek létre.

Sok virágnak kerek közepe van és szirmaik a napsugarakat idézik.

Kör alakból indulnak ki nemcsak virágaink, hanem településeink és szakrális épületeink is. Egy egybefüggő rendszerben a dolgok mélységéről szól a mítosz és a képzel is.

A kör jelenti a Teremtő Egyet és a világ egységét is. Költőnk szép szavakkal mondja el világunk egységét:

„Szép volt, isten volt, Egy Volt a Világ.
Tél, tavasz, nyár, ősz: meghitt tarkaság.
Égen és földön mosolygott a rend.
A nap hajnalban mindig megjelent,
Borzongó percek s naphosszú öröm:
a tengertől még nem váltam külön,
nem voltam sziget... Imák és csodák:
szép volt, isten volt, Egy Volt a Világ.“

(Szabó Lőrinc: *Egy volt a világ*)

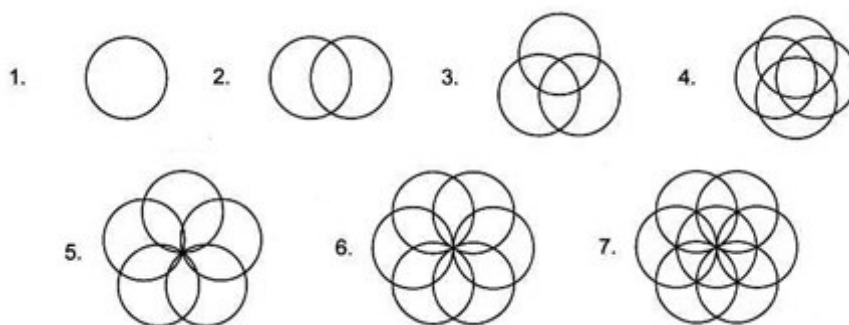
Az ókor hitében a szellemi erő teremtette a világot. Mi keresztények Istennek hívjuk. Az ókor embere a világot teremtő szellemi erőt szűziesen tisztának tartotta. Ő volt a nagy anya: a szent Jó, Jótengrit, Szófia, a Fehér istennő, Nagyboldogasszony. (67, 75, 76.)

Világunkat anyavilágegyetemnek hívják. Világunk szerkezetéhez rendelődik az élet virágának szakrális alakzata. Az élet virága a geometria szerint a körrel ábrázolt Egyből alakul ki, amikor a teremtés során az többszörözi önmagát. A lépéselemek sora magát a sejtosztódást is szemlélteti.

Az élet virága mintázata nem csak a teremtéshez kapcsolódik. A lét szerkezetét mintázza le. Így az élet virága a teremtésnek és az élet működésének szimbóluma. Az élet virága a földi életet átszövő energia alakzata, az anyavilágegyetem szimbóluma. Tele hurkszerű gyöngyökkel. A metszési hurkok a holdsarló köríveihez hasonlítanak.

Az ókor bölcselése a szellemi erőt, a virágot az Istenanyához rendeli. A virág az Istenanyától származtatott világmindenség eredetének jelképe.

Az átfedési tartományban keletkezett feszültség kiegyenlítődéssre törekszik. Ezért újból osztódik mindaddig, amíg az oktáv irányában el nem mozdul, és azt ki nem teljesíti. Maga az élet keletkezése, a Genézis, és a sejtszaporodás is ilyen módon megy végbe. Az Egy megsokszorozítása a teremtés alapja.

A hét teremtési lépés

Minden az Ős-Egyből keletkezett. Minden dolog eredete az Egy. Minden egyes teremtségi lépésnél az Egy megkettőzi magát. Az egy úgy osztódik ketté, hogy létezik közöttük egy közös rész. Amikor az Egy kivetíti magát, két kör keletkezik, melyek metszik egymást. A két ellentétes oldalt egy középső rész kapcsolja egybe. A közös metszési résznek jellegzetes mandulamag alakja van, melyet a szakirodalom mandorlának nevez. Nevezik még ősmagnak, halnak, Isten tojásának stb. Ez a tojásdad alakú idom olyan, mint egy mandulamag. Ehhez hasonló a mandorla elnevezés is. Ez a mértani alakzat a mítoszok őstojása, az alkímisták bölcsék tojása, a hal, a szent közép. Az istenfiakat szokták mandorla alakú körívben ábrázolni. A mandorla szakrális díszítőelemként ma is megtalálható templomainkban.

A két kör metszésénél keletkezett átfedési tartományban rejlik a továbbteremtéshez szükséges erő. A mandorlában lévő feszültség kiegyenlítődéssre törekszik. Ezért újból osztódik, létrehozva egy harmadik kört, és így tovább. Az osztódási lépések száma hét. Maga az élet keletkezése, a Genézis, és a sejtszaporodás is ilyen módon megy végbe. A mandorla elemeiből kialakult háromszög méreteiben a platoni szakrális geometria alapjait képezi. A szakrális írás és a szakrális geometria a teremtségi ciklusokat térképezi le. Ugyanez a szabályos háromszög megtalálható a Föld-Hold arányainál, a piramis méreteinél. A mandorlába írható az első háromszög, mely a platoni szakrális geometria alapjait képezi. A háromszög a mezopotámiai jelrendszerben a szeretetet képjelezte. A lét lényege a szeretet-szeretlenség törvényén alapszik. A szeretet maga a kozmikus Rend. (18.)

A körbeírt háromszög, a szeretet szimbóluma a platoni szakrális geometria természetes és harmonikus eleme. Minden más szabályos mértani forma háromszögekből épül fel. A természet élővilágának növekedési mintázatát leíró spirál szintén mértani elemekből épül fel. Ezeket ma fraktáloknak nevezzük. Például a hópehely olyan geometriai fraktál, amely az egyre újabban hozzáadott egyenlő oldalú háromszöget alkotó részek révén növekszik. A növények elágazásai és maguk a földön lévő partszakaszok is a fraktálgeometriával írhatók le.

A létezés formáit egyszerű alapelvek működtetik. Ezek egymásra épülve bonyolultabb rendszert alkotnak.

Az élőlények növekedése ismétlődő mintákat követ. A harmonikus arányok érvényesülnek az élő szervezetek sejtjeiben, a magoknál, és az élőlények külalakjánál. Világunk egy olyan hologram vagy fraktálrendszer, ahol a kiinduló mintázat a belső elemnek felel meg. Ez magába zárja a szeretet háromszögét tartalmazó mandorlát is. A lét szerkezetét leíró élet virágának a mintázata hét lépéselemből alakul ki.

A hindu teremtsésmítoszban a világ szerkezete egy kerékhez hasonló, melyet egy hármas agy irányít:

„Az Egykerekű kocsiba bekötnek
Heten egy lovat, hét neve van ennek.
Minden létező rajta a keréken,

Agya három van, nem vénül, nem áll meg.”

(Rigvéda, I. 164.)

A teremő körének kivetülésével a két kör metszési zónájába írható a szeretet háromszöge. A mezopotámiai jelrendszerben a szeretet képjele a háromszög volt. Ugyanakkor a harmonikus háromszög az Istennő jeléhez is tartozott. A hun-esszénus tanításban fennmaradt, hogy ez a fényháromszög egyben a kozmikus rend. A világ fényből, illetve szeretetből szövődött.

Az ember önmaga békéjét csak olyan belső egyesüléssel érheti el, amely során a Rend útját követi:

„Tudd meg, hogy az egész Űr rendezett,

És csak a Rend által lehetsz a mindenséggel egy.” (24.)

A kozmikus rend a Nap-Hold-csillag hármasának megjelenésével állott helyre.

A sumér jelrendszerben a kozmikus rend nem más, mint a szeretet:

„Te kegyes Szeretet,

Mutasd meg a Spirituális Igazságot

A Te kozmikus Rendeden keresztül.” (18.)

A szeretet, illetve a kozmikus rend háromszögét maga a teremő Egy is magába zárja. Ez a harmonikus háromszög megtalálható az élet virága mintázatában is mindenik mandorlában.

A körbeírt egyenlő oldalú háromszöget ma is Isten Szemének nevezzük templomainkban. A háromszögnek megfelelő rezgések az isteni hármast tükrözik le. Az ember ezek alapján magában hordozza az isteni hármast.

A Nap a teremő fénynek megfelelő égitest. Az ókorban körrel jelölték, akár a Teremtőt. A virágot napjelképnek tartjuk. Ez a megjelölés kapcsolatban van a virágok harmonikus körszerű alakjával és sugárzó színével. Ezenkívül a virágok, a növények különleges teremő erővel rendelkeznek.

A Smaragdtáblák szerint a Teremtő Egy-et harmónikus erő jellemzi. A harmóniát két erő hozza létre. A teremtő erő belső kettősséggel rendelkezik: bölcsességből és szeretetből áll. (24.) A sumér jelrendszerben a szeretet képjele a háromszög, a bölcsesség jele a kör volt. (18.) Ez a szellemi tartalom a fizikai létben kettős teremtő erővé vált, apai és anyai oldalra. A kettős teremtő erő csak egységben tud működni, ami az Egyre jellemző. A növényi világ az önzetlen szeretet megtestesítője.

Mint a növények egyik megnyilvánulási formája, a virágokat semleges harmónia jellemzi. A virágok a teljes önátadást mutató jellege az odaadó szeretet mintaképét közvetíti felénk. Békés harmoniában leledznek. Csak vannak. Fenntartás nélkül odaadják magukat, mint az állatok tápláléka vagy az emberek éke-étke. Odaadásuk szeretetet sugároz felénk. A szeretet békét, nyugalmat áraszt. A harmónikus formák, illetve a virágok is növelik odafigyelő, beleérző képességünket, és segítenek a békésebb nyugalom állapotának behozatalában. Minden együttérzéssel teli gondolat, minden csendes öröm növeli a minket mozgató szeretetet. A virágok a tökéletes lét megtestesítői, a szeretet jelképei.

A kínai hagyomány szerint a taoizmus aranyvirága azonos a harmóniába kerüléssel és a lelki megújulással. A japán élővirágok elrendezése, az Ikebana az isteni tökéletesség megnyilvánulásai. A görögöknél a virágok színe és illata jellegzetes ünnepeket teremtett. A fennmaradt ünnepi szokásokon más-más virágot találunk, mint ahogy minden ünnepnek más értelme is volt. A római hagyományban a virágok istennője Flora. A Floralia ünnepén virágtenger díszíti a lépcsőket. A tibeti hagyományban a virágillatot az Ég Úrnőjéhez társítják.

A Bibliában a virágos kertek az Édenkertre utalnak.

„A virágok érzékenyek. Az embertől szeretettel teli figyelmet igényelnek. Jobban fejlődnek, szebben virágoznak, ha szerető gondoskodásban részesülnek.”

A kozmikus rend szeretetét az ókorban háromszöggel ábrázolták. A háromszögben három minőség kapcsolódik Egygyé. Az apai oldalnak megfelelő résznek és az anyai minőségnek kell legyen egy közös átfedési részük. Ez a közös rész egy harmadik minőséget képvisel, akár csak a gyermek.

Az összekapcsolódást jellemző hármas minőség szellemi tartalommal bír. Az ókor embere a szellemet anyai jelleggel ruházta fel. A szellem egy olyan erő, mely létrehozni tud Napot, Holdat csillagokat és mindent a világon. A különböző népek hitregéiben a szellemi erő hármas szerkezete az istenanyákhoz kapcsolódik.

Mindennek alapja Isten szellemi ereje, a szeretet fénye. Minden a fényből származik. A formák az ég és föld kölcsönhatásából jönnek létre.

Ugyancsak a Teremtő szeretetfénye tartja össze a létet. A létezés formáit egyszerű alapelvek működtetik, mert minden a szellem fényéből származik.

Az élőben működő szellemi rész folyékony áramlása egy magasabb rendű rezgésminőséggel rendelkezik, mint a fizikai anyag.

Az összekötő erő a létben a szeretet, mely folyékony közegként is felfogható.

Irodalom

1. Kabos K.: Magyar mytológia. Eger, 1897, 140.
2. A bűbajos lakat. Budapest, 1979, 271.
3. Rözsafiú és tulipánleány. Budapest, 1987, 69.
4. Dömötör T.: A népszokások költészete. Budapest, 1983, 157.
5. Magyar ősmesék. Debrecen, 1999.
6. Benedek Elek: M. M. M. II. 1977, 377.
7. Magyar népballadák. Budapest, 1976, 271.
8. Sebestyén Gy.: Dunántúli gyűjtés. 44.
9. Lengyel Á.—Limbacher G.: Népi vallásosság a Palócföldön. Balassagyarmat, 1997, 45.
10. Gilgames. Agyagtáblák üzenete. Budapest, 1974, 159.
11. Katona I.—Lábadi K.: Szedem szép rózsámat. Újvidék, 1986, 104.
12. Magyar néphit és népszokások. Budapest, 1990, 112.
13. Ghandi M.: Az indiai növények mitológiájából. Budapest.
14. Ghandi M.: Indiai mitológia. Budapest, 94.
15. Végvári J.: „Ki se megyek, meg se adom magam”. Debrecen, 1998, 31.
16. Kulcsképekben kulcsszavak. Debrecen, 2000, 300.
17. Bíró L.: Kerek Isten fája. Szerzői kiadás, 2001.
18. Bordeaux—Székely E.: A Béke Esszénus Evangéliuma. I-IV.
19. Varga G.: A magyarság jelképei. Budapest, 1999.
20. Mitológiai Enciklopédia. Budapest, 1988, II. 521.
21. Hoppál M.—Jankovics M.—Nagy A.—Szemadám Gy.: Jelképtár. Helikon, 2000.
22. Szimbólumtár. Balassi Kiadó, Budapest, 2001.
23. Papp G.: Hazatalálás. Püski, Budapest, 1999.
24. Az atlantiszi Toth smaragdtáblái. Mandala Véda, Budakeszi, 2001.
25. Sharamon S.—Baginski B. J.: Rejtett energiák. Édesvíz Kiadó, Budapest, 1995.
26. Pandit Cs.: Indiai bölcsességek könyve. Mandala Véda Kiadó, Budakeszi, 2002, 179.
27. Meszlényi R. I.: A vallásalapító ősmagyarok kéklilioma. Budapest, 2002.
28. Diószegi V.: A pogány magyarok hitvilága. Budapest, 1978.
29. S. Arrhenius: A világegyetem élete. Franklin Társulat, Budapest, 1914.
30. Erdélyi Zs.: Hegyet hágék, lőtőt lépék. Kalligram, Pozsony, 1999.
31. Tánczos V.: Csapdosó angyal. Pro-Print Kiadó, Csíkszereda, 1999.
32. Máté I.: Yotengrit. Palatia kiadó, I., II., 2004–2005.
33. A köztes lét könyvei. Farkas Lőrinc Imre Kiadó, Zalaegerszeg, 1998.
34. Durant: Das Geschichte der Zivilization. Bern, 1952.
35. Badinyi J. F.: Jézus király pártus herceg. Budapest, 1998, 79.
36. Paáll Z.: Arvisura. Püski Kiadó, Budapest, 2003.
37. Falvay K.: Boldogasszony. Tertia, 2001.
38. Melchizedek D.: Az élet virágának ősi titka. Mandala Véda, Budakeszi, 1999.
39. Jordan Michael: Din miturile lumii. Enciclopedie tematică. Humanitas, București, 2002.
40. Zakar András: A Sumér Hitvilág és a Biblia. Turn Printing, USA, 1973.

Sebestyén Péter

Húsvét, az ünnepek ünnepe

Szívesebben kerülgetjük egyéb kifejezésekkel, úgymint: tavaszvárás, rügyfakadás, újjászületés, pedig könnyebb lenne, ha bevallanánk, hogy a tavaszi nap-éjegyenlőséget követő első holdtölte utáni vasárnap az ünnepek ünnepe.

Igen, a húsvétról van szó, Jézus feltámadásáról, ami talán megakasztja az emberi logikát, talán sutba dobja az emberi tapasztalatokat és a tudományos megfigyeléseket, mert a lét legmélyebb, vagy ha úgy tetszik, a legmagasabb világába, a transzcendenciába, a természetfelettibe röpít... Oda, ahol az isteni törvényszerűségek érvényesülnek, ahol csődöt mond az emberi okoskodás csűrös-csavarása, ahová csak a hit képes bemerészkedni. Az sem magától, hanem attól az egyszerű tényről felbátorodva, hogy Isten belépett az emberi tér-idő keretezte létbe, és átalakította a földi lét koordinátáit. Éppen a húsvét világítja meg a keresztény lét titkát: Isten fiában, Jézus Krisztusban nem toldozza-foldozza a világ nyomorúságát (ahogy más vallások próbálkozásai ezt sejtetik), hanem magára veszi emberségünket, alámerül a halálban, és feltámadva legyőzi azt.

Az első húsvét óta igazából ennek a ténynek van hírértéke, és ennek az igazán fontos információnak kellene ma is megmozgatnia a kapzsi, pénzéhes, rohanó, fogyasztó, önmagát felvilágosultnak, korszerűnek és szabadnak valló emberiséget. Ettől a tényről van „hitele” a Megváltónak, ezért merjük rábízni életünket, ezért számít az, hogy mit tanít és mit vár el tőlünk. Ezért nem lehet „csak úgy”, átlagosan, langyosan éldéget, mintha húsvétkor mi sem történt volna. Húsvét óta az élet apró jelei, szépségei is arról beszélnek, hogy az ember képes az újjászületésre, képes önmagát felülmúlni, mert Krisztus kihúzta a halál méregfogát. Egy szál virág, egy frissen vasalt ing, egy jó szó, egy szeretetből fakadó tett, egy önzetlen segítő kéz — mind arról árulkodik, hogy a bennünk rejlő jót felszínre kell hoznunk. Így támaszt minket is életre Isten az ő szeretetével, titokzatos és mégis valóságos módon. A húsvéti üzenet nemcsak egy jó hír a többi között, hanem újra és újra felráz és megdöbbent, hogy nehogy elfeledjük: az élet nem hal meg, az élet utat tör magának, az Élet ellen nem lehet „védekezni” — csak elfogadni és befogadni! S akkor megtörténik bennünk és körülöttünk is az újjászületés, a tavasz: virágba borulnak a fák, életre kelnek a pusztulásra ítélt emberek és értékek, gyümölcsöt terem a jó szándék és a bátor kezdeményezés.

Még Szent György lovag sárkányt legyőző diadalából is ez a húsvéti üzenet „derül ki”. Ha valaki nemcsak hallott a Feltámadásról, nemcsak tud róla, hanem találkozott is vele, életében új vizek forrásai fakadnak, „holt ágak” telnek meg

élettel, és nem csügged akkor sem, ha Pilátusok és Kajafások, Júdások és eleinte bizonytalan Péterek veszik körül. Mert ott lesznek vele a Jánosok és a Mária Magdolnák, az emmauszi tanítványok és Saulok, akikkel együtt azt hirdeti tele torokkal: mi nem hallgathatunk arról, amit láttunk és hallottunk!

Feltámadás

Mel Gibson Passiója csak azok szemében, szívében és agyában kavart vitát, akik a világot filo- és antiszemitákra szeretnék osztani. Akik azonban szívük-lelkük nyitottságával tekintettek erre a filmre, és megrendülten élték át üzenetét, azok már a rendező szándékán is túlláttak, hiszen Jézus szenvedése értünk vállalt szenvedés, vagyis megváltó szenvedés volt. És nemcsak szenvedés, hanem megdicsőülés is. Jézus feltámadt: nem lopták el a holttestét, nem a gyáva tanítványok által kitalált mese, nem a későbbi keresztény „szekta” által kifundált dogmatikai megalapozás az egyház legitimitásához, hanem történelmi tény. Nem lehet cáfolni. Már csak azért sem, mert a feltámadás „fél lábbal” már túl van az ésszerűsége és kísérletezgetésekre beszűkített világunkon. A feltámadás hitünk legnagyobb ténye. Rendszerek jöhetnek és mehetnek, vádolhatják a Vatikánt azzal, hogy Európát „le akarja nyúlni”, be akarja kebelezni, mint kiscsömpec, lehet Krisztust támadni jobb- és baloldról, attól Ő marad a történelem ura és Megváltója. A Názáreti Jézus ettől több, mint egy zsidó (vagy más nemhez tartozó) rabbi a sok közül, ettől Krisztus (Kresztosz — Isten Fia, a Felkent), mert feltámadt a halálból. Ez az igazi evangélium, örömhír! Az emberiség számára a legfontosabb információ: halálával és feltámadásával kinyilatkoztatta mindenkinek, aki fogékonyra teszi magát a hitre, hogy az életet nem lehet megölni, hogy mindannyiunkban isteni élet rejtőzik, hogy a testi halálnak semmilyen hatalma nincs az életen. Világossá tette egyszer s mindenkorra, hogy a testi halál nem szünteti meg, még csak át sem alakítja, hanem ki-, illetve beteljesíti az ember életét. Ezt hirdetik a keresztények húsvétkor, ezért énekelnek alleluját, ezért festenek piros tojást és locsolják az ifjúság zsenéit.

Húsvétot nem szabad másképp megélni, csak hittel, megrendülve, bűnbánatban kiengesztelődött lelki békében és felszabadult örömmel. Ez a felszabadult öröm azt az embert jellemzi, aki az árnyékon túl észreveszi a fényt, a halálon túl az életet, az ember Jézusban Isten fiát. A húsvéti titok-misztérium most már nyílt titok, hisz le lehet olvasni hívő arcunkról. Már nem keressük az élő a holtak között, hiszen már nem vagyunk lekötözve a bennünk és körülöttünk lévő rossznak. A sátán húsvét után már nem képes bennünket annyira megrontani, lealjasítani, hogy eltüntesse rólunk az istenarcot. Persze csak akkor, ha felhagyunk a megalkuvások sorozatával, ha minden idegszálunkkal nekifeszülünk a küzdelemnek, melyet életünk végéig kell vívnunk az önmagunkon is túllépni képes szeretetért magunkban, és azokkal szemben, akikkel élünk.

Látta és hitt

A népmesék általában azzal fejeződnek be, hogy „addig éltek, míg meg nem haltak”... Vagyis előbb-utóbb csak meghalt(ak) a főhős(ök). Ezen a ponton távolodik el a keresztények meggyőződése a mesétől és a legendától. De még a mítosztól is. Nem emberi találmány, nem egy szekta önigazoló mesterfogása, hanem történelmi tény. Még akkor is, ha csak egyvalakiről állítjuk ezt. Támadtak fel halottaiból ugyan mások is, de nekik újra meg kellett halniuk. Amit azonban Jézus Krisztusról állítunk, az annak ellenére tény és való, hogy szétfeszíti az emberi tapasztalat kereteit: a halálon felülkerekedik a halhatatlanság! Földi életünknek mennyei kilátásai vannak, mert a halál eddigi horizontján mostantól feldereng a feltámadás hajnala. Hiszen ő nem ide jött vissza, hanem végérvényesen isteni dicsőségébe, ahová nekünk is megszerezte a belépődíjat. Ráadásul feltámadásának bizonyítékai is rendelkezésünkre állnak: az üres sír, a leplek, amelyek nem voltak összehajtogatva vagy eltüntetve, a szemtanúk beszámolói, akik találkoztak a Feltámadottal, és ezt a tanúságot vérükkel is megerősítették. És tanítványok találkozása a Feltámadottal mitől gyengébb tapasztalat és élmény, mint egy tudósítói közvetítés a tévéhíradóban?...

Ezek a bizonyítékok megcáfolhatatlan jellé lesznek azok számára, akik megnyitják „lelki” szemüket, vagyis látnak és hisznek, mint a két apostol, Péter és János. Talán a személyes találkozás csak ezután adatik meg, de akkor személyre szóló meghívássá vagy felszólítássá válik: Békesség Nektek! Ne féljetek! Mirjam! Van valami ennivalótok? Szeretsz engem? Legeltesd juhaimat! Én veletek vagyok minden nap! Menjetek el az egész világra!...

A hit nemcsak hallásból ered, hanem látás és felismerés. Látása és felismerése a tények mögötti valóságnak. A csodát ugyan már a teremtett világ újjáéledő természetében is „láthatjuk”, holott a pillanatot nem tudjuk megragadni. Amikor az anya méhében megfogamzik az élet, a kiscsibe áttöri a tojás héját, a hóvirág szétszakítja a fagyos föld felszínét, a hernyó leveti burkát, és pillangóként röppen föl, az elvetett és „elpusztult” mag új életként hajt ki, a rügyek kipattannak a fák kérge alól. Mégis mindez csak halvány hasonlat ahhoz a húsvéti szenzációhoz képest, hogy Krisztus feltámadt halottaiból! Krisztus feltámadása pedig a mi feltámadásunk ígéretét hordozza. Aki belénk teremtette a halhatatlanság vágát, az be is teljesíti. A feltámadt Krisztus valójában az egyetlen tájékozódási pont ebben az irányt tévesztett világban. Benne nyer értelmet minden küszködés és kereszthordozás, benne simulnak ki életünk ráncai, őt követve lehetünk bátrak és merészek a gonosz elleni küzdelemben, mert nekünk is ez az örömhír: ne féljetek, én legyőztem a halált! Ha hiszünk és látunk, szemlátomást fog kibontakozni életünk tavasza.

Bustya Dezső

Tűnődések (IV.)

(Naplójegyzetek)

4. (Tűnődés a magányról és az emberi kapcsolatokról)

Életem során többször kellett arra gondolnom, hogyan is lettem lelkipásztor. Hosszú ideig ugyanis más akartam lenni. Középiskolásként több orvos-regényt olvastam (Cronin: *Résztabla a kapu alatt* című regényén túl az *Orvos lettem Amerikában*, meg az *Egy sebész útja* című könyveket, aztán a „Dr. Arrowsmith”-et. Az utóbbiak íróira már nem emlékszem pontosan). Annyi bizonyos, hogy ezek a művek egyértelműleg az orvosi pálya felé tereltek. Igyekeztem is buzgón tanulni az anatómiát és a vegytant: ezek voltak a felvételi vizsga tárgyai. Sebész akartam lenni. Az utolsó középiskolai évben történt a nagy változás, s ebben bizonyára jelentős része volt áldott emlékű irodalomtanárom, Nagy Géza hatásának. Így aztán 1952 nyarán magyar nyelv és irodalom szakra felvételiztem Kolozsváron; a vizsgák közepette történt a letartóztatásom. A kétéves fogságból való hazatérés után több társam teológiára ment (Kozma Zsolt, Muzsi András); engem eltántorított a felvételi tájékoztatóban írt 800 lejes „fenntartói és kari díj”, úgy gondoltam, ezt nem róhatom rá a két évi elszegényedés (hegedűm eladása, anyám munkába állása és egyebek) után szüleimre. Arra nem gondoltam, hogy a legációs összegek, meg később a lehetséges ösztöndíj fedezni fogják az intézeti költségeket. Egy évig tisztviselősködtem a kolozsvári Papírlemezgyárban, míg végül én is a Teológia mellett döntöttem. Akkor még nem tudtam, hogy a lelkipásztori munka alapvetően a személyes kapcsolatokon fordul meg; ettől lesz a „lelkész” valóban lelkipásztor.

Későbbi lélektani tanulmányaim rendjén próbáltam megfogalmazni, hogy milyen beállítottságú emberek közé is tartozom. Megállapítottam, hogy nem *extravertált*, hanem befele forduló, azaz *introvertált* embertípus vagyok. Már gyermekkoromban is, ha választani kellett aközött, hogy játszani megyek-e, vagy olvasok, inkább az olvasást választottam. Soha nem tanultam meg elfogadhatóan táncolni — pedig teológus koromban még táncanfolyamra is jártam. Később úgy fogalmaztam, hogy ha én egy nővel ölelkezni akarok, azt nem a nagy nyilvánosság előtt teszem. Felnőttként nem is táncoltam soha, még a gyermekeim lakodalmán sem. Igaz, hogy a két kisebbiknek, Borikának és Sándornak az esküvője igen szerény számú résztvevővel és nagy csendességben folyt. Jól megvoltam tánc és táncpartnerek nélkül is. Ha diákkoromban kelletlenül részt is vettem egy-egy „elvtársi összejövetelen” (akkoriban ez volt a táncsal egybekötött ünnepségnek a hivatalos

neve), nem nagyon tudtam társalogni a táncos partneremmel. Örültem, ha leülhettem egy pohár fröccs mellé, s inkább barátaimmal beszélgettem.

Sok barátom sohase volt. Akiket annak tartottam, azoknál hamar kiderült, hogy én ragaszkodtam jobban hozzájuk, mint ők hozzám. Volt olyan is, aki csúnyán kihasználta, becsapott. Belőlem a testvérkeresés keze nyúlt a másik ember felé; egyke mivoltomat ugyanis nagyon nehezen tudtam elviselni. Azért akartam, tudatosan vágyva rá, hogy gyermekeim legyenek: nekik ne kelljen annyi gátlással megküzdniük az életben, mint nekem.

A lelkipásztori hivatástudattal úgy harmadéves koromban ajándékozott meg Isten. Akkor döntöttem el véglegesen, hogy ezen az életpályán maradok (első és másodévesként ugyanis a teológiát „átmeneti státusnak” véltem csupán. Úgyis rövidesen megváltozik a világ, s akkor azután az lehetek, ami valójában akarok, mondogattam magamnak). Amikor a negyedévet is elvégeztem, akkor kerültem dilemma elé: gyülekezeti szolgálatot vállaljak-e, vagy a tudomány művelésének ösvényére lépjek? Nekem nagyon megfelelt volna az, hogy csendes magányban, íróasztal mellett munkálkodjam. (Gyülekezeti szolgálatom első 5 évében, Ludastelepen, az egyszobás lakásban még íróasztalom sem volt. Az első íróasztal és írógép nagy ajándéka csak 30 éves korom után köszöntött rám, amikor vízaknai lelkipásztor lehettem!) Felvételi vizsgát tettem a magiszteri tanfolyamra, s így egy évvel késleltettem a gyülekezeti szolgálatot. De az első masteri évem után csak kimentem a Mezőségre, végtelen primitív körülmények között szolgálni. Nem volt rendes, többszobás parókia, berendezett lelkészi hivatal, se könyvek, se villanyáram, nem beszélve a vezetékes vízről, fürdőszobáról stb. De magány, az volt. Szaporodó családtagjaimtól eltekintve, mások nem sokat zavartak. Befizetéseket a presbiterek intézték, én az istentiszteletek előtt és után nyugtáztam. Évente egyszer minden családot meglátogattam, azontúl csak a betegek látogatása volt a feladatom. Olvashattam, amennyit csak akartam. Könyvet Mezőszengyelről szereztem be. (Régi *Református Szemle* évfolyamokat, a Parókialis Könyvtár köteteit stb.) Szépirodalom tekintetében a könyvesboltban vásárolt könyvekre, s a Páll Dezső ludasi papkollega könyvtárára szorultam. A telepi iskola könyvtára elég szegényes volt, de irodalmi éhségemben onnan is kölcsönöztem. Írni kevesebbet írtam, de azért csak leírtam pár prédikációmát nehezen olvasható kézírásommal; megírtam a Ludastelepi Református Egyház történetét, egy-két rövid tanulmányt. Az első rövid cikkem a *Református Szemle*-ben éppen akkor látott napvilágot, amikor a vízaknaiak meghívását elfogadtam.

Vízaknán különösen 1969 ősze után, amikor Juhász István professzor biztatására a doktori kurzusra sikeres felvételi vizsgát tettem, komolyan készültem a doktori tanfolyamra, kollokviumokra és referátumok írására, disszertációm elkészítésére. Így napjaimat itt is inkább a magános tanulmányozás töltötte ki. Mai napig vádolom magam, hogy talán emiatt kevesebbet foglalkoztam gyermekeim lelkigondozásával; ritkábban és kevesebbet beszélgettem el velük egyen-egyenként. Bizonyára feleségem is több törődést igényelt volna...

Idővel családtagjaim is megszokták, hogy szótlanabb természetű vagyok. Úgy vették, hogy ami mondanivalóm van, azt elmondom prédikációban. A személyes kapcsolatokra már nem marad közölnivalóm. Ha valamiért megharagudtam, képes voltam napokon át úgy élni, hogy senkihez egy szót sem szóltam (a „némaság ördöge” szállott meg, amint később megfogalmaztam magamban akkori viselkedésemet).

Telepi szolgálatom idején sem Eckentelepen, sem az Albisban nem találtam olyan értelmiségire, akivel érdemes lett volna baráti kapcsolatot fenntartani. Egyszer egy nőtlen, fiatal tanító is az Eckenbe került, hirtelenében össze is tegeződünk — de hamar ki kellett ábrándulnom belőle: a konfirmándus leánykáimat macerálta. Szerencsére hamarosan elkerült másfelé. Az Albis távolabb volt; ott két tanítókisasszony is szolgált. Magam még ifjú házaspár voltam, a „falú szája miatt” veszedelmes lett volna velük közelebbi kapcsolatban lenni. Így hát még inkább magamra utaltam lettem.

Vízaknán inkább kínálkozott volna értelmiségi baráti kör. Itt azonban óvakodtam az elődöm hibájába esni, aki — az atyafiak elmondása szerint — ott tévedett, hogy a hívőkkel való pásztori foglalkozás helyett szélesebb körű társadalmi életet élt, a parókián farsangi bált rendezett, ő maga is részt vett jelmezbálon stb. Túlságosan „világi” papnak tartották; nekem tehát vigyáznom kellett, hogy ebbe a hibába bele ne essek. Ezért már az elején ellenálltam a kísértésnek, ami a fiatalabb magyar tanító felől érkezett (egy italra hívott meg a kocsmába — nem fogadtam el). A másik tanító idősebb volt, felnőtt lányai voltak, itt kevésbé merült fel a barátkozás gondolata. A szomszédsággal a szomszédokat jellemző kapcsolatom alakult ki: jó kerítés — jó szomszédság. Haragot igyekeztem senki irányában sem táplálni, de túl közel sem engedtem magamhoz senkit. Lehet, sőt biztos, hogy némelyek éppen ezért marasztaltak el.

Marosvásárhely már sokkal több lehetőséget kínált az önmagamból való kilépésre. Bár Csiha Kálmánnal együtt gyakran hangsúlyoztuk, hogy annyi a gyülekezeti munkánk, hogy emellett magánéletünk egyáltalán nincs, azért páran mégis „összejártunk”. Három lelkészi család: Kálmánék, Gazda Benedekék Nyárád-karácsonyfalváról és magunk, három „világi” család: dr. Kocsis János főgondnokék, Farkas György Gecse-úti gondnokék, valamint Kónya Géza presbiter és felesége, ennyiből állt az a baráti kör, akik egymás névnapján (Kálmán, Benedek és Dezső, valamint János, György és Géza; a nőket nem ünnepeltük) egy üveg pezsgővel felköszöntöttük egymást és együtt vacsoráztunk. Csak ez a hat ember. Baráti kapcsolatnak elég volt.

Mégis sikerült az 1990-ben indított *Üzenet* című gyülekezet lap köré ismerős és általam megbecsült emberekből 12 tagú (6 lelkész és 6 nem-lelkész) munkatársi csoportot kialakítani. Volt valami, ami egybekapcsolt bennünket. Baráti kör volt? Inkább jó munkatársi közösség, ami csak valami két hónapig tartott.

Sem Kolozsvárra kerülésem után, a Püspöki Hivatal munkatársai között, sem nyugalomba vonulásom után (ismét) Marosvásárhelyen nem alakult ki olyan ba-

ráti köröm, közösségem, akikkel gyakrabban együtt legyünk. Névnap-i össze-jöveteleket tartogatunk, egyre kisebb létszámmal. Meg szoktuk hívni Csiha Kálmánt, ha éppen idehaza tartózkodik, Gazda Benciét és Szövérfi Istvánét, akik a legközelebb laknak hozzánk. De Kálmán többet van külföldön, mint itthon, s Benciék, főleg a felesége gyengélkedése miatt, már nem tartanak „hivatalos” meghívottakkal családi ünnepet: így többnyire a szomszédban lakó Szövérfiék maradtak az állandó meghívottaink. Velük „lapcserében” is vagyunk: más-más újságra fizetünk elő, s az újságokat 2-3 naponként megcseréljük. Ennyi.

Igazán élvezetes társalgó partnerekre csak Marosi Barna és Ildikó személyében találtam. Havonta-kéthavonta találkozunk, egy-két órára, de ez a szerteszét ágazó tematikájú beszélgetés egymást gazdagító, vagy számomra legalábbis az. Barna is, Ildikó is nagy tudás, széles tájékozottság birtokában lévő emberek. Jól ismernek Vásárhelyen, úgyszólván, mindenkit. Rám gyakran a hűtőszekrény hatásával bírnak. Lelkesedésem személyek és dolgok iránt erősen fékezik. Sok csalódásuk lehetett. Kiábrándultak, de nem pesszimisták; különösen Ildikó valósággal ontja az általa szerkesztett könyveket: interjúkat, irodalomtörténeti adalékokat, életrajzokat stb. Velük öröm együtt lenni, vagy akár csak telefonon is beszélgetni.

Hogyan lehettem, s lehetek így lelkipásztor? Talán úgy, hogy megtanultam: a jó beszélgetés feltétele a jó hallgatás. Szívesebben hallgatom más véleményét, s mégis azt tapasztalom, hogy gyakran magam nyilvánítok sommás véleményt személyekről és dolgokról. Ilyenkor aztán újra visszavonulok dolgozószobai magányomba. Inkább társalgok írók, művészek alkotásaival. Fő segítségem egy idő óta az internet. Néha attól tartok, egészen elszokok az emberi társaságtól.

Ma már nem tartom feltétlenül szükségesnek, hogy „mindenütt” ott legyek. Sok meghívást kapok ilyen-olyan összejövetelekre, konferenciákra, de csak oda megyek el, ahová személyesen is meghívnak. S ha már ott vagyok, véleményt csak akkor nyilvánítok, ha feltétlenül úgy érzem: meg kell szólalnom. Egyre nehezebben viselem el azokat, akik „szeretik saját hangjukat hallani” és mindenhez hozzászólnak. Szereplési vágy? Magamutogatás? Az öregség fecsegési kísértése? Bármi is, kerülnöm kell. Áprily egyik szép versében valami olyant kér Istentől, hogy öregségében szava ritka legyen, mint a hollóé. Nagy igazságot fedeztem fel benne.

Másokkal együtt, vagy magánosan? Mindkettőre szükség van. Jól szolgálni csak jó elmélkedés után lehet. Közösségben lenni meg csak úgy, ha tudunk magunkban lenni. De nem egyedül, hanem Valaki másnak, az egészen hasonlíthatatlannak, Istennek közösségében.

Egyszer mindenki eljut oda, hogy senki sem hiányzik. Egyedül Isten. Jó ehhez idejekorán hozzászokni, s minél többet Vele együtt lenni.

Zsigmond Enikő

Milyen gát a Bogát-dombja, küszöb-e a Gréces-tető?

(Avagy: lehet-e rokon a geológia és az etimológia?)

I.

Furcsa időgépet működtet ez a Bíró Veronka néni — morfondíroztam magamban! Még ott is ragasztja, nyesi, gyúrja, újra formálja a szavakat, ahol semmi szükség rá. Mindennek etimológiai gyökeret keres.

Na, még hogy én segítek bizonyítani neki, hogy a Garados dombja Csíkszentdomokos fölött az tulajdonképpen „grádics”, azaz lépcső; vagy a Bogát dombjának Csíkrákoson semmi köze a román „bogát” szóhoz, mert az nem más, mint „Bő-gát”, akár a régi magyar nyelvben a „bőlegény”, azaz nagy legény, mely vőlegénnyé szelődött a nyelvhasználat folytán. Mi közöm nekem az egész etimológiai fejtegetéshez? Nem értek hozzá, és nem is érdekel, bosszankodtam, miután az idős szentimrei tanítónő elkészönt. Azaz mégis! Hiszen igaza van, világot eszembe egy szent perc alatt! Valóban gát, vagy küszöb a Gréces is, a Garados is, a Bogát is; és a többiek, mind-mind, rikkantottam el magam jókedvemben!

Hiszen ezt minden valamire való geológus tudja. Nem a fantázia bizzar szüleményei! Geomorfológiai adatok, mélyfúrások, geofizikai mérések bizonyítják, a Csíki-medence olyan, mint az „egy Istenben a három személy”: három kis, bezökkenéses eredetű medencécskéből áll.

És elkészült a világ legfurcsább dolgozata, amelyben frigyre lépett a geológia az etimológiával, hogy megszüljön a földtani adatokkal alátámasztott helynév-magyarázatot, megfelelő grafikai anyaggal is ellátva. Veronka néni boldogan vitte, na nem hét határon túlra, csak ide a szomszédba, és nem félt a kudartól. Ő bizony felolvasta a Magyar Tudományos Akadémia 1990. június 2-i etimológiai értekezletén. Dehogynévették ki! Megtapsolták és gratuláltak neki, újabb, hasonló dolgozatokat kérve tőle.

Azóta szinte 22 év telt el. Veronka néni sajnos időközben már Csaba királyfit faggatja a Hadak Útja mellett egy felhőcskén üldögélve a székely helynevek eredetéről, anélkül, hogy engem kérne újabb bizonyítékok összegyűjtésére. Nála nélkül, úgy éreztem, nincs értelme folytatni ezt a munkát. Tudom, hogy sokat

jegyzetelt, de írásait nem ismerem. Öt gyereke közül talán valaki őrzi még az anyai munkáit, amelyek között sok érdekes feljegyzés lehet.

Az ő emlékének, úttörő munkájának adózva közlöm ezt a geo-etimológiai ötvözetet, hátha mások fantáziáját is megmozgatja? Elvégre álmodni mindenkinek megadatott, s az álomfejtés kellemes szórakozás. Aztán, talán vannak még a megyében Veronka nénihez hasonló, amatőr etimológusok, akik vállalva a kockázatot, hogy rájuk ragasztják a „hóbortos” jelzőt, ki mernek állni „rögeszméik” védelmében.

II.

A földtörténet negyedkorát (quaternar) a kb. két millió évvel ezelőtti véget ért alpi-kárpáti hegyképző mozgások (orogén) befejeződése óta számítjuk. A pliocén korszak végére (harmadkor), és a negyedkor elejére kialakult a Kárpátok és az egész Kárpát-medence mai arculata.

A hosszas, több szakaszban lezajló, és az egész Európát átszabó orogenezisnek az ember még nem volt szemtanúja, sem szenvedő alanya.

De lássuk, mi történt a negyedkort megelőző időszakban, a mio-pliocénben? A geológiai időszámítás eme 11. órájában a mai Erdélyi-medence területén hullámzó tenger alaplata egyre mélyebbre süllyedt. Ennek következtében nyugaton megszűnik a Pannon-medencével való közvetlen kapcsolat, míg a keleti peremen egy 250 km hosszúságú, félköríves törésvonal képződik, amely intenzív vulkáni tevékenységet eredményez. A máramarosi Avastól a Dél-Hargita Murgójáig (Baróti átjáró), sőt a málnásfürdői Lüget-tetőig, és a Csomád Szent Anna-taváig számtalan vulkáni kráter ontja termékeit hosszabb-rövidebb szünetekkel, az újonnan képződött hegylánc keleti és nyugati lejtőire. Az újvulkáni vonulat csíki szakaszát Hargitának, gyergyói szakaszát Görgényi-havasoknak nevezzük. Ők választják el a Keleti Kárpátok legnagyobb medencesorát az Erdélyi-medencétől. A két nagy medence keleti határait a már előzőleg felgyűrődött (közép és felső kréta korszak, 60 millió év) paleozikumi-mezozoikumi kristályos, illetve flis (homokkő) övezet vonulatai szabják meg. Ez a két külső övezet a mio-pliocén előtt már szárazulattá vált, és mint egy több száz kilométeres, óriási félkörív, országunk határain túl is, elválasztotta a Szarmata-tengert (Moldovától a Turáni-alföldig) a Moesia-tengertől (Havasalföld, Dobrudzsa) és az egész Kárpát-medence területét beborító Pannon-tengertől. Az így elszigetelődött tavak, a későbbi Kárpát-közi medencék, lassan édesvízűekké válnak, majd a környező hegykeret eróziós termékei mind jobban feltöltik őket. Először elmocsarasodnak, majd teljesen kiszáradnak. Ekkor alakul ki az Olt és a Maros medre a vulkáni vonulat lábainál lévő fő törésvonal mentén, amelyek azóta is természetes vízlevezető csatornaként működnek. Magától értetődő, hogy az említett külső kárpáti perem sem marad érintetlen a közvetlen közelében lejátszódó heves vulkáni működések hatásától, a mindent feldaraboló szeizmikus mozgásoktól! (Gondoljunk csak a

mostani vráncsai földrengésekkel!) Nyugati oldalai lesüllyednek a mai Gyergyói, Csíki és Háromszéki-medencék alá, míg keleti részeik fenn maradnak a mai Besztercei és Gyergyói-havasok, a Nagyhagymás, a Csíki és Bodoki-havasok formájában. A hajdan volt nyugati perem ma több száz méter mélységben található a Kárpát-közi medencék alatt, teljesen elborítva az erupciós ciklusok termékeitől, és a negyedkori medenceüledékek által.

Ha a mélyfúrások által feltárt ősfelszín tanulmányozzuk, azt tapasztaljuk, hogy a látszólag egyenletes Csíki-medence három, jól elkülönülő, kisebb, tektonikus (bezökent) medencére tagozódik. Ezek szép sorjában É-D irányban, lépcsőzetesen, egymás alatt helyezkednek el.

A lépcsőket, de nevezhetjük *küszöböknek*, vagy *gátaknak* is, K-Ny irányú, hátránt törésvonalak hozták létre, amelyek merőlegesen ülnek rá az Olt fő törésvonalára. És ezzel elérkeztünk mondanivalónk lényegéhez! *A természet alkotta gátak, küszöbök eltűnésének már szemtanúja lehetett az ember!* S a nyelv fejlődésével, a jelenségek felismerésével egy időben nevet adott a környező világnak, annak az élettérnek, amelybe beleszületett.

Ilyen *küszöb* ma is a kristályos ősközetekből álló, de meszes sapkát viselő sasbérc (horst) GRÉCES, szemben a Fekete Rezzel Marosfőn. 1121 m magasságával a Gyergyói és Csíki medencék vízválasztója, a lesüllyedt ősfelszín egy darabja, oldalában az üdülőtelep sípályájával. Keletre nyúló vállán az országút legmagasabb pontja a vasúti felüljáró után 895 m. A Gréces délnyugati kiágazása mélyen benyúlik a Felcsíki-medencébe. A domokosiak ezt a nyúlványt GARA-DOSNAK nevezik, mert bizony *grádics*, kert, kerítés ez a javából, ami a medencét magát a Hargitától választja el, függetlenül attól, hogy a szó szláv gyökerű.

Csíkmadaras után a Sósrét Rákosnál hirtelen összeszűkül. Az Olt folyó szerényen bújik meg a BOGÁTI DOMB lábánál, a Csíkrákosi-szorosban. Itt, ahol a KŐD vonulat szemben áll a zikkurat-szerű Bogáti dombbal, véget ér a Felcsíki-medence. A Rákosi-szoros gátja a *Bogáti domb*. Szintén sasbérc, akárcsak a Gréces Marosfőn. A lesüllyedt kristályos (gyúrt kőzetek) felszín egyik magas hegycúcsa lehetett, amit még az erózió is jócskán legyalult. Egymillió évvel ezelőtt olyan alakja lehetett, mint egy modern hidrocentrálé völgyzáró gátjának, mely eltorlaszolta a Felcsíki-medence helyén felgyűlt víztömeget. Mögötte az ezredévek múlásával egyre halmozódott a medenceüledék, kiszorítva és kényszerítve a maradék víz délirányú leszivárgását a Bogáti gáton át. Az Olt szintje itt 675 m. A Bogáti küszöb ma már nem látható a felszínen, annyira feltöltődött, kiegyenlítődt a medence. De a mély rétegekben létezik, mint a Hargita egyik kelet felé kinyúló karja. A törésvonal mentén töméntelen magmás kőzetanyag nyomult fel, megalkotva a 10 km hosszúságú Kőd vonulatot, egészen a Csíki-havasok lóvési gerincéig. A Rákosi-szorosot őrző Bogáti-domb 783 m magas tetején állott valamikor a Rákosi vár, melynek helyén a XVIII. században megépült a mai Szent Jakab kápolna. A domb lépcsőzetes kiképzése nem a természet munkája, emberi kezek alkotása. Tovább, Madéfalva felé a Bogáti domb kapcsolódik

a Mórhegyeséhez. A két hegycsúcson végzett régészeti kutatások i. e. 2000 éves bronzkori településnyomokat tártak fel. A 4000 év homályába burkolózó civilizáció alkotói még észlelhették a mocsaras medencék feltöltődését, azért is választották lakhelyül a magaslatokat, és láthatták a Bogati-domb gát, vagy küszöb jellegét.

III.

A Rákosi-szorost elhagyva a KÖZÉPCSÍKI-medencébe érkezünk, melynek Csíkszeredában a régi katolikus templom mellett mért magassága 650 m. A medence Csíkzsögödnél ér véget. A *Zsögödi-szorost* keleten az Ördöglik és a Kövesoldal, nyugaton a Kőbánya dombja határolja. Míg északon a Gréces és Bogát kristályos kőzetekből áll, és ezek a felszínen is megjelennek, addig a *zsögödi küszöb* mindkét oldalán vulkáni kiömlési kőzetek, andezitek láthatók. Ez azt jelenti, hogy a medence aljzatot képező kristályos őskőzetek mélyebben helyezkednek el, mint Felcsíkon. S mit ad a véletlen! A *Kőbánya dombja* (ma a Caritas ház áll rajta) nem csak kőkorszaki (obszidián nyílhegyek) meg bronzkori leletekkel örvendeztette meg a kutatókat, hanem itt a hajdani csíkszentkirályi kőbányában került felszínre 1954-ben, egy robbantás alkalmával az a *14 darabból álló gót kincs is*, mely a népvándorlás korából maradt itt. (Egymásba rakható, félgömb alakú ivókupákról van szó, lecsavarozható talpakkal, amelyek ezüstből készültek, a peremükön 1 cm szélességű aranypántokkal. Az arany abroncsok finoman cizellált indás növényi mintával vannak díszítve. Az eredeti kincsleletet dáknak minősítették, és a bukaresti Román Nemzeti Múzeumban őrzik. Ónból és sárgarézéből készült másolatai a Csíki Székely Múzeum tulajdonában voltak 2008-ig, amikor átvitték a marosvásárhelyi kultúrpalota régészeti osztályára. Így ma már ez sem található itthon! Én egy kiállítás alkalmával láttam őket a 80-as években, hogy aztán az idén a vásárhelyi „cifrapalotában” találkozzam velük. De bronzkori település volt a csíkzsögödi *Várdombon* is, ahol a régi majálisok színpada porladozik. A domb tetején ma mobiltelefon antenna áll. Az utolsó ásatásokat 1986-ban végezte a Csíki Székely Múzeum, ahonnan sok bronz ékszer és cseréptörmelék került elő.

Tovább folytatva képzeletbeli utunkat, az ALCSÍKI medencébe érkezünk, egyre jobban közeledve a *Tusnádi-szoroshoz*, megyénk déli díszkapujához. Ez egyúttal a legszűkebb átjáró és a legalacsonyabb küszöb mifelénk. Itt már nyoma sincs a felszíni küszöböknek. A kristályos őskőzetek jó 1500 méter alatt rejtőznek. Fölöttük diadalmasan tornyosul a Dél-Hargita két szemben álló ismert hegytömbje, a nyugati Piricske és a keleti Csomád, a Szent Anna-tó és a Mohos tőzegláp otthona. A Tusnádi-szorosban az Olt magassága már csak 620 m. Maga a TUSNÁD elnevezés is sok mindenről árulkodik. A most is selymés, sok helyen mocsaras ártér valamikor csupa „*tó s nád*” lehetett, mint ahogy azt székely atyafiaink láthatták. De lehet szláv eredetű szó is, hiszen az orosz „*tusity*”

folytotton fővő, dunsztolódo ételt jelent! És valóban így van, ha a három Tusnád környékének fortyogó borvízforrásaira gondolunk!

A geológia segítségével konkrétan bizonyítható, hogy a három Csíki-medencéből leszűrődött tavak vize itt gyűlt fel leginkább, mivel az Olt csak nagyon nehezen tudta átfűrészelni a *tusnádi gátat*, hogy az egész vízmennyiség hirtelen lezúdulhasson és nyugodtan folytathassa útját a Háromszéki-medence felé.

IV.

Összegzésként elmondhatjuk: íme a geológiai és geomorfológiai bizonyítékok gátakra, küszöbökre, torlaszokra, melyek mint helynevek gyakran megjelennek nyelvünkben, ezek közzetani milyenségére is utalva.

A helynévkutatóknak sok mindenről árulkodik a NASKALAT név is. A Terkövel (Vigyázat: nem Tarkó! Az hegység Moldovában, ez csak egy szikla!) végződő Nagyhagymáshoz szorosan kapcsolódik a Csíki-havasok. Ennek északi része a *Naskalat*. Felcsík és a Gyimesek közé ékelődve. Nevét valószínű közzetani felépítésének köszönheti. Ugyanis a Csíki-havasok teljes egészében krétakori, mélytengeri üledékekből áll. Ez a vonulat, amely a Hargitát jóval megelőzve, már az eocénben szárazulat volt, puha, mállekony agyagpalákból, homokkőféleségekből, márgákból épül fel. Ha beázik, ragadós, agyagos, „galos”, azaz rögsös lesz, sok keserűséget okozva a földművelő népnek. A „gal” (rög) szavunkat rejti tehát a Naskalat, szlávosan: „Nás galat”, vagyis a mi rögük, a mi földünk elnevezés is, amelyből a mindennapi nyelvhasználatban a „g” betű „k” hanggá változott. Jelen esetben a Naskalat szó nem más, mint agyagos talaj.

Székykeresztúr közelében van a *Gala-tető*, Kigalambfalván a *Galat vára*. Mindkét elnevezés a talaj jellemzőjére utal, nevezetesen agyagos jellegére. Itt is, akárcsak a Naskalat (Nás galat) esetében, a közzetani felépítés egyenes arányban áll a névhasználattal, pontosan fedve ennek tulajdonságait.

A példákat még lehetne sorolni, de az eredmény mindig csak egy marad: széky helyneveink egy része szláv és magyar eredetű, de semmi estre sem dák—római szavak. Hiszen a népvándorlás idején keletkeztek, és az itt átvonuló, ideig-óráig megtelepedő népcsoportok hagyták egymásnak örökölni.

Es bármennyire furcsán hangzik, mindaz, amit Bíró Veronika csíkszentimrei nyugdíjas tanítónő állított, és amit én az ő kérésére földtani adatokkal próbáltam bizonyítani, talán megérdemel egy kis figyelmet. Hiszen egy századdal ezelőtt Torma Zsófia, az első magyar, autodidakta régész nő tatárlaki és tordosi kutatásait sem vette komolyan a hivatalos történelemszemlélet. Az idő azonban őt igazolta. Ma már egyre kevesebben vitatják, hogy a mezopotámiai írás bölcsőjét (Úr városa, Ninive) egy 1500 évvel korábbi kultúrközpont, a Kárpát-medence ősi népeinek, a szkítáknak a kultúrája és rovásírása előzte meg, innen indulva a fél világot meghódító útjára.

Csíkszereda, 2012. április 10.

Erdélyi Toll — szervekeknek

Csire Gabriella

A jós-gombócok

A Károly családnál szilveszterezünk. Szüleink összejártak, engem pedig szívesen engedtek Klárral és Amállal korcsolyázni. A két nővér nagyobb volt nálam, de azért jól megvoltunk.

Csupa fül lettem, amikor a terített asztalnál szüleink tréfás kedvvel emlegették föl a szilveszteri babonákat. Megtudtam, hogy azért szükséges sült malacot enni az óévbúcsúztatón, mert a disznó előre túr, és beviszi a házba a szerencsét. Isten ments, hogy ilyenkor csirke vagy pulyka kerüljön az asztalra, mert a baromfi hátrakaparja a szerencsét egész évre. Az is kiderült, hogy az újév első napján jó, ha lencsét vagy babot eszünk, de a halat se szabad kihagyni, mert tudvalevő, hogy a fényes pikkelyeket pénznek is nevezzük. Ez a titka a bőségnek és gazdagságnak.

A Károly-lányok azt tervezték, hogy ólmot öntenek, s abból fognak jósolni.

— Jósolni?

— Jósolni, hát! — adta a nagylányt Amál. — Előre látni a jövőt!

— Meg lehet tudni előre, hogy mi fog történni? — álmélkodtam.

— Ez is játék — nevetett rám az eleven eszű, szívarcú Klári, és ólomrudacskákat varázsolt elő valahonnan.

Amál, amilyen mackós volt még bársonyruhában is, sürgölődni kezdett. Az olvadásig felforrósított ólmot hideg vizes tál fölé kellett tartani. A szilárdká váló ólomcseppek furcsábbnál furcsább alakokat öltöttek. Lyukacsos, csipkés vagy göröngyös felületükön mesebeli szörnyek, különös állatok, sosem volt lények jelentek meg.

Először Klári keresgélt közöttük.

— Nézzétek, négylevelű lóhere! — kiáltott fel vidáman. — Ez szerencsét jelent!

— Nagy a fantáziád! — torkollta le Amál. — Én csak krikszkrakszokat találtam.

— Mutasd! — vette ki Klári a kezemből a göröngyös kis ólomlemez. — Mi ez? Sárkány vagy gyümölcsfa?

— Kalózhajó! — bizonygattam. — Jól látszik a bárka meg a zászló!

Nagyokat nevettünk és találgattuk a rajzok értelmét, csak Amált nem lehetett kimozdítani mindentudó komolyságából.

— Inkább hiszek a gombóc-jóslásban! — vetette hátra dacosan két dús varkocsát. — Gyertek ki a konyhába! Előre meggyúrtam a gombóc tésztaját.

Amált már kísérgette egy fiú, és nagyon szeretne volna tudni, ki lesz a jövődöbelije.

— Tizenkét gombócot főzök — mondta. — Négy jut mindenkinek. Négy nevet lehet választani.

Kiosztotta a papírszeleteket.

— Én is belenézhetek a jövőbe? — vettem el az egyik ceruzát.

— Csak játék — kacsintott rám Klárka.

— Az lesz az urad — begyeskedett Amál halálkomolyan —, akinek a neve abban a gombócban lesz, amelyik elsőnek jön fel a víz színére. Többen is mondták, hogy bevált.

A két nővér hátat fordított egymásnak, és gondosan teleírta, majd összehajtogatta a papírdarabkákat.

Nagyot dobbant a szívem. Agyam lázasan kutatott a fiúnevek között. De én csak egy valakihez mehetek férjhez! S az nem más, mint Dávid Sanyika. Hiszen első osztályos korunktól egymáshoz tartozunk. Tudta ezt az egész iskola. És ekkor nagyot gondoltam. Két papírdarabkára azt írtam, hogy „Sanyika”. Két másikra pedig azt, hogy „Dávid”. Így biztosan Dávid Sanyika lesz a párom.

Elütötte éjfél a falióra, és szüleink minket is behívtak a szobába. Milliós jókívánság és a karácsonyról maradt csillagszórók foszforos lehelete terjengett a levegőben. De mi mind a hárman tűkön ültünk. A tortaszeleteket a tányérunkon hagytuk, úgy siettünk vissza a vizet forralló fazekakhoz. A gombócok szemünk előtt főttek-fövögettek.

Klári nem akarta megmutatni, mit dobott föl a víz felszínére tolakodó gombóc. De fél lábon ugrálta körül a konyhát örömeiben. Amált elfutotta a pulykaméreg, és dühösen tépte szét a gyűrött papírcsíkot. Csak én vallottam be, hogy Dávid lesz a férjem.

Nem tudom, vajon igazat mondtak-e a jós-gombócok Amálnak és Klárikának. De az biztos, hogy csalásomra hamar rájöhettem, mert egyetlen fiúval se találkoztam életemben, akinek Dávid lett volna a keresztnéve. Sanyikáról pedig, miután befejeztük a négy elemi, és mindenikünk más-más iskolában tanult tovább, senki se tudta, hova-merre lett.

Az elkövetkező évek se hozták elém. Soha többé nem láttam Dávid Sanyikát.

László László

Történeti mondák

Mátyás király

A lacikonyha

(Dobzse László szolgájától kér kölcsön ebédrevalót.)

Mátyás király halála után a cseh Ulászló került a trónra, aki alatt rohamosan hanyatlott az ország, szegényedett a nép de még maga a király is. Mivel magyarul nem sokat tudott, minden hozzá intézett kérdésre így válaszolt: „Dobzse, dobzse”. (Vagyis: jól van, jól van.) Emiatt a magyarok nevezték el Dobzse Lászlónak.

Ostobán osztogatta a kastélyokat, várakat, a falvakat a neki színből kedveskedő uraságoknak. Az aranyat-ezüstöt két kézzel szórta. Hova is lett a Mátyás vagyona, kincse? Hát odalett...

Leszegényedett a rosszul gazdálkodó király, hogy palotájának pincéjében nem maradt egy hordó bor sem, éléskamrájában nem hogy egy falat ennivaló maradt volna, hanem még egy morzsa sem, s még az egerek is elmenekültek onnan. Így nem csoda, hogy a király gyakrabban maradt ebéd nélkül, mint ahányszor jólakottan kelt fel az asztaltól. A király szédelgett már az éhségtől, amikor megparancsolta a szakácsának, hogy nézze meg, nem maradt valami a kamrában, amiből ebédet lehetne főzni. A szakács visszajött és jelentette, hogy az éléskamra üres.

Dobzse Lászlónak egyetlen hűséges szolgája volt, mert a többi már megelégte a koplalást és elhagyta a királyt. A szolgálta megsajnálta királyát és felajánlotta, hogy kölcsön ad néhány forintot.

A királyi szolga az általa kölcsönadott forintért vett egy jó darab frissen sült disznóhúst és egy szép kerek cipót, s azon melegében felvitte királyának a palotába. László királynak már kopogott a szeme az éhségtől, s az eléje tett sültet és cipót felfalta, karéjával a tányért kitörölte, s utána mind a tíz ujját lenyalta.

A királyi lakoma híre elterjedt az urak között, akik megnyugtatták a szolgát, hogy búcsút vehet a királynak kölcsönadott forintoktól, mert nem lesz többé Laci királynak pénze, hogy a szolgájától kapott kölcsönt megfizesse. Igazuk lett az uraknak, a királyi adóskönyvben mai napig megmaradt beírva a szolga neve és az adósság összege...

A király szegénységén mulató urak úgy döntöttek, hogy a piaci sütödéket, ahol a kofák pecsenyét sütnék, s ahonnan a híres királyi lakoma származott, nevezzék „Laci konyhájának”. Ma csak úgy mondjuk: „lacikonyha”.

Név- és szómagyarázat

Dobzse László — másképpen II. Ulászló (1490–1516), magyar és cseh király a Jagelló-dinasztiából.

Asszonysziget

(A diószegiek csellel kergetik el a törököket.)

A törökdúlás idején sokat szenvedtek az emberek a rabló török hordáktól. A férfiak katonáskodtak, otthon, a falvakban csak az öregek, gyerekek és asszonyok maradtak.

Biharban egy Diószeg nevű faluban történt: az öregek a határban őrködtek, hogy jelezzék a falubelieknek, ha közeledik a török. Az ellenség elől a diószegiek állataikkal, vagyonkájukkal a mocsárba menekültek, amelynek közepében volt egy sziget, a titkos ösvényen át. A törökök bosszankodtak, hogy soha semmit nem tudnak rabolni Diószegről, mert a lakosok idejében elmenekülnek. A török vezér kémeket küldött, hogy kiszimatolják, merre, hova menekülnek az emberek.

De az öreg diószegi bíró ravasz ember volt, és túljárt a pogányok eszén. Furfangos ötletét mindjárt valóra váltották: rengeteg tököt hordtak össze, amelyekből emberfejeket faragtak. Gólyalábakat is készítettek, hogy mindenkinek jusson. A török közeledtével ismét a mocsári szigetre menekültek az asszonyok, gyerekek és öregek, magukkal vitték a gólyalábakat és a tökfejeket is, hogy illő módon fogadják a hivatlan vendégeket.

A törökök mit sem tudtak a falusiak készülődéséről, csak az estét várták, hogy a sötétben meglepjék a szigetre menekülteket. A diószegi bíró csak a sötétedésre várt. Sötétedéskor minden tökfejbe egy-egy égő gyertyát tettek, s a gólyalábakra felállva, a töklámpását ki-ki saját fejére téve felsorakoztak a falusiak a mocsár szélén.

Amikor a törökök megközelítették a nádaszt, s meglátták a sok imbolygó, tüzes tekintetű, világító fogú óriást, azonnal kereket oldottak s menekültek, amerre láttak. Még a rabolt zsákmányt is eldobálták, csak hogy mentsék a bőrüket.

A diószegiek megmenekülésük emlékére a védelmet nyújtó mocsári szigetet elnevezték Asszonyszigetnek.

Név- és szómagyarázat

Gólyaláb — sárban való járásra használták faluhelyen a lábra ráerősített két hosszú farudat.

Törökdúlás — török hódoltság kora, az 1541–1690 közötti időszak, amikor a törökök elfoglalták Magyarország jelentős részét. Olyan erős városok-várak is török kézre kerültek, mint Buda, Temesvár, Nagyvárada stb. (Török betörések voltak ezt megelőzően is).

Kozma László

A csavargó patak

— Tudod, mi történt? Elmondom!
Forrását

Elvesztette a patak.
Kőtől kőig hiába szaladt.
— Hol a forrás? No de ilyet!
Kitől kap a hullámom vizet?
Locsogva a bükkfához futott:
— Te sem tudod?
— Kérdezd meg a tölgyet,
Öregebb ő és bölcsőbb!
Mint könyvlapok, ezer levele
Csupa bölcs írással van tele.
Habjaidba sodorja a szél,
Elolvashatod te is, mit mesél.
— De hisz olvasni még nem tudok!
De ígérem, hogy megtanulok...
— Hallgasd akkor csendben, mit susog.
— Jó tölgy, felelj hát!
Volt egy forrásom, dús, bővízű,
Ittak belőle, olyan jóízű.
Szekérrel vitték pezsgő borvizét
Messzi vidékre, s aki inni kért,
Annak mindig jószívvel adott,
Felfrissített kicsit és nagyot.
S eltűnt, egyszerre csak —
Lehet, hogy kiapadt?
— Ejnye, te patak!
Ingatta fejét az öreg tölgy bölcsen.
Biztos elkóboroltál az erdőben!
Megöntöztél egy fát, egy virágot
S a forrás hiába csobogott, kiáltott,
Hiába szólt: — Hozd vissza habod már,
Legyen elég! Eleget csavarogtál!
Így történt, mondd? Halljam a szavad!
Lehajtotta fejét a patak
Úgy, hogy egy kis vízesés fakadt.
— Bizony, így. De megbántam nagyon.
Kérlek, segítsél. S ha én is bármiben —
Kérjél bármit! Szívesen adom
Csillogó tükröm, kristálypohár vizem.
— Ó, ha egy kortyot adnál!
Tudod, régóta esett,
Susogni is alig tudok.
— Nyújtsd hát a gyökered!

Gyorsan, mielőtt kiszáradnál.
— Micsoda friss víz! Remek!
Köszönöm!
Figyelj, patak-gyerek!
Látod azt a fenyőt? Indulj el arra,
Aztán a vízmosásban, balra —
Száras most, mert eső rég esett,
Örülni fognak neked a kövek
Meglátod, hogy csillan a szemük,
Kéken, zölden medredben mindenütt —
Szóval, aztán
Kapaszkodj fel a partján
S meghallod majd
A csöndes sóhajt.
Ott vár a forrás, úgy sír, perreg a könnye,
Minden lepkének jut egy csepp belőle!
— Köszönöm, tölgy. És vígan szaladt
Forrásához vissza a patak.
Visszafelé, igen. Kicsit szokatlan,
A fák is ingatták koronájukat,
Míg megnézték arcukat a habban.
— No de ilyet!
Az eső most már visszafelé eshet,
Hegy lesz a völgy és völgy lesz
Neve a hegynek?
Köd lesz a felhő, felhő lesz a köd,
Gyökér lesz a lomb, lomb lesz a gyökér,
Tavasza lesz az ősza és nyár lesz a tél —
De hát
Mikor hullajtsuk le a levelünk?
Hé, patak!
Ne szaladj,
Magyarázd meg nekünk!
De ő már messze tűnt.
— Vár a forrás! Visszanevetett:
Sajnálom, de nagyon sietek!
S úgy csodálkoztak a fák, hogy azóta is
Csóválják a fejüket.
A patak lihegett,
Már nem is csobogott, annyira sietett,
Kőről kőre ugorva
Mindegyiket fényesre súrolta,
S egyszerre megtalálta a forrást.
Szegénynek

Barcsay Andrea-Krisztina

Felek* legendája

Régen, amikor Földanya még fiatal volt, ez a bolygó maga volt a Paradicsomkert. Zöldellt, virágzott minden, üdítő patakok csordogáltak mindenütt, és az emberek még békességben éltek együtt az állatokkal, még a sárkányokkal is. Ilyen csodálatos hely volt akkor Erdélyország is, ahol az akkori lakosok éppenséggel egy Felek nevű hétfejű sárkány közelében laktak. Felek, a későbbi rémmesékből ismert sorstársaival ellenben, igen békés, jószándékú sárkány volt.

Azonban ennek a nyugodt időszaknak is vége szakadt egyszer, mert a gonosz itt is felütötte a fejét. Egyre gyakoribb volt a békétlenség az emberek között, és gyakrabban törtek ki háborúk is. Ilyenkor előfordult, hogy az emberek végső kétségbeesésükben Felekhez fordultak segítségért. Még maga a király és hadvezérei is felkeresték nehéz helyzetekben és kikérték tanácsát.

Feleknek azonban nagy bánata volt, nem voltak örökösei. Így teltek-múltak az évek, míg egy napon csengettyűszóra figyelt fel, és ez a kristálytisza hang annyira kíváncsivá tette, hogy előjött a barlangjából megnézni, honnan is ered ez a sosem hallott csodás hang. A barlang közelében azonban egy teremtetten sem látott. Az eset több napon át megismétlődött, és Feleket nem hagyta nyugodni a dolog, míg nem elhatározta, hogy lesben fog állni. Így is történt.

A titok nyitja nem sokat váratott magára, és még aznap délután a barlang bejárata melletti fánál csodálatosan szép őzfit vagy tán szarvasfit vett észre békésen álldogálni, mely igen fiatal állat volt. A különleges rajta azonban a nyakában hordott hét kristálycsengő volt, a gyönyörű hang forrása.

Feleket annyira elbűvölte ez a csodálatos harangjáték, hogy behívta a barlangjába, hogy kedvére gyönyörködhesse a mennyei harmóniában. Kedvező előjelenek vélte, annak jelének, hogy az égiek ily rendhagyó módon kívánnak üzenni.

A szelíd állat követte is, a hét mennyei harangból meleg fény sugárzott a barlangba, a csengők hangja pedig békét és örömet árasztott.

Egyik este azonban, visszatérve egy újabb csatából, melyben az emberekkel együtt vett részt, az őzbak így szólott hozzá:

— Felek, Felek, te segítesz az embereknek, de sejtelned sincs róla, hogy mi vár rád! Rosszat forralnak ellened azok, akikben megbízol, meg akarnak ölni, és el akarják rabolni a kincseket, melyekről azt gondolják, hogy itt őrzöd! Azt is elárulhatom neked, hogy az a régi nagy vágyad, hogy utódaid legyenek, nemsokára beteljesül, de sajnos nem fogsz tudni örülni neki. A sors kereke gyorsan forog ezekben az időkben. Engedd hát, hogy szabadon távozzam, és ígérem, hogy én segíteni fogok rajtad!

*Erdőfelek Kolozsvártól 7 kilométerre délre, a Feleki-tetőn fekvő Kolozs megyei község. 1910-ig Felek volt a neve.

Így a sárkány szabadon engedte az őzet, bár tudta, hogy nagyon fog hiányozni neki az csodás hang, és az őz békés, sugárzó lénye.

Nem maradt azonban sok ideje búslakodni, mert aznap este fényt látott a barlangja mélyén. Amikor odament, jókora meglepetésére több sárkánytojást talált. Nagy örömmel jött ki a barlangból, és az őzfit szólította. Az hamarosan ezüsthangú csilingeléssel meg is érkezett, és így szólt hozzá:

— Vedd gyorsan a tojásokat és ásd el, mert holnap már ideérnek az emberek, és a kapzsi vágyukban kincskeresés közben össze fogják törni őket! Te pedig, Felek, hagyd el ezt a helyet, a völgyön keresztül és az út végén nyugalomra lelsz!

Felek elrejtette a tojásokat, azzal a szándékkal, hogy majd visszatér érték, és arra ment, amerre az őz tanácsolta.

De útközben az emberek elfogták, és láncra verték. Csakhamar el is pusztult nagy bánatában.

Nemcsak az emberek árulása fájt a sárkánynak, akiknek gyakorta és önzetlen segített, hanem az aggodalom is gyötörte a jövő ígérését hordozó elásott tojások miatt.

Egyeseknek később úgy rémlett, hogy látni vélték egy göndör fürtű, ravasz arcú legényt, aki azokban a napokban a sárkány barlangja körül ólálkodott folyamatosan. Sóvár tekintete szinte már látni vélte, ahogy a kincssel teli ládákban felragyognak a drágakövek. Pedig valójában csupán csak az őzfi tartózkodott a barlangban, nyakában a fénylő kristálycsengőkkel.

De az is lehet, hogy ez is csak mendemonda, és a leskelődő legény nem is létezett, csak a kapzsiság tört elő megállíthatatlanul az emberek megrontott lelkéből, ahogy a sötétség erői egyre inkább teret nyertek. Azt is csak az emberek pénzsóvár képzelete teremtette meg, hogy a sárkány kincseket rejtett el a földben, vagy valahol a barlangjában. Valójában jóval felmérhetetlenebb értékeket ásozott el, a tojásokat.

Az emberek így hasztalan kutatták a kincseket, mert nem találtak semmit. A közeli dombokat is felásták, de csak valami fura kövekre leltek, amelyek tojásból kikelő sárkányokra hasonlítottak. Ezeket a sárkányról „feleki tojásoknak” nevezték el. Azt a helyet pedig, ahol a sárkány élt, feleki dombnak, és azt, ahol elfogták, ma is Őzek völgyének hívják.

A kincskereső nem tudták, hogy Felek egyetlen, valódi kincsei az őszinteség, a barátság és a szeretet voltak.*

Az őz meg végleg eltűnt a vidékről, többet senki sem látta, valószínű, hogy visszatért égi honába, ahonnan származott, holdfényes éjszakán a tisztásról a hold sugarán és a csillagokon felfele hágva, eltávozott.

Felek csatát vesztett először életében, és sajnos elpusztult, de a gömbkövek — azok a bizonyos sárkánytojások — ma is őrzik emlékét, a környékeliek nagyon kedvelik azokat, és ha tehetik, a parkokat és udvaraikat ezekkel díszítik.

*Forrás: Cristian Pompei—Gheorghe Cohal, 2012. <http://www.vacantesicalatorii.ro/modules/revista/articole/articol.php?artID=1892>

Csatáné Bartha Irénke

Hóvirággal érkező

A tölgyesekbe
belibbent a Tavasz
szekeréről hóvirág-
csokrokat dobál
gyöngytűzű nevetését
hallod-e már?
örömd kösd
szekere után

Ébred az erdő

Tavaszlány
ébreszti az erdőt,
sárga párták a somfák,
bokrokat kócol a szellő,
s hinti ibolyák illatát.

Boldog nevetés a patak,
szűk jégpáncélját leveti,
aranyat szítál a nap,
a kakukk jókedvre deríti.

Vörösbegy, rigó és cinke
kórusban zengi dalát,
a tücsök is velük versenyezne,
menyasszonynak öltöznek a fák.

Sziromeső

Sziromesővel
érkezett
a tavasz
lába nyomán
kivirult
a határ

a fák fülébe
bókokat
suttogott
Ámor kalapjára
bokrétát
csokrozott

Hóvirágok

A rét szerelme
zöld lángra lobban
buborék-gyöngyök
pukkannak a pataokban
aranypermettel
mosdatja a nap
jókedvű hóvirágok
hahotáznak

Rügyfakasztó

Fészket rakott a fény
a fák tenyerébe
a nap óarannyal
festeget az égre
kegyes a harmat
rügyeket lobbant
barackfa ága
bőséggel biztat

Tavaszwáró hóvirág

Rövidül
a tél bundája
egyre kurtább
már az ujja
a bélése

szakadozik
kívül-belül
repedezik
a réseken
át meg át-
kukucskál
sok hóvirág

lepkék
repdesnek
— örömszárnyú
csillagok —,
kópés szelek
érkeznek,
hogy
elfűjjanak
mindenféle bánatot.

Tavasza a küszöbön

Langyos szellő fuvoláz,
havat olvaszt, nyargalász,
bontogatja a rügyeket,
cirógatja jókedvüket,
bimbóhúzó meleggel
elhozza a kikeletet.

Itt van, itt a kikelet!
Jöttét hóvirág hirdeti,
fűzfa lombja
barkáját bontja,
s kedvét cimbalmon pengeti.

Örömdal

Az orgonák
most
tobzódva
nyílnak,
és dúdolni
kezd
a meggyfaág.
A darázs
szégyenében
elbújhat, ha
a nótás kedvű
cinke
erre jár.
Az égen
ezüstszínű

Április

április
április
bolondos
szeles is
makacsul
őrzi még
a konok
tél ízét
kikezdi
kedvedet
megtréfál
ha engeded
szeszélye
lankad már
május
a küszöbön áll

Illanó

Pereg a fény a fákról,
boldogan nevet a fű,

fénytóban fürdik a fecske,
párjával nyárfánkra ül.

Fürgén elillan a patak,
álmokat kergetve szalad,

vajon hová siet,
a sötétben is tudja az utat?

Csodapatak

Mesefészekben mesenép
életéről zengő
csodákat zenél,
vadmentát, bodzát
locsol,
hejehuja jókedvet
sodor.
A fényen
mezítláb szalad,
mókás csengő lesz:
„hangpatak”,
s míg dombok közt
bújócskázik a nap,
jókedve a tündérvölgybe tart.

Hosszú volt ide az út,
visszatalált a víg kakukk:
Ka-kukk, ka-kukk —
fújja egyre
s beköltözik a szívedbe...

Kékbe öltözött

Tavaszwáró nyitnyikék
zengi már: nyitni kék...!

a domboldal ibolyakék
kék ámulás a meténg

tó mosolya azúrkék
jácintot virágzik az ég
jókedvünk tőle csupa kék

Az első kakukkszó

A május bűvös varázsa:
visszhangzik az erdő,
megnő boldogsága,
ahogy megszólal
rég jó barátja:

Ka-kukk, ka-kukk,
ébresztőjét fújja-fújja,
bánatunkat eloszlatja,
jókedvünket cirógatja,
nap mosolyát előcsalja.

Mesevarázs

Mesékről álmodik a domboldal,
ha alkony közeleg bíbor mosollyal.

Bűvös fényei táncot járnak,
körülbokázva a suttogó fákat.

Milyen boldog, ki hisz a mesékben,
ha nem álmodja, teremti magának ébren

csodás csodákat, varázsmesét,
mellyel földúcolja élete értelmét.

Mészely Adél

A szabaduló bűvész

Az ablakon még jégvirágok nyíltak. A párnakígyó hősiesen védte a szoba melegét és a kis rovarok álmát. Elsőnek Katica ébredt meg. Kimászott a hosszú kígyó alól. Nem félt tőle, mert tudta, hogy csak szivaccsal van kitömve. Unatkozott. Játsszani szeretett volna. Megbirizgálta Fátyolka talpacsáit.

— Gyere, menjünk a kertbe!

— Hideg van még kinn, megfagynánk — beszélte le barátnőjét az okos Fátyolka. — Sétáljunk inkább az ablakon.

Sétálgattak, nézelődtek kifelé. Havas, jeges tájat láttak és télisapkás gyerekeket.

— Igazad van. Csakugyan hideg lehet kinn, kezd fázni a lábam az ablaküvegen. Inkább röpködjünk!

— Jó! — egyezett bele a repülősdibe Fátyolka —, látogassuk meg Legyecskét a csilláron.

Legyecske örült barátainak. Még egy darabig versengve röpködtek, aztán ugrálni kezdtek a szivackígyó hátán. Olyan volt, mint a trambulín. Csak azt sajnálták, hogy Szöcske nem látja, hogy mekkorákat ugranak. Biztosan irigykedne... Az ugrálásba hamar elfáradtak. Legyecske már érkezett egy új mókás ötlettel:

— Tudjátok mit? Rendezzünk jelmezbált. Elvégre farsang van. Pók anyót majd megkérjük, hogy döntse el, kinek van a legjobb jelmeze.

Mindenkinek tetszett ez az ötlet. Pók anyó is megígérte, hogy abbahagyja haszthatatlan szövését és majd eredményt hirdet. Sőt, még segít is nekik, ha kell.

— Énekelhetnénk valamit, míg jelmezeinket készítjük. Például azt, hogy: Boldog, boldog születésnapot... — kezdett bele Katica az éneklésbe.

— Most nem ezt kell énekelni — állította le Fátyolka az éneklést.

— Pedig a gyerekek is ezt énekelték, amikor a tortát bevitték nekik.

— Igen, mert akkor volt az ikrek születésnapja. De tudtom szerint nem született senki ezen a napon. Ha mindenképpen énekelni szeretnénk, akkor ilyenkor azt szokás, hogy: Itt a farsang, áll a bál. Keringőzik a kanál.

— De jó, de jó! — örvendezett Katica. Akkor énekeljük úgy, hogy... egy kicsit átköltöm.

— Itt a farsang, áll a bál,
keringőzik a bogár,
csárdást jár a sok rovar,
Pók anyó is jelmezt varr...

Közben elkészültek a jelmezekkel. Beöltöztek és mókásan illegették magukat Pók anyó előtt. Harmadszor is elénekelték volna az új farsangi dalocskájukat, de

Pók anyó szigorú hangon leintette: — Eredményhirdetés következik! A legszebb jelmez címet a Tavasztündérnek adományozom.

Fátyolka boldogan pördült meg halványzöld szoknyájában.

— A legfélelmetesebbnek a Kalóz bizonyult.

Legyecske olyan büszkén húzta ki magát, hogy majdnem lecsúszott a fekete kötés szeméről.

— A legötletesebb jelmez a dobókocka. Ilyet még nem láttam, hogy 7 pötty legyen 6 helyett, de mondhatni érdekes megoldást választott Katica. Nagy tapsot kérünk neki is! — fejezte volna be Pók anyó az eredményhirdetést, de akkor furcsa dologra figyeltek fel.

Egy borsószem gurult a lábuk elé. Ott hirtelen megállt. Borsózsizsik szállt ki belőle. „Én vagyok a szabaduló bűvész! Sikerült!”

Megbabonázva néztek mindannyian Zsizsikre. Bár versenyen kívül érkezett, abban egyetértettek, hogy ő volt a legjobb. Akkora tapsot kapott, hogy majdnem kitavaszkodott. Ha nem hiszitek, nézzetek ki az ablakon!

P. Buzogány Árpád

Tengeren

Tengeren ring, mint aprócska
csónakok serege
sok sirály, nézik a vizet,
hogyan elég meleg-e?

Szakállas, öreg kapitány
kémleli a vizet:
halászhálóba vajon ma
a tenger jól fizet?

Azt mondják, aki reggeltől
kifekszik a napra,
ha izzad, ha nem, akkor is
lebarnul szombatra.

Nap a tóban

Tele van a tó tükre fénnel,
egy másik nap csillog a vízen,
vadrucák úsztak közepében,
most is ott ringatóznak tízen,

nem süt szemükbe egyik nap se,
és amelyik a vízbe esett,
rákenődik szárnyaikra
s nem festi meg, bármeddig lesed,

aztán amikor felül a nap
a szemközti domb tetejére,
eltűnik az utolsó ruca
s partra úszik a nap is véle.

Tar Károly

Birka-firka

irka firka
firka irka
benne birka
s firka nyírfa

cifra nyírfa
irka birka
cirka pirka
szarka-firka

pirka birka
cirka pirka
cifra szikra
irka nyírfa

a sok firka
se nem birka
s nem nyírfa
hanem szikra

Hangverseny

Bumm, bumm, bumm!
Csinnadratta bumm!
Szól a nagydob,
a cintányér.
Fúvószene. Bumm!

Zsong, zsong, zsong!
Koncertterem dong.
Orgona szól,
szíved dalol.
Álmélkodva bong.

Plimm, plimm, plimm!
Zongorahangszín.
Fehéreken
feketéken
billentyűkkel rím.

Bimm, bamm, bamm!!
Újra este van.
Nagytemplomban
szól a harang
Mesehangja van.

Számoló

Egy
Csúcsos hegy
Merre megy?
Kettő
Fordított teknő
Majd ő is felnő
Három
Alig várom
Már a párom
Négy

Két párba lép
Szék lábán légy
Öt
Tálba-főtt
Rakott tök
Hat
Mosolyoghat
Forgolódhat
Hét
Lásd hét végét

És szépségét
Nyolc
Kövér borz
Karikapolc
Kilenc
Ha kibillensz
Hatot füllentsz
Tíz
Hegyre bíz
Semmit visz

Mester Györgyi

A pillangófa

A kis vadcseresznye igazán véletlenül, afféle „talált gyerekként” került az erdőbe.

Élete kezdetén, egy öreg gyümölcsfa alatt lelt rá a nagy étvágyú seregély. A fűben szanaszéjjel heverő, utolsó, elfonnyadt szemek közül csíppentette fel a csőrébe, s röptült vele a magas égbe, majd leszállt az erdőnek egy bokros részén, hogy avatatlan szemek elől rejtve, nyugodtan csemegézhessen belőle. Csipegette, vagdosta a csőrével, majd amikor már nem talált rajta ennivalót, otthagya és továbbállt.

A következő napokban a júniusi eső alaposan megáztatta a talajt, s az immár lecsupaszított magocska beágyazódott az erdő földjébe. Telt, múlt az idő, s a borsónyi kis mag megrepedt, apró hajszálgökörei maguknak utat keresve fúródtak a porhanyós talajba. A gyökerek lefelé törekedtek, mintha látogatást akarnának tenni az anyaföld mélyében, a vékonyka zöld szár pedig fölfelé, a világosság felé húzódkodott. Eleinte vaskosabbak voltak nála még a gaz, s az erdei gyomok szárai is, azután lassan megerősödött. Törzse előbb hajlékony botocskához, majd seprűnyélhez vált hasonlatossá, később gyermekkar vastagságúra hízott. Sudár, egyenes tartása lett, de semmi több.

Csenevész törzsével, összevissza nyújtózkodó barna ágacskáival senki nem vette komolyan. Igazán fel sem tűnt az ember magasságú gazban, s amikor még ki is levelesedett, teljesen beleolvadt a környezetébe. Szégyenkezett miatta eleget. Színtelen kis jöttmentnek érezte magát, akit éppen csak megtűrnék a nagyok, és attól félt, talán nem is nő tovább. Főként attól tartott, hogy soha, semmivel nem fog kitűnni az erdő aljnövényzetéből, a cserjék áthatolhatatlannak tűnő, zöld paravánt alkotó sűrűjéből. Szomorú kis életébe csupán a szomjoltó, langy tavaszi esők, a nyári szél tikkadtságot hozó forrósága, s az őszi dér hoztak némi változást, na meg az első hó bársonyosan puha érintése, mely habkönnyű fehér palástként borult gyöngye vállaira. Még a rovarok is elkerülték. Az éltető napfény csak akkor jutott el hozzá, amikor ősszel lehullott az őt körülvevő, hatalmas felkiáltójelként fölébe magasodó gyertyánok és bükkök lombja, vagy ha a viharos szél megtáncoltatta, kedvére hajlítgatta a szálcsa faóriások koronáját.

Csendben, esemény nélkül teltek a napjai, szelek szárnyán gyorsan röptült az idő. Nem sok minden változott a környezetében. Az idő múlását csupán azon érzékelte, hogy egyszer kibújtak a zöld levelei, azután meg mind lehullottak. Nagyritkán kidőlt egy-egy öreg fa, vagy új madárcsalád fészkelte a vastagabb ágakra, s ez így ment évről évre.

Egy tavaszon azonban, amikor a természet is még csak ébredőben volt, váratlanul új érzések kerítették hatalmukba. Az első napsugarak, mint ilyenkor mindig, jólesően melengették ágait, rajtuk azonban, a szokásos, hosszúkás levélrügyek mellett, kis göböcskék kezdtek kinőni. Először azt hitte, valamiféle kór támadta

meg, de fájdalmat nem érzett, a levelei ugyanúgy zöldültek, mint korábban, s a gyökerei sem lazultak meg, sőt, talán még jobban kapaszkodtak, szilárdan kötöttek őt a földhöz.

A kis képződmények egyszer csak hasadozni kezdtek. Sajnálta, mert már elfogadta a létüket, hozzászokott a látványhoz, amitől egy kicsit végre ő is más lett. Most azonban úgy tűnt, kifakulnak, elhalnak, majd lehullnak, hogy részévé váljanak az erdő humuszos talajának. Már előre félt attól, hogy megint ugyanolyan jellegtelen lesz, mint azelőtt volt. Nehezen, de próbálta elfogadni az elfogadhatatlant.

A nagy, tüzes golyóbis napról napra melegebben süttött, beköszöntött az igazi tavasz. Egy reggel arra ébredt, hogy valami megváltozott körülötte. Mintha megint leesett volna a hó. De az nem lehet, ilyen meleg hajnalokon már nem szokott hó esni, legfeljebb eső! Akkor pedig valamiféle hófehér lepkeraj pihenhetett meg ágaimon — gondolta —, bár a szárnyukat egyáltalában nem rezegtették, és amikor kicsit próbaképpen megrázkódott, egyetlen egy se rebbent fel közülük. A fehér pillangóhadat jobban szemügyre véve észrevette, van közöttük, amelyik még csak félig búj ki a gubójából. Az meg hogy lehet? Ilyet se látott még, amióta világ a világ! Hirtelen ráismert az előző nap még csak hasadozó, zöld kis gömböcskére, vagyis hogy abból is félig kibújt egy pillangó. De hiszen akkor ő egy pillangófa!

Miközben ezen morfondírozott, zümmögő hang hallatszott, és egy sárga csíkos, pihén pihés kis rovar telepedett a fehér pillére. Nem mész onnan — rivallt rá —, hagyd békén az én pillangóimat! Micsodáidat?! — ámult el a méhecske. Aztán hirtelen rájött. Te buta kis vadcseresznyeфа. Nincs neked pillangód egy se, de csodaszépen kivirágoztál. Biztosan ezek az első virágaid, azért nem ismerted fel őket. Légy büszke magadra, te vagy itt a legszebb!

A kis vadcseresznyeфát kimondhatatlanul jó érzés töltötte el. Megdicsérték, szépnek tartják, talán mégsem olyan haszontalan jószág ő. A nap folyamán egyre több méhecske dongta körül, és ő boldogan tárta ki előttük virágai kelyhét, s csak adakozott, adakozott. A körülötte lévő hatalmas, öreg fák is mintha meghajtották volna felé a koronájukat, elismerésük jeléül, s a játékos kedvű szél is azt susogta a fülébe: nagyra nőj kicsi fácska, te vagy itt a legszebb!

Mire az üde tavaszt felváltotta a meleg nyár, a kis fa hófehér virágai helyén piros, később feketébe hajló apró cseresznyeszemek jelentek meg. Többé magányos sem volt. Látogatták a madarak, s az erdő apró rágcsálói is bele-belekóstoltak a földre hullott keserédes csemegébe. Színes bogyóival a zöld paraván élő dísz lett a kis fa. Beköszöntött az ősz, és tarka-barka, sárgáspirosan zöldesbarna leveleivel ő megint csak felhívta magára a figyelmet. A tél múltával aztán alig győzte kívánni, hogy újra csókot leheljen ágaira az első tavaszi nap, virágot bont hasson, s a bolondos szél erdőszerte hírül adja: kivirágzott a kis vadcseresznyeфа, és már megint ő a legszebb...

Kiss Lehel

Vonat

Fut a vonat
Feketén,
Terhet cipel
Könnyedén.
Viszel engem is?

Levegőben
Elszáll füstje,
Eget hasít
Éles füttye.
Vigyél engem is!

Hegyen, völgyön
Szalad át,
De nem hozza
Nagymamát.
Viszel engem is?

Fut a vonat
Fényt kergetve,
Vele megy a
Kedvem kedve.
Vigyél engem is!

„Zikit-zakat”
— zakatol.
Itt volt, most már
Nincs sehol.
Itt hagy engem is.

Altató

Aludj, aludj,
kicsi gyermek,
álmodj véget
végtelennek!

Látod? A pók
a sarkokba’
álmod szövi
bóbiskolva.

Ne félj, ne félj,
angyal szárnya
kicsi szemed
majd bezárja!

Párnádban a
libatollak
nesztelenül
összesúgnak.

Aludj, ne félj,
csillag csókja
álmot lehel
homlokodra...

Dal a kishangyáról

Megy a hangya,
iskolába megy,
megtanulja
mennyi egyszer egy,
hány levél van
odafönn a fán,
énekelni is
megtanul tán,

megnevezni
minden csillagot,
betűt vetni
megtanulhat ott.

Jön a hangya,
iskolából jön,
kis fejében
csillagkép-özön,

kis szívében
ág-ringatta zöld,
szeme előtt
hangyavárnyi föld.
Hol dalol a
lenge álomsármány,
arra tart, arra tart
kétszer három lábán.

Nagy Székely Ildikó

Krisztián könyve (II.)

Függőleges dal

Fénykígyók fészkei fölött, lebegőben,
egymásra csatolva, arcod mellemen,
mackós takaróban szuszogó mindenség
álmos tengereket lépked át velem.

Néma női karok rajzolták az utat
vészkijáratokhoz, felszállás után.
„Szorosra az övet...” „Köszönjük, hogy minket...”
„Jóreggelt kívánok!” — szólt a kapitány

landolás előtt, és hosszú libasorban
újra földönjáró, sápadt emberek
cipeltek a buszhoz sok visszanyert terhet.
Én röpködtem csak még pár percet veled.

Testünkre hajoló, pálma-karcsú hajnal,
s fáradt szerelemnek bűvös illata
várt reánk a téren, s Krisztián szemében
boldog, ismeretlen fény villant: Apa.

Téjapia-hajsza

Téjapia a tegnap érkezett hozzánk egy síléceken egyensúlyozó mókus társaságában egy nagy, fehér terítőn. Krisztián pillanatnyi hangulatától függően simogatta, ütögette vagy feltárta neki titkos vágyait. Például azt, milyen jó lenne, ha murkos, csirkés ízé helyett egyszer tejsokiba zárt pingvin lenne a déli menü, ha akkorára nőne, hogy nem kellene többé minden csábító gomb eléréséért ölbe kunyerálnia magát, és egyszer elfelejteném eltüntetni az asztalról leráncigált, dobálni való olajbogyókkal telerakott pizzaszelet romjait. A kapcsolat egy teljes napon át mesebelien harmonikus volt, Téjapia megértően hallgatta a nehéz felfogású felnőttek számára sokszor érthetetlen disszertációt, és rendíthetetlen nyugalma még akkor sem fogyott el, amikor a távirányító-függősége ellenére meglepően önfejlő százlábú átgyalogolt rajta. Az idilli kommunikációt persze hogy a lassan álmában is rajzfilmet sugárzó televízió szakította félbe, mégpedig abban a

pillanatban, amikor Krisztián elé tuskolt egy vidáman csengettyűző másik Tėjapiát. Ez bezzeg nem viselkedett olyan bölcs hallgatóként, mint a terítőről mosolygó kolléga, táncolt, énekelt, még a bokáját is összeütögette, mindaddig, amíg másfél éves kisfiam angyali mosollyal rá nem szólt: nuszi. Aztán pár másodperces gondolkozás után, ragyogó arccal, mint aki most fedezte fel a világegyetem legnagyobb titkát: tėjapia. Azóta a legkedvesebb műsoraim adásidejében érkezik az esdeklő nadrágráncigálás, esetleg néhány, váratlan puszi kíséretében kiadott parancs. És ilyenkor, ha esik, ha fagy a televízió képernyőjén, rendületlen elszántsággal keressük tėjapiát. Lassan beletörődöm abba, hogy másodpercnyi villanásokban többször egymás után be kell fogadnom az egész tévéprogramot, bár ahogy közelednek az ünnepek, lassul a csatornaváltás ritmusa is, hiszen a hőn óhajtott piros sapkás egyre több helyen felbukkan. Csak azt nem tudom, mi lesz akkor, ha egyszer a gyermekvárosban is összefutunk vele. Mert haza biztos nem vihetjük, mint egy út szélén didergő kiskutyát. Legfeljebb világoskék pongyolámat pipacsszínűre cserélem, és addig társalgok a szoba félreeső zugában árválkodó terítő-télapóval és a rajta menetelő százlábúval, míg ki nem nő a szakállam.

Rózsikától Vakkantóig

Rózsika, a hasbeszélő egérlány 22 hónappal ezelőtt költözött be a Krisztiánra váró rugdalózók, parányi ingek és sapkák közé. Úgy is mondhatjuk, hogy ő volt a honalapító a hápogó, nyávogó vagy szívmengetően nyekergő jövevények rohamosan terjeszkedő birodalmában, mely a nagyszoba után a konyha kamra körüli övezetét is bekebelezte. Mit tehet ilyenkor a meghódított területek hajdani kormányzója, a bölcs anya? Természetesen mindenekelőtt ádáz terveket sző az eredeti erőviszonyok visszaállítására. Aztán elmélázik: mi lenne, ha a mindenhova befurakodó, szerfölött szemtelen társaság egy bűbajos, hideg orrú kölyök-kutyával bővülne? És már mosolyog, miközben elképzei, mennyire örül majd Krisztián, amikor a kedvenc mesecsatornájáról jól ismert négy lábú az arcába liheg, és „igazi” kutyapuszit ad neki.

Ettől a pillanattól kezdve már nincs visszaút. Az ujjak eszeveszetten szörföznek a billentyűzeten, a számítógép egere csábítóan színes ajándékboltok kirakatában szimatol, mindaddig, míg egy virtuális polcon bele nem botlik a szende mosolyú kutyusba. Regisztrálni, rendelést kitölteni. Persze, készpénzben fizetek, mehet. Pár másodperc, és a jókedvében puszikat osztogató játékállat máris a miénk. Legalábbis elméletileg. A várakozási idő második napján azonban levél érkezik, melyben a cég közli, hogy pillanatnyilag nincs a készletben ilyen szeretetre méltó csodakutyuli.

— Még jó, hogy nem ültettem fel Krisztiánt — mormogom magamban, aztán a kutyapénz további sorsán morfondírozom. Egy hét múlva újabb üzenet. A megrendelt játék három nap múlva megérkezik —, olvasom, és csendben leizzadok. — Köszönjük, már nincs rá igény — kalapálom csüggedten a válaszlevelet,

és önsanyargató pontossággal próbálom felidézni, mi mindent vásároltam a kutyára árából. Másnap aztán egy lelkes csöngetés véget vet belső vívódásomnak. Az ajtóban elégedett mosollyal álldogáló futár láttán megfagy a vér az ereimben. Szerencsére a harmadik emeleten lakó bébicsősz kíséretét a kellemesnek aligha nevezhető helyzetből.

Ezután félórás sebészi beavatkozás következik, míg meg nem szabadítom az agyoncsomagolt kutyust gordiuszi csomókra emlékeztető kötelékeitől. A hasán szét van húzva a tépőzár, mintha frissen boncolták volna. Mindegy, a lényeg, hogy Krisztián arca ragyog, boldogan dédelgeti az új Vau-kuszt, akinek azonban esze ágában sincs viszonzni a gazdipusztát.

Kisfiam legnagyobb felháborodására újabb műtéti beavatkozás következik, melynek során kiderül, hogy a szerencsétlen jószág azért nincs elemében, mert a működéséhez szükséges tartozékokat elmulasztották beleszerelni. Persze, csak ezután vesszük észre, hogy a használati utasításon is feltüntették: elem bizony nem jár őkutyaságához. Annyi baj legyen, rohanás a sarki boltba, négy „AA-sat” kérek, probléma megoldva. Vau-kuszu először szemérmesen köhint egyet, majd egészen felvidul a simogató kezek alatt, sőt, nemsokára a várva várt cuppanásra is sor kerül.

Két hónap híján kétéves kisfiam megrökönyödve bámulja az eufóriában fetrengő jószágot, aztán — mint mindennek, amit gyanúsnak, veszélyesnek vagy egyszerűen bugyutának minősít — hátat fordít az egyre csüggedtebben hörgő négy lábúnak. Azóta én pátyolgatom őkutyaságát, legalábbis amikor rendrakási kísérleteim során a kezembe kerül. Közben azon gondolkozom, lám, lám, mennyire másként alakult a sokkal kevesebb adottsággal felruházott Rózsika sorsa. A játékbirodalom alapítóját bezzeg ma is szívesen szorongatja kisfiam, és ha cérnavékony hangján elvinnyogja magát, Krisztián boldogan visszhangozza: ájvájú.

Hómese

Jégkesztyűvel égis érve
szánkóznak a fehér tájak,
Füsskirályfi velük száguld,
leltározza a csodákat.

Csúszdavárban mély az álom,
hintaszolgák szunyókálnak,
Füsskirályfi hógolyózza
már a Csipkerózsikákat.

Sisonkabál legszebbike
az lesz, aki hasra pottyan,
Füsskirályfi félszánkóját
meg is osztja vele nyomban.

Piros orrú mesenépek
hazaindulnak most szépen,
csillagkölykök hancúroznak
mögöttük a hóesésben.

Csengők

Ki tudja pontosan megállapítani, mikor kezdődik el a Szenteste? Talán akkor, amikor a nagy- és kisáruházak alkalmazottai minden fáradtságuk ellenére szapora újjátékkal nyugtazzák az utolsó perces vásárlásokból begyűlt pénzt és lezárják a kasszát? Vagy amikor utolsót rottyan a töltöttkáposzta, és gyertyagyújtásra fúj sorakozót a család rangidőse? Számomra akkor kezdődött, amikor Krisztián elveszítette a türelmét.

— Hol van az angyal? — bömbölte kétségbeesetten két és fél éves kisfiam, és inentől kezdve tudtuk: nem számít, hogy csálén áll a fa, a Pókember és a szánkó még a kamrában várja a bevonulást, a találkozás pillanata többé nem halogatható.

Lökhajtásos repülőgépként száguldozó gyermekem ezúttal meglepően lassú, ünnepélyes mozdulatokkal osont be az angyal járta szobába.

— Ezt itt felejtette — nyugtázta boldogan az asztalon fénylő, parányi csengettyű láttán. Azóta ha valaki becsenget hozzánk, Krisztián izgatottan rángat az ajtó elé.

— Itt van az angyal. Ajándékot hoz — sürget szemrehányóan, ha nem kattan azon nyomban a zár. És mivel legtöbbször mégsem a várva várt látogató kér beocsátást, az ablaknál vigasztalódik.

— Milyen szép az angyal — suttoja, és parányi ujjáival a felhők felé mutogat. Úgy látszik, idén nem kell félnünk attól, hogy egy áramszünettel befellegzik a karácsonynak.

Csodaolvasás

— Itt a tavasz — jelentette ki boldogan öt hónap híján négyéves időjósom, amikor karácsony másodnapján kitekeredtünk a diótortás, töltöttkáposztás — idén az újratöltött filmek receptjét követve nem sikerült — amerikai télapó-történetekben úszó ünnepből, amelyet egyébként el nem cserélnék senki királyságával, azaz ünnepével, de azért jólesik kicsit kimoccanni belőle, legalább a viharos ünnep után. Szóval vidáman jártuk a tócsa-latyak-nagyobb tócsa nevű „melegedőt” — most már azt is el tudom képzelni, hogy kisfiamból egyszer ugróbajnok lesz —, közben a Süss fel, nap dallamára szurkoltunk a hiszékeny rügyeknek, Krisztián integetett is a folyton rákacagó fényarcúnak, én meg idei karácsonyi szerzeményeimet leltároztam. A csengőszót, ami a tömbházajtónktól az első emeletig irányított Szentestén, nagy riadalmas boldogságunkban ugyanis azt sem tudtuk, hova kell hazaevickélnünk játszóházi portyával, palacsintázással levezetett angyalvárásunk után. Krisztián ünnepi arcát — a szokásos szilaj honfoglalás helyett szerény kopogással kért zöld utat az angyaltól, aki köztudottan szegénylős és menekül

a hirtelenkedőktől. A karácsonyfa fényeit, és bennük újra kisfiam arcát — az ő öröme az egyetlen öröm, amelynek közelében mindig úgy érzem, alig néhányan is nagy család vagyunk. Azokban a percekben képtelenségnek tűnt, hogy néhol terítetlenek az asztalok, vetetlenek az ágyak. Csak később jutott eszembe a dagadt szájú nő, aki hétköznapi pont a 2-es Poli előtt ringatja magát és félév körüli gyermekét, és ha kiflit adok a kezébe, azt mindig a kicsi szájába aprítja. Meg az a rövid hajú kis-lány, aki egy testvére-forma fiúcskával aprópénzért járja a főtéri cukrászda asztalait, és ha süteményes tányért tesznek eléjük a vendégek, csak kóstolgatják, aztán — mint „itt jártunk” nyomot — romjaiban hagyják az adományt. Szóval, rájuk nem gondoltam akkor, ahogy arra a magányos középkorú férfira sem, aki első szentes-tétjét töltötte anyja nélkül, és a délután kapott káposztát még gyertyagyújtás előtt el-jött megköszönni. De — mentségemre szóljon — egy karácsonyfény-hiányban szenvedő jó barátom mégis eszembe jutott. Ő hetek óta a nagy veszteségtől meg-viselt emberek félelmével várta az örömhírt, talán éppen ezért kapott különös ajándékot pár nappal az ünnep előtt. Ezt osztotta meg velünk karácsony szombat-ján. A történet címe és tartalma ennyi is lehetne: Az üzenet. Mégpedig a váratla-nabb és hihetlenebb, sőt egyesek számára talán a nevetségesebb fajtából, amely la-kásdíszítési kísérlet közben „érte” barátomat. Akkor történt, hogy a kanapé, ame-lyen néhány hónappal ezelőtt még cinkosa és játszótársa, egy tizenéves kutya szu-szogta utolsó napjait, és amelyet azóta is a négylábú bajtárs játéka laknak, vála-szolt. Mennyire szeretlek — sóhajtott az emlékező, és az egyik plüssőr a maga furcsa, Kínában kapott nyelvén viszonzta a vallomást. Azóta barátom megnyu-godott, már nem okolja magát, amiért az utolsó előtti percben ő döntött társa sor-sáról. Azt hiszem, ez az üzenet is az ideai csodatevő feladatfüzetébe tartozott.

Itt tarthattam a számvetéssel, amikor megérkeztünk a Gecse utcai Kistemp-lomba. Minden késési rekordomat túlszárnyalva, háromnegyed órával az isten-tisztelet megkezdése után. Így lemaradtunk az ige hirdetésről, de még a legkisebb templombajárók előadásáról is. Éppen a kabátot próbáltam lehámozni kisfiam-ról, amikor valaki odalépett hozzánk.

— Te még nem kaptál? — kérdezte Krisztiántól az ősz hajú ajándékozó, és máris kezünkben termelt egy csomag, holland kifestőkönyvvel, színes ceruzák-kal, kompóttal, kötött bábuval. „Áldjon meg téged az Úr” — érte utol a földi adományt az égi, aminek birtokában mindig megnyugszom.

— Mikor születik a kicsi Jézus? — nézett rám tanácstalanul kisfiam, amikor látta, hogy indulni készülnek az emberek. A perselynél aztán megvigasztalódott, háromtagú családuknak egylejeseit ugyanis egytől egyig ő mesterkedhette be a ré-sen. És miközben Krisztián kedvéért feltartóztattuk a sorban állókat, úgy érez-tem, a megüresedett szószékről és még annál is magasabbról száll le ránk a legutolsóknak járó simogatás.
